Digitized by Google

10.6.290

Digitized by Google

PRIMÆ LINEÆ NOTITIÆ RERUM PUBLICARUM.

IN USUM AUDITORUM

EVERARDI OTTONIS,

Juris Civ. & Publ. Prof. Trajectini.

LOTH.PALAT. BIBL.CAES.

TRAJECTI ad RHENUM,

Apud JOANNEM VISCH, Bibliopolam.
CIↃ IↃ CCXXVI.

Digitized by Google

Cicero lib. III. de Legib. c. 8.

Eſt Senatori neceſſarium noſſe Rempublicam; idque late patet; quid habeat militum, quid valeat ærario, quos reſpublica habeat ſocios, quos amicos, quos ſtipendiarios; qua quisque ſit lege, conditione, fœdere: tenere conſuetudinem decernendi, noſſe exempla majorum. Videtis jam, genus hoc omne ſcientiæ, diligentiæ, memoriam eſſe, ſine quo paratus eſſe Senator nullo pacto poteſt.

Digitized by Google

EVERARDUS OTTO,

AUDITORIBUS

O. & S.

EX quo tempore Jus ***Publicum*** *in Academiis docere cœpi, nihil mage fuit in votis, quam ut omnes, quibus aut decus familiæ, aut vivida vis ingenii partem Reipublicæ ſpondet, talis aliquando invaderet attentio, qualem graviſſimus Hiſtoricorum Salluſtius de ſe profitetur. Is, quum ab ineunte ætate, multa in hiſtoriarum monumentis legiſſet, quæ domi militiæque, mari atque terra, præclare geſta fuerant, omnia deinde ad meditationem prudentiæ civilis ſe retuliſſe ſcribit: cum animo ſuo reputando, quæ res maxime tanta ſuſtinuiſſet: quibus modis clariſſimi viri magnitudinem inveniſſent: quid tantis auctibus auxiſſet nationes: quibuſve cauſis ampliſſima imperia corruiſſent: tandem eadem ſemper bona & mala ſe reperiſſe teſtatur: alios quidem ſucceſſiſſe homines, nunquam alios mores, omneſque gentes eouſque proſpero imperio eſſe uſas, dum apud eas vera conſilia valuerunt. Tunc autem magis deſiderium hoc accendebatur, ſi cogitabam, Academias omnium utilium & elegantium literarum officinas eſſe, & præcipuum eruditionis decus ad utilitates vitæ, non privatæ tantum, ſed publicæ in primis, in cujus*

Digitized by Google

tutela ſunt omnia, referri debere: neque alium in finem honeſtiſſimi generis propagines ad hæc emporia ſapientiæ mitti, quam ut illis ſcientiis imbuantur, quibus viri aliquando facti, in Republica & Eccleſia regenda, ſint uſuri.

Dolui ergo & ſæpe dolui, Nobilium quorundam errorem, qui tam neceſſariam ſtudiorum partem aut faſtidiunt, aut ignorant; quique ſine cognitione Hiſtoriarum, ſine lumine Geographiæ & ſine ſenſu prudentiæ civilis, remis velisque ad exteras convolant nationes, ut templa, palatia, armamentaria, comœdias, aliaque id genus ludicra tantum contemplentur, quum Reip. ad quam tendunt, notitiam prius ſibi comparaſſe oportebat, ejusque populi leges, indolem & Aulas noſſe, Ulyxis exemplo, qui multorum providus urbes & mores hominum inſpexit. Sic autem hodie vivitur, ut multos quotidie videamus, ægrorum more, lectos crebro mutantium, peregrinationes ſuſcipere vagas, ſine meta, aut portu; ita ut cum diu multumque littora pererrarint, nil præter externos domum referant geſtus, & animi corporisque morbos, ſerioque teſtari poſſint, ſe homines pedibus ambulantes, non capitibus, vidiſſe. Alii contra, diutius quidem aliquanto prorogant ſtudiorum tempus, ſed primis tantum incrementis ac miſellis definitionibus adhæreſcunt; non tam ingenii hebetudine, quam ignorantia eorum, quæ ad ſolidam eruditionem faciunt, & juſtum vitæ Academicæ fructum.

Huic autem morbo late graſſanti, ut pro virili mea occurrerem, Notitiæ Rerump. operam dare

cœpi;

cœpi; tum ut ea, velut jucundioris diſciplinæ lacte, erectioris indolis pectora incitarem, ad neglecta vulgo ſtudia Humaniorum literarum & Hiſtoriæ univerſalis, alacrius excolenda: tum etiam ut ſpartam Juris Publici, in hac illuſtri Academia, mihi mandatam, plenius exornarem; quæ in legibus, judiciis, ſucceſſionibus, comitiis & formis rerump. explicandis conſiſtit, quibus Europææ civitates reguntur. Latiores quippe Juris publici ſunt fines, quam ut unius Germaniæ terminis includatur: habent Britanni ſuum jus publicum; habent Belgæ fœderati; nec minus diffuſum Helvetii: id vero quis explicabit, aut explicavit unquam, niſi qui juris gentium & civilis prudentiæ principiis fuerit inſtructus? Omnia præterea cum jure publico Romano Germanico tam arcto nexu ſunt colligata, ut ſine piaculo divelli nequeant. Neque dubitandum, in Germaniæ Academiis, ſub titulo Juris Publici, illam Notitiæ diſciplinam JCtis demandari, *ſcribit Hertius, de Notit. ſing. reip. §. 2. Neminem etiam Eruditorum, his in oris, credo, fore, ſi modo idoneus veræ & non ſimulatæ eruditionis arbiter fuerit, qui in dubium vocare auſit, num qui hanc operam, ſatis moleſtam, ſuſcipiunt, ob ſalutarem humanæ vitæ & literis ſuſceptum conatum, favorem mereantur. Mihi ſane, fato ad invidiam uſque felici, lætari licuit, qualecunque inſtitutum hoc meum non diſplicuiſſe Viris Nobiliſſimis & Ampliſſimis, Academiæ hujus Curatoribus ſapientiſſimis: nam & ipſa hæc Urbs, propter vitæ elegantiam, ſoli quaſi*

& cœli ingenio, ad id compoſita eſſe videbatur, ut hujusmodi ſtudiorum ſedes eſſet & magiſtra, quibus & civium & exterorum animi, ad regendam olim Remp. perducerentur.

Verum enimvero quia eo redacta eſt prudentia civilis, ex Notitia rerumpublicarum haurienda, ut pauci ejus nomen, pauciſſimi faciem ejus in Academiis noſtratibus noſcant; nonnulli autem Cenſores, eam, velut literis & moribus exitioſam, quinimo, tanquam monſtrum, quod a tergo leonem, vulpem a fronte, cetera ungues anguesque Gorgoneos referat, apud incautos criminentur: operæ pretium eſſe duxi, paulo prolixius, & ultra præfationis modum, hic oſtendere, quam utilis & neceſſaria, in Academiis, reip. ſeminariis, ea ſit doctrina, & intra quos virtutis, juſtitiæ & diſciplinarum cancellos ea coërceatur; nullusque dubito, quin omnes, quibus curæ & cordi ſunt literarum, magis magiſque labentium, incrementa, mihi aſſenſum ſint præbituri.

Jam olim Petronius, prudens ſtudiorum Arbiter, recte judicavit, Adoleſcentes in ſcholis ſtultiſſimos fieri, qui nihil ex iis, quæ in uſu ſunt, audiunt aut vident, & hoc tantum proficiunt, ut cum in Senatum, in Forum & Curias venerint, putent, ſe in alium terrarum orbem eſſe delatos. Noſtrum autem ſeculum, æque faſtidioſum, non minora requirit, ut quis hominis, eleganter literati, decus ſuſtinere, & in tanta eorum, qui in literas incumbunt, copia, aliquo præ aliis loco eſſe poſſit, quam ut multis rationibus utilitas ſtu-

dii

dii illius commendanda ſit. Totum enim vitæ, non ſcholæ comparatum eſt, & in conſtituenda cognoſcendaque republica verſatur; quapropter Regum ſapientiſſimus ſapientiam, *Cicero* artem magnitudine præſtabilem; *Plutarchus* artium omnium præſtantiſſimam *appellavit. Poſtquam enim homines a priſtina vivendi ſimplicitate & vitæ integritate diſceſſerant, non ſufficiebat eos agreſtes ac barbaros, a crudelitate & bello omnium adverſus omnes, ad pacis bona revocaſſe, ſed ut infinitis deſideriis inter ſe differens multitudo voluntatem & vires conjungeret, arte quadam ſingulari & imperio civili opus fuit. Inde juris diſceptatio & legum præſcripta; quibus officia Pontificum, Judicum, Oratorum, militum, mercatorum, opificum & agricolarum, ad utilitatem communem diriguntur, utque præclaris artibus emineat civitas, copiis locuples, opibus firma, gloria ampla & virtute honeſta ſit, obtinetur. Hæc, inquam, diſciplina civilis eſt potentiſſima illa dea, quæ quicquid ubique in regnis & imperiis vaſtiſſimis eſt, circumagit, & circa ſacra ac profana, pacem & bellum, magiſtratus & judicia, præmia & pœnas verſatur. Vis ſcire, quid parvas civitates fecerit magnas, qua peſte maxime labefactentur, quibus artibus populorum motus præcaveri aut ſedari debeant, una eſt, quæ id doceat, prudentia civilis: pulcherrima rerum magiſtra, quæ ad divinationem innocentiſſimam inſtruit Rectores rerump. eorumque miniſtros, ut regere conſiliis urbes, fundare legibus, emendare judiciis, de inſtantibus vere*

Judicare, futura callidiſſime conjicere poſſint.

Omnes igitur, qui munus boni civis ſuſtinere geſtiunt, ſed inprimis illos, qui vel ſorte naſcendi, vel voto reipublicæ ad gubernacula deſtinantur, ſumma ope niti decet, ut noſcant prudentiæ hujus leges univerſales; tum ut ſuæ civitatis, ejusque vicinorum, ſociorum & amicorum indolem habeant perſpectam. In Democratiis, noſcenda eſt vulgi natura, & quibus modis temperanter habeatur: in Ariſtocratiis, exploranda Senatus & Optimatium ingenia, qui Cæſares inter eos, qui Catones; indigenis an peregrinis ducibus utantur: denique in Monarchico ſtatu, bonorum & malorum Principum notæ, artes, conſilia, & Aularum flagitia: omnium vero ortus exiles, progreſſus, leges, jura, fides, potentia & federa in promtu haberi debent. Qui enim hæc ignorabunt, omnes licet ſapientiæ arcanæ doctrinas, naturæ ſinus, motus cœli & ſiderum curſus perveſtigarint, tamen perinde, in ipſis rerum argumentis, hallucinabuntur, quam qui in invio ſaltu oberrant, & in abrupta deducuntur. Vt merito Socrates, ille ſapientiſſimus mortalium oraculo judicatus, ſtultum eſſe cenſuerit, non poſſe quemquam præſtare viliſſimis in artibus illiberalibus, ni idoneos ſit magiſtros nactus, nec clavum unquam committi nautæ, niſi per varios fluctus jactatus, vadorum brevia declinare didicerit, gubernandæ vero civitatis prudentiam ſponte ſua hominibus obvenire, eamque tuto his credi poſſe, qui nullam rerum civilium peritiam ſibi compararunt.

Vehe-

PRÆFATIO.

Vehementiſſime autem in hanc artium artem injurii ſunt Sophi umbratici, qui eam non niſi veteratoribus tribuunt aſtutis & dolorum architectis, quibus ſalus reip. ſemper in ore, privata tamen ſtimulatio eſt, & decus publicum vile. Nos enim virum prudentem definimus virum bonum, & in publicis privatiſque negotiis, ſolide ſapientem, qui nihil temere aut trepide, omnia caute & conſtanter agit, & ſtatum præſentem civitatis tuetur. Cujus pectus, generoſo honeſto incoctum, pietatem, tanquam omnis felicitatis & vitæ beatæ matrem, colit, omniaque conſilia ad ſacroſanctam veræ religionis ancoram alligat. Juſtitiæ ſtrenuus ubique vindex, litibus minuendis ſtudet; quæ primo domos, hinc gentes & familias, ac poſtremo ipſos ordines in factiones pernicioſiſſimas diſtrahere ſolent. Fides ei præcipuum humani generis eſt bonum, quam aut ſociis aut hoſtibus fallere, nefarium cenſet. Sero prandere, noctes inſomnes ducere, quin vitam ipſam, qua nihil dulcius eſt, pro libertate & bono publico profundere non veretur.

Atque hæ ſunt veræ civilis prudentiæ leges; non quas vafer ille Etruſcus, aut Cardanus, Spinoza, Naudæus, Vanninus, aliaque id genus monſtra, in opprobrium religionis Chriſtianæ, & ſubjectorum perniciem diſſeminarunt. Illi flagitia dominationis, cum Tacito, guttulas fraudis, cum Lipſio, Principi ſuo inculcent, eumque mox urſi, mox vulpis, mox etiam monſtri centauri formam induere jubeant, ubi utilitatis ratio id expoſcit.

Nos ei ſapientiam Catonis, juſtitiam Ariſtidis, militiam Themiſtoclis, Nervæ gravitatem, Trajani ſanctitatem & Antonini clementiam commendamus, illamque demum beatam eſſe Remp. Platoni credimus, in qua aut docti & ſapientes regere cœpiſſent, aut qui regerent, omne ſuum ſtudium in ſapientia & doctrinarum ſtudio collocaſſent. Quod vero fumi aularum & involucra adulatorum denudanda ſunt ſtudii hujus candidatis, id ægre fit, nihilque habet periculi, ſi in cautionem id fiat: bonum enim & malum, licet contrariam habeant naturam, indiſſolubili nexu cohærent; lex juſti & injuſti regula eſt; ipſaque prudentia rerum bonarum & malarum ſcientia conſtat.

Quod ſi a quoquam obmoveatur, nimis immaturum juvenilis ætatis eſſe judicium, rebus tanti momenti recte dignoſcendis; efficaciſſimum vero rerum magiſtrum eſſe uſum, & pleraque temporum conditionem aut naturæ dexterioris aptitudinem conferre debere. Audio, ſed dabit ille, quiſquis eſt, veniam, non credenti ſine pignore. Nam etſi abeſt maturitas ætatis, tamen aures eorum talibus perſonare, non inutile, viris prudentibus viſum fuit. Quemadmodum Romani olim nobiles, qui ſe Reip. præparabant, Xenophontis librum de Ageſilao, cum ejuſdem Cyropædia, legebant; ſic & flos literatæ juventutis prudentiæ ſemina mature accipere debet, quæ in uberrimam poſtea, & patriæ ſuæ ſalutarem, meſſem excreſcant. Avis, in altum tendens, non continuo ſurſum rapitur, ſed paullatim & quaſi per gradus aera ſindit; ſic etiam

non

non perficiuntur in Academiis ſummi Magiſtratus, Legati aut Miniſtri, ſed tamen præparantur, fructumque ſatis uberem ſibi promittere poſſunt, qui, perinde ac aliarum artium tirones, magiſtris ſuis tantiſper credunt, donec ipſi ad Lydium peregrinationis & veritatis lapidem cuncta explorare queant.

Experientiam, fateor, quæ inter ipſa rerum diſcrimina colligitur, omnium magiſtrorum præcepta ſuperare: pauci enim ſuopte ingenio honeſta a deterioribus, noxia ab utilibus diſcernunt, plerique aliorum eventis docentur. Scio etiam, non deeſſe exempla eorum, qui, ſine multis ſtudiorum adminiculis, ad illam ſapientiæ arcem ſolo uſu & ſolertia ingenii naturali pervenerunt. De Themiſtocle, ſummi conſilii & judicii viro, id Thucydides; de Cominæo Sammarthanus, de Machiavello Forſtnerus teſtatur. At ſi exiguum horum numerum, ſi brevitatem vitæ, etiam longiſſimæ, ſi raritatem occaſionum, & paucitatem rerum, quas cuilibet ſua ætate experiri contingit; ſi novas denique, quas natura humana quotidie properat edere formas, conſideremus, nemo inficias ibit, majorum præcepta, priſcis pariter ac recentibus exemplis illuſtrata, reliqua præbere omnia, quæ ab uſu fruſtra exſpectantur. Et tu tandem ſenili uſu edocte, quando ſerotina illa prudentia tua uteris? tum, credo, cum alterum pedem in tumulo habebis, aut corpus effœtum ſenecta diſſolvet. Et nonne prudentior longe futurus eras, ſi domeſtica cum externis, vetera cum recentibus, ſimilia cum ſimilibus ex hiſtoria-

rum monumentis conferre didiciſſes: Nonne major tibi auctoritas ex literis? quæ non modo apud bonos, ſed & mediocriter malos, inſularum loco ſemper fuerunt.

Eſto dicent alii: ſed quid nobis, cum tua novaturiente, & tot annos in palæſtris Academiarum noſtratium exulante prudentia civili? qui divina Platonis, Ariſtotelis & Taciti volumina habemus: ex quibus fontibus tam copioſe omnia hauriri poſſunt, ut rivulos conſectari, haud ſit neceſſe. Reſpondebo ad ſingula. Plato ſummus quidem, ſed tamen vexatus fuit, & libris & ſcholis omnium Philoſophorum, ſapientiæ magiſter, quod ens rationis & politiæ ideam imaginariam ſibi finxit, quæ nuſpiam reperitur, nuſquam reperietur: multa inſuper ſumma dictionis ſuavitate, & mero quaſi melle condita, ab omni vero honeſtatis ſenſu aliena, & à moribus hominum abhorrentia reliquit: uſque adeo, ut Græci, ſi inconcinnum quid & frivolum ſignificare vellent, frigidius legibus Platonis id appellarint. Ariſtoteles, magnus ille Regum Conſiliarius ac comes, poſteritati reliquit Politica, ſingulari gravitate & arte concinnata: in quibus, quæ & quot ſint Rerump. ſpecies, quæ vitioſæ & aberrantes, quæ ſimplices & mixtæ oſtendit. At ſi verum amamus, omnia illa, uſque ad miraculum erudita, manca tamen ſunt, & ad genium antiquæ Græciæ magis, quam ad præſentem orbis Europæi habitum accommodata: lectorem quoque rerum civilium jam peritum requirunt. Tacitum denique commendarunt multi, tanquam

quam doctorem Principum, aulicorum pædagogum, prudentiæ patrem, oraculum civilis diſciplinæ & Politicorum coryphæum: nec ego laudes ipſi negarim, acris & prudentis ſcriptoris, qui, ex alta quaſi ſpecula, occultos Principum affectus & dominationis flagitia perſpexit. Ex ſingulis ejus paginis, immo lineis, Scipio Ammiratus, Fœrſtnerus, Bœclerus, Gruterus, Boccalinus & Amelottus, dogmata & monita politica, niſi plura forſan, quam de quibus ipſe cogitavit, exſculpſerunt. Abſit etiam ipſum, cum Tertulliano, mendaciſſimum, cum Oroſio adulatorem, cum Budæo ſcriptorem omnium ſceleratiſſimum temere appellemus. Subſcribo autem Iſaaci Caſauboni judicio, qui, in aurea ad Polybium præfatione, nihil Principi, præſertim juveni, Annalium libris pernicioſius judicavit, propter aſſidua flagitia, inceſtus, venena, parricidia, criminationes & conſpirationes, quæ ſub Tiberio, Caligula, Claudio, Nerone & Vitellio, humanæ naturæ prodigiis, acciderunt.

Ad recentiores quod attinet, non defuerunt viri præſtantes omnium nationum, qui bene mereri de hac diſciplina conarentur: his vero omnibus ut ſua laus debetur, ita ſitim magis exacuerunt, quam ſedarunt. Multi compendia dederunt, definitionibus quidem & diviſionibus large referta, ſed quæ ad vitam civilem ingrediendam faciunt parum aut nihil. Alii vagis Diſcurſibus, Axiomatibus, Obſervationibus, Conſiliis, Arcanis politicis, & Diſſertationum Mæ-

andris

andris acute quidem, & cum apparatu eruditionis, ſed non ad hunc uſum civilem & ſeculi genium diſſeruerunt: quum tamen nec ſterilia exemplorum noſtra ſint tempora, & recentiſſima potiſſimum explorata eſſe debeant, ubi de publico negotio deliberatur. Hinc Tacitus Romanos ſuos culpavit, vetera extollentes, recentium incurioſos: contra callidos temporum, & ſapientes conjunxit. Celeberrimus etiam Perizonius, in præfatione Commentariorum Hiſtoricorum, apte monuit, a ſeculi ſexti decimi initio, faciem rerum Europæarum, quæ ad noſtra uſque tempora conſiſtit, cœpiſſe: nec altius Notitia rerumpublicarum eſt repetenda. Siſtit enim hic ſeſe cumulus materiarum maximus, ſi vel hodierna tantum tempora intueamur. In alio ſtudiorum genere laudo & amo antiqua, neque in his prorſus ſperno: ita autem in ea ſi quis ſe abdere velit, ut in rebus hodiernis ſit hoſpes, æque id ridiculum foret, quam ſi in Belgio vivens, Græce vellet diſcere, & linguam Belgicam ignorare. Nec video, quod malum impediat, quo minus in ſpatiis Academiarum, de iis, quæ orbis hodiernus agit, pro modulo cognitionis noſtræ, balbutiamus. Quid ſit Conſtitutio Unigenitus, quæ Formula conſenſus; fata Diſſidentium apud Polonos, Pax Olivana; quæ ratio ſucceſſionis in magnum Etruriæ ducatum. Quid de inveſtitura Bremenſi & Stettinenſi; de decimo Electoratu; de Vicariatu Italico; de novo commercio ad Indos, & ſexcentis talibus ſit habendum. Niſi forſan quis exiſtimet, Academias

Digitized by Google

mias pedantiſmi aulas eſſe, & ceteris ſatagentibus, in his cum Diogene dolium haud volvendum eſſe.

Non equidem is ſum, qui de conatibus meis magnifice ſentiam, aliorum vero labores contemnendos exiſtimem; quinpotius veneror. quæ à Lipſio, Bodino, Conringio, Forſtnero, Boeclero, Boſio, Naudæo, Hertio, Gundlingio, aliiſque viris clariſſimis, in hac eruditionis parte, præclare ſunt elucubrata, utque alii ea colant, auctor fuerim. Videbatur autem neceſſarium eſſe, cauſas neglectæ vel contemtæ artis pulcherrimæ præmittere; quo faſtidium inveteratum, illis, qui bona ſua non intelligunt, deduceretur, quique ad noſtra Muſarum ſacra concurrunt, ſentirent, in divina beneficia injurios eſſe, qui frugibus inventis glande paſci amant. Num ipſe via & methodo magis commoda uſus fuerim, aliorum judicium eſto. Hominis vero illud δαιμόνιον, Ariſtoteles, egregium, quod ſequeremur, hac in re exemplum reliquit: is enim reginam illam diſciplinarum juſto opere conditurus, omnium prius civitatum, non Græciæ ſolum, ſed etiam Barbariæ, mores ac diſciplinam inveſtigavit, & ducentas quinque & quinquaginta reſpublicas deſcripſit: prudenter exiſtimans, his demum adminiculis comparari & tradi poſſe rerum civilium doctrinam. Ego, cum talia non poſſim, id ſaltem operam dedi, ut in magno argumento eſſet modus quidam & ordo, utque intervalla, quemadmodum in viis lapides, conſtituerentur. Sat amplum ſane operis ſuſcepti fructum tuliſſe putabo.

ſi

ſi illi, qui meæ inſtitutioni ſeſe commiſſuri ſunt, ad magnæ fortunæ cultum, & ad Rempublicam aliquando curandam, his rudimentis præparabuntur.

Quod ſi vero, in tanta rerum difficilium & exoticarum multitudine explicanda, aliquid humani paſſus fuero, id quidem nemo expertus mirabitur; quia regnorum vires, arma, tributa indies mutantur; nec hodierna, ex præteritorum obſervatione, certo pondere & menſura definiri poſſunt. Quam arduum ſit, unius reip. ſtatum recte explicare, vidit & agnovit Polybius, quum non mediocri attentione & diligentia opus eſſe teſtatus eſt, ſi quis velit, quæ erant in rep. Romana eximia, quibuſque differret ab aliis, breviter cognoſcere. Cum hoc etiam ab illis, qui nos ſequentur, veniam poſtulo, ſicubi ignorantia lapſus fuero; ſin vero de induſtria mentitum, aut ſcienter veritatem diſſimulaſſe comperiantur, ut acerbe citra veniæ ſpem increpent, non recuſo. Ad minuta quævis deſcendere non volui, ad ſecreta ſingula non debui; quia illud nimiæ & miſeræ foret diligentiæ, hoc periculo non vacat: utrumque inſuper ſuperat unius hominis vires, etiamſi attentus fuerit, & felici ſidere natus. Verum ſumma rerum capita ex lectione vel auditu tractare, & præſtantiſſima ex iis delibare, haud deſperatæ operæ viſum fuit: poſtquam divino artis typographicæ beneficio, antiqua, media & recentia Rerumpublicarum monumenta, à ſitu & carie tam eleganter ſunt vindicata; & rara

loci

loci hujus felicitate, ſentire quod velis, ac quod ſentias, dicere licet. Ex illis autem mutis Doctoribus ſaluberrima monita, ad omnem rem civilem & militarem pertinentia, & mihi & cuilibet, in muſeo, haurire licebit; quamvis ipſe magiſtratum non geſſerit, machinas nunquam expediverit, aut qua forma aciei, quo genere, terra marive, caute pugnetur, ignoret. Ut vero Chronologiam aut Chorographiam regionum, ceu augurali lituo, definiam, nemo exſpectet. Aliorum hæc meſſis eſt, in quam mihi, tot Juriſprudentiæ partibus ſatis occupato, involare nec lubet, nec licet. Ne etiam umbraticus homo ab Aulicis riderer, quantum licuit, me ab his temperavi, quæ continent, quid hodie ex uſu ſit: cum Salluſtio enim ſcio, quam difficile atque aſperum factu ſit, dare conſilium Regi aut Imperatori, cujus opes & majeſtas in excelſo ſunt: quippe cum & illis conſultorum copia adſint, neque de futuro quiſquam ſatis callidus, ſatiſque prudens videatur.

In Præcognitis generalia quædam civilis prudentiæ capita præmittenda cenſui; tum quod reliqua ſine his intelligi non poſſunt; tum ut ſemel dicerem & explicarem, quæ in ſingulis regnis uſum habent, & otioſe repetenda forent ubivis. Potiora quævis & quotidiana munivi auctoritate veteris cujuſdam Hiſtorici, aut Sapientis: quibus hac in re non minor fides habenda eſt, quam aut Philoſophi Ariſtoteli, aut Juriſconſulti Papiniano ſuo habere ſolent. Auguſtus, maximus memoriæ omnis

Imperator, præcepta & exempla, ex utriuſque linguæ auctoribus, publice privatimque ſalubria, ſectari ſolebat, eaque ad verbum excerpta, aut ad domeſticos, aut ad exercituum provinciarumque rectores mittere, prout quique monitione indigerent; ſic & ego illa virorum prudentium monita, & velut decreta, Veſtris animis infigi velim. Vos quoque, lineis his primis prolixe favete, &, ſi ſummum Numen annuet ceptis, a curis poſterioribus plures Respublicas, & has curatius explicatas exſpectate. In hoc enim ſtudiorum genere, ob crebras mutationes rerum & perſonarum publicarum, mediocriter erraſſe, culpæ ſpeciem non habet, in homine gravioribus diſtracto, & tumultuaria opera, in gratiam cariſſimorum, lineas ducente.

Nunquam ita quiſquam bene ſubducta ratione ad vitam fuit,
Quin res, ætas, uſus, ſemper aliquid adportet novi;
Aliquid moneat, ut illa, quæ te ſcire credas, neſcias,
Et quæ tibi putaris prima, in experiundo repudies.

PRÆCOGNITA NOTITIÆ Rerumpublicarum.

§. I.

NOtitia Rerumpublicarum eſt ſcientia, quæ verſatur in perſpiciendis rationibus, quibus ſingulæ civitates gubernantur.

(1) Nomen deſumtum à Notitia dignitatum utriuſque imperii. (2) An ſit vera & proprie dicta ſcientia? (3) An, in hac perpetua imperiorum mutatione, detur certa, & quouſque? Seneca conſolat. ad Helviam cap. 6. *Aſſiduus humani generis diſcurſus eſt, quotidie aliquid in tam magno orbe mutatur. Nova urbium fundamenta jaciuntur: nova gentium nomina, exſtinctis prioribus, aut in acceſſionem validioris converſis, oriuntur.*

§. II. Differt à Prudentia civili generali, & à Jure Publico, ab Hiſtoria & Geographia; licet à ſingulis nonnihil mutuetur.

(1) Quomodo diverſæ artes circa eandem rem oc-

occupari poſſint? (2) Cur ſpecialis hæc & practica politica cum generali, & cum utroque jure publico vulgo confundatur? (3) quæ partes Juriſconſulti, quæ Politici, quæ Hiſtorici?

§. III. Scitu *neceſſaria* eſt omnibus Imperantibus, eorumque Legatis & Conſiliariis. *Utilis* parentibus, ad fidem boni civis conſervandam, utque ſolidus ex Hiſtoria & faſtis capiatur fructus. *Jucunda* omnibus, propter varietatem rerum, & viciſſitudinem fortunæ, quam exponit.

(1) Auguſti breviarium totius imperii, in quo *opes publicæ continebantur, quantum civium, ſociorumque in armis, quot claſſes, regna, provinciæ, tributa, aut vectigalia, & neceſſitates, ac largitiones*, ut Tacitus deſcribit 1. Annal. c. 2. & Sueton. in ejus vita c. ult. (2) Cn. Pompeji *præſtabilis ſcientia, in fœderibus, pactionibus, conditionibus populorum, Regum, exterarumque nationum, in omni belli jure & pacis*, à Cicerone laudata, orat. pro Balbo c. 6. (3) Conſtantini Porphyrogeniti liber de adminiſtrando imp. ad filium. (4) Amurathis, Turcarum Imperatoris, diligentia ſingularis, terribilis dominatus, qui nunc durat, fundamentum.

§. IV. Doctores ejus ſunt omnis generis viri, vere civiles, qui vel uſu & tractatu, vel hiſtoriarum lectione, habitum ſibi acquiſiverunt dijudicandi, quibus conſiliis & viribus civitas adminiſtretur.

(2) An

(1) An in Academiis doceri debeat, & a quibus? (2) Num recte Bodinus ſcripſerit, JCtos, in doctrina de Rep. anteſignanos habendos eſſe. (3) Hiſtoria cur ſola non ſufficiat, nec uſus, *efficaciſſimus rerum omnium magiſter*, Cæſari lib. II. de Bell. civ. c. 8. & Plinio lib. 36. Hiſt. nat. c. 2. dictus? Socrates apud Xenophontem lib. IV. Memorab. *Stultum eſt arbitrari, non poſſe quem præſtare viliſſimis in artibus, ni idoneos ſit magiſtros nactus, gubernandæ vero civitatis notitiam, ſponte ſua & ultro, hominibus obvenire.* (4) De Themiſtocle, Principe Auriaco, Cominæo & Machiavello ſingularia.

§. V. In illis, qui notitiam hanc ſibi comparare cupiunt, præter nativam ingenii bonitatem, requiritur ſcientia aliqualis Prudentiæ civilis, Hiſtoriæ, Geographiæ, aliorumque adminiculantium ſtudiorum.

(1) Duplex Ariſtotelis collegium politicum. (2) Juvenes hanc ſcientiam ſibi comparare poſſe & debere; quia *etſi abeſt maturitas ætatis, jam tamen perſonare aures eorum hujuſmodi rebus, non eſt inutile*, in re ſimili, ait Cicero VI. ad fam. 18. (3) Polybius lib. I. c. I. *veriſſimam inſtitutionem eſſe ac præparationem, ad capeſſendam Remp. doctrinam illam, quæ ex hiſtoria paratur.* Vid. Boecleri *Hiſtoria Principum ſchola.*

§. VI. Huc pertinent quælibet Respublicæ, antiquæ & hodiernæ; barbaræ & moratæ; magnæ & parvæ; rectæ & declinantes; prudenter vel imprudenter adminiſtratæ; Regna, Popula-

res & Optimatium ſtatus.

(1) Non modo Judaicam, Græcam, & Romanam remp. ſed etiam barbaras civitates, & vitioſas, cognitu utiles eſſe. (2) Opus præſtantiſſimum quondam Ariſtotelis, quo is *omnium fere civitatum, non Græciæ ſolum, ſed etiam Barbariæ mores, inſtituta, diſciplinas deſcripſit*, auctore Cicerone lib. v. de Finib. c. 4. & Laertio lib. v. n. 27.

§. VI. Solius vero Europæ notitiam libri hujus titulus pollicetur; nec omnes, ſed potiores ejus Reſp. luſtrare animus eſt.

(1) Europæ nomen, fines, regiones, & excellentia. (2) Tergori bovino cur eam ſimilem dixit Dionyſius Afer. (3) Cur Seres Europæis unum, ſibi duos, ceteris nullum oculum tribuant, teſte Maffejo *lib.* IV. *Hiſt. Ind.* Vid. Iſaac. Voſſ. Var. Obſ. c. 14. (4) Ariſtotelis judicium de ingenio Europæorum lib. VII. Polit. c. 7.

§. VII. In ſingulis tempus *præteritum*, *præſens* & *futurum* conſiderari debet, ut totidem prudentiæ partes, *memoria*, *intelligentia* & *providentia* inſtruantur.

(1) Tacitus II. Ann. 88. Græcos culpat, quod *ſua tantum mirabantur*; Romanos, quod *recentium incurioſi*, *vetera extollebant*: contra *callidos temporum & ſapientes* conjungit, IV. Ann. 33. (2) Plinius Paneg. c. 5. *Habet has vices conditio mortalium, ut adverſa ex ſecundis, ex adverſis ſecunda naſcantur. Occultat utrorumque ſemina Deus, & plerumque bonorum malorumque cauſæ ſub*

ſub diverſa ſpecie latent.

§. VIII. *Inchoatur* hæc cognitio, obſervatione exemplorum, quæ facta ſunt, aut fiunt: *excolitur* comparatione diverſarum civitatum, converſatione cum Proceribus & Legatis, & peregrinatione prudenter ſuſcepta: *abſolvitur* demonſtratione & uſu.

(1) Peregrinationis verus uſus & abuſus. (2) Qua ætate illa ſit ſuſcipienda; adverſus Platonem & Lockium. (3) Quibus præſidiis inſtructi eſſe debeant peregrinaturi. *Qui proficiſcitur ad partes exteras, priuſquam in lingua gentis, quam adit, fecerit progreſſus, ad ludum Grammaticum vadit, non ad peregrinandum*, ait Baco de Verulam. ſerm. fid. (4) De ſcopo certo, & cautionibus obſervandis. (5) Germanici *cupido, veteres locos & fama celebratos noſcendi*, commendata ex Tacito lib. 2. Ann. 54. 59. 60. (6) Providi Ulyxis exemplum ex Homero & Horatio lib. 1. ep. 2. (7) De luxuria Aſiatica in Urbem invecta Livius l. XXXIX. c. 6. illuſtratus, & Juvenalis Sat. III. vſ. 62.

§. IX. Finis notitiæ, non eſt curioſitas quædam deſultoria, in Rep. propria vel aliena; ſed ut præſentia accurate perſpicere, recte de illis judicare, futura ex præteritis & præſentibus callide conjicere, patriæ cavere de malis, proſpicere de bonis, ad incerta vigilare poſſimus.

(1) Exempla Solonis, Themiſtoclis, Ciceronis,

nis, Attici, Mahumedis, Swendii, Agrippæ, Thuani, aliorumque, qui, artis hujus beneficio futura ſæpe prævíderunt & prævenerunt. (2) Ciro lib. VI. ad Fam. epiſt. 6. *Non ex alitis involatu, nec è cantu ſiniſtro oſcinis, ut in noſtra diſciplina eſt, nec ex tripudiis ſoliſtimis aut ſoniviis tibi auguror, ſed habeo alia ſigna, quæ obſervem, quæ etſi non ſunt certiora illis, minus tamen habent vel obſcuritatis vel erroris.*

§. X. Summa capita, cujuſvis Reip. noſcenda, ſunt ſequentia: (1) Origo & progreſſus civitatis. (2) Natura regionis. (3) Civium mores & bona fortunæ. (4) Status Eccleſiaſticus. (5) Adminiſtratio ſummi imperii. (6) Forma Reip. (7) Ejus finis, vulgo Intereſſe (8) Regum characteres, & præcipue Imperantis virtutes, vitia, tituli, inſignia &c. (9) Viri toga aut ſago illuſtres. (10) Scriptores domeſtici & peregrini.

(1) Ariſtotelis anguſtior partium enarratio lib. IV. Polit. c. 14. in conſultationibus, magiſtratibus & judiciis. (2) Molimina Conringii, Pufendorfii, Schubarthi, Boſii, Dieterici, Gundlingii, aliorum.

§. XI. Primum ergo indaganda venit *Reip. origo*, quæ plerumque exilis eſt, & fabulis involuta: hinc primordia, incrementa, inclinationes, & converſiones, cum ſuis cauſis atque occaſionibus, inſpici debent.

(1) Tria

(1) Tria tempora diſtinguenda in ſingulis, quæ Græci ἀρχὴν, ἀκμὴν & παρακμὴν vocant. (2) Tempus incertum, fabuloſum, hiſtoricum. (3) ante Romanos, ſub Romanis, poſt Romanos. Livius Præfat. *Datur hæc venia antiquitati, ut miſcendo humana divinis, primordia urbium auguſtiora faciat.* (4) Populorum ambitio, ignorantia & divinationes deliræ, in fingendis originibus, ex Diodoro Siculo, Tacito aliiſque (5) An ante diluvium fuerint civitates? (6) An prima imperia immediate à Deo condita? &c.

§. XII Deinde *regionis* cognoſcendus eſt *ſitus*, robur, debilitas, ex quantitate & qualitate. Ratione quantitatis fines habet regni, vel populi: latos, vel anguſtos: politicos vel naturales, ut ſunt flumina & montes.

(1) Imperia magna difficulter cuſtodiri, judicavit Scipio Africanus apud Valer. Max. lib. IV. c. 1. n. 10. Auguſti conſilium, *coercendi intra terminos Imperii*, apud Tacitum lib. I. Ann. c. XI. ex Grotio lib. III. c. 15. §. 7. illuſtratur, (2) Amnes, tanquam naturales termini, dirimunt gentes, unde *finitores* dicti, apud Xenophontem Exp. Cyri. c. 8.

§. XIII. Ratione qualitatis territorium eſt principale & acceſſorium, connexum vel interruptum: maritimum vel mediterraneum: caſtellis, urbibus, portubus clauſum vel apertum: montanum vel campeſtre: fluminibus interciſum vel deſtitutum: ſterilis aut fertilis ſoli.

(1) Civitatis maritimæ commoda cum incommodis comparata. Vid. Bœcleri *Civitas maritima.* (2) Portus boni conditiones, ex Vitruvio lib. XII. c. 5. (3) Quid in urbibus ſit obſervandum. vid. Ariſtot. lib. VII. Polit. cap. XI. (4) Arces liberorum populorum compedes. (5) Cur Tacitus amnes *vetera imperii munimenta* vocet lib. IV. Hiſt. c. 26.? (6) An flumina per foſſam connecti poſſint, ad ejuſdem lib. I. Ann. 79. & XIII. c. 53.

§. XIV. Fertilitas regionis ſita eſt in animalibus, manſuetis & feris, piſcibus, frugibus, fructibus arborum & vinearum, ſale, metallis, mineralibus, gemmis, lapidibus, carbonibus & ligno: ex quibus an civitas omnia habeat, ad pacis & belli artes idonea, quid ei deſit; quid ſuperſit, colligi poteſt.

(1) Exempla ſterilitatis & fertilitatis ſtupendæ. (2) Sterilia loca præferacibus an recte commendarit Machiavellus? (3) Virgilio lux lib. I Georg. vſ. 50. ſeqq.

§. XV. Tertio in *Civium* deſcriptione attendi debet, eorum origo, lingua, numerus, bona corporis, animi, & fortunæ.

§. XVI. De originis vetuſtate multæ gentes in vanum laborarunt: quia pleræque migrationibus ſunt confuſæ, & tenuia multarum initia ſequens magnitudo obtexit.

(1) Ini-

Digitized by Google

(1) Initia Reip. cum origine gentis perperam vulgo confuſa. (2) Somnia Lucretii, Horatii, Diodori, & Taciti, de indigenis, terra editis. (3) De migrationibus ex Aſia, & Septentrione, gentium vagina, Bocharti, Lazii, Rutbekii ſcripta. (4) De Hunnibaldo, Annio & Trithemio, fabularum architectis. (5) Polybius lib. I. Hiſt. 12. *Ut intelligatur ingenium gentis, natura, conditio, fortuna imperii alicujus, omnem ſuperiorum temporum ſeriem alte repetendam eſſe, quo poſſit liquido judicari, undenam ſinguli populi, & quando, & à quibus profecti.*

§. XVII. Linguas matrices Europa quatuor habet ampliſſimas: Græcam, Latinam, Teutonicam, & Slavonicam; quarum variæ propagines & dialecti.

(1) Cauſæ varietatis linguarum ſunt bella, imperia, coloniæ, commercia, migrationes, incuria &c. (2) Confuſio Babylonica quam varie à Perizonio, Vitringa & Clerico, Viris Cl. explicata. (3) Studium propagandi linguam patriam quo ſpectet. (4) Origines quarundam linguarum. (5) Gothica Teutonicarum mater. (6) Scaligeri opuſculum, de Linguis Europæ.

§. XVIII. Numerus civium belli paciſque munia ſuſtinet; ut tamen mediocritas magis ſæpe laudanda videatur.

(1) Quibus mediis numerus civium augeri, vel minui poſſit. (2) Laus matrimonii & coloniarum, judiciis Ariſtotelis l. VII. Polit. 16. & Velleji lib. II. 15. improbatis. (3) Hadrianus in l. ult. de Bon. damnat. *Ampliari imperium hominum adjectione potius, quam pecuniarum copia malim.*

§. XIX.

§. XIX. Ad corporis bona pertinet ſanitas, ſtatura & pulchritudo; quæ propter cœli clementiam, vel inclementiam, cibum potumque aliter atque aliter ſe habent.

(1) Cur Septentrionales robore & vitalitate, Auſtrales ingenio præſtent. (2) Morbi certarum regionum. (3) An homines olim proceriores, quam hodie, ad Eſdræ lib. IV. c. 5. vſ. 55. *Qui poſt vos venturi ſunt, minores fore vobis, quaſi jam ſeneſcentibus rebus creatis.*

§. XX. In bonis animi ſpectandæ ſunt virtutes morales & intellectuales. Mores gentium plerumque tales ſunt, qualis eſt locorum ſitus; licet naturæ, artis vel educationis opera, non raro inflectantur.

(1) Ulpiani dictum in l. 31. §. 21. D. de Ædilit. ed. *Intereſt noſtra ſcire nationem*, ex Livio lib. XLV. 23. & Vitruvio lib. VI. cap. 1. illuſtratum. (2) Opprobria in totas nationes, Strabonis auctoritate rejecta lib. IV. pag. 70. Seneca lib. III. de ira c. 27. *Nihil in uno judicabis notabile aut fœdum, quod gentis ſuæ publicum eſt.* (3) Tria vitia cardinalia 1 Johann. II. vſ. 16. memorata, ex triplici temperamento, cholerico, ſanguineo, melancholico; quæ explicantur. (4) Scriptores eo pertinentes: Scipio Claramontius, Octav. Brancifortius, Johannes Imperialis; Joh. Barclajus, Janus Huartus, Edo Neuhuſius, Vayerus &c.

§. XXI. Ad virtutes intellectuales re-

referuntur artes liberales; & illiberales. Illæ in ſcholis, gymnaſiis & Academiis traduntur: per ſocietates litterarias, bibliothecas, & typographiam juvantur.

(1) De Academiarum origine, commodis, vitiis, & honoribus. (2) Linguæ patriæ & Hiſtoriæ recentioris neglectus. 3. Neceſſitas ſtudii mathematici, ad peritiam nauticam & militarem. (4) Naudæi cenſura publicarum ſcholarum rejecta ex Quintil. lib. 1. Inſt. orat. c. 12. Seneca epiſt. 107. *Ut omnium rerum, ſic litterarum intemperantia quoque laboramus; nec vitæ, ſed ſcholæ diſcimus.* (5) Typographiæ natales, uſus & abuſus. vid. Mich. Maittaire Annales Typograph.

§. XXII. Illiberalium numerus eſt magnus; eminent autem tres, agricultura, opificium & mercatura, eæque, ſi velut connubio jungantur, magnum momentum in republica habent.

(1) Laus agriculturæ & paſtionis ex Xenophontis Oeconomico, & Catone de R. R. Tullius lib. 1. de Offic. cap. 43. *Omnium rerum, ex quibus aliquid acquiritur, nihil eſt agricultura melius, nihil uberius, nihil dulcius, nihil homine, nihil libero dignius.* (2) Artificem magni pretii hominem, recte Plutarchus in Pericle dixit. (3) Sed opificum collegia, licet valde antiqua ſint, Reip. non conducunt, niſi anguſtis legibus circumſcribantur. (4) Mercaturæ incrementa & decrementa, ex quibus cauſis. Ciceronis de ea judicium lib. 1. de Offic. c. 42. De ſocietatibus, nundinis, monopoliis, fœnore, & pernicioſo urbibus mercimonio, nobilibus interdicto, ad *l.* 3. *C. de Commerc.* (6) De Græcorum & veterum Romano-

manorum, uti Gallorum quoque recentium inſtitutis, ad frequentandam cum fructu agriculturam, & commercia, commendetur M. de la Mare *Traité de la Police* Pariſ. 1713. *fol.*

§. XXIII. A bonis fortunæ, cives (1) ſunt Nobiles, Patricii, plebeji (2) Nobiles vel novi vel antiqui: Equites, Barones, miniſteriales. (3) divites, pauperes, vel medii. (4) huic aut illi factioni addicti.

(1) Nobilitas civilis varia pro inſtitutis Rerump. (2) Europæos virtus militaris & aula honorat, dignitate natalibus tributa. (3) Variæ Nobilium claſſes & appellationes, per indicem recenſitæ. (4) Equitum ordines, ſacri & profani, trium generum: Torquati, Cruciati, Aurati. (5) Eorum, ut & Baronum, & Patriciorum origo. Iſocrates in Sociali: *Ea demum civitas felix eſt habenda, non quæ è promiſcua hominum colluvie multos cives temere colligit, ſed quæ antiquiſſimas & primas familias maxime conſervat.* (6) In tumidos genere nobiles, Marii oratio apud Salluſt. Bell. Jug. c. 88.

§. XXIV. Ex factionibus naſcuntur ſeditiones, tumultus, bella civilia, conſpirationes, proditiones, quibus impii cives adverſus Principem vel remp. inſurgunt, ejuſque funus inducunt.

(1) Cauſas factionum optime Florus, *lib.* I. *c.* 23. *ſeqq.* & *lib.* III. *cap.* 14. *ſeqq.* genium conjurationis Machiavellus deſcripſit, ad *Liv.* III. 6. (2) Utriuſque exempla antiqua & recentia. Liv. lib. IV. c. 9. *Factiones fuerunt eruntque pluribus popu-*

populis magis exitio, quam bella externa, quam fames morbive, quæque alia in Deûm iras, velut ultima publicorum malorum vertunt. (3) Peſtem bellorum civilium, in quibus nihil miſerius eſt, quam victoria, Cicero deſcribit lib. IV. ad Fam. 9. (4) Tribuni, Oratores, Aſtrologi civium turbatores. Grotius lib. IV. Hiſt. A. 1595. *Nomen libertatis, &, quæ violentiſſima perſuaſio eſt, Dei cultum jactabant acre concitorum genus, qui rerum civilium ignari, ſpecie religionis turbidi, ſæpe bonam cauſam male agendo pervertunt.*

§. XXV. Quartum Notitiæ caput *Statum Eccleſiaſticum* exponit; cujus objectum eſt religio, omnis ſocietatis coagulum, & vinculum honeſtæ diſciplinæ. Scopuli ejus duo, impietas & ſuperſtitio.

(1) Cultus divini neceſſitas, & fructus pietatis. Livius lib. V. 51. *Omnia proſpera eveniſſe, ſequentibus Deos, adverſa ſpernentibus.* (2) Atheiſmi & ſuperſtitionis radices, auctores. (3) Mala utriuſque magna, ſed maxima impietatis, adverſus Baylium. Vid. Barbeyrac ad Pufend. l. 2. c. 4. §. 3. Curtius lib. IV. c. 10. *Nulla res efficacius multitudinem regit, quam ſuperſtitio: alioqui impotens, ſæva, mutabilis; ubi vana religione capta eſt, melius vatibus, quam ducibus ſuis paret.*

§. XXVI. Religio alia naturalis eſt, alia revelata: hæc quadruplex; Chriſtiana, Judaica, Mahumedana, ethnica: quarum prima & tertia ſummæ poteſtatis participes ſunt; omnes in varias ſectas diviſæ.

(1) De

(1) Deſcriptio religionis naturalis ex Paulo ad Ebræ. xi. vſ. 6. & Seneca epiſt. 95. (2) Judicium politicum de ſingulis revelatis. (3) Excellentia religionis Chriſtianæ vindicetur, adverſus Machiavellum lib. ii. de rep. 2. & Baylium t. iv. Reſponſ. c. 26. 27. Vid. Pufend. *de concordia veræ politicæ cum religione Chriſtiana.*

§. XXVII. Chriſtianorum alii ſunt Orientales, alii Occidentales: horum tres familiæ præcipuæ: Reformata, Lutherana & Pontificia: ſecundariæ infinitæ, ſed ab imperio deſtitutæ.

(1) Quales Cræci, Janſeniſtæ, Sociniani, Anabaptiſtæ, Enthuſiaſtæ. (2) Reformationis neceſſitas, juſtitia, progreſſus & impedimenta. Seckendorf *Hiſtoria Lutheraniſmi*, Jurieu *Apologie pour la reformation*. (3) Concordia Reformatos inter & Lutheranos an ſperari poſſit. (4) Proteſtantibus quare non ſit metuendum. vid. Grot. *epiſt.* 921. & Bayle *Eliſabeth.* (P.) *Francois I.* (N).

§. XXVIII. Jus ſummarum poteſtatum circa ſacra, maximum eſt apud Græcos & Turcas; minus apud Proteſtantes. minimum apud Gallos; Germanos & Venetos: apud ceteros fere nullum.

(1) Limites hujus juris circa cultum, ejuſque miniſtros, & bona eccleſiaſtica intricati, ex vafritie Cleri. (2) De Conciliis, Synodis, Conſiſtoriis. (3) De una religione dominante, ceteris tolerandis. (4) An hæreſis ſit crimen; & quid ſi hæreticus contumax ſit & blaſphemus? (5) Inquiſitionis tribunal an à Spiritu S.? vid. Tit.

III. vſ. 13. Tertullianus ad Scap. c. 11. *Humani juris & naturalis poteſtatis eſt, unicuique, quod putaverit, colere: nec alii obeſt, aut prodeſt alterius religio. Sed nec religionis eſt, cogere religionem, quæ ſponte ſuſcipi debet, non vi: cum & hoſtiæ ab animo lubente expoſtulentur.* (6) Scripta laudentur optima, Grotii, Wehrenfelſii, Pufendorfii, Baylii, Noodtii, Limborgii.

§. XXIX. Cauſa ejus rei eſt, quod Hierarchia Romana, remp. in rebuspublicis conſtituit, maximam totius Europæ. Ejus caput eſt Pontifex Romanus; membra majora Cardinales, Patriarchæ, Archiepiſcopi, Epiſcopi, & ordines Equitum; minora Abbates, Prælati, Jeſuitæ & monachi cucullati, miles Papæ prætorianus.

(1) Forma hujus reip. comparetur cum Imperio Romano Germanico. (2) Dictum Chriſti Lucæ XXII. vſ. 25. *Reges gentium dominantur eis, & qui auctoritatem habent in eas, benefici vocantur. Vos autem non ſic!* (3) De Equitum Eccleſiaſticorum ordinibus, Hoſpitalariorum, Teutonicorum, Templariorum, Enſiferorum; quorum duo priores ſuperſunt, tertium opum magnitudo, quartum bella everterunt. (4) Jeſuitarum character apud Grot. lib. III. Hiſt. pag. 194. (5) Quinam ſint *viri ſimplicitate gaudentes & deſidiæ dediti*? apud Paulum in *l.* 25. §. 1. *D. de Probat.*

§. XXX. Quintum Notitiæ caput, ſeu *Adminiſtratio ſummi imperii*, in novem partibus conſiſtit: in Magiſtratibus,

bus, Conſultationibus, Legibus, Judiciis, Legationibus, Fœderibus, Bello & Pace; Tributis & Dominio eminente.

(1) Thucydidis, Ariſtotelis, Dionyſii, aliorumque partitiones apud Grotium lib. 1. de J.B. & P. c. 3. §. 6. (2) Quid ſit majeſtas? (3) an immediate a Deo? (4) an realis & perſonalis? (5) Scriptores de juribus majeſtaticis, Hornius, Ziglerus, Mylerus, &c.

§. XXXI. Magiſtratus ſunt miniſtri Reip. quibus facultas imperandi tributa eſt, ut præſint, præſcribantque recta, utilia, & cum legibus conjuncta. Alii toti provinciæ præſunt, cum dignitate eminente, ut Præſides, qui poſtea Duces: alii parti, ut Landgravii, Marchiones, Comites: alii urbibus & vicis, ut Conſules, Ædiles.

(1) Videndum an temporarii ſint, an perpetui; num ætatis, generis, patriæ ratio habeatur; an unus pluribus officiis præficiatur, ob *l. fin. C. de Adſeſſ.* (2) Nummis redimere munera, non quidem regulis juſti adverſatur, ſed reip. male conſtitutæ argumentum vocat Plato; omnem nequitiæ terminum Juſtinianus, Nov. 8. (3) *Neceſſe eſt, ut qui emit, vendat*, Severi vox erat apud Lamprid. c. 49. *Nullum vitium tetrius, quam avaritia, præbere enim quæſtui remp. non modo turpe eſt, ſed ſceleratum etiam & nefarium*, Cicero lib. 11. de Offic. c. 22.

§. XXXII. Conſultationes in comitiis,

tiis, curiis, parlamentis & ſanctiore concilio inſtituuntur, ut de pace & bello, de legibus & tributis, deque omni utilitate, quæ legibus comprehendi non potuit, recte aliquid ſanciatur; idque temporibus ſtatis, vel indictivis.

(1) Alia Senatus ratio eſt in Monarchia, alia in Democratia; ibi ſententiæ ponderantur, hic numerantur; ibi celerius, hic tardius conſilia capiuntur. (2) Alexandri Severi exemplum, quemlibet in arte ſua conſulentis. (3) Conſiliariorum requiſita. Cicero II. de Orat. 28. *Ad conſilium de rep. dandum, caput eſſe noſſe remp.* Salluſt. Orat. II. de Rep. ord. *Scio ego, quam difficile atque aſperum factu ſit, conſilium dare regi, aut imperatori, poſtremo cuiquam mortali, cujus opes in excelſo ſunt; quippe cum & illis conſultorum copia adſint; neque de futuro quiſquam ſatis callidus, ſatiſque prudens ſit. Quin etiam ſæpe prava magis, quam bona conſilia proſpere eveniunt: quia pleraſque res fortuna ex lubidine ſua agitat.*

§. XXXIII. Lex eſt regula actuum moralium, obligans ad id, quod rectum eſt: alia eſt publica, quæ & ſæpe fundamentalis, alia privata, ut forenſis, maritima, ſumtuaria, &c.

(1) Legis bonæ requiſita ſunt, ut ſit juſta, immota, ad geninm populi & ſtatum reip. accommodata, fugiat exceſſum, perſpicua, & lingua patria concepta, majori parti, & in ſummam proſit, Liv. lib. XXXIV. 3. (2) Diſſeratur de prudentia legiſlatoria. (3) De uſu & abuſu juris Romani judicia Grotii proleg. ad Hiſt. Goth. pag. 63,

Lipſii cent. v. ep. 78. & Conringii præf. ad Tacitum de Mor. Germ. (4) Tacitus xv. Ann. 20. *Uſu compertum eſt, leges egregias, exempla honeſta, apud bonos ex delictis aliorum gigni. Sic Oratorum licentia, Cinciam rogationem; candidatorum ambitus Julias leges: magiſtratuum avaritia, Calpurnia ſcita pepererunt. Nam culpa, quam pœna, tempore prior, emendare, quam peccare, poſterius eſt.*

§. XXXIV. Judiciorum auctoritas pendet etiam à ſumma majeſtate, & ab ea in judices majores minoreſque derivatur, ſalva ultima provocatione. Alia diſtrahendarum controverſiarum, alia puniendorum maleficiorum cauſa reperta ſunt: alia univerſalia, alia particularia; ut peregrinorum, mercatorum, pupillorum &c.

(1) Tres juſtitiæ peſtes capitales; corrupti judices, æternæ lites, & Advocatorum improbitas, in quam Germanorum ira apud Florum lib. vi. c. 12. (2) Remedia adverſus litium æternitatem (3) Laus Advocatorum bonorum ex *l.* 4. *C. de Advocat. div. judicum* & *l.* 14. *C. de Advoc. div. judiciorum.* (4) De Ægyptiis Diodorus Siculus lib. 1. c. 75. *Judiciis diligentiam non vulgarem exhibent; quod ſententias, pro tribunali pronunciatas, maximum vitæ communi momentum afferre, in utramque partem cenſent. Nam haud obſcurum ipſis erat, ſi facinoroſi punirentur, & injuria oppreſſis auxilium ferretur, optimam hanc delictorum emendationem fore. Et contra, ſi terror dirus, a judiciis impendens ſceleratis, vel pecunia, vel gratia everteretur, confuſionem univerſæ hominum ſocieta-*

Digitized by Google

ſietatis eventuram proſpiciebant. Adde *l.* 13. 18. *&* 19. *D. de Off. Præſ.*

§. XXXV. Legati ſunt miniſtri reip. ad publica negotia expediunda, ab illis, qui ſumma poteſtate gaudent, ſolenniter miſſi, cum charactere, vel ſine eo. Illi vel primi ſunt ordinis, vel ſecundi; utrique vel plenipotentiarii, vel formularii; ordinarii vel extraordinarii; negotioſi, vel officioſi.

(1) Horum neceſſitas, dotes, mandata, ſanctitas, privilegia, jus aſyli, audientia, forum, honores, cærimoniæ, pericula, cautiones. (2) De vocibus *Ambaſſadeur*, *Envoyé* & *Reſident*. (3) Cæſar lib. III. de Bello civ. c. 51. *Aliæ ſunt legati partes atque Imperatoris: alter agere ad præſcriptum; alter libere ad ſummam rerum conſulere debet.* (4) Scriptores Joh. Hotmannus, Alb. Gentilis, Paſchalius, Kirchnerus, Marſelarius, Ant. de Vera, Wicquefortius, Bynkershoekius.

XXXVI. Fœderibus opus eſt; quia nulla eſt tam valida civitas, quæ non aliquando indigeat favore, auxiliis aut bonis nonnullis alterius reip. Inde varii generis fœdera; realia vel perſonalia; æqualia vel inæqualia; perpetua vel temporaria; pacis, belli vel commerciorum cauſa, ſine imminutione imperii, contrahuntur.

(1) Utilitas, juſtitia & firmitas fœderum inde fere pendent, an tempore neceſſitatis, cum pluribus, cum diffiſis, cum infirmioribus, ad famam

& ſpeciem ſint initia. (2) Fœdera cum Turcis an licita? (3) Philoſophia Grotii de fœdere univerſali l. 2. de J. B. & P. c. 15. §. 12. (4) Cautiones quædam indicatæ.

§. XXXVII. Bella ſunt juſtæ publicorum armorum concertationes, & pacis cauſa geruntur, ab his, inter quos judicia ceſſant; non vero niſi ex neceſſitate, & cauſis juſtificis, claris atque evidentibus, ſine quibus magna latrocinia ſunt.

(1) Cauſa bellorum juſta eſt læſio imminens vel illata. (2) plerumque ambitioni & avaritiæ prætexi bonum publicum aut religionem. (3) Præcepta & requiſita juſti belli ſuſcipiendi, gerendi, finiendi. (4) Metus ex vicini creſcentis potentia quid valeat. (5) Indictio per feciales aut manifeſta an neceſſaria? (6) Cicero lib. 1. de Offic. c. XI. *Cum ſint duo genera decertandi, unum per diſceptationem, alterum per vim: cumque illud proprium ſit hominis, hoc belluarum; confugiendum eſt ad poſterius, ſi uti non licet ſuperiori. Quare ſuſcipienda quidem bella ſunt ob eam cauſam, ut ſine injuria in pace vivatur, &c.*

§. XXXVIII. Bellum feliciter geri non poteſt, ſine milite, apparatu & pecunia. Miles eſt vir compoſitus in armis, ad vim faciendam, aut arcendam, certa lege. Eſt lectus, mercenarius, vel ſocius: navalis vel terreſtris: domeſticus vel externus; eques, pedes vel dimacha.

(1) Militia antiqua comparetur cum hodierna;

na; duces veteres cum recentioribus; cum equiratu peditatus. (2) In duce plus, quam in exercitu. (3) Quinque notæ boni Ducis, & totidem boni militis. (4) Militum cultus externus, ſtipendia, exercitia, commeatus mulierum, diſciplina. L. 19. §. 7. de Captiv. *Diſciplina caſtrorum antiquior fuit parentibus Romanis, quam charitas liberorum.* (5) Delectus militum ex *Deut.* XXII. vſ. 1. Tacitus II. Hiſt. 84. *Prima belli cura agere delectus, revocare veteranos.* (6) Selecta quædam judicia *de ſtatura militari*, Senecæ, Curtii, Flori, ad legis 3. C. Th. de Tiron. verba: *In quinque pedibus & ſeptem unciis uſualibus delectus habeatur.* (6) Scriptores Lipſius, Machiavellus, Hugo, Naudæus.

§. XXXIX. Ad apparatum militarem pertinet quicquid machinarum in armamentariis ſervatur etiam munimenta, arces, propugnacula & claſſes.

(1) De tormentorum, bombardarum, pulveris pyrii, cuniculorum & pyxidis nauticæ inventoribus. (2) Veterum machinæ an idem præſtiterint quod noſtræ, adverſus Amiratum & Lipſum. (3) In munimentis an plus periculi, an ſecuritatis. (4) Origo vocis *Amiralii.* (5) Navium ſtructura priſca & hodierna. (6) Florus lib. IV. c. XI. *Naves turribus atque tabulatis allevatæ, caſtellorum & urbium ſpecie, non ſine gemitu maris, & labore ventorum ferebantur, quæ quidem ipſa moles exitio fuit.*

§. XL. Pecuniam nervos belli eſſe, veteres dixerunt: ea depromitur ex patrimonio reip. ſeu ærario, quod Ariſtoteles ſcite cum ſtomacho comparavit.

(1) Nummus communis rerum utilium menſura & *belli nervus*. Cic. Philipp. II. c. 39. Tacit. 2. Hiſt. 84. (2) Ejus origo ex *l.* 1. *D. de Contr. emt.* (3) Monetæ varia nomina & genera: valor externus vel internus. (4) Cur metallis nobilioribus pretium eminens ſit impoſitum. (5) Tacitus IV. Hiſt. 74. *Neque quies gentium ſine armis, neque arma ſine ſtipendiis; neque ſtipendia ſine tributis haberi queunt.*

§. XLI. Ærarium impletur ex vectigalibus, portoriis, decumis, ſcripturis, præda, metallorum fodinis; maxime vero ex cenſu & tributis; in quorum impoſitione proportio obſervari, & invidia minui debet.

(1) Inter varios contribuendi modos, per decimas, capitationem, aſſiſam, gabellas, licentias, paſſagia, pedagia, telonia, quis ſit melior? (2) Optimum genus vectigalis ex *l. ult.* §. 7. *D. de Publican.* (3) Cicero pro lege Manil. c. VII. vectigalia *nervos reip.* Florus lib. III. c. 13. *patrimonium imperii* vocavit, & Ulpian. in l. 1. §. 20. D. de Quæſtion. *In tributis reip. nervos eſſe, nemini dubium eſt.* (4) Tiberii vox laudabilis apud Sueton. in ej. vita c. XXXII. oppoſita Machiavello. (5) Neronis ſtultitia ex Tacito XIII. Ann. 50. (6) De Veſpaſiano Suetonius c. XVI. *Procuratoribus pro ſpongia dicebatur uti, quod quaſi & ſiccos madefaceret, & exprimeret humentes.*

§. XLII. Dominium eminens Reip. competit in cives, & res civium, boni communis cauſa; cui urgente neceſſitate cedere ſua voluiſſe cenſendi ſunt, qui in

in civilem cœtum coierunt. Eſt vel ordinarium, vel extraordinarium.

(1) Ejus fundamentum, juſtitia, & limites. (2) Seneca VII. de Benef. c. 4. *Jure civili omnia Regis ſunt: & tamen illa, quorum ad regem pertinet univerſa poſſeſſio, in ſingulos dominos deſcripta ſunt, & unaquæque res habet poſſeſſorem ſuum. Itaque dare regi & domum, & mancipium, & pecuniam poſſumus: nec donare illi de ſuo dicimur. Ad reges enim poteſtas omnium pertinet, ad ſingulos proprietas.* (3) Bœclerus *de Dominio eminente.*

§. XLIII. Sextum Notitiæ caput agit de *Formis Rerump.* quæ aut regulares ſunt, aut irregulares: In regularibus imperium ſummum ab uno homine, concilio, vel corpore exercetur. Earum tres ſunt ſpecies: Monarchia, Ariſtocratia & Politia.

(1) Unde formarum diverſitas. (2) Quæ ſit alteri præferenda, inutilis controverſia apud Herodotum & Xenophontem. (3) Eas difficiles cognitu eſſe, exemplo reip. Rom. declaretur & Grotii querela lib. 1. c. 3. §. 19. (4) Ex pacto civitatis & legibus fundamentalibus petenda, non ex adminiſtratione civitatis externa, ejuſve habendi modo; neque ex vocabulis, inſignibus, ſymbolis, ſimulacris, Hiſtoricis, Oratoribus vel Poetis. (5) Æſchines contra Timarchum: *Conſtat inter omnes, tres eſſe formas rerump. principatum unius, poteſtatem paucorum, & populare imperium. Ac duo priora genera eorum arbitratu geruntur, qui rerum potiuntur: liberæ autem civitates uſitatis legibus.*

§. XLIV. Monarchia eſt ſummum unius perſonæ imperium, moribus aut legibus delatum, ad parentium ſalutem. Eſt vel abſoluta, vel temperata: uſufructuaria vel patrimonialis.

(1) Regni antiquitas, frequentia, & commoda. Cicero III. de LL. *Omnes antiquæ gentes regibus quondam paruerunt.* (2) Morbi alii Regum, alii ſtatus regii, ex Tacito. (3) Nominis regii abuſus, & differentia a principatu. (4) Digreſſio de jure regio I *Sam.* VIII. vſ. II (6) De Monarchia univerſali; an fuerit unquam, an utilis, an ſperanda?

§. XLV. Ariſtocratia eſt ſummum unius concilii imperium, quod ex eminentiore populi parte, ſive Optimatibus, conſtat, ad publicum bonum Eſt vel electiva, ſucceſſiva, vel patrimonialis; pura vel temperata.

(1) Vitia Optimatium & ſtatus hujus ex Livio, & diſſertationibus Machiavelli. (2) Dyarchicum imperium & condominium ab Ariſtocratia diſtinctum. (3) Optimatium jura majeſtatica; mittunt Legatos, condunt leges, quibus ipſi ſubſunt, ut ſinguli.

§. XLVI. Politia eſt univerſi populi imperium, ad communem utilitatem. Eſt vel pura, vel regie, aut ariſtocratice temperata.

(1) Populi imperium juxta libertatem, Tacit. VI. Ann. 42. (2) Major pars civium concludit, per curias, centurias vel tribus. (3) Mala ejus do-

domeſtica. (4) De vulgi indole, ejuſque demagogis & tribunis, ex Cicerone, Salluſtio & Atticis Oratoribus. (5) Tacitus IX. Ann. 32. *Non ſine uſu fuerit introſpicere illa primo adſpectu levia, ex quibus magnarum ſæpe rerum motus oriuntur. Nam cunctas nationes & urbes populus, aut primores, aut ſinguli regunt: delecta ex his, & conſtituta Reip. forma, laudari facilius, quam evenire, vel ſi evenit, haud diuturna eſſe poteſt. Igitur ut olim plebe valida, vel cum Patres pollerent, noſcenda vulgi natura, & quibus modis temperanter haberetur; Senatuſque & optimatium ingenia, qui maxime perdidicerant &c.*

§. XLVII. Irregulares Reſpublicæ ſunt, in quibus Majeſtas pluribus, diviſim vel indiviſim competit. Harum aliæ ſimplices ſunt, aliæ compoſitæ. Simplicium exempla ſunt: tyrannis, Oligarchia, Democratia & quædam mixtæ.

(1) Dari reſpp. mixtas, diverſas a temperatis; contra Hobbeſium. (2) Formæ earum diverſæ, ſed vix tres formæ miſcentur. (3) Incommoda & non diuturna duratio. (4) Cicero lib. II. de Rep. apud Nonium, poſt Platonem, Ariſtotelem, & Polybium, inquit: *Statuo, eſſe optime conſtitutam remp. quæ ex tribus generibus illis, regio, optimo & populari confuſa modice, nec puniendo irritet animum, immanem ac ferum, nec omnia prætermittendo, licentia civeis deteriores reddat.*

§. XLVIII. Compoſitæ irregulares ſunt ſyſtemata civitatum, quæ vel per

communem regem, vel per fœdus arctiſſimum ita colligantur, ut ne ſingulæ deſinant ſtatum perfectæ civitatis retinere, ſed quædam tantum ejus partes conjunctim ab omnibus ſint exercendæ.

(1) Diverſæ civitates uniuntur, vel ſub uno capite; vel ut una reſp. fiant; vel ut altera alterius appendix ſit, ſuis tamen legibus regenda; vel ut altera deterioris conditionis reddatur. Vid. Grot. l. 2. c. 9. §. 9. & Pufend. lib. VII. c. 5. §. 16. (2) Syſtematum variæ formæ. (3) Morbi & remedia. (4) Dubiæ quæſtiones. Vid. Puſendorf de *Syſtemat. civitat.*

§. XLIX. Septimo Notitiæ capite indicatur *Finis rerump.* & quorum vere, quorum apparenter ſalus vertatur. Multis hac in re variatur modis: aliæ latam dominationem quærunt; divitias, luxum, aut libertatem aliæ. Optimæ reip. ſcopus eſt commune bonum

(1) Finis reip. vivere & bene vivere. Cicero lib. VIII. ad Att. XI. *Ut Gubernatori curſus ſecundus, Medico ſalus, Imperatori victoria, ſic huic moderatori reip. beata civium vita propoſita eſt; ut opibus firma, copiis locuples, gloria ampla, virtute honeſta ſit. Hujus enim operis, maximi inter homines & optimi, illum eſſe perfectorem volo.* Ammianus Marcellinus lib. XXIX. ait: *Nihil aliud eſſe imperium, ut ſapientes definiunt, niſi curam ſalutis alienæ.* (2) De civitate ex voto optima ſcriptores Plato, Morus, Campanella &c.

§. L. Media, quibus finis ille obtinetur,

netur, ſuggerit Ratio ſtatus; alias *Ragione di Stato*; quæ eſt ſubſidium, quo ſalus reip. pro temporum conditione procuratur. Limites ejus ſunt pietas, fides, juſtitia, ad ſalutem & neceſſitatem reip. honeſtamque adminiſtrationis civilis amuſſim directa.

(1) Cicero lib. x. Fam. 16. *rationem reip.* Florus lib. 1. c. 8. *Reip. rationem & utilitatem* appellavit. (2) Arcana ſtatus laudanda, diſtinguantur a flagitiis dominationis, ſpecioſo velamine tectis. (3) Utriuſque generis exempla, qua ſacra, qua profana. (4) Cicero lib. 11. de Off. 20. *Fundamentum perpetuæ commendationis atque famæ juſtitia eſt, ſine qua nihil laudabile eſſe poteſt.*

§. LI. Ratio ſtatus alia generalis eſt, alia ſpecialis, ſingulis rerump. formis accomodata. Alia in perfectis, alia in imperfectis, in potentioribus vel debilioribus rebuſp. obſervanda. Alia ratione civium, vel exterorum; belli vel pacis.

(1) Diſquirit illa de omni utilitate, & morbis Reipublicæ, ut & de morborum remediis & impedimentis. (2) Cicero lib. 11. ad Herenn. 56. *Utilitatis duæ partes videntur eſſe, incolumitas & potentia. Incolumitas eſt ſalutis tuta atque integra conſervatio. Potentia eſt ad ſua conſervanda, & alterius obtinenda, idonearum rerum facultas.* (3) Dux Rohaneus in Trutina Statuum Europæ: *Prout Principes ſubjectis ſuis, ſic Ratio ſtatus imperat Principibus.*

§. LII.

§. LII. Octavum Notitiæ caput Regnorum & Rerumpublicarum conſiderat inſignia, prærogativas, diviſiones, & prætenſiones; Regum periodos, titulos, auſpicia, characteres, & regni capiendi vel amittendi modos.

(1) Fundamenta præcedentiæ vera & ſimulata. (2) Titulorum vanitas, mutatio & inconſtantia. (3) Zwantzig theatrum præcedentiæ. (4) Schwederi corpus prætenſionum (5) Diviſionum varia ratio, & mala. Juſtinus, lib. XXI. c. 1. *Firmius futurum eſſe regnum, ſi penes unum remanſiſſet, quam ſi portionibus inter plures filios divideretur.*

§. LIII. Modi Principatus capiendi ſunt, Electio & Succeſſio. Hæc ad mares tantum pertinet, vel feminas admittit. Inter mares præfertur natu maximus, in individuis ſucceſſivis: in herilibus certa dominorum domus, ceteri ſervi: voluntas ultimi defuncti in patrimonialibus ſeu hereditariis dominatur.

(1) Deum non eſſe cauſam regum immediatam, ex Petro epiſt. 1. c. 2. vſ. 13. (2) Fontes doctrinæ contrariæ (3) Electio antiquior, ſucceſſio receptior: utriuſque commoda & incommoda. (4) Quænam præſumatur, ſi nihil dictum ſit? (5) Succeſſivum regnum poteſt eſſe limitatum, & electitium eſſe abſolutum; rarius tamen. (6) Differentia regni hereditarii & ſucceſſivi. (7) Cur filiæ regulariter excluſæ ſint, & ubi admittantur.

tantur. (8) Succeſſio Linealis cognatica & agnatica. (9) Tacitus IV. Hiſt. 52. *Non legiones, non claſſes, perinde firma imperii munimenta, quam numerus liberorum.* (10) Commoda juris primogenituræ præ diviſione, ex Geneſ. XLIX. 3. & Juſtino l. XVI. c. 2. (11) Herodotus lib. VII. *Tanquam lege conſtitutum eſt inter omnes homines, ut maximus natu imperium habeat.*

§. LIV. Per electionem reges deſignat populus, aut Optimates, quibus populus jus ſuum expreſſe vel tacite conceſſit.

(1) Electio libera eſt. aut ad familiam, nationem, aliaſque qualitates reſtricta, (2) Cautiones, ne regna ſucceſſiva pro electitiis, vel electitia pro ſucceſſivis habeantnr. (3) Galba apud Tacitum lib. I. Hiſt. 16. *Loco libertatis erit, quod eligi cœpimus. Et finita Juliorum Claudiorumque domo, optimum quemque adoptio inveniet. Nam generari & naſci a principibus fortuitum, nec ultra æſtimatur: adoptandi judicium integrum, &, ſi velis eligere, conſenſu monſtratur.*

§. LV. In regnis limitatis ſucceſſivis leges fundamentales obtinent, in electitiis Capitulationes; quas Hobbeſius male negat ſervari debere.

(1) Legum fundamentalium exempla. (2) Clauſula Capitulationum commiſſoria vel caſſatoria. (3) De fide Principum, jurijurando pari, adverſus Machiavellum. (4) Thucydides lib. IV. c. 15. *Fraus*, ait, *cum ſit in omnibus fœda, tum vero maxime in iis, qui majore dignitate præditi ſunt, fœdior eſt, quam violentia.*

§. LVI. Deſinunt Reges eſſe morte, ab-

qua deficiente, in regnis non tantum patrimonialibus, ſed & uſufructuariis teſtamentariæ tutelæ eſt locus; in illis etiam legitimæ & maternæ, in his non item. Quod ſi nec legitimus nec teſtamentarius tutor adſit, populus Regi proſpicit.

(1) Ætas apta regno, ſi legibus non eſt expreſſa, unde definiri debeat. (2) Quæ tutorum ſit poteſtas, an ſumma, an legiſlatoria? (3) Majeſtatem habet rex pupillus, illi exercitium ejus. (4) Prov. x. vſ. 16. *Væ tibi regno, cujus Rex puer eſt,* (5) De Clientelaribus regibus Suetonius Auguſto c. 48. *Rectorem quoque ſolitus apponere Regibus ætate parvis, aut mente lapſis, donec adoleſcerent, aut reſipiſcerent, & plurimorum liberos & educavit ſimul cum ſuis & inſtituit.*

§. LIX. Principis imperantis ſpectari debet ætas, inauguratio, forma, prudentia, fama, virtutes, vitia, religio, auctoritas, cognatio, affinitas, palatia, ſupellex, menſa, veſtis & aula.

(1) Qualis Rex, talis grex. (2) Boni Principis notæ peculiares, ex Lipſio lib. 2. 3. 4. civ. doctr. (3) Principis mali cauſæ: facultates, licentia & aſſentatio ex Vellejo l. 2. c. 82. (4) Principum religio. (5) Artes & ſcientiæ Principe dignæ. (6) De Regis inſtitutione ſcriptores Oroſius, Eraſmus, Mariana, Balzacus (7) Grotii conſilium Carolo Guſtavo datum, apud Pufendorf lib. VII. Hiſt. Car. Guſt. §. 3. (8) Seneca 1. de clem. c. 3. *Illius demum Principis magnitudo ſtabilis fundataque eſt, quem omnes tam*

tam ſupra ſe eſſe, quam pro ſe ſciunt: cujus curam excubare pro ſalute ſingulorum atque univerſorum, cottidie experiuntur. Quo procedente non tanquam malum aliquod aut noxium animal è cubili proſilierit, diffugiunt: ſed tanquam ad clarum & beneficum ſidus certatim advolant; objicere ſe pro illo mucronibus inſidiantium paratiſſimi, & ſubſternere corpora ſua, ſi per ſtragem illi humanam iter ad ſalutem ſternendum ſit.

§. LX. In aula occurrit Principis conjux, concubinæ, liberi legitimi & naturales, comites, cuſtodes, miniſtri.

(1) Filiorum primogenitorum cognomina, reditus & jura. (2) Appanagia poſtgenitorum antiqua, ex 2 Paralip. XI. 23. (3) Paragiorum recentior inſtitutio. (4) Legitimationis naturalium effectus. (5) Aulici mores depicti. (6) Plinius paneg. c. 83. *Multis illuſtribus dedecori fuit, aut inconſultius uxor aſſumta, aut retenta patientius: ita foris claros domeſtica deſtruebat infamia, & ne maximi Principes haberentur, hoc efficiebat, quod mariti minores eſſent.*

§. LXI. Miniſtris opus eſt Regi, ad regendam ſummæ reip. molem. Horum alii rebus agendis præſunt; alii ad aulæ uſum; comitatum exornant alii; ſæpe vis omnis penes unum eſt.

(1) Notæ boni Miniſtri ſtatus, ejuſque requiſita. (2) Præſtare mali Principis bonos conſiliarios, quam boni malos. (3) Miniſtriſſimorum exitus plerumque cruentos fuiſſe, exemplis antiquis & recentibus probetur. (4) Eccleſiaſt. c. X. 2. *Qualis eſt judex populi, tales etiam ſunt miniſtri ejus, & qualis eſt dux civitatis, tales omnes ha-*

habitatores ejus. Rex rudis perdit populum ſuum, civitas vero intelligentia potentum habitabitur, &c.

§. LXII. Nonum Notitiæ caput complectitur *Viros*, quos ſapientia, vel litterarum, ſcientiæ civilis, vel militaris peritia; aut caſus *illuſtres* fecit, atque ad dignitates Eccleſiaſticas, civiles, militares vel palatinas evexit.

(1) Rerump. columen in uno ſæpe ſtetiſſe viro, exemplis Theophraſti & Xenophontis apud Tacit. XII. Ann. 61. (2) Livius præfat. *Ad illa mihi pro ſe quiſque acriter intendat animum, quæ vita, qui mores fuerint: per quos viros, quibuſque artibus, domi militiæque & partum & auctum imperium ſit.* (3) Tacitus lib. XVI. Ann. 16. *Detur hoc illuſtrium virorum poſteritati, ut quomodo exſequiis a promiſcua ſepultura ſeparantur, ita in traditione ſupremorum accipiant habeantque propriam memoriam.*

§ LXIII. Ultimum caput *inſtrumenta* & *ſcriptores*, cujuſvis Reip. cognoſcendæ neceſſarios, commendabit. In præcognitis his generalibus videndi (1) Prudentiæ civilis Doctores (2) Deſcriptiones rerump. (3) Hiſtorici politici, univerſales & particulares. (4) Collectores actorum publicorum (5) Geographiæ & Chronologiæ (6) Genealogiæ & artis Heraldicæ magiſtri (7) Libri itinerarii (8) Epiſtolæ & legationum commentarii (9) Vitarum illu-

ſtrium ſcriptores, & lexicographi meliores.

§. LXIV. Prudentiæ civilis Magiſtri regulas tradunt generales conſtituendæ & conſervandæ civitatis; ad quas ſingularum rerumpublicarum arcana, oculo politico examinari debent.

(1) Laus Ariſtotelis, & de ejus Politicorum libris judicium. Vid. Grot. proleg. de J. B. & P. §. 42. (2) De Machiavello acerba Caſauboni & Poſſevini ſententia; mitior Lipſii, Scioppii, Conringii, Forſtneri & Amelotti. Machiavelliſtæ ante Machiavellum. (3) Joh. Bodinus an fuerit magus, atheus & Andius ſine bono, ut Cujac. ludit lib. XVIII. Obſ. 38. (4) De Lipſii doctrina, religione, fatis, Grot. lib. XV. Hiſt. ad Ann. 1606. & Boecler. de Polit. Lipſ. tom. 3. (5) Hobbeſius a Coquio, Parkero, Cumberlandio & Kortholto culpatus, ab aliis defenſus. (6) De Bruti, ſive Huberti Langueti, Buchanani, Hotmani, Miltoni, Parei, Sidneji, aliorumque Monarchomachorum propoſitionibus vid. Obſerv. Hallenſ. tom. VI. & Baylii diſſertatio. (7) De fictis rebuſp. Platonis & Ciceronis, Livius l. XXVI. 22. *Non equidem, ſi qua ſit ſapientum civitas, quam docti fingunt magis, quam norunt.* Auguſtinus epiſt. 202. *Illi doctiſſimi viri, qui remp. civitatemque terrenam, qualis eis eſſe debere videbatur, magis domeſticis diſputationibus requirebant, vel etiam deſcribebant, quam publicis actionibus inſtituebant, vel etiam formabant.* (8) Quis auctor Hiſtoriæ Severambium?

§. LXV. Deſcriptiones rerumpublicarum, utramque paginam in hoc ſtudio

dio faciunt, ſed maxime recentiores, in quibus delectu opus eſt; quia pauciſſimæ accurate contextæ ſunt.

(1) Huc pertinent *Relationes* Velletorum Lottini, Boteri, Sanſovini, Entis, Honorii & Belli. (2) Reſpublicæ Elzevirianæ, quarum pleraſque vix typi commendant. (3) Petri Davity deſcription generale de l'Europe VI. tom. Pariſ. 1660. Unde petiti Les Etats, Empires & Principautés du monde par D. T. V. Y. Gotofredi Archontologia Coſmica & Lucæ de Linda Deſcriptio orbis. (4) Oldenburgeri ſive Conringii Theſaurus Rerump. quadripartitus. (5) Becmanni Hiſtoria orbis terrarum, & Syntagma dignitatum. (6) Trajani Boccalini lapis Lydius, & relationes ex Parnaſſo: ejus fata apud Erythræum in Pinacotheca pag. 272. & 566. (7) De Rohanei Trutina Statuum Europæ, Grotius epiſt. 948. Boſii Introductio in notit rerump: Zechii, ſive Leutolphi a Franckenberg Europæiſcher Herold: Hornii Orbis politicus & orbis imperans: Gudii Staten. (8) Les *Delices* vel *Etats preſents* de l'Eſpagne, de la France, de la Hollande &c. (9) Eſpion dans les Cours des Princes Chretiennes; cujus auctor, Joh. Paulus Marana, obiit Pariſ. A. 1693. (10) Forſtnerus ad Tacit. I. Annal. c. XI. *Vulgus Scholaſticorum tripertito illo Theſauri politici opere, & aliis quibuſdam ſchedis, hinc inde a falſariis quibuſdam divenditis, omnem politicam ſapientiam contineri putat. Plura quidem ibi tradita Reip. gerendæ præcepta contemnenda non ſunt: ſed opes publicas, tributa, vectigalia, arma, vires, onera, aut, ut ipſi vocant, expenſas, certo pondere, numero menſura definire, ineptæ preſumtionis eſt.*

§. LXVI. Hiſtoria porro veriſſima Notitiæ hujus ſchola eſt, lux veritatis, vita memoriæ, & nuncia vetuſtatis. Eſt univerſalis, vel particularis: domeſtica vel peregrina: antiqua, media, aut nova.

(1) Sex notæ boni hiſtorici, ex Halicarnaſſenſi, Luciano & Artis hiſtoricæ penu contractæ. (2) Hiſtoriæ univerſalis, generalis & ſpecialis laus, voluptas, difficultas, incertitudo, ejuſque cauſæ. (3) Selecta quædam judicia de Hiſtoricis melioribus, qua Græcis, qua Latinis. (4) Inter recentiores Sleidanus, Bembus, Æmilius, Jovius, Camdenus, ſed maxime Thuanus, Victorius Siri, & Sam. Pufendorfius commendentur. (5) De editionibus Thuani, & tranſlationibus Pufendorfii, aliiſque ejus operibus, huc pertinentibus. (6) Præclare Polybius lib. III. c. 31. *Ab hiſtoria ſi quis auferat, Quare, Quomodo, Quo fine quodque fuerit geſtum, & an ex ratione ſatis ceciderit; quicquid in eo reliqui, id ludicrum magis erit, quam doctrina.* (7) Cicero lib. II. de Orat. c. 15. *Quis neſcit primam eſſe hiſtoriæ legem, ne quid falſi dicere audeat? deinde, ne quid vere non audeat? ne qua ſuſpicio gratiæ ſit in ſcribendo? ne qua ſimultatis.*

§. LXVII. Sed quia vix quiſquam Hiſtoricorum aut non aliquid eſt mentitus, aut falſa non narravit, aut mutatio quædam non eſt facta; ideo Acta publica, & Decreta regnorum, Legum, Fœderum, Pacis tabulæ, Diplomata,

De-

Deductiones, Manifeſta, & Anecdota addenda ſunt: etiam Memoriæ, Novellæ quotidianæ, Mercurii Hollandici, Anglici, Gallici, initia hiſtoriæ contextæ.

(1) Vopiſcus in Aureliano cap. 2. *Neminem ſcriptorum, quantum ad hiſtoriam pertinet, non aliquid eſſe mentitum; prodente quin etiam, in quo Livius, in quo Salluſtius, in quo Corn. Tacitus, in quo denique Trogus manifeſtis teſtibus convincerentur.* (2) Quælibet fere regna collectores habuerunt Actorum, Puteanos, Goldaſtum, Rymerum, ab Aitzema, ſuis locis laudandos. (3) Univerſim proſunt Theatrum & Diarium Europæum; Theatrum pacis; Montii Recueil des Traités d'alliances, des treves &c. Leibnitii Codex diplomaticus. Le Corps Diplomatique. (4) De re diplomatica labores Conringii, Papebrochii, Henſchenii & inprimis Mabillonii. (5) De *Memoriis* Cominæi, Bellaji, Monlucii, Mornæi, Villaregii, Brantomii, Sullii, Guiſii, Walſinghami, Monbrunii, Baſſompetræ, Rabutinii, Auberii, Templii, Melvillii, Dudleji, Burneti, aliorumque Cl. Menckenius de comment. Hiſtoricis adeundus. Tacitus lib. XIII. Annal. 31. *Ex dignitate populi Romani repertum eſt, res illuſtres annalibus, talia diurnis urbis actis mandare.* (6) *Actes & memoires* de la paix de Munſter, Nimegue, Ryswick, Utrecht. (7) Rectus uſus novellarum hiſtoricarum. (8) Cornelius Nepos in Attico c. 18. *Nulla lex, neque pax, neque bellum, neque res illuſtris eſt populi Romani, quæ non ab eo ſuo tempore ſit notata.*

§. LXVIII. Geographia & Chrono-

 logia

logia duo Notitiæ oculi ſunt, apprime neceſſarii; quia omnis limitum, bellorumque geſtorum aut gerendorum ratio cæca eſt, ſi loca & tempora confundantur.

(1) Geographia differt à Coſmographia, ut pars a toto: a Chorographia & Topographia, ut totum a partibus (2) eſt vel generalis, in qua terræ affectiones & diviſiones, vel ſpecialis in qua termini, ſitus, partes & inſulæ explicantur. (3) Tabularum Geographicarum antiquitas, uſus, diſcrimina, auctores optimi. Propert. lib. IV. Eleg. 3. vſ. 36. *Cogor & e tabula pictos ediſcere mundos.* Sueton. Domit. c. 10. *depictum orbem terræ in membrana.* Eumenius Panegyr. c. 20. *quo facilius oculis diſcerentur, quæ difficilius percipiuntur audita, omnium, cum nominibus ſuis, locorum ſitus, ſpatia intervalla deſcripta ſunt, quicquid ubique fluminum oritur & conditur, quacunque ſe litorum ſinus flectunt, quo ambitu cingit orbem oceanus.* (4) Geographiæ medii ævi defectus, ejusque cauſæ. (5) In antiqua Cellarius, in noviſſima Hubnerus commendetur. (6) Ptolemæi cautio lib. 1. Geograph. c. 5. *ut noviſſimis potiſſimum attendamus, propter multas in variis terrarum locis, tempore procedente, factas mutationes.*

§. LXIX. Genealogia & ars Heraldica illuſtres familias, earumque prærogativas, & inſignia in numerato habere docent, ad cognationes, affinitates & controverſias de ſucceſſionibus rectius intelligendas.

(1) Ori-

(1) Origines familiarum cur à Trojanis, Romanis vel à Carolo M. & Wittekindo olim petitæ. (2) Sanſovini, Ammirati, Zazzeræ. (3) Gothofredi, Blondelli, Vignierii, Buchetii, Sammarthani, Baluzii & Quercetani. (4) Chifletii, Butkenii & Vredii. (5) Reineccii, Henningii, Reuſneri, Rittershuſii, Lohmeieri, Imhofii, Eccardi & Hubneri ſcripta. (6) *Inſignium* origo, à ſcutis pictis apud Virgil. VII. Æneid. 657. & Tacit. de M. G. c. 6. ſed hereditaria, exeunte ſeculo decimo, à cruciatis in Palæſtinam ſuſceptis, a feudis & torneamentis. (7) Arndii Catalogus artis Heraldicæ ſcriptorum. (8) Nepos de Attico c. 18. *Quod difficillimum fuit, ſic familiarum originem ſubtexuit, ut ex eo clarorum virorum propagines poſſimus cognoſcere. Fecit hoc idem ſeparatim in aliis libris, quibus nihil poteſt eſſe dulcius iis, qui aliquam cupiditatem habent notitiæ clarorum virorum.*

§. LXX. Ad hunc apparatum quoque referendi ſunt Topographi, Chorographi & libri itinerarii, qui, præter ſitum regionis, mores incolarum, & reip. adminiſtrationem haud raro deſcribunt; verum non omnes Bacchi, qui thyrſos gerunt: plerique omittunt, quæ omitti non debebant.

(1) Non unus omnibus fuit ſcopus: Sponius & Wehlerus, Tollius & Schottus, Mabillon & Montfaucon maxime antiquitates quæſiverunt. (3) Jardinus, Eremita, Tavernierius, Miſſon, & Burnetus magis ea, quæ ad prudentiam civilem pertinent. (3) Recte Bœclerus de Peregr. Germ. pag. 12. *Ingerunt ſe illis libris favores & odia,* &

& præconceptæ domi de peregrinis populis opiniones. Hinc eſt, quod res Germanicas, Galli & Itali vix unquam ad liquidum intuentur aut deſcribunt, ex adverſo Germani, nimia exterarum rerum admiratione, in majus aliquando augeant.

§. LXXI. Ex Epiſtolis & legationum commentariis eo certiora adminicula peti poſſunt, quo magis ſtilus liber & verba quotidiana animum nudant, veraque judicia in ſinum amici effundunt; in his vero regnorum arcana plerumque continentur.

(1) Huc refer epiſtolas Æneæ Sylvii, Busbequii, Forſtneri, Lipſii, Eraſmi, Grotii, Boineburgii, Conringii, Aretini, Wiquefortii, Templii, & Lettres hiſtoriques; (2) præ ceteris epiſtolæ Cardinalis Arnaldi Oſſati, cum Ameloti notis, de quibus dici poteſt, quod Cicero ad Atticum XVI. ep. 11. *Epiſtola longiſſima quæque optima videtur.* (3) Inter *Legationes*, & negotiationes eminent Perronii, Paſchalii, Jeanninii, Baſſompetræ, Canaji, Walſinghami, aliæque ad hanc formam compoſitæ. (4) Adde Hiſtorias, litteras, miniſteria & comparationes Cardinalium Ricceliaci & Mazarini; (5) ut & Lettres & negotiations de Meſſ. d'Etrades, Colbert, Croiſſy, & d'Aveaux; (6) Orationes legatorum & illuſtrium Lunigii, &c.

§. LXII. Agmen claudant biographi univerſales, vel ſingularium nationum & hominum: tum lexica Hiſtorica Morerii, Baylii, Hofmanni, Buddei;

dei; in quibus vitæ virorum, qui litteris, armis aut conſiliis Reipublicæ profuerunt, deſcribuntur.

(1) Dicatur de Konigii bibliotheca; Freheri, Bateſii, Adami, Leti, Eraſmi vitis. (2) Pauli Jovii & Teiſſierii elogia. (3) Anonymi & Pſeudonymi Placcii. (4) Libri in *ana.* (5) *Parallele* de Philippe II. & Louis XIV. De Ximenes & Richelieu &c. (5) Recte Comicus Adelph. Act. III. ſc. 4. 52. *Inſpicere, tanquam in ſpeculum, in vitas omnium jubeo, atque ex aliis ſumere exemplum ſibi.*

CAPUT I.

DE

GERMANIA

SECTIO I.

De Ortu & Progreſſu civitatis.

§. 1.

Germaniæ vocabulum non Romanis, ſed Gallis originem debet, qui victores ſuos ob metum *Guerre Mans*, viros bellicoſos appellarunt, nomine glorioſo, ab univerſa paullatim natione adoptato.

(1) Taciti locus vexatiſſimus de M. G. c. 2. *Germaniæ vocabulum recens & nuper additum: quoniam qui primi Rhenum transgreſſi Gallos expulerint, ac nunc Tungri, tunc Germani vocati ſunt. Ita nationis nomen, non gentis evaluiſſe paullatim, ut omnes primum à victore* (victis) *ob metum, mox à ſe ipſis, invento nomine, Germani vocarentur.* (2) Antiquitas nominis è Faſtis triumphalibus apud Pighium tom. 11. Annal. pag. xxvi. fin. (3) Male Strabo & Plutarchus, quia fratres *Germani*; alii à *Gera* fluvio; alii ab *Hermionibus*, quaſi Heermänner. Vid. Eggelingii

gii diſſ. *de Vocabulo Germaniæ.* (4) Teutones à *diet*, *teut* populo; vel potius a *Tuiſtone* duce, quem Cæſar *Ditem*, alii *Teutatem* vocarunt. (5) Alemanni, quaſi allerley mannen, *convenæ ſunt, ex variis nationibus collecti, idipſum apud eos ſignificante vocabulo*, ait Agathias lib. I. Hiſt.

§. II. Germaniæ magnæ populi, florente imperio Romano, in unam civitatem nondum coivere; ſed fœdere quodam laxiore inter ſe colligati, & triumphati magis, quam victi aut domiti, ſui juris manſerunt.

(1) Expeditiones Cæſaris, Druſi, Tiberii, &c. adverſus Germanos. Vid. Cellarii diſſ. *de Cæſaris adverſus Arioviſtum bellis.* Item *de Claudii Druſi expeditionibus*, & *de Germanico Cæſare.* (2) Quintilii Vari clades in ſaltu Teutoburgico, inter Paderbornam, Detmoldiam & Hornam, apud Sueton. Aug. c. 23. & Florum lib. IV. c. 12. ubi: *Germaniam utinam vincere tanti non putaſſet! magis turpiter amiſſa eſt, quam glorioſe acquiſita.* (3) Fœda Velleji Paterculi adulatio lib. 2. c. 108. *Nihil erat jam in Germania, quod vinci poſſet, præter gentem Marcomannorum.* (4) Pauli *l.* II. *D. de Evict.* de prædiis, *in Germania trans Rhenum*, ex præcepto principali partim diſtractis, partim veteranis in præmia adſignatis, ex Spartiano in Caracalla c. 10. illuſtrata. (5) Nummus Conſtantini, in quo ALEMANNIA DEVICTA, & FRANC. ET ALEM. TR. apud Morellium Tab. 7. Alii, in quibus jacens mulier, cum inſcriptione GAVDIVM ROMANORVM, & infra FRANCIA vel ALEMANNIA, apud Spanhemium de Præſtant. & uſu num. diſſ. 13. pag. 638.

§. III.

§. III. Clodoveus, Francorum rex, Alemannis A. CCCCXCVI. ſuperatis, mox Bojoarios in fidem recepit, ac Thuringis tributum impoſuit; quibus Carolus M. Saxones, Slavos & Venedos adjecit, ſolio regni Aquisgrani conſtituto.

(1) An Germania Franco-Galliæ appendix facta, ut voluit Pufend. de ſtatu imp. c. 1. §. 6. (2) an vero vetus Franciæ regnum in Germania fuerit continuatum? ut Hert. notit. regni Franc. c. 1. §. 30. ſeqq. (3) Contra Gallorum jactationem, hoc notandum, de quibus Grot. Append. Epiſt. 738. *Galli ſibi fingunt jura, quibus aliarum gentium nulla aſſentiuntur. Quale eſt jus, quod vocant unionis, ex quo cuncta a regibus Galliæ ſemel poſſeſſa, etiamſi aliunde ei obvenerint, apud Regem manere debeant, excluſis iis, ad quos alioqui venire debebat hereditas.*

§. IV. At poſtquam Ludovici Pii filii A. DCCCXLIII. ampliſſimam Francorum monarchiam in tria regna diviſerunt, Germania proprium Regem Ludovicum II. ſuaſque rationes ſeparatas habere cœpit.

(1) De pactione illa, Viroduni inita, vid. Annales Metenſes & Bertinianos ad dict. ann. 843. Nithardum lib. 4. (2) Tabulas diviſionis regni Lotharii A. 870. Inter Ludovicum & Carolum habet Baluz. tom. II. Capit. & Miræus Cod. piar. donat. Vid. Schurtzfleiſch de diviſione Imp. Carolini, diſſ. 3. (3) Trithemius de Orig. Francorum: *Ab illo tempore cœpta regni Francorum diviſio, bipartita manſit jam per annos 673.*

uſque

uſque in præſentem diem, *manebitque deinceps perpetua.*

§. V. Extincta A. DCCCCXI. hac Carolidarum ſtirpe, populi Germaniæ ſui juris facti, ſolis Ducibus parere potuiſſent, ſed placuit regis electio, quæ poſt Conradum, Saxonicos, Franconicos, Suevicos, Habsburgicos, Luzelburgicos & Auſtriacos imperantes dedit.

(1) Deficiente familia regnatrice populum ſui juris fieri, ex Grot. lib. II. c. 15. §. 1. & 2. (2) An nova electio jura Regum Francorum ad Saxonicos detulerit, & an illi ea exercuerint. Otto Friſing. lib. VI. c. 17. *Sicut Merovingis deficientibus, ac Carolis ſuccedentibus regnum tamen manſit Francorum: ſic & Carolis decedentibus ex alia familia ſeu lingua, in uno tamen regno, Ottones ſubintroiere.* (3) Veteris ſucceſſionis in hiſce familiis imago. Carolus Calvus in Capitul. tit. 30. c. 1. apud Baluz. tom. 2. pag. 133. *Ex olitana* (id eſt priſca) *conſuetudine*, *in Francorum regno*, *reges ex genere prodeunt.*

§. VI. Regni majeſtas, quies & felicitas ſub Saxonicis maxima, Henrici IV & V. Franconicorum temporibus, per diſcordiam regni & ſacerdotii; deinde ſub Suevicis, per fatales Guelforum & Gibellinorum factiones imminuta; tandem, exorto interregno, per diffidationes & bella civilia pæne extincta eſt.

(1) Laus

(1) Laus Henrici Aucupis, quod urbes condidit, marchiones inſtituit, & militiam ludis equeſtribus emendavit. *Natum Henricum toti mundo neceſſarium*, ait Witich. lib. 1. Annal. vid. Cl. Gundling. Henr. Aucupem. (2) De exquiſita Ottonum in Duces & Epiſcopos domi, foris in Romanos, Italos, Bohemos, Danos, Polonos poteſtate, V. Cuſan. t. 3. de concord. Cath. c. 36. (3) Damna ex hierarchia papali. Otto Friſing. lib. 6. Chron. c. 3. *Vide, jam regno decreſcente eccleſiam tantæ auctoritatis factam, ut etiam Reges judicet!* (4) Auctor vitæ Henrici IV. apud Urſtiſium t. 1. p. 371. *Pueriles anni Regii multis animum ſuggerebant ſceleris &c.* (5) Nomina Guelforum & Gibellinorum unde, Vid. Otton. Friſig. lib. 2. de geſtis Frid. c. 2. (6) Interregnum longiſſimum ab A. 1254. ad A. 1273 an vere fuerit tale, dubitavit Gundlingius in Hiſtoria Richardi.

§. VII. Subvenit rurſus Rudolphus Habsburgicus, pace publica è ruinis inſtaurata; & Carolus IV. condita Aurea Bulla; maxime vero Maximilianus I. Pace profana, judicio Camerali & Circulis conſtitutis, regni ſtatum melius ordinavit: donec ſub Carolo V. Ferdinando I & III. per Capitulationes & Pacem, qua religioſam, qua Weſtphalicam, libertati Statuum & Religioni plene conſuleretur.

(1) Dicterium Maximiliani I. de Carolo IV. *peſtilentiorem peſtem nunquam Germaniæ contigiſſe.* (2) An fuerit imperii *diſſipator injuſtus*, ut eum

vocat

vocat Theod. a Niem. lib. II. de ſciſm. c. 25. Vid. Schurtzfleiſch. diſſ. xI. (3) Freherus ad Gewold. pag. 25. *Carolus IV. inſignis ille Princeps, ſui ſeculi Salomo, εὐταξίας in imperio auctor, Chryſobullæ architectus, de Electoribus & aliis Ordinibus bene meritus, ſi quis alius ante unquam.* (4) Maximiliani I. laudes collectæ apud Datte de Pac. publ. lib. v. c. I.

SECTIO II.

De Finibus & natura regionis.

§. VIII. Antiqua Germania ab oriente Viſtula, ab occaſu Rheno, a meridie Danubio, a Septentione Oceano terminata, a Romanis Germania magna & transrhenana dicebatur, ad differentiam Cisrhenanæ, in Rheni littore Gallico enatæ.

(1) Ita Taciti & Melæ tempore, etiam ſerius, *v. l.* 9. *C. Th. de Re mil. l. un C. de Luſor. Danub.* (2) Fines alii naturales, alii latiores politici, fluvios illos egredientes. (3) Horum ratio apud Strabon. lib. 7. Geogr. *Commune omnium eſt, qui in illis locis degunt, facilis & expedita ſedium mutatio, ob tenuitatem victus, & quod neque colant agros, neque fructus recondant: ſed in caſis degunt, ſtructura in unum diem conſtantibus. Cibus ei a pecore plurimus, ut & Nomadibus; quorum etiam imitatione rebus ſuis in currus impoſitis, facile cum pecore ſuo abeunt, quo viſum fuerit.* (4) Ciſrhenana Germania tempore Auguſti in provinciam redacta, aliaque ſuperior fuit, cujus metropolis Magontiacum, alia infe-

inferior, cujus caput Colonia Agrippinenſis. (5) Hinc DUAE GERMANIAE apud Grut. p. 375. n. 1. *ſub duobus Præſidibus conſtitutæ*, ait Macer in *l.* 3. *D. de Off. aſſeſſ.* Paulus *in Germania inferiore Agrippinenſes* locat, in *l.* 8. §. 2. *D. de Cenſib.*

§. IX. Hodie verſus Orientem fines habet Poloniam atque Ungariam, verſus Occidentem Galliam atque Belgium; verſus meridiem Italiam & Helvetiam; verſus Septentrionem Oceanum & Balticum mare.

(1) Fines alii ante imperium Carolingicum, alii ſub illo, alii illo diviſo. (2) alii tempore Ottonum, ad interregnum uſque. (3) alii rurſus poſt pacem Weſtphalicam, Neomagenſem, Ryswicenſem ac Raſtadio Badenſem. (4) Vid. Conring. de finib. imp.

§. IX. Fluvii majores ſunt Rhenus, Amiſius, Viſurgis, Albis, Danubius, Viſtula; minores infiniti ab illis excipiuntur.

(1) V. gr. Rhenus excipit Mœnum, Nicrum, Lanum, Navum & Luppiam: Fuldam Viſurgis: Salam & Muldam Albis; Lechum Danubius. (2) Tacitus Danubium & Rhenum *vetera imperii munimenta* vocat lib. IV. Hiſt. 26. & utrumque deſcribit d. M. G. c. 1. (3) Rhenus unde dictus? cur nobilis vocatus? ejus ortus & auriferæ arenæ. (4) In nummis Germania expreſſa Rheno Danubioque patre, apud Ant. Auguſtin. dial. III. n. 20. ſeqq. (5) Martialis lib. X. ep. 7.

Nympharum pater amniumque Rhenus.

§. X.

§. X. Vaſtum regni territorium, omnium in Europa maximum, Maximilianus I. in decem Circulos diviſit: Auſtriacum, Bavaricum, Suevicum, Franconicum, Rhenanum ſuperiorem & inferiorem, Saxonicum ſup. & inf. Weſtphalicum & Burgundicum; cujus tamen vix rudera ſuperſunt.

(1) Quinque populi principes, à Plinio lib. IV. Hiſt. nat. cap. 14. memorati, an huic diviſioni dederint occaſionem? (2) Potius Provinciæ cardinales à Francis, Alemannis, Bojoariis, Saxonibus & Thuringis ſunt conſtitutæ: quibus poſtea Lotharingi, & Venedi acceſſerunt. Vid. Ott. Friſing. lib. VI. Chr. c. 15. 19. Liuthprand. l. 2. cap. 7. (3) Qua ratione Maximilianus A. 1500. & 1512. territoria minora in circulos, ſeu Pagos, ut Grotius vocat, deſcripſerit. (4) Titius Spec. J. P. lib. VI. c. 3 §. 31. *Si ex præſente tempore inſtitutum illud æſtimandum ſit, ejus neceſſitas & utilitas forſitan tam facile probari non poteſt, quam aſſeritur* &c.

§. XI. Urbes & caſtella complura Romani cis Rhenum ædificarunt: Carolingici vero & Henricus Auceps Germaniam magnam oppidis elegantiorem & arcibus tutiorem efficere cœperunt: nunc vero, nemoribus ad uſum decuſque caſtigatis, urbes numero & ornatu pleraque alia regna ſuperant.

(1) Germaniæ primæ Metropolis Moguntiacum, *nobilis quondam civitas* Hieronymo ad Ageo-

rochiam (2) Auguſta Treverorum *opulentiſſima* Melæ lib. III. 2. *clariſſima* Gratiano dicta, in l. II. C. Th. de Medicis. (3) Coloniam Agrippinenſem, Germaniæ ſecundæ metropolim, *opulentam auctamque* vocat Tacitus IV. Hiſt. 63. *urbem munitiſſimam* Ammian. lib. XVI. 3. (4) Cur Caroli M. ætate nullæ trans Rhenum urbes; licet Trajanus apud Eutropium, & Probus apud Vopiſcum eas ibi poſuiſſe vel reparaſſe ferantur? Ammianus lib. XVI. c. 3. *oppida, ut circumdata retiis luſtra, declinant.* (5) An Henricus I. recte *Theſeus Germaniæ* dicatur?

§. XII. Harum aliæ Imperiales vocantur, aliæ Municipales: aliæ Electorum, Ducum, Principum vel Epiſcoporum ſunt ſedes: aliæ adverſus hoſtium incurſiones munitæ: in aliis commercia & res navalis florent.

(1) Civitatum imperialium origo, jura, numerus & divitiæ. (2) Sedes Electorum Moguntia, Treviris, Bonna, Monachium, Dreſda, Colonia ad Spream, Manheimium & Hanovera. (3) Turcis Vienna; Polonis Uratiſlavia; Danis Hamburgum & Lubeca; Belgis Veſalia & Colonia Agrippina; Gallis Briſacum & Friburgum ſunt oppoſita. (4) Lubeca, Brema & Hamburgum, diſſoluto fœdere, *Hanſeaticæ* dicuntur. (5) Portus habet Stetinum, Stralſunda, Wismaria, Roſtochium, Kilonia, Embda.

§. XIII. Terra, artibus & copiis exculta, omnibus, quæ ad victum, cultum luxumque pertinent, abundat; feris, gregibus, lana, lino, equis, ſale, fru-

frumento, & vino inprimis generoſiore, ad ſatietatem totius Europæ.

(1) Tacitus de M. G. c. 5. *Terra, etſi aliquanto ſpecie differt, in univerſum tamen aut ſylvis horrida, aut paludibus fœda.* Idem Mela ſcribit lib. III. c. 3. & Cæſar. lib. I. de B. G. c. 31. *non conferendum eſſe Gallicum cum Germanorum agro.* (2) Plin. lib. XVII. 4. *Quid*, ait, *laudatius Germaniæ pabulis?* (3) Salis cocti copiam, præter Salisburgum & Luneburgum, Halæ Saxonum, Suevorum & Auſtriacorum præbent, ab ἅλς, ſale ita dictæ. (4) Vitis cultura cis Rhenum jam Probo Cæſare. (5) Cur Ludovico Germanico ibidem, *propter vini copiam*, pagi ceſſerint, auctore Sigeberto ad A. 842.

§. XIV. Ex jugo Hercinio ceterisque montibus aſperis, egregia naturæ liberalitate, effoditur aurum, argentum, ſtannum, chalybs, ferrum, plumbum, ſulphur, vitriolum, mercurius, antimonium, carbones, & quicquid ad mineralia referri poteſt: unde & fontium ſalubrium multitudo, adverſus valetudinem afflictam.

(1) Tacitus de M. G. c. 5. *Argentum & aurum propitii an irati dii negaverint, dubito. Nec tamen adfirmaverim, nullam Germaniæ venam argentum aurumve gignere. Quis enim ſcrutatus eſt?* Contra lib. XI. Ann. c. 20. Curtium Rufum, ait, *in agro Mattiaco ſpecus quærendis venis argenti reclusiſſe.* Vid. Lipſ. lib. II. Saturn. c. I. ſed melius Cluverius lib. 3. Germ. ant. c. 7. (2) Tempus inventionis Ditmarus ſignat. lib. II. ann.

Digitized by Google

pag. 333. *Temporibus Othonis aureum illuxit ſeculum, apud nos inventa primum vena argenti.* Locum Otto Friſing. lib. VI. c. 24. *Otho primus venas argenti & æris juxta civitatem Goſlariam in Saxonia invenit.* Vid. Meibomius de Metallifodinarum Harziacarum origine & progreſſu (2) Germaniæ Plinius, Georgius Agricola lib. I. de vet. & nov. metall. *Noſtris temporibus Germania, præter ceteras Europæ regiones, magnam metallorum copiam effundit. Etenim auri ramenta defert Albis & multi rivi, idem effoditur in Weſtophalis Corbachi: in Francis Sleineheidæ: in Lygiis Reicheſteini, & Zucchemanteli, in Carpato monte. Argentum vero eruitur in Saxonia Cellerfeldi, & in finitimus locis: in Miſena Fribergi, Mariebergi, Annebergi, Snebergi,* &c. (4) Thermæ & acidulæ Heilbronnæ, Badenæ, Aquisgrani, Swalbachii, Dunſteinii, Pyrmonti.

§. XV. Clima ſatis amœnum, aëre puro, & quanto magis ab æſtu Solis remotum, tanto ſalubrius hominibus, etiamſi patria non ſit: genii illius truculenti ſane parum retinet, quem antiqui ſcriptores, molliores, opinor, aut fama decepti, prodiderunt.

(1) Tacitus de M. G. c. 2. *Informem terris* vocat, *aſperam cœlo, triſtem cultu adſpectuque, niſi ſi patria ſit.* (2) Seneca de Provid. c. 4. *Perpetua illos hiems, triſte cœlum premit, maligne ſolum ſterile ſuſtentat, imbrem culmo aut fronde defendunt, ſuper durata glacie ſtagna perſultant, in alimenta feras captant. Miſeri tibi videntur? nihil miſerum eſt, quod in naturam conſuetudo perduxit, paullatim etiam voluptati ſunt, quæ neceſſitate cœperunt.* (3) Lipſius in notis bene monet, hæc

hæc vera non eſſe, additque: *O quam hæc nunc aliter! & Germania oppidis, populis, ingeniis, artibus, opibus, cum quavis terrarum contendit.*

§. XVI. Trans Alpes territorio principali Carolus M. adjecit Regnum Italiæ, & Imperium Romanum, è ruinis inſtauratum: quæ Otho I. deinde A. 964. perpetuo jure ita cum Germania conjunxit, ut cuique ſuæ rationes & jura ſeparata manſerint.

(1) Regnum Italiæ Carolus, victo Deſiderio, jure victoriæ accepit (2) Imperium Rom. cujus magnam partem poſſidebat, conſentiente Irene & Impp. Orientis, renovavit; hinc in nummo ejus apud le Blanc Diſſert. hiſt. ſur quelques monnoyes pag. 24. RENOVATIO ROMAN. IMP. (3) Similis Othonis nummus apud Mabillon. ſuppl. de Re dipl. c. XI §. 3. RENOVATIO IMPERII. ROMANORUM. (4) Verba pacti inter Othonem & Leonem VIII. apud Gratianum can. 23. diſt. 63. Theod. a Niem, Schardium & Goldaſtum: *Dignitatem concedimus atque largimur Dn. Othoni primo, Auguſto, Teutonico regi providentiſſimo, ſpirituali in Chriſto filio noſtro, ejuſque ſucceſſoribus hujus regni Italiæ in perpetuum, tam ſibi facultatem eligendi ſucceſſorem, quam ſummæ ſedis Apoſtolicæ pontificem ordinandi.* (5) An titulus Imperii Rom. & primatus ex uſu fuerit reip. Germanicæ? (6) Quid juris in Italiam hodie ſuperſit.

§. XVII. Cis Alpes A. MXXXIII. pleno jure acceſſit Regnum Arelatenſe, quod ſeptem Provinciis, ut Delphinatu,

Provincia, Galliæ Lugdunenſis & Ducatus Burgundici parte, Comitatu Burgundico, magna Helvetiæ parte & Sabaudia conſtitit: ſed prioribus quinque a Gallo vindicatis, & Helvetiorum pagis nexu liberatis, ſola Sabaudia ſupereſt.

(1) De acquiſitione Wippo de vita Conr. pag. 438. & Sigebert. Gemblac. ad A. 1034. *Sicque Burgundia iterum redacta eſt in provinciam.* Vid. Conring. de Finib. imp. lib. I. c. 12. 13. & lib. II. c. 24. ſeqq. Sim. Frid. Hahnii diſſert. Hiſt. *de Juſtis Burgundici novi, vel Arelatenſis regni limitibus & derelictione ejus Rudolpho I. perperam adſcripta.* Schurtzfleiſch diſſ. XI *Quod Carolus IV. Aug. non diſſipaverit Imperii patrimonium, quatenus pertinet ad Regnum Arelatenſe.* (2) Ceſſio utriuſque Landgraviatus Alſatiæ Gallis facta, in Pace Monaſt. art. 73. 74. ſed Comitatus Burgundici, Pace Neomag. art. II. Argentorati Pace Ryſvic. art. 16. (3) Helvetiorum pagis *plena libertas & exemtio ab Imperio,* præter ſpem data, per Pacem Oſnabr. art. 6. & Monaſt §. 61.

§. XVIII. Trans Eidoram Slesvicum & Dania: cis & trans Viſtulam, Othonis I. tempore, Polonia: deinde Maſovia ſub Conrado II. Hungaria ſub Henrico II. & III. ſubjecta fuit: verum in fatali interregno jus imperii expiravit. Bohemiæ vero nexus A. MDCCVIII. poſtliminio renovatus eſt.

(1) Hel-

(1) Helmold. Chron. Salvor. lib. 1. c. 1. *Polonia ſervit & ipſa, ſicut Bohemia, ſub tribuito Imperatoriæ majeſtatis.* Vid. Schurzfleiſch diſſ. 12. 14. 27. de *Rebus Ungaricis, Danicis & Pruſſicis.* (2) Schulzii *Polonia nunquam tributaria*, ex Ottone Friſing. lib. VII. c. 19. & Ottone de S. Blaſio c. 7. confutata. Conring. de finibus Imp. lib. 1. c. 14. 17. 18. (3) Hertii diſſ. *de Renovato Rom. Germ. Imperii & regni Bohemiæ nexu.* (4) An ſpes & jus ſit, exempta recuperandi? an conducat? (5) Conring. de Finib. imp. c. 19. *Ad Fridericum II. uſque priſca Imperii Germanici facies, priſcique adeo limites ſibi ſic ſatis recte conſtiterunt. Exinde vero non gradu, non curſu, ſed præcipite quodam lapſu corruens propemodum respublica ſimul & fines vehementer turbavit pæne ubivis, alibi confudit, alibi tantum non perdidit. Sane & ſi quos acquiſivit, iterum perdidit. Ut longe ſit difficillimum eos hodie, citra cujuſquam injuriam, diſcernere.*

SECTIO III.

De Civium moribus & bonis fortunæ.

§. XIX. Origo Germanorum à Noacho, ejuſque filio Japheto repetenda eſt; cujus poſteri ex Armenia Syriaque, exundante multitudine, in Scythiæ regiones, inde in Germaniam, itinere terreſtri, perveniſſe videntur.

(1) Tacitus de M. G. c. 2. *indigenas* vocat, id eſt in ſolo illo ortos, quos alibi in Agric. c. 11. *advenis* opponit. Vid. Ciceron. pro Flac-

co c. 26. (2) Somnia Rabbinorum, ab Aſchkenatz Gen. x. vſ. 2. repetentium, Bochartus exploſit lib. iv. Geogr. Sacræ c. 38. ſed ipſe non multo melius ex Ægypto eos deducit p. 2. lib. 1. c. 23. (3) Grot. in proleg. ad Hiſt. Goth. pag. 22. & OlausRudbeckius in Atlant. ex Scandinavia, quam Jornandes de reb. Get. c. 4. *officinam gentium & velut vaginam nationum* appellat. (4) alii ex Latio, Gallia, & Pannonia eos produxere. (5) Vid. Leibnit. *de Originibus Gentium* t. 1. Miſcel. Berolin. Cl. Ditmarum *de Germanorum origine Scythica*, Exercit. Francof. t. 2. & Bebelium *Quod Germani ſint indigenæ.*

§. XX. Populoſam ſemper fuiſſe Germaniam, & matrem nationum, tot effuſa examina, coloniæ ac migrationes ſatis indicant, & noſtra memoria exercitus frequentes, multitudinem incolarum oſtenderunt.

(1) Cauſa non fuit polygamia, ſed vegeta corporum conſtitutio, utet Venus ſera & rara, a Cæſare lib. vi. de B. G. c. 21. Val. Max. lib. vi. 1. ext. 3. & Tacito de M. G. c. 19. laudata. (2) In hujus cauſas Bodin. lib. v. de Rep. c. 1. & in Method. hiſtor. inquirit. (3) Vide Warnefrid. de geſtis Longob. l. 1. c. 1.

§. XXI. Habitus corporum, in tanto hominum numero, aliarum nationum connubiis infecto, non omnibus idem: magna tamen paſſim, & olim majora, corpora, ſtricti artus, lati humeri, firma latera, minax vultus, & major animi vigor.

(1) Cæſar

(1) Cæſar lib. I. de B. G. c. 39. *ingente magnitudine corporum Germanos*; Tacitus v. Hiſt. 18. *immenſa corpora*; Mela l. III. c. 3. *immanes corporibus*; Claudian. in IV. Conſ. Honorii *ingentes Cheruſcos*. (2) Varro longitudinem ſeptem pedum ſummum adoleſcendi corporis humani dixit, apud Gellium l. 3. c. 10. at Sidonius carm. 12. Burgundiones *ſeptipedes* facit; & Eginhardus Caroli M. ſtaturam ſeptem pedum, juſtam non exceſſiſſe ſcribit, in ejus vita c. 22. Hinc nugæ Anonymi de Nom. Germ. *Karle eſt vir proceræ ſtaturæ, & grandis corporis, qualem fuiſſe Carolum I. ſcribunt.* (3) Cauſas priſtinæ illius, & multum diminutæ hodie proceritatis, tradunt Turnebus *de vini uſu & abuſu*, in Theſ. Gronov. t. IX. p. 530. & Conring. *de Habitus corporum Germanicorum antiqui ac novi cauſis.*

§. XXII. Mores in diverſis provinciis, natura cœli, cultura, vel conſuetudine alios videas atque alios. In univerſum vero ſunt ſimplices, aperti, recti, conſtantes, hoſpitales, temperantes in veſtitu & victu, laboris patientiſſimi, ſervitutis & proditionis oſores, nulliſque mortalium fide cedunt.

(1) Hinc principes Friſiorum Romæ in theatro exclamabant apud Tacit. XIII. Ann. 54. *Nullos mortalium armis aut fide ante Germanos eſſe.* (2) Hinc nulla inter pacta nuda & contractus differentia, & permutationis eadem, quæ emtionis firmitas. (3) Ad odium in hoſtes pertinet illud Velleji l. 2. Hiſt. c. 18. *Germanos in ſumma feritate verſutiſſimos, natumque mendacio genus* (4) Propter fidem & ſtaturam inter armi-

geros & corporis cuſtodes Impp. Romanorum Sueton. Aug. c. 49. Tacit. xv. Ann. 58. (5) & Græcorum. Vid. Frene ad Annam Comn. p. 257. MACER. GERMANUS. CORPORE. CUSTOS apud Reineſ. cl. IX. n. 30.

§. XXIII. Immenſam potus cupiditatem accuſant veteres, &, quaſi necdum confeſſo vitio, recentiores: ſed hujus culpæ partem in Septentrionalibus populis cœlum ſuſtinet, ſitire cogens, nec ulla in parte mundi ebrietas ceſſat.

(1) Taciti illud d. M. G. c. 23. *Adverſus ſitim non eadem temperantia. Si indulſeris ebrietati, ſuggerendo quantum concupiſcunt, haud minus facile vitiis, quam armis vincuntur*, cum caſtitate laudata & inopia vini non convenit. (2) Potui illis cereviſia ex hordeo, ut aliis Occidentis populis. Ulpianus in l. 9. D. de Trit. vino & oleo: *Zythum in quibuſdam provinciis ex tritico, vel ex hordeo, vel ex pane conficitur.* ubi perperam Alciat. x. Parerg. 15. pro pane *farre*, Cujac. XI. Obſ. 39. *panico* legit. (3) Uberiora pocula inter recentiores maligne accuſat Stephanus in Apol. pro Herod. & Michael de Montaigne lib. 2. c. 2. *L'yvrognerie me ſemble un vice groſſier & brutal. Auſſi la plus groſſiere nation de celles, qui ſont aujourdhui, c'eſt la ſeule, qui le tient en credit.* (4) Excuſat Bodinus, lib. v. de Rep. c. 1. & Grotius Proleg. ad Hiſt. Goth. pag. 37. aëris ſicciſſimi natura, & calore, ob circumfuſum frigus, in corpus penitus adacto. (5) Horat. lib. III. Od. 21. *Narratur & priſci Catonis Sæpe mero caluiſſe virtus.*

§. XXIV. Scythica lingua matrix eſt Go-

Gothicæ, cujus pars aut propago Suedica, Norwagica, Danica, Iſlandica, Belgica & Friſica habetur. Theodiſca autem, quæ tempore Ludovici II. per Rabanum Maurum & Otfridum excoli cæpit, nunc cultiſſima eſt apud Saxones, Sileſios, alioſque.

(1) Celtæ omnes eadem lingua uſi, ceterum diverſa dialecto, vid. Cæſ. 1. de B. G. c. 47. (2) Servius ad VII. Æneid. verſ. 741. *linguæ Theodiſcæ* meminit; de qua primus Grammaticam ſcribere cœpit Carolus M. & menſibus ventiſque nomina impoſuit. Eginhard. ej. vit. c. 29. & Sigebert. ad A. 794. (3) Perrexit Otfridus; qui in præfat. Evang. apud Lambecium l. 2. comm. Bibl. Vindob. pag. 423. *Hujus linguæ barbaries, ut eſt inculta & indiſciplinabilis, atque inſueta capi regulari fræno Grammaticæ artis, ſic etiam in multis dictis ſcriptu eſt, propter litterarum aut congeriem aut incognitam ſonoritatem, difficilis.* (4) Cur Græci, Latini & Perſæ tot vocabula nobiscum habeant communia (5) Quare Germani durius omnia pronuncient? (6) Litteræ Germanicæ non ante Friderici II. ævum. (7) Diplomata Germanica non ante Rudolphum I. (8) Julii Cæſaris & Neronis Auguſti privilegia Auſtriacis Teutonico ſermone data, conficta. Vid. Lambec. lib. 2. Bibl. Cæſ. c. 8. p. 9. 62. ſeq.

§. XXV. Quamvis ante Bonifacium & Carolum M. armis plus dediti, quam ſtudiis, litteris tamen non caruerunt, dum ethnici erant, & ante Carolum M. ad

ad Chriſtum converſi, litteraria ediderunt monumenta.

(1) Apud Tacitum de M. G. c. 19. *Litterarum ſecreta*, quæ *viri pariter ac feminæ ignorabant*, ſunt literæ ſecretæ amatoriæ, (ut *occulta ſenſuum, ſtrata viarum*) & nutus vultuſque loquaces amantium Romanorum. V. Tacit. 11. Annal. cap. 63 88. & IV. Ann. c. 3. (2) Cæſar lib. 1. de B. G. c. 19. *In caſtris Helvetiorum tabulæ repertæ ſunt, Græcis litteris confectæ*, id eſt elementis Græcis. (3) Monumenta antiquiſſima Danica, apud Olaum Wormium, & Codex Evangeliorum argenteus, Gothicis litteris exaratus.

§. XXVI. Scholas in Epiſcopatibus & Benedictinorum cœnobiis inſtituit Carolus M. Gymnaſia & Academias, poſt concilium Conſtantienſe, fundarunt tam frequentes, ut non multo plures numerentur in univerſa Europa.

(1) Oſnabrugenſis & Fuldenſis Eccleſiæ litterarum matres. Vid. Miræ. Cod. donat. piar. pag. 48. Launoy *de Scholis celebr. a Carolo M & poſt Carol. M. in occidente inſtauratis.* (2) Tempore Othonis I. Corbeja *Florentiſſima diſciplina & Schola in Saxonia prima* dicitur, in Annal Corbej. ad A. 967. (3) Friderici I. Authenticæ *Habita C. ne filius pro patre* libertatis ſuæ & privilegiorum originem debent Academiæ & Studioſi. (4) Veſtigium Promotionis Academicæ ſine ſec. x. in Gerberto, præceptore Ottonis III. quem *tribus Philoſophiæ partibus laureatum* vocat, Epiſt Gerb. n. 153 (5) Johannes Semeca, vulgo Teutonicus, ſec. 13. *inſignis juris Doctor*, elogio

elogio Crantzii lib. 8. Saxon. c. 27.

§. XXVII. Poſtquam Carolus IV. Pragæ Bohemorum, mox Rupertus Palatinus Heidelbergæ Academiam condidit, eamque ampliſſimis dotatæ privilegiis aliæ ſecutæ ſunt; quas inter Muſæ Halenſes, Lipſienſes, Jenenſes, Marpurgenſes &c. eminent, velut inter ſtellas Luna minores.

(1) Prima Heidelbergenſis a tribus Rupertis, ad exemplum Pariſinæ fundata A. 1346. ſed plenius inſtructa A. 1386. à Ruperto ſeniore, Comite Palatino Rheni; cujus diploma vide in Tolneri Cod diplomat Palat. n. 179 (2) Catalogus Academiarum Germ. apud Conring. de Antiquit. Acad. diſſert. 1. pag. 47. (3) Jovius Elog. doctor viror. fin. *Litteræ*, ait, *non Latinæ modo, ſed Græcæ & Hebraicæ in Germanorum terras fatali commigratione tranſierunt.* Alſtedius Encyclopæd pag 2764. de Erfordienſi: *Jacet florentiſſima olim Academia, quam Lutherus, qui primam ibi lauream conſecutus eſt, paradiſum Germaniæ id ætatis fuiſſe teſtatur: in qua Eobanus Heſſus mille & quingentos auditores habuit: quæ denique id fuit in Germania, quod Bononia in Italia, mater ſcilicet ſtudiorum.* (4) de Societatibus litterariis, ut Societate frugifera, Academia Leopoldina, Collegio Imp. hiſtorico &c. (5) de bibliothecis vid. Struv. introd. in not. rei litt. c. 4.

§. XXVIII. Ingenii celeritas & diſcendi facilitas nunquam defuit Germanis, qui hodie omni litterarum gloria ſunt floren-

rentiſſimi: ſed acre judicium & politum deſiderant multi, quodque famam ſuam voluminum magnitudine & numero metiuntur.

(1) Scaligeri, Perronii, Bouhourſii & Perralti dubitatio, an Germanus eſſe queat *un bel eſprit*, repreſſa a Cramero in *Vindiciis nominis Germ. contra quoſdam obtrectatores Gallos.* (2) Scribendi cacoëthes, taxat Barclajus Satyr. p. 4. c. 5. *Litteræ in multis locis cultæ inter homines minus ſciendi avidos, quam docendi. Plura quam legerint ſcribunt.* &c. (3) Inter Theologos eminent Gobelinus Perſona, Zwinglius, Lutherus, Melanthon, Urſinus, Piſcator, Coccejus. (4) Inter Jctos Zaſius, Haloander, Weſenbecius, Carpzovius, Mevius, Ziglerus, Schilterus, Struvius, Lauterbachius, Strykius, (5) Inter Hiſtoricos Sleidanus, Lehmannus, Velſerus, Brouwerus, Freherus, Tolnerus, Meibomii, Pufendorfius, Boeclerus, Schurtzfleiſchius, (6) Inter Poëtas Langius, Celtes, Furſtenbergius, Morhofius, (7) Vide Adami Vitas German. Theol. Jctor. Polit. &c.

§. XXIX. Mathematicis & mechanicis artibus, inprimis ferri, æris, lanæque tractandi, & per mille artificia ducendi peritia, in tantum excellunt, ut ingenioſæ Germanorum manus proverbio celebrentur.

(1) Mathematici ad faſtos corrigendos in Italiam; aurifabri, cuprarii aliique argutæ manus artifices ex Germania in Flandriam præmiis arceſſiti. (2) Joh. Guttenbergius, Moguntinus, artis typographicæ, Berchtoldus Schwartz pulveris

ris pyrii, alii bombardarum, horologiorum & artis vitriariæ inventores. Vide Octavii Ferrarii proluſ. 18. quæ eſt de Germaniæ laudibus. (3) Manuariæ artes Auguſtanorum, Noribergenſium, Friburgenſium, Ulmenſium, &c. (4) Bodinus lib. v. de Rep. c. 1. in cauſam inquirit, & Meth. Hiſt. pag. 106. *A ſeptentrionibus ſunt ea, quæ mechanica dicuntur, belli tormenta, fuſoriæ artes, typographia, quæque pertinent ad metallicam diſciplinam, quam ita tractavit G. Agricola, homo Germanus, ut Ariſtoteles & Plinius in eo genere nihil intellexiſſe videantur: nec mirum videri debet, ſi Germanos & Britannos accire ſolent Itali & Hiſpani, quod cœleſti quodam munere occultas terræ venas invenire, & inventas aperire norunt. Illorum ingenium in manu poſitum eſſe, ſatis indicat omne genus ſupellectilis & inſtrumentorum, quæ ab illis tam artificioſe, tam affabre fiunt, ut ea ceteri populi mirentur, imitari non poſſint.*

§. XXX. Commercia olim fœderis Hanſeatici maxima totius Europæ: hodie mercatura florent Hamburgum, Lubeca, Brema, Francofurtum ad Mœnum & Viadrum, Lipſia, Numburgum, Brunſuiga, Vienna, Norimberga, Nordlinga, aliæque.

(1) Ratisbona, Bardevicum & Magdeburgum, vici ob mercaturam in Capit. Caroli M. celebrati, apud Baluz. t. 1. Capit. pag. 431. (2) Otto M. A. 966. conceſſit licentiam *conſtruendi mercatus in loco Bremen*, in diplom. apud Lindenbrog. & Maderum. (3) Fœderis Hanſeatici origo, nomen, membra, privilegia, decrementa, apud Werdenhagen de Rebuſp. Hanſeaticis, Leibnit.

ſervi dicti apud Petrum de Vineis lib. VI. ep. 12. & veſtitu a Chriſtianis diſcreti, ſecundum *c.* 15. X *de Judæis.*

§. XXXII. Status, vel Ordines Imperii (*Stände des Heil. Röm. Reichs*) a munere diverſo dividuntur in Eccleſiaſticos & ſeculares. Illi ſunt Electores, Archi-Epiſcopi, Epiſcopi, Abbates, Prælati, Abbatiſſæ & Magiſtri ordinum militarium ſacrorum. Hi vero Electores, Archiduces, Duces, Comites Palatini, Landgravii, Marcgravii, Burggravii, Principes, Comites, Barones, & Civitates imperiales.

(1) Status a ſtando in comitiis (2) Eorum tres characteres: jus ſuffragii in comitiis, ſuperioritas territorialis & obligatio ad onera Imperii. (3) An potentioribus *Suprematus*, id eſt independens poteſtas, cum Furſtenerio; vel *Potentatus* cum Lynckero tribuendus? (4) Status an ſint ſubditi imperii & Imperatoris, V. Grot. lib. I. c. 3. §. 21. 23. (5) de Majeſtate eorum anomala, Bodinus lib. II. de Rep. c. 6. *Putabam ego quidem ante*, inquit, *Principes ac Civitates Imperiales habere jura Majeſtatis, nec alienis imperiis aut legibus, ſed jure tantum fœderis & ſocietatis inter ſe obligari: ſed ab hac ſententia diſceſſi cum propius animadverti, Germanorum conventus ſummum jus majeſtatis habere, nec tantum Principes, ſed etiam Civitates, mulcta, proſcriptione ac pœnarum ac judiciorum acerbitate coërcere.*

E §. XXXIII.

§. XXXIII. Electores (*Kuhrfürſten*, *Körvorſten*) ſunt ſupremi Cancellariæ vel Aulæ officiales, & primi ordinis Status, lege conſtituti, ut Imperatorem eligant, & præcipuam cum eo regni curam gerant. Horum tres ſunt Archiepiſcopi: Moguntinus, Trevirenſis & Colonienſis: ſex ſeculares, ut Bohemus, Bavarus, Saxo, Brandenburgicus, Palatinus & Hanoveranus.

(1) Cur & quando Moguntinus Archicancellarius per Germaniam; Trevirenſis per Regnum Arelatenſe; & Colonienſis per Italiam, facti. (2) Bohemus Archipincerna; Bavarus Archidapifer; Saxo Archimarechallus; Brandenburgicus Archicamerarius; Palatinus Architheſaurarius; Hanoveranus (Archivexillifer) (3) His ſui Vicarii, qui miniſteria ſubeunt; ipſi præfecturam officiorum, honoris cauſa tenent. contra Bodinum, qui lib. 1. de Rep. c. 10. inſulſe ſcribit, Imperatorem *ſuos creatores*, *quaſi ſervos domeſticos*, alloqui. (4) In aulis Romanorum, Byzantinorum, Perſarum & Francorum eadem Procerum officia; (5) In Germania non ante Carolum IV. provinciis innexa. (6) Kuhrfurſt, (non Churfurſt) à Kähren eligere, eſt Elector princeps, Wahlfurſt. (7) Electoralis collegii jura, tituli, prærogativæ, unio & comitia. (8) Singulorum nomina, genealogia, terræ, eminentia, tituli, & inſignia. Vid. Giovanni Germania princeps.

§. XXXIV.

§. XXXIV. Duces (*Hertzoge, Hertogen.*) ſunt Status ſecundi ordinis, qui provinciam, Ducatus titulo inſignem, nexu feudali ab Imperio recognitam, jure proprio poſſident: tales ſunt Saxonici, Bavarici, Brunſuico-Luneburgenſes, Wurtenbergici, Meclenburgici & Holſatici, in diverſas iterum lineas diviſi.

(1) Duces, Taciti ævo, erant præfecti militiæ, ingruente bello lecti: de quibus c. 7. de M. G. *Duces exemplo potius, quam imperio, ſi prompti, ſi conſpicui: ſi ante aciem agant, admiratione præſunt.* (2) Franci rectores provinciarum Duces vocabant, quorum bellicum nomen & munus. Gloſſæ Lat. Sax. *Dux Heretoga*, ab *Heer*, exercitus, & *toge* ducebat. (3) Primum temporarii; tum perpetui; a Carolo M. fracti; mox renati; & ſub Franconicis Impp. hereditarii. (4) Pithœi obſervatio lib. 1. adv. 8. quod ſingulis ducibus duodecim ſubfuerint comites, ab Alteſerra rejecta, lib. 1. de Duc. & Com. c. 4. (5) Archiducum origo & dignitas.

§. XXXV. Comites palatii (*Pfaltzgraven*) Landgravii, Marcgravii, & Burggravii ſunt Principes, olim officiis, hodie ſolis dignitatum nominibus a Ducibus diſtincti, qui territorium ſub ejuſmodi nomine jure feudi poſſident.

(1) Error Freheri *l. 9. C. Th. de Re milit.* ad Comites Palatinos Rheni referentis. (2) *Marca* Cel-

tica lingua eſt limes regni. Marchio *Præfectus limitaneus*, l. 8. C. de Div. off. *Cuſtôs limitum* in Annal. Franc. vocatur. (3) Error Alciati lib. 1. Parerg. c. 27. reprehenſus. (4) Olim Comes palatii in aula Regis, Landgravius in provincia, Marchio in regni limitibus, Burggravius in caſtro juri dicundo præerat: (5) De hodiernis Comitibus Palatinis, Haſſiæ Landgraviis, Marchionibus Brandenburgicis & Badenſibus plura.

§. XXXVI. Principes, (*Fürſten*) in ſpecie ita dicti, ſunt, qui terras ſuas cum dignitate principali, ſine officio regni, tenent. Horum alii ſunt antiqui, alii recentes.

(1) Apud Tacit. de M. G. c. XI. *Principes*, de minoribus rebus conſultantes, ſunt Optimates, ſive Senatores, ut lib. v. Hiſt. 19. (2) Hodierni *Furſten* per ſyncopen à *furderſten* primi, ſicut Anglis *firſt* primus. (3) Antiquiores ſunt Anhaltini. (4) Recentiores Hohenzollerani, Naſſovii, Lobkowitzii, Salmenſes, Dieterichſteinenſes, Auersbergii, Furſtenbergii, Schwartzenbergii, Friſiæ orientalis, Lichtenſteinenſes, &c. Vide Imhoff in Notitia Procerum imperii, & judicium Monzamb. c. 2. §. 9.

§. XXXII. Comites, ſeu *Graviones*, ſunt, qui territorium aliquod Regni, ſub nomine Comitatus, cum dignitate principali proxima, feudi vel allodii jure poſſident.

(1) Tacitus de M. G. c. 12. *Eliguntur in conciliis & principes, qui jura per pagos vicoſque reddunt. Septeni ſingulis ex plebe comites, con-*

conſi-

conſilium ſimul & auctoritas adſunt. ubi comites notant Scabinos. (2) Romanis Comes erat judex, e comitatu Principis in provinciam miſſus; vel Præſidis comes. v. *l.* 3. *C. de Off. rect. prov.* Spartian. in Hadriano c. 18. *Cum judicaret in conſilio habuit, non amicos ſuos, & comites ſolum, ſed JCtos.* (3) Franci Graviones à canitie *Graw* vocarunt; non a *gravis*, γράω, γράφω, aut *graven*, eruendis cauſarum meritis; nec ab aureo Regis graphiario, ipſis credito. Dictionarium Lat. Sax. *Comes*, *Ealdorman.* Diaconus lib. v. de Geſtis Langob. c. 36. *cum comite Bojoariorum, quem illi Gravionem dicunt.* Vid. Coleri Parerg. c. 27. (4) An *Grietmanni* Friſiorum, quaſi Griesmanni?

§. XXXVIII. Barones, *Frey-Herren*, ſunt dynaſtæ, qui territorium, titulo baroniæ ornatum, tenent; a jurisdictione comitum exemti, iisque tantum non æquales.

(1) Baronis nomen non honeſtiſſimum fuit Romanis antiquis. vid. Cicer. IX. Epiſt. 21. Perſ. Sat. 5. §. 138. Alciat. v. Parerg. c. 16. & Rutgers. Venus lect. c. 23. (2) Auguſtino quendam e proceribus notat, ſerm. 68. *Dic ubi Imperatores & Reges, ubi Principes & Barones?* (3) Proprie Germanis notat marem, virum, hominem gravem & idoneum; nec ab Hebræorum *bar*, aut à βάρος pondus, aut Germanorum *Bahrn* filius deſcendit. (4) Hert. de Hom. propr. Sect. IV. §. 13. *Liquido intelligere poſſumus, originem Ordinis Baronum: quandoquidem Nobiles illi, qui nulli ſe domino mancipabant, liberi audiebant. Hinc factum, cum Baronum nomine olim filii Nobilium ſive Patritii, poſtea vero Optimates omnes*

inſignirentur, Principes autem & Comites ſuis ex functione propriis ſplenderent titulis, ut Baronis titulus apud liberos, Nobilis vero titulus, qui olim generalis quoque erat, apud Miniſteriales tantum reſideret.

§. XXXIX. Nobiles immediati, in Suevia, Franconia & terra Rhenana, Imperio ſine intermedio Domino ſunt ſubjecti, & in ditionibus, pagis & oppidis ſuis multa regalia exercent; non autem ſunt Status Imperii: quidam eorum vicinis Principibus ſubſunt; alii ſtatus controverſiam patiuntur.

(1) Nobilium magna apud Francos & Germanos exiſtimatio. (1) Adelingi, Edle, ab *Odel, adhel*, antiquum, avitum: quia gentilitia dignitas, ob belli facinora iis tributa. (3) Origo nobilitatis immediatæ ab interitu Franconiæ & Sueviæ Ducum. (4) Non ſunt Status Imperii, ſive ut ſinguli, ſive ut corpus conſiderentur. (5) Hinc Civitates immediatæ præcedunt Nobiles immediatos. (6) De origine Societatis Equeſtris clypei S. Georgii vide Datte de Pace publ. lib. II. c. 3. *ſeqq.* (7) Adde Burgermeiſter Bibliothecam Equeſtrem.

§. XL. Omnes Nobiles *ſuperiores*, ut Duces, Principes, Comites, & *inferiores*, ut nobiles & Equites, ſunt Vaſalli Imperii, mediati vel immediati, eoque nomine Imperio, peculiari nexu fidelitatis, ad auxilium militare obligantur.

(1)

(1) Feodum, voce compoſita ex *feida*, vel *fee*, ſtipendium, militia, & *ode* bonum, eſt fundus militaris. (2) Incunabula feudorum in coloniis Romanorum & beneficiis militum, apud Lamprid. iu Alex. Severo c. 58. *Sola, quæ de hoſtibus câpta ſunt, limitaneis ducibus & militibus donavit, ita ut eorum ita eſſent, ſi heredes illorum militarent, nec unquam ad privatos pertinerent, dicens, attentius eos militaturos, ſi etiam rura ſua defenderent.* (3) Similiter Julianus Francis Saliis dedit κτήματα στρατιωτικὰ, prædia militaria, & terras Salicas liberas, ſub lege militiæ, auctore Libanio orat. fun. in mortem Juliani; juncto Ammiano Marcellino lib. XVII. cap. 18. & Zoſimo lib. III. c. 8. (4) Primi feudi in Gallia exemplum apud Aimoinum lib. I. cap. 14. *Milidunum caſtrum Aureliano, cum totius ducatu regionis, jure beneficii Clodovæus conceſſit.* (5) Apud Germanos de Taſſilone Annales Laurisheim. ad Ann. 757. *Taſſilo, Dux Bojoariorum, cum primoribus gentis ſuæ Compendium venit, & more Francico in manus Regis invaſſati cum manibus ſuis ſemetipſum commendavit.* (6) Recte Grotius lib. I. de J. B. & P. c. 3. §. 22. *Nexus feudalis proprius eſt Germanicarum gentium, nec uſquam invenitur, niſi ubi Germani ſedes poſuerunt.*

§. XLI. Vaſallorum mediatorum alii ſunt Comites, Barones, Equites vel Nobiles Landſaſſii, qui Statibus Imperii immediatis, ſunt ſubjecti; ſed multis immunitatibus & privilegiis, in Canonicatibus, Comitiis Provinciali-

Sectio IV.

De Statu Eccleſiaſtico.

§. XLII. Religionis Chriſtianæ lumen jam ſeculo ſecundo in Germaniam Cisrhenanam; ſerius in Transrhenanam & paullatim, inde uſque à ſeculo quarto, allatum eſt: donec ſeculo octavo, cura Bonifacii AEp. Moguntini, & mox Caroli M. zelo, tota ad cultum cœleſtem perduceretur.

(1) Deaſtri eorum univerſales: Sunna, Mana, Tuiſto, Wodan, Thorons, Frea, Satar: unde nomina dierum. (2) Dii Topici Crodon, Irmenſula, Tanfana, Herthus; quos Cæſar, Tacitus aliique ſuorum Deorum nominibus indicarunt. (3) Tacitus d. M. G. c. 9. *Ceterum nec cohibere parietibus deos, neque in ullam humani oris ſpeciem adſimilare ex magnitudine cœleſtium arbitrantur. Lucos ac nemora conſecrant, deorumque nominibus appellant ſecretum illud, quod ſola reverentia videtur.* (4) Quid de Creſcentio & Materno habendum, apud Gaſp. Bruſchium de German. Epiſcop. (5) Quænam fuerint Eccleſiæ, *in Germania fundatæ*, tempore Irenæi lib. 1. c. 3. & Chriſti regnum, *in Germaniam porrectum*, apud Tertullian. adv. Jud. 1. (6) Kilianus, Egbertus, Suidbertus, Willebrordus, Ansgarius & Liudgerus verbi divini præcones; (7) inprimis Winfridus, natione Anglus, ob virtutem Bonifacius dictus, *qui*, teſte Adamo

Bremenſe, *omnes alios, ut Paulus Apoſtolus, ſtudio & labore prædicationis antevertit*: ideoque *Germaniæ Apoſtolus* dictus.

§. XLIII. Sub Carolo V. duæ familiæ Catholicorum & Proteſtantium, occaſione Indulgentiarum, & Gravaminum nationis Germanicæ, ſunt enatæ; his vero rurſus in partes Lutheranorum & Reformatorum ſciſſis, tres hodie Religiones dominantur.

(1) Cepit reformatio Wittebergæ A. 1521. (2) Nomen Proteſtantium A. 1529. (3) Hos de cœna Domini & Prædeſtinatione diſputantes ſeparavit Confeſſio Auguſtana A. 1530. (4) diviſit Formula Concordiæ A. 1580. (5) Unio Evangelicorum & Liga Pontificiorum A. 1612. bellum peperit Bohemicum & Tricennale, lernas malorum. (6) Duæ religiones Pace religioſa A. 1555. tres Pace Oſnabrugenſi Art. V. A. 1648. approbatæ. (7) Vid. Sleidanus de Statu Religionis, Seckendorf Hiſtoria Lutheraniſmi, Lehmanni Acta pacis religioſæ, Obrechti diſſ. de Reſervato Eccleſiaſtico. (8) An cauſa reformationis ex cœlo ejus temporis, & aſtris, cum Paulo Jovio lib. 13. Hiſt. an vero ex genio Germanorum inconſtante, cum Bodino lib. v. de Rep. c. 1. an aliunde ſit repetenda?

§. XLIV. In terris Principum Pontificiorum rem Eccleſiaſticam gubernant Archiepiſcopi, Epiſcopi, Abbates & Prælati: quorum illi ſimul Principis, hi Comitis perſonam, inter Sta-

tus

tus Imperii gerunt, & a Pontifice Romano in Eccleſiaſticis, ab Imperatore in ſecularibus confirmantur.

(1) Cur tot Epiſcopatus a Carolo M. Othone M. aliiſque ſint fundati, dotati, & regalibus nimiis, quin ducatibus & comitatibus ornati. (2) An lege divina perſona ſecularis cum Eccleſiaſtica ſociari queat. (3) Inveſtituram Epiſcoporum per annulum & baculum, cum annexis juribus, ſummo Reip. malo, Henrico V. Calixtus extorſit, A. 1122. Plus tamen Imperatori ſupereſſe, quam vulgo traditur, ex Concordato ipſo apparet, apud Libnit. Prodr. Cod. Diplom. p. 2. Otto Friſing. lib. VII. Chron. c. 16. *Exhinc eccleſia, libertati ad plenum reſtituta, in magnum montem creviſſe ſub Calixto invenitur.* (4) Schiſma inter regnum & ſacerdotium. (5) Paſchalis apud Dodechenum ad A. 1110. *In Alemanniæ partibus Epiſcopi & Abbates adeo curis ſecularibus occupantur, ut comitatus aſſidue frequentare, & militiam exercere legantur, quæ munera aut vix aut nullo modo ſine rapinis, ſacrilegiis, incendiis, aut homicidiis exhibentur. Miniſtri vero altaris miniſtri curiæ facti ſunt; quia Civitates, Ducatus, Marchionatus, monetas, turres & cetera, ad regni ſervitium pertinentia, a regibus acceperunt.*

§. XLV. Archiepiſcopi ſunt Moguntinus, Trevirenſis, Colonienſis, Saliſburgenſis & Veſontinus. His olim accedebant Magdeburgenſis, Bremenſis & Rigenſis, quorum priores ſeculo ſunt addicti, poſterior eſt exemtus.

(1) Tres

(1) Tres Archiepiſcopi Electores Metropolitani & Primates. Vid. Petri de Marca Diſſert. de Primatibus n. 75. ſeqq. (2) Moguntia olim metropolis Germaniæ civilis, A. 751. etiam Eccleſiaſtica facta. V. Pagi crit. ad Baron. Annal. ad A. 751. n. 8. (3) Otho M. totius Germaniæ archicancellariatum addidit. V. Spener. Op. Herald. l. 1. c. 64. §. 17. (4) Tempore interregni, Moguntinus *Electorum Principum Decanus* factus, Freher. t. 1. p. 427. (5) Summa ejus auctoritas in Comitiis, in Cancellaria Imperii & Camera. (6) Trevirenſis & Colonienſis Archicancellariatus ſine re. (7) Salisburgenſis Legatus natus a Pontifice ſalutatur. (8) Magdeburgenſis, Othonis beneficio, olim Primas Germaniæ transrhenanæ; V. Ludewig de Primatu Germ. c. 2. §. 7. (9) de Pallio Archiepiſcopali vid. Ruinarti diſſert. Hiſt. in Mabillonis Ouvrages poſthumes.

§. XLVI. Epiſcopi Status Imperii ſunt: Bambergenſis, Wurtzburgenſis, Wormatienſis, Aichſtedenſis, Spirenſis, Conſtantienſis, Argentinenſis, Auguſtanus, Hildeſienſis, Paderbornenſis, Friſingenſis, Ratisbonenſis, Leodienſis, Paſſavienſis, Tridentinus, Brixienſis, Baſileenſis, Monaſterienſis, Curienſis, Osnabrugenſis & Lubecenſis.

(1) Helmoldus lib. 1. c. 4. *Qui propter animarum regimen principes ſunt cœli, ipſi Impp. eoſdem fecerunt principes regni.* v. gr. Herbipolenſis Dux eſt Franconiæ, Argentinenſis Landgravius

gravius Alſatiæ, Leodienſis Dux Bulionenſis & comes in Cambreſi. (2) Hinc Epiſcopi Germani aliorum regnorum Archiepiſcopis πρoεδρίαν haud concedunt. V. Hiſt. Concil. Trid. 1. 2. p. 129. (3) Epiſcoporum regimen ſimile Hierarchiæ Papali. (4) Electi olim à populo & clero; hodie à Canonicis. (5) Antequam a Papa confirmentur, jurejurando fidelitatis ei ſeſe obſtringunt, cujus formula eſt apud Alb. Stadenſ. ad A. 1179. (6) Concordata inter Nationem Germ. & Nicolaum V. A. 1448. apud Leibnit. C. diplom. n. 158. §. 3. pag. 398. *Si electiones Canonicæ fuerint, Papa eas confirmet; niſi ex cauſa rationabili & evidente, & de fratrum conſilio de digniore & meliore perſona duxerit providendum.*

§. XLVII. In terris Proteſtantium ipſi Status, tam Seculares quam Eccleſiaſtici, jus circa ſacra exercent, non qua Epiſcopi, ſed vi ſuperioritatis territorialis, legibus Imperii circumſcriptæ.

(1) Origo hujus juris ex obſervantia, *jure territorii & ſuperioritatis, ex communi per totum Imperium uſitata praxi*, Inſt. Pac. art. 5. §. 30. (2) de brocardico: *Cujus eſt regio, ejus eſt religio.* (3) Juris circa ſacra partes & limites. (4) de Simultaneo, Anno critico 1624. articulo IV. Pacis Ryswicenſis & repreſſaliis. (5) De controverſiis in Palatinatu exortis. (6) De Pontificis auctoritate, propter abuſum ſubmota, Leibnit. de ſuprematu Princ. c. 31. & præfat. Cod. diplomat. *Fatendum eſt profuiſſe interdum Pontificum Romanorum curam pro canonibus & Chriſtiana diſciplina, dum illi opportune & importune inſtan-*

inſtantes, *ſive auctoritate muneris*, *ſive metu cenſurarum Eccleſiaſticarum*, *multis malis obicem ponebant* -- *ſed ut in corruptionem proclives ſunt res humanae*, *etiam optimae*, *nimis coepere Pontifices fimbrias extendere & poteſtate uti licentius.*

§. XLVIII. Imperator, velut Advocatus Eccleſiae & primus Princeps orbis Chriſtiani, olim ipſos Epiſcopos Romanos confirmavit, vel removit, in Cruciatis exercitum duxit, atque indixit Concilia univerſalia: hodie exercet jus primariarum precum, & per amicam transactionem, in cauſis religionis, una cum Statibus, decernit.

(1) In Aurea Bulla, Rec. Imp. & diplomatibus ſaepe Imperator *Temporale caput populi Chriſtiani*; *Caput & defenſor orbis Chriſtiani*; *ſupremus Advocatus Eccleſiae*, vel *S. Petri*, & *Cathedrae Romanae* vocatur. (2) Hinc Imperium *ſacrum* vocatur, & *Sacrae Majeſtatis* nomen Caeſari ita proprium eſt, ut Gallo Chriſtianiſſimae. (3) Quid ſit jus primariarum precum, Annatarum & Regaliarum. (4) Auctoritatis Imperatoriae, in diſpenſationibus matrimonialibus exempla apud Leibnit. C. diplom. n. 82. 83. Goldaſt. tom. 1. Conſt. Imp. ad A. 1343. & Freher. t. 1. Script. p. 621. (5) Adagium tritum apud Guicciardinum: *Proprium Eccleſiae eſſe*, *Caeſares timere & odiſſe*. (6) Vid. Schilt. de Libertate Eccleſ. Germ. & Diſſert. de Jure Imp. circa elect. Pontif. Rom.

§. XLIX. Peregrinationes in terram ſanctam, & expeditiones cruciatae adverſus

verſus Mahumedanos, peperunt Ordines Equitum Johannitarum & Teutonicorum, quorum Magiſtri, inter Status Imperii, votum & ſeſſionem in comitiis habent.

(1) Johannitarum ſeu Hoſpitalariorum ſummus Magiſter, per Germaniam, Heidersheimii ſedem habet, & ſupremum Melitenſem Magiſtrum agnoſcit (2) Magiſtri Equitum Teutonicorum ſedes Mergenthemii in Franconia, olim Mariæburgi in Boruſſia. Confer Schurtzfleiſch de rebus Pruſſorum, diſp. 27. §. 20. (3) Magiſter ordinis Enſiferorum quondam ſimiliter in comitiis comparuit. Vid. Schurtzfleiſch de ordine Enſiferorum diſp. 22. (4) Expeditionum cruciatarum nomen, occaſio, prætextus, injuſtitia, ſuperſtitio, imprudentia, numerus & infelix eventus, ex Wilhelmo Tyrio lib. 1. c. 15. ſeqq. Auberto Miræo, in faſtis Belg. fol. 422. Conring. epiſt. 53. Maimbourg. des Croiſades. (5) Tacitus lib. XIV. Annal. c. 31. *Templum divo Claudio* (divæ Mariæ) *conſtitutum, quaſi arx æternæ dominationis conſpiciebatur; delectique Reges & ſacerdotes ſpecie religionis omnes fortunas effundebant.* (6) Quomodo Pius II. Fridericum Imp. *Ducem generalem Exercitus Chriſtiani* contra Turcas declaraverit, *ex debito Officii Imperialis*, vid. apud Leibnit. Cod. diplom. n. 180. Conringius ad Lampad. p. 242. *Quantumvis interea temporis quam plurima fortiſſime etiam geſta ſint, quæque æternam zeli pariter ac animoſitatis mereantur gloriam: ſi tamen quod res eſt, fateri licet, non poſſunt non expeditiones illæ omnes ſummæ ejus ævi Regum Principumque & imprudentiæ & injuſtitiæ & ſuperſtitionis jure merito notari*,

SEC-

SECTIO V.

De adminiſtratione ſummi imperii.

§. L. Quia multæ Reſpp. nexu ſubjectionis, feudali & ſociali colligatæ, unum Germaniæ corpus civile conſtituunt, hinc jura majeſtatis circa ſecularia ſunt vel Imperialia, vel Territorialia: illorum alia ſolus Imperator exercet, alia cum Electoribus, pleraque cum Statibus Imperii, in conſortium ſummæ poteſtatis admiſſis.

(1) *Imperialia* ſunt, quæ ad ſalutem totius Imperii pertinent, & quorum effectus per totam Germaniam ſe extendit. (2) Quæ ſolus Imperator poteſt, vulgo *Reſervata*, vel *Relicta* appellantur, in quibus definiendis, alii ſunt nimis largi, alii nimis parci. (3) Quæ Cæſari & Electoribus competunt *Cæſareo-Electoralia* in jure publico audiunt. (4) Cetera *Cæſareo-Comitialia*: de quibus in Inſtrum. pacis art. VIII. §. 2. *Gaudeant Status ſine contradictione jure ſuffragii in omnibus deliberationibus ſuper negotiis Imperii, præſertim ubi leges ferendæ vel interpretandæ, bellum decernendum, tributa indicenda, delectus aut hoſpitationes militum inſtituendæ, nova munimenta, intra Statuum ditiones, extruenda nomine publico, veterave firmanda præſidiis, nec non ubi pax aut fœdera facienda, aliave hujuſmodi negotia peragenda fuerint.*

§. LI.

§. LI. In Comitiis Imperator de legibus, bello, pace, ceteriſque negotiis, ad totum Imperium pertinentibus, una cum tribus Electorum, Principum & Civitatum collegiis decernit: ſic tamen, ut potiores ejus ſint partes, ejuſque auſpiciis omnia agantur.

(1) Tacitus de M. G. c. XI. *De minoribus rebus Principes conſultant, de majoribus omnes, ita tamen, ut ea quoque, quorum penes plebem arbitrium eſt, apud Principes prætractentur.* (2) Conventus imperii priſcis temporibus tridui, vel menſis, nunc perpetui, ex A. 1662. quia prorſus, ac Taciti ævo, *illud ex libertate vitium, quod non ſimul, nec juſſi conveniunt, ſed & alter & tertius dies cunctatione coeuntium abſumitur.* (3) Olim ipſe Imperator & Status convenêre, nunc per Legatos. (4) Quomodo vota colligantur, & concluſum formetur? (5) Quæ cauſa ſit tardorum moliminum; vide Monzamb. c. v. §. 2. 24. ſeqq. (6) Grotius lib. II. Hiſt. Belg. ad A. 1590. *Germani conventum indixere, ubi longa cunctatione, ut mos gentis eſt, conſilia trahendo, interdum & remedia magis, quam mala differebant.* Idem Epiſt. 1113. *Cunctatio Germaniam perdidit, occaſionum celeritate non expectante gentis tarditatem.*

§. LII. Leges imperii fundamentales, per conventionem inter Imperatorem & Status latæ, ſunt vel ſcriptæ; ut *Receſſus imperii*, *Aurea Bulla*, Pax

publica, Pax *religioſa*, Pax *Weſtphalica* & *Capitulationes*: vel non ſcriptæ, quæ *Obſervantia imperialis* vocantur.

(1) Epiſcopi Germaniæ apud Radevic. lib. 1. c. 16. *Duo ſunt, quibus noſtrum regi oportet Imperium; leges ſanctæ Imperatorum & uſus bonus Prædeceſſorum & Patrum noſtrorum. Iſtos limites præterire nec volumus, nec poſſumus: quicquid ab his diſcordat, non recipimus.* (2) Receſſuum Imperii nomen, origo, materia, publicatio, & hodierna conditio vid. apud Auctorem *der Grundveſte.* (3) Aureæ bullæ auctor, occaſio, idioma, mutatio. (4) Conſtitutionem Pacis publicæ A. 1495. optime Dattius deſcripſit: Acta Pacis religioſæ A. 1555. Lehmannus collegit. (5) Goldaſti Collectio conſuetudinum & legum Imperialium. Kulpiſius de Obſervantia Imp.

§. LIII. In cauſis civium privatis, etiam Principum, quatenus privatam gerunt perſonam, receptum eſt jus Civile Romanum, Canonicum, & Feudale Longobardicum; ſed in ſubſidium, ubi leges domeſticæ univerſales, vel provinciales, ſtatuta & conſuetudines ſilent.

(1) Tacitus de M. G. c. 19. *Plus ibi boni mores valent, quam alibi bonæ leges.* (2) Exiguus uſus legum antiquarum, quas Heroldus, Lindenbrogius, Baluzius & Eccardus collegerunt. (3) Earum veſtigia in regionibus ſeptentrionalibus, teſte Cluverio de G. A. lib. 1. pag. 187. Grotius lib. 2. de J. B. & P. c. 8.

§. 1.

§. 1. *Jus gentium improprie dictum introductum videmus, ex quo Germanicæ nationes Europam ferme omnem invaſerunt. Sicut enim olim jura Græca, ita tunc Germanica inſtituta paſſim recepta ſunt, & nunc etiam vigent.* (4) Jus repreſentationis duelli judicio ab Othone 1. introductum; quod *noluit viros nobiles ac ſenes populi inhoneſte tractari*, auctore Witichindo lib. 11. pag. 644. (5) De Speculo Saxonico & Suevico. (6) Jus Lubecenſe *ſecundum jura Soſatiæ* compoſitum, auſpiciis Henrici Leonis; Arnold. Lubecenſ. lib. 11. Chron. Slav. c. 35. (7) Jus Canonicum citius innotuit, quam ejus collectio, prius etiam, quam jus civile, fuit receptum. (8) An prudenter & quo uſque vide Conring. *de Orig. jur. Germ.* Sinceri diſſert. Epiſtol. *de uſu & auct. legum Germ.* Hofman. Specim. conject. polit. *de Orig. & natura legum Germ.*

§. LIV. Judicia Imperii ſumma & univerſalia ſunt Judicium *Aulicum* & *Camerale*, ac certa ratione *Comitia*. Particularia vero judicium *Auſtregarum*, *Rothweilenſe*, & olim *Weſtphalica*.

(1) Judicii Aulici origo à judicio S. Palatii. Cameram inſtituit Maximilianus I. (2) Utriuſque Præſides, Aſſeſſores, cauſæ & remedia ſuſpenſiva. (3) Ultima ad utrumque eſt provocatio, niſi obſtet privilegium de non appellando, quod vel limitatum eſt, vel illimitatum. Vid. Grot. lib. 2. c. 4. §. 13. (4) Cur in tam laxa Imperii compage, ad exemplum Galliæ, Tribunalium numerus non augeatur? (5) Quis judex ſit Principis delinquentis; ſi banno

notandus, vid. Capit. Car. VI. art. 20. (6) Quis judicet in cauſa matrimoniali Principis Proteſtantis? (7) In criminalibus prudenter appellatio excluſa; quia appellato principe odium criminis per moram refrigeſcit. v. Tacit. XVI. Ann. 8.

§. LV. Judicia Weſtphalica adverſus ethnicam idololatriam inſtituta, ob ordinem occultum & atrocitatem ſententiarum ſeculo quarto, quinto & ſexto decimo inviſa, emendata, tandemque propter abuſum ſublata fuerunt.

(1) Weſtphalica dicuntur, quia civitas Tremonienſis originaria eorum ſedes. (2) per totam vero Germaniam, imo & Boruſſiam & terras Trajectinas extenſa. v. Matthei Analect. Tom. 5. & lib. 1. de jure gladii c. 30. (3) Alias *vehmica*, *vemeding*, *vetita*, a *wetten*, *punire*, apud Æneam Sylv. de ſtatu Europæ. (4) An à Carolo M. ſint inſtituta, Dattius optime diſcuſſit, de P. P. lib. IV. c. 2. (5) Comparentur cum judicio Zeli apud Hebræos, Deut. XIII. ℣. 9. ibique Cl. Clericum, & ad Num. XXV. 7.

§. LVI. Ad antiquitates judiciorum Germanicorum pertinet, quod nulli in iis Advocati; Sacerdotes puniebant; Comes gladium, Scabini baculum in manibus tenebant; teſtes per aures tracti; judicium aquæ ferventis & frigidæ receptum; ſtatuæ Rolandinæ, in ſignum fori criminalis, erectæ;

quæ-

quæſtiones uſitatæ; fures laqueo puniti; homicidia non capitalia; pœna Nobilium portatio canis.

(1) Florus lib. IV. c. 12. *Nihil inſultatione barbarorum intolerantius; præcipue tamen in cauſarum patronos. Aliis oculos, aliis manus amputabant: unius os ſutum, reciſa prius lingua, quam in manu tenens barbarus, tandem, inquit, vipera, ſibilare deſiſte.* (2) Tacitus de M. G. c. 7. *Neque animadvertere, neque vincire, neque verberare quidem, niſi ſacerdotibus permiſſum: Non quaſi in pœnam, nec ducis juſſu, ſed velut Deo imperante.* (3) De plerisque confer Conring. *de Judiciis Reip. Germ.* & Frid. Brummeri diſſertat. *de Scabinis.* (4) Statuæ Rolandinæ, non à Rolando Turpini fabuloſo, ſed a *Rüge* & *Lant* dictæ, vid. Rhet. *de Statuis Rolandinis.* (5) Tortura per trochleam Francis uſitata, auctore Gregorio Turonenſe lib. VII. c. 32. Apud Leibnitium Tom. III. ſcript. rer. Brunſuic. pag. 371 quæſtio *de Unvernnnfft* vocatur. (6) De laqueo, pœna furum, Turonenſis lib. VI. Hiſt. c. 8. Lex antiqua Saxonum c. 4. *Qui caballum furaverit, capite puniatur*, (7) Canaille à cane. Gunther. lib. V. ✻. 206. *Decem Comites totidemque coacti, Fœda tulere canes generoſo pondera collo.*

§. LVII. Quoniam gens tota ad militiam nata, & potentiam bellicam pro ſcopo ſibi habuit; hinc ritus graves & militares: per arma jurabant, adoptabant, emancipabant, manumittebant, ferebant ſuffragia, creabant duces, ar-

mis etiam decidebant lites, quod ratione fieri debebat.

(1) Cæſar lib. 1. de B. G. c. 36. *Invicti Germani, exercitatiſſimi in armis.* Seneca 1. de ira c. 11. *Germanis quid eſt animoſius? quid ad incurſum acrius? quid armorum cupidius? quibus innaſcuntur innutriunturque: quorum unica illis cura eſt, in alia negligentibus.* Claudian. lib. 11. de Laud. Stilic. *Qui mihi Germanos ſolus Francosque ſubegit, Cur nondum legitur Faſtis?* (2) De adoptione per arma Pithoe. 1. ſubſ. c. 1. & Coler. παρέργ. c. 7. (3) De duellis & diffidationibus, publicis etiam legibus deſcriptis, vid. Cangius in *duellum* & Datte de P. P. l. 1. c. 15. (4) Cauſa barbari moris apud Nicolaum de Cuſa, Cardinalem, de Conc. Cathol. III. 31. *Et hæc omnia ideo: quia leges & canones perdiderunt vigorem, & cuſtodes & executores & paſtores nulli ſunt.* (5) Excuſat Grotius proleg. Hiſt. Gothorum pag. 67. *Coguntur legum conditores multa non probanda concedere, & venenum ſæpe veneno expellere; minus certe malum erat, duorum periculo rem decertari, præſertim poſtquam ambo moniti eſſent ſerio, ne contra conſcientiam ſumtis armis Deum ſibi inimicum accerſerent, quam totas familias, quod alioqui fiebat, committi inter ſe, & bellum velut civile excitari. Abſtulit hunc morem Chriſtiana Religio*, &c.

§. LVIII. Rem militarem primus ordinavit Henricus Auceps, equite & mercenario milite inſtituto, ac exercitiis formato; vera autem mercenaria, eaque ſumtuoſior militia Sigiſmundo

do Cæſari & Maximiliano I. debetur.

(1) Olim vis omnis in peditatu. Tacitus de M. G. c. 6. *In univerſum æſtimanti plus penes peditem roboris, eoque mixte præliantur.* (2) Dimacharum, *Dragoner*, antiquus uſus. Cæſar de B. G. lib. IV. c. 2. *Equeſtribus præliis ſæpe ex equis deſiliunt, ac pedibus præliantur.* (3) Torneamenta inventum Gallorum ſec. XI. vid. du Frene ad Joinvillam, diſſ. 6. *de l'origine & de l' uſage des Tournois.* (4) Exercitia alia Henrici, de quibus Witichindus lib. I. pag. 641. *In exercitiis ludi tanta eminentia ſuperavit omnes, ut terrorem ceteris oſtentaret.* (5) Heergewettæ initia apud Tacitum de M. G. c. 32. ſed plenior ejus uſus, ex lege Henrici, auctore Gobelino Perſona, in Coſmodromio æt. VI. c. 46. (6) Per Sigismundi militem *a raptu & furtis, ſub ſigna merere coactum, bellicæ rationi & ſolertiæ, ſed non ſatis virtuti conſultum*, ait Browerus lib. 18. Annal. Trev. ad Ann. 1385. (7) Soldatæ a *Sold*, ſolduriis, vel à ſolido nummo.

§. LIX. Exercitus CC. millium non multo negotio conſcribi poteſt, ſi neceſſitas id exigit; ſed ex comitiali lege de A. MDCCII. miles perpetuus, pacis tempore 40000. belli vero 120000. per Circulos eſt alendus. Plerique corpore ſunt duro, inceſſu gravi, cunctando vincere ſciunt; verum in campo, quam in obſidionibus meliores.

(1) De numero minor dubitatio, ſi vere Lipſius cent. III. miſc. ep. 27. *Unus Fuldenſis Abbas 60. millia bellatorum Imperatori præbebat*

bat in hoſtem, Alberti fide: ſed, malim 6. millia. (2) Verius apud eundem Rudolphus Auſtriacus jactat: *Se in qualibet mundi parte, cum electis quatuor galeatorum, & quadraginta peditum armatorum de Allemannia millibus, ſtare invictum: æſtimans hos omnem multitudinem aggreſſuros.* (3) Mos veterum Germanorum uxores & liberos in caſtris habendi, apud Tacitum de M. G. c. 7. & 8. olim memoratus, & adhuc durans, an laudandus, cum Conringio *de antiq. rei vet. Germ.* §. 32. an vituperandus, cum Lipſio lib. v. de Milit. Rom. Dial. 18.

§. LX. Jus decernendi bellum offenſivum & univerſale Imperatori & Statibus competit, qui, numero militum in comitiis definito, dilectus per circulos inſtituunt, & communi conſenſu pacem pangunt.

(1) Jus belli defenſivi & particularis ſocialis Imperatori ſoli & ſingulis Statibus competit, ſine Cæſaris conſenſu, modo nihil periculi Imperio inde naſcatur. (2) An Status adverſus Imperatorem bellum Smalcaldicum & tricennale, jure ſuſcipere potuerint, v. Grot. 1. c. 4. §. 13. (3) Libertatem Statuum, exteris militandi, & manus militum adducendi, ne virtus militaris hebeſcat, *majore prudentia, quam juſtitia decretam eſſe*, ait Thuan. lib. 61. Hiſt. vid. Grot. l. 2. c. 25. §. 9. (4) Tacitus de M. G. c. 14. *Si civitas, in qua orti ſunt, longa pace & otio torpeat; plerique nobilium adoleſcentium petunt ultro eas nationes, quæ tum bellum aliquod gerunt; Quia & ingrata genti quies, & facilius inter ancipitia inclareſcunt.* (5) Ob languentem quorundam circulorum politiam, Lipſius cent. 3.

Digitized by Google

3. ad Belgas ep. 72. *In comitiis Germanicis haud magna mihi ſpes eſt, toties vidimus conventus iſtos, & decreta auxilia: Sed omnia deinde glacie tenui fragiliora, & quibus prudens non inſiſtat.*

§. LXI. Ad pacem Imperii nomine componendam, jure ſuo adlegandi Status uſi ſunt, in Pacificatione Weſtphalica & Rysvicenſi; at Neomagenſem & Raſtadienſem ſolus Imperator pepigit, ratihabitio Statuum ſecuta eſt.

(1) Hiſtoriam Pacis Weſtphalicæ expoſuit Pfannerus & Puſendorf de Reb. Suec. lib. 19. & 20. (2) De ea & ceteris vid. Gallicas collectiones *Actes & memoires de la Paix* &c. In Proœm. Pacis Weſtphalicæ & Ryſvic. *Præſentibus, ſuffragantibus & conſentientibus S. R. I. Electoribus, Principibus ac Statibus.* (3) Dn. Ludewig *de jure adlegandi*, & Meuſchen *de concurſu ſtatuum circa negotium pacis.*

§. LXII. Jus mittendi & recipiendi Legatos, & Fœdera nomine Imperii faciendi, ad Comitia ſpectat; plerumque vero ſolus Imperator Legatos mittit, miſſosque recipit: ſuarum etiam terrarum cauſa, & Imperator & ſinguli Status jus legationum & fœderum habent.

(1) Jus legationis Statuum ad Imperatorem & exteros Reges, ex inſigni eorum libertate & ſuperioritate. Vid. Kulpis. *de Legat. Stat. Imp.* & Preſbeuta *de jure legat. ſtat.* (2) Electores primi ordinis legatos mittunt; Principibus id

F 5 nega-

negatum: quorum cauſam egit Furſtenerius de Suprematu: ſicut Comitum Wetteravicorum, Perill. Frid. Chr. L. B. ab Edelsheim, in deduct. Gallica, An. 1710. (3) Inſtrum. Pac. art. 8. §. 2. *Jus fœdera faciendi, ſive cum exteris, pro ſua cujuſcunque conditione & ſecuritate ſingulis Statibus liberum ſit, modo ne ejuſmodi fœdera ſint contra Imperatorem & Imperium pacemve ejus publicam.* (5) Fœderum illuſtriorum exempla, Smalcaldicum, Chamborticum. Unio, Liga, Hanſa Teutonica, aliaque apud Lehmannum, Dattium & Lunigium. Eorum cauſas vide apud Leibnit. Cod. dipl. mant. p. 2. num. 8. pag. 93. & Obrechtum diſſ. XVI. *de Imp. Germ. ejuſque Statuum fœderibus.* (6) Bodinus lib. 1. de Rep. c. 10. *Memini quadraginta ſeptem fœdera, quæ Reges noſtri Philippus V. Carolus V. VI. VII. Ludovicus XI. cum Germanis Principibus coierunt; quibus ſe auxilio futuros adverſus omnes, excepto Imperatore & Rege Romanorum reſponderunt: Nec dubitarunt ſe vaſallos ligios Regis Francorum eo jurejurando conſtituere.* Vid. *Grot.* 1. *c.* 3. §. 21. (7) Recte autem Pufendorf lib. 13. Rer. Brand. §. 16. *Specioſum ſane id jus fœderum & magnificum, & in quo præcipuum libertatis ſpecimen reſideat, ſed ex quo demum totius Imperii exitium proventurum ſit, ſi Ordines proterve eodem abutantur, nec quævis fœdera accurate totius Imperii rationibus attemperent.*

§. LXIII. Ærarium imperii, ſi quid ei inferendum eſt, impletur ex collectis, quæ ſecundum Expeditionem Romanam ſimplam, duplam, triplam, centuplam, in Comitiis decernuntur, & à Sta-

à Statibus ad civitates, huic rei deſtinatas, mittuntur.

(1) *Tributa ab Imperatore pro lubitu indici, Germanis auribus inauditum*, ait Monzamb. c. v. §. 7. (2) Modus contribuendi militem ſecundum expeditionem Rom. à temporibus Maximil. 1. (3) Modus collectandi nummos, ſecundum expeditionem ceſſantem, a tempore Caroli V. (4) Thuan. lib. 130. *Rudolpho II. quod hucuſque factum non erat, promiſſa* 80. *menſium ſtipendia.* (5) Civitates, *Legſtätte*, ſunt Noriberga, Auguſta, Francofurtum, Ratisbona, Lipſia. &c.

§. LXV. Jus fiſci & domanium imperii, Cæſarum munificentia, venditione, oppigneratione, aliiſque de cauſis, ferme totum, ad territoriorum dominos pervenit; nec quæ ſemel data, aut uſu diuturno acquiſita ſunt, repetere licet.

(1) Quanti olim reditus Imp. ex provinciis & agris tributariis, metallifodinis, cenſu Judæorum, mulctis, vectigalibus &c. (2) Quid hodie a Civitatibus Imperialibus & Nobilitate immediata; ex taxa dignitatum, & tributis Italiæ commodi habeat, nec non ex auxiliis bellicis, adverſus Turcas. (3) An fides habenda ſit Schneidewino, ad tit. Inſt. de Succeſſ. ab int. tit. de Succeſſ. fiſci n. 5. ſcribenti: ævo non pecunioſo, Friderici Barbaroſſæ, Imperii reditus fuiſſe *ſexaginta tonnas auri ex Germania & Italia*, *hodie vero vix tanti eſſe, quantum diſponendis & alendis Poſtis ſatis eſt.*

§. LXV. Jus cudendi monetam, Othonum liberalitate, cum Epiſcopis primum, deinde cum Ducibus, Principibus & Urbibus communicatum; quum in abuſum & reip. detrimentum vergere videretur, a tempore Rudolphi II. reſtringi cœpit, per leges monetarias, ſumma ſapientia latas, quibus noviſſime adjectum, ut ne Imperator, ſine Electorum conſenſu, illud concedere queat.

(1) Tacitus de M. G. c. 5. *Interiores ſim-*
plicius & antiquius permutatione mercium utun-
tur. Pecuniam probant veterem & diu notam,
ſerratos bigatosque. (2) De nummis bracteatis
vid. Sagittarius, Slegelius, aliique (3) Feli-
citas aliorum regnorum, eodem monetæ gene-
re indigena utentium, cum malis, ex legibus
monetariis non obſervatis, comparata. vid. To-
bias Oelhafen *de rei nummariæ in Germania ſta-*
tu hodierno. Goldaſtus in *Catholico rei numma-*
riæ. Dn de Bunau in diſſ. *De jure circa rem mo-*
net. in Germania. (4) Modus Lipſienſis A.
1690. inter Electores Saxoniæ, Brandenburgi-
cos & Brunſuicenſes duces definitus, & ab
aliis Statibus adoptatus, quomodo differat à
Zinnenſi. (5) Loccenius lib. III. de Ord.
Rep. c. 13. *Novimus quoſdam Germaniæ Princi-*
pes, ab æruſcatoribus ita fuiſſe exhauſtos, ut alie-
na quadra, imo miſericordia illorum, qui eos ex-
pilarant, vivere cogerentur. Iſti prædones ar-
gentarii, paupere fiſco ſe tantum ditantes, haud
uno apud exteros loco, ex permutatis nummis
ponderoſioribus & melioribus recudebant longe le-
viores

viores ac viliores, & pro pecunia lutum atque raudiuſcula reddebant. Unde commercia turbabantur, multorum facultates accidebantur, egeni premebantur: & miſcebantur ſuſpiria, minæ motuſque plebis. Sane quod crediderim, anteambulo erat bellorum civilium & tot mutationum, in Germania ſubſecutarum.

§. LXVI. Cetera, quæ ſolus Imperator, abſque Statuum omnium, vel Electorum conſenſu, facere poteſt, & vulgo *Reſervata* appellantur, vel ſunt reliquiæ ſtatus Monarchici, vel magis ad exiſtimationem Statuum, quam ad ipſum Imperii ſtatum publicum pertinent, earumque multa Statibus vi ſuperioritatis exercere licet.

(1) Huc pertinet jus extremæ provocationis; jus inveſtiendi & legitimandi Statuo; feuda vacantia, privilegia, dignitates tituloſque concedendi, & de iis cognoſcendi; confirmandi Academias, &c. (2) Magis ſunt, quæ Status Imperatori, quam quæ Imperator ſibi reſervavit (3) Numerus eorum vix iniri poteſt, nec eſt neceſſe. (4) Vide Thomaſ. Diſp. *de injuſta oppoſitione jurium Majeſtat. Superior. territ. & reſervat. Imp.*

§. LXVII. Superioritas territorialis eſt ſumma poteſtas, circa ſacra & profana, Statibus Imperii in territoriis ſuis competens, ſalvo jure Imperii, vulgo *die Landes hohe Obrigkeit* vocatur.

(1) Eſt poteſtas majeſtatis æmula, non majeſtas

jeſtas ipſa: nec prorſus ſumma, aut regia, ut Baldus ad l. fin. C. de Teſt. mil. Martial. lib. 12. ep. 18. *Qui Rex eſt regem, Maxime, non habeat.* (2) Initia ejus jam apud Tacitum de M. G. c. 7. 11. 37. ex innato amore libertatis, quam *Germanum bonum* Lucanus lib. VII. *veterem Germaniæ libertatem* Tacitus XI. Ann. c. 16. *Liberam gentem* Seneca appellavit lib. 2. de ira c. 15. (3) Partes ejus *Regalia* dicuntur; quorum alia ſunt *majora*, quæ in ipſa poteſtate regendi territorium; vel *minora*, quæ in mediis; vel *minima*, quæ in commodis conſiſtunt. (4) Eyben de Brocardico: *Tantum quisque Status poteſt in ſuo Territorio, quantum Imperator in Imperio.* (5) Statuum dignitas, exiſtimatio, tituli &c. vid. Hertii Diſſ. *de Superioritate territ.* cui inter hujus materiæ interpretes, quotquot ſunt, palma deferenda eſt.

Sectio VI.

De Forma Imperii.

§. LXVIII. Imperatoris nunquam abſoluta in omnia, tamen major olim poteſtas; quæ ſub Henricis decrevit, nec poſt interregnum inſtaurari potuit; donec forma ſingularis, innominata & fluctuans inter Monarchiam & Syſtema fœderatorum, Capitulationibus & Pace Weſtphalica, firmata eſt.

(1) Quot capita tot ſententiæ. Alii Monarchiam, alii Ariſtocratiam, abſolutas, vel limitatas

tatas, alii ex Monarchia & Ariſtocratia, alii ex tribus formis mixtam, alii rurſus corpus Achaicum, ſeu Syſtema fœderatorum eſſe contendunt. (2) Moguntinus Elector apud Sleidan. lib. 1. ait.: *Nobis inprimis Ariſtocratia eſt tenenda*, & ita Bodinus lib. 11. de Rep. c. 6. *Quis dubitet, Remp. Germanorum Ariſtocratiam eſſe?* (3) Principes apud Hortleder de C. B. G. c. 8. §. 13. *Germanicum imperium eſſe fœderationem* ajunt; ſicut Jac. Gothofredus, in Achaica, id cum Concilio Achæorum componit, etiam Thuanus, in digreſſione, quam de Germania inſtituit, lib. 11. ſed candide ſubjungit: *verum hæc cum Germania comparata, quaſi muſca ad elephantum.* (4) Optime Ludolphus Hugo de Statu reg. Germ. c. 2. §. 8. tempora diſtinguit: & Hert. prud. civ. p. 1. ſect. 12. §. 9. herbæ comparat anonymæ, *quæ non inveniendo, nomen invenit*, auctore Plin. lib. 27. c. 7.

§. LXIX. Quamvis autem forma à communibus abeat, & hoc ſignificatu irregularis ſit, non tamen hac appellatione macula ei adſpergitur, ſed ſatis bona eſt, & ad genium populi attemperata.

(1) Tacitus de M. G. c. 7. *Nec Regibus infinita aut libera poteſtas.* Idem c. XI. *auctoritate ſuadendi magis, quam jubendi poteſtate.* & lib. XIII. Ann. 54. *in quantum Germani reguntur.* (2) Judicium ſingulare Regis Saracenorum, in colloquio cum Othonis legatis, apud Labbeum t. 1. Biblioth. Ms. novæ p. 776. *Unum eſt, in quo Othonem non ſatis providum eſſe conſtiterit, quod poteſtatem virtutis ſuæ non ſibi ſoli retinet, ſed paſſus eſt uti quemque ſuorum propria poteſtate, ita*

ut partes Regni ſui inter eos dividat, quaſi eos ſibi inde fideliores habeat & ſubjectiores, quod longe eſt. Exinde enim ſuperbia & rebellio contra eum nutritur atque paratur, ut nunc in genero ipſius actum eſt, qui filio ei per perfidiam ſubducto, publicam tyrannidem contra eum exercuit. (3) An Monzambano peccarit in reverentiam imperii, quod cap. VI. §. 9. *Germaniam*, ſcripſit, *eſſe irregulare aliquod corpus, & tantum non monſtro ſimile, ſiquidem ad regulas ſcientiæ civilis aliaſque reſpublicas exigatur, & cujus ſimilis in toto terrarum orbe non extat: quod lapſu temporum per ſocordem facilitatem Cæſarum, ambitionem Principum, turbulentiam Sacerdotum, factiones Ordinum, atque inde prognata bella civilia, ex regno regulari, in tam male concinnatam formam eſt provolutum.* Adde ejus Diſſert. de Republ. irregulari.

§. LXX. Capitulatio eſt conventio, qua Imperator, per Electorum ſuffragia deſtinatus, ante coronationis ſolennia, certas conditiones, de Rep. adminiſtranda, nomine Imperii propoſitas, ſe ſervaturum jurato promittit.

(1) Nomen à variis capitulis; ſeu articulis, unde & capitularia. (2) Origo ejus vera non ultra Carolum V. quærenda, in cujus electione Saxo ſuadebat: *leges ei præſcribendas, quibus pericula & incommoda ab Archipræſulibus, in medium allata, viteutur, Germaniæque libertati conſulatur*, apud Pontum Heuterum lib. 8. c. 2. & Sleidanum lib. I. (3) Conſilium de clauſula commiſſoria adjicienda bene rejectum, vid. Pufend. Rer. Brand. lib. VII. n. 22. 33. 37. (4) Non minuit Majeſtatem, ſed arctius reddit imperium,

perium. v. Grot. *lib.* 1. *c.* 3. §. 16. (5) De Capitulationis perpetuæ materia non inextricabili, lepide Monzamb. de Statu imp. c. v. §. 2.

§. LXXI. Imperator, quoniam ipſe ımmus in Imperio eſt judex, ſi ut omo delinquit, judicem ſolum ha-:t Deum: ın cauſis civilibus & feu-ılibus coram ſummis Imperii tribuna-bus: ob cetera in comitiis conve-endus eſt.

(1) Olim Comes S. Palatii in cauſis fiſcalinis erat Imperatoris judex electitius, A.B. tit. 5. §. 3. & Henr Rebdorffius ad A. 1300. tom. I. Script. Freheri: *Eſſe officium Palatinæ dignitatis, ex quadam conſuetudine, Comitem Palatinum de cauſis cognoſcere, quæ ipſi Regi moverentur.* (2) Pariter ac de Trajano Plinius in paneg. *Dicitur actori, etiam procuratori tuo, in jus veni, ſequere ad tribunal.* (3) Idem de Regis Angliæ Comite Palatino tradit Matth. Pariſ. ad A. 1236. (4) Largæ ineptiæ Gloſſatoris ad Weichb. lib. 1. art. 8. & 9.

§. LXXII. Quod ſi ſumma poteſta-ita abutatur, ut hoſtilem animum lam & admonitus oſtendat, ex ra-ıne juris gentium ab omnibus Impe-Statibus exauctorari poteſt.

(1) Fundamentum depoſitionis vide apud ;rot. de J. B. & P. l. 1. c. 4. §. x1. & Titium pec. jur. publ. l. v. c. 6. §. 20. (2) Formuım, qua Wenceſlaus, ventri tantum obediens t virtutis legumque contemtor, imperio exuus eſt, habet Goldaſtus tom. I. Conſt. pag. 379.

(3) Adolphum Naſſovium recte remotumeſſe, negat Clar. Gundling. part. 1. Ot. 4. (4) In exauctoratione Henrici IV. Othonis IV. Frid. II. & Ludovici V. jus a facto Paparum diſtinguatur. (5) Otto Friſing. lib. VI. c. 35. *Lego & relego Romanorum Regum & Imperatorum geſta, & nunquam invenio, quemquam eorum ante hunc Henricum IV. a Romano Pontifice eſſe excommunicatum vel regno privatum.*

SECTIO VII.

De Ratione ſtatus.

§. LXXIII. Vires Germaniæ, ob hominum & rerum abundantiam, ſine dubio ſunt maximæ, nec ullum robuſtius corpus foret in orbe terrarum; niſi varia membrorum diſtractio, æmulationes & controverſiæ, ex dignitatis, potentiæ, religionis & ſtudiorum diſparitate enatæ, morbos nulla medicabiles arte genuiſſent.

(1) Grotius epiſt. 1131. *Hodie Germanorum Principum unusquiſque egregium publicum ſibi obtendit pro mantello; ceterum ad rem ſuam quiſque catus eſt. Et hæc eſt cauſa, cur tam facile ſegregentur, collecti vinculo male cohærente, ex privatis utilitatibus.* (2) Thuanus lib. LX. ad A. 1575. *Germaniæ Principes, ſi ad univerſos reſpicias, ad tutelam Imperii opibus potenteis, eorum quam firmum robur; tam debileis opes eſſe, ſi ſinguli*

Digitized by Google

guli ſingillatim aliquid aggrediantur: ſiquidem in Imperio Principes fere res ſuas curare, de alienis parum ſollicitos — adhæc ſciſſura ob religionem fieri, ut alter alteri non ſatis bene fidat. (3) Reliquos morbos, in Germaniæ viſceribus latentes, Hyppolithus à Lapide ſatis acerbe, & partem non ex vero; ſed modeſtius Monzambano de ratione Status Imp. Germ. deſcripſerunt.

§. LXXIV. Intereſt ergo, ut domi concordia Imperatorem inter & Status ſarta tecta ſit: ac hoc fine, Pax Weſtphalica ſtricte obſervetur, ne ob religionis gravamina in partes ſit eundum: miles alatur perpetuus; loca ſint munita; ærarium militare & Camerale bene refertum; comitia continuentur.

(1) Taciti ætate hoc erat votum Romanorum, de M. G. c. 33. *Maneat, quæſo, duretque Gentibus, ſi non amor noſtri, certe odium ſui: quando urgentibus imperii fatis nihil jam fortuna præſtare majus poteſt, quam hoſtium diſcordiam.* (2) Simile ſuo ævo commemorat Aventinus. lib. VII. c 18. *Proverbium Romanenſium: Sibi quam maxime utile eſſe, Germanos quam ſtolidiſſimos manere.* (3) Adde Monzambano de ratione Status Imp. c. 8. & Schurtzfleiſch diſſ. 49. *Quid expediat imperio?*

§. LXXV. Foris Turcarum potentia, ſed magis Gallorum plus ſemel moleſta fuit, & metus eſt, ne quid iterum tentent; plura tamen de illis tropæa numerant Germani: ceteris vero

Europæ regnis vel rebuspublicis vicinis horum amicitiam colere, quam rumpere expedit.

(1) Turcarum nomen, tam clamore Sacerdotum in cruciatis, Germaniæ formidabile factum, quam moribus truculentis, & milite ſobrio, ac herilis diſciplinæ patiente; nil autem propter exercitum inexercitatum & commeatus difficiles ab iis eſt periculi. (2) Regnum Galliæ abſolutum, plebe tributis nunc exhauſta & commercio frigente, pariter ardente febri, ac Germanicum hydrope laborat. (3) Forſtnerus ad Tacitum pag. m. 382. *Ibraimus Baſſa, in Comtiis Imperii Francofortenſibus, dixiſſe fertur: Germanorum conſilia & actiones ſimiles eſſe belluæ multorum capitum, & plurium caudarum, quæ ſepem tranſire conaretur: & quia capitum quodque ſibi diverſum foramen quæreret, fieri, ut ſimul univerſum corpus maneat immotum, impediaturque, quominus ulterius progrederetur. Contra ſuum Imperatorem unicipiti animali comparabat, plures habenti caudas: quod ubi ſemel capite tranſiiſſet, ſtatim corpore toto atque caudis omnibus ſine ullo impedimento penetraret. Barbari judicium minime barbarum!*

§. LXXVI. Exoletas jurium vindicias, ſeu prætenſiones in vetus Imperium Romanum, terrasque Pontificis, ac totum regnum Arelatenſe: utet in Poloniam, Daniam & Hungariam præſtat ſilentio damnare, quam perſequi; quia derelictio obſtat, & commoda quæ ad-

adferre poſſent, majoribus incommodis premuntur.

(1) Fœde Bartolus adulari dicitur Imperatori, a quo natalibus reſtitutus, quod hæreticum vocat, qui Imperatorem totius mundi dominum neget ad *l.* 24. *D. de Captiv. & poſtl. rev.* ſed ex mente Eccleſiæ, ait: *Et forte, ſi quis diceret, Dominum Imperatorem non eſſe Dominum & Monarcham totius orbis, eſſet hæreticus, quia diceret contra determinationem Eccleſiæ.* (2) Nugatur autem Baldus *in proœm. Dig.* qui eundem dominum appellat univerſæ ditionis, quæ aſcendentem deſcendentemque & utrumque latus adſpicientem Solem reſpicit. (3) Nec ille tantum; ſed & Fridericus I. apud Rogerium de Hoveden Annal. Angl. in vita Henr. II. Henricus III. apud Marianam lib. IX. c. 15. & Reinking. de Regim. ſec. lib. I. cl. 2. cap. 9. (4) Vere Grotius lib. II. de J. B. & Pacis. cap. 22. §. 13. *Ne in omnia quidem, quæ olim fuere populi Romani, Imperator Romanus jus nunc habet; multa enim ut bello quæſita, ita bello amiſſa ſunt; alia pactionibus; alia derelictione in aliarum gentium aut Regum jura tranſierunt.* (5) De prætenſione vana in Angliam & Hollandiam vide Grotium append. Epiſt. 59. Conring. de Fin. imp. l. 2. c. 28. & Schweder. Theatr. prætenſ. lib. I. c. 29.

§. LXXVII. Dominium vero directum in Parmam, Placentiam, Florentiam, Luccam, Genuam: nec non in Provinciam, Delphinatum, Comitatum Avenionenſem & Venayſinum, ac principatum Arauſionenſem, Imperio

bat in hoſtem, Alberti fide: ſed, malim 6. millia. (2) Verius apud eundem Rudolphus Auſtriacus jactat: *Se in qualibet mundi parte, cum electis quatuor galeatorum, & quadraginta peditum armatorum de Allemannia millibus, ſtare invictum: æſtimans hos omnem multitudinem aggreſſuros.* (3) Mos veterum Germanorum uxores & liberos in caſtris habendi, apud Tacitum de M. G. c. 7. & 8. olim memoratus, & adhuc durans, an laudandus, cum Conringio *de antiq. rei vet. Germ.* §. 32. an vituperandus, cum Lipſio lib. v. de Milit. Rom. Dial. 18.

§. LX. Jus decernendi bellum offenſivum & univerſale Imperatori & Statibus competit, qui, numero militum in comitiis definito, dilectus per circulos inſtituunt, & communi conſenſu pacem pangunt.

(1) Jus belli defenſivi & particularis ſocialis Imperatori ſoli & ſingulis Statibus competit, ſine Cæſaris conſenſu, modo nihil periculi Imperio inde naſcatur. (2) An Status adverſus Imperatorem bellum Smalcaldicum & tricennale, jure ſuſcipere potuerint, v. Grot. 1. c. 4. §. 13. (3) Libertatem Statuum, exteris militandi, & manus militum adducendi, ne virtus militaris hebeſcat, *majore prudentia, quam juſtitia decretam eſſe*, ait Thuan. lib. 61. Hiſt. vid. Grot. l. 2. c. 25. §. 9. (4) Tacitus de M. G. c. 14. *Si civitas, in qua orti ſunt, longa pace & otio torpeat; plerique nobilium adoleſcentium petunt ultro eas nationes, quæ tum bellum aliquod gerunt; Quia & ingrata genti quies, & facilius inter ancipitia inclareſcunt.* (5) Ob languentem quorundam circulorum politiam, Lipſius cent.

3.

Digitized by Google

3. ad Belgas ep. 72. *In comitiis Germanicis haud magna mihi ſpes eſt, toties vidimus conventus iſtos, & decreta auxilia: Sed omnia deinde glacie tenui fragiliora, & quibus prudens non inſiſtat.*

§. LXI. Ad pacem Imperii nomine componendam, jure ſuo adlegandi Status uſi ſunt, in Pacificatione Weſtphalica & Rysvicenſi; at Neomagenſem & Raſtadienſem ſolus Imperator pepigit, ratihabitio Statuum ſecuta eſt.

(1) Hiſtoriam Pacis Weſtphalicæ expoſuit Pfannerus & Pufendorf de Reb. Suec. lib. 19. & 20. (2) De ea & ceteris vid. Gallicas collectiones *Actes & memoires de la Paix* &c. In Proœm. Pacis Weſtphalicæ & Ryſvic. *Præſentibus, ſuffragantibus & conſentientibus S. R. I. Electoribus, Principibus ac Statibus.* (3) Dn. Ludewig *de jure adlegandi*, & Meuſchen *de concurſu ſtatuum circa negotium pacis.*

§. LXII. Jus mittendi & recipiendi Legatos, & Fœdera nomine Imperii faciendi, ad Comitia ſpectat; plerumque vero ſolus Imperator Legatos mittit, miſſoſque recipit: ſuarum etiam terrarum cauſa, & Imperator & ſinguli Status jus legationum & fœderum habent.

(1) Jus legationis Statuum ad Imperatorem & exteros Reges, ex inſigni eorum libertate & ſuperioritate. Vid. Kulpis. *de Legat. Stat. Imp.* & Preſbeuta *de jure legat. ſtat.* (2) Electores primi ordinis legatos mittunt; Principibus id

negatum: quorum cauſam egit Furſtenerius de Suprematu: ſicut Comitum Wetteravicorum, Perill. Frid. Chr. L. B. ab Edelsheim, in deduct. Gallica, An. 1710. (3) Inſtrum. Pac. art. 8. §. 2. *Jus fœdera faciendi, ſive cum exteris, pro ſua cujuſcunque conditione & ſecuritate ſingulis Statibus liberum ſit, modo ne ejuſmodi fœdera ſint contra Imperatorem & Imperium pacemve ejus publicam.* (5) Fœderum illuſtriorum exempla, Smalcaldicum, Chamborticum. Unio, Liga, Hanſa Teutonica, aliaque apud Lehmannum, Dattium & Lunigium. Eorum cauſas vide apud Leibnit. Cod. dipl. mant. p. 2. num. 8. pag. 93. & Obrechtum diſſ. XVI. *de Imp. Germ. ejuſque Statuum fœderibus.* (6) Bodinus lib. 1. de Rep. c. 10. *Memini quadraginta ſeptem fœdera, quæ Reges noſtri Philippus V. Carolus V. VI. VII. Ludovicus XI. cum Germanis Principibus coierunt; quibus ſe auxilio futuros adverſus omnes, excepto Imperatore & Rege Romanorum reſponderunt: Nec dubitarunt ſe vaſallos ligios Regis Francorum eo jurejurando conſtituere.* Vid. *Grot.* 1. *c.* 3. §. 21. (7) Recte autem Pufendorf lib. 13. Rer. Brand. §. 16. *Speciosum ſane id jus fœderum & magnificum, & in quo præcipuum libertatis ſpecimen reſideat, ſed ex quo demum totius Imperii exitium proventurum ſit, ſi Ordines proterve eodem abutantur, nec quævis fœdera accurate totius Imperii rationibus attemperent.*

§. LXIII. Ærarium imperii, ſi quid ei inferendum eſt, impletur ex collectis, quæ ſecundum Expeditionem Romanam ſimplam, duplam, triplam, centuplam, in Comitiis decernuntur, & à Sta-

à Statibus ad civitates, huic rei deſtinatas, mittuntur.

(1) *Tributa ab Imperatore pro lubitu indici, Germanis auribus inauditum*, ait Monzamb. c. v. §. 7. (2) Modus contribuendi militem ſecundum expeditionem Rom. à temporibus Maximil. I. (3) Modus collectandi nummos, ſecundum expeditionem ceſſantem, a tempore Caroli V. (4) Thuan. lib. 130. *Rudolpho II. quod hucuſque factum non erat, promiſſa* 80. *menſium ſtipendia.* (5) Civitates, *Legſtätte*, ſunt Noriberga, Auguſta, Francofurtum, Ratisbona, Lipſia. &c.

§. LXV. Jus fiſci & domanium imperii, Cæſarum munificentia, venditione, oppigneratione, aliiſque de cauſis, ferme totum, ad territoriorum dominos pervenit; nec quæ ſemel data, aut uſu diuturno acquiſita ſunt, repetere licet.

(1) Quanti olim reditus Imp. ex provinciis & agris tributariis, metallifodinis, cenſu Judæorum, mulctis, vectigalibus &c. (2) Quid hodie a Civitatibus Imperialibus & Nobilitate immediata; ex taxa dignitatum, & tributis Italiæ commodi habeat, nec non ex auxiliis bellicis, adverſus Turcas. (3) An fides habenda ſit Schneidewino, ad tit. Inſt. de Succeſſ. ab int. tit. de Succeſſ. fiſci n. 5. ſcribenti: ævo non pecunioſo, Friderici Barbaroſſæ, Imperii reditus fuiſſe *ſexaginta tonnas auri ex Germania & Italia, hodie vero vix tanti eſſe, quantum diſponendis & alendis Poſtis ſatis eſt.*

§. LXV.

§. LXV. Jus cudendi monetam, Othonum liberalitate, cum Epiſcopis primum, deinde cum Ducibus, Principibus & Urbibus communicatum; quum in abuſum & reip. detrimentum vergere videretur, a tempore Rudolphi II. reſtringi cœpit, per leges monetarias, ſumma ſapientia latas, quibus noviſſime adjectum, ut ne Imperator, ſine Electorum conſenſu, illud concedere queat.

(1) Tacitus de M. G. c. 5. *Interiores ſimplitius & antiquius permatatione mercium atuntur. Petuniam probant veterem & diu notam, ſerratos bigatosque.* (2) De nummis bracteatis vid. Sagittarius, Slegelius, aliique (3) Felicitas aliorum regnorum, eodem monetæ genere indigena utentium, cum malis, ex legibus monetariis non obſervatis, comparata. vid. Tobias Oelhafen *de rei nummariæ in Germania ſtatu hodierno.* Goldaſtus in *Catholico rei nummariæ.* Dn de Bunau in diſſ. *De jure circa rem monet. in Germania.* (4) Modus Lipſienſis A. 1690. inter Electores Saxoniæ, Brandenburgicos & Brunſuicenſes duces definitus, & ab aliis Statibus adoptatus, quomodo differat à Zinnenſi. (5) Loccenius lib. III. de Ord. Rep. c. 13. *Novimus quosdam Germaniæ Principes, ab æruſcatoribus ita fuiſſe exhauſtos, ut aliena quatira, imo miſericordia illorum, qui eos expilarant, vivere cogerentur. Iſti prædones argentarii, paupere fiſco ſe tantum ditantes, haud uno apud exteros loco, ex permutatis nummis ponderoſioribus & melioribus recudebant longè leviores*

viores ac viliores, & pro pecunia lutum atque raudusculum reddebant. Unde commercia turbabantur, multorum facultates accidebantur, egeni premebantur & miſcebantur ſuſpiria, minæ mutuſque plebis. Sane quod crediderim, anteambulo erat bellorum civilium & tot mutationum, in Germania ſubſecutarum.

§. LXVI. Cetera, quæ ſolus Imperator, abſque Statuum omnium, vel Electorum conſenſu, facere poteſt, & vulgo *Reſervata* appellantur, vel ſunt reliquiæ ſtatus Monarchici, vel magis ad exiſtimationem Statuum, quam ad ipſum Imperii ſtatum publicum pertinent, earumque multa Statibus vi ſuperioritatis exercere licet.

(1) Huc pertinet jus extremæ provocationis; jus inveſtiendi & legitimandi Status; feuda vacantia, privilegia, dignitates titulosque concedendi, & de iis cognoſcendi; confirmandi Academias, &c. (2) Magis ſunt, quæ Status Imperatori, quam quæ Imperator ſibi reſervavit (3) Numerus eorum vix iniri poteſt, nec eſt neceſſe. (4) Vide Thomaſ. Diſp. *de injuſta oppoſitione jurium Majeſtat. Superior. territ. & reſervat. Imp.*

§. LXVII. Superioritas territorialis eſt ſumma poteſtas, circa ſacra & profana, Statibus Imperii in territoriis ſuis competens, ſalvo jure Imperii, vulgo *die Landes hohe Obrigkeit* vocatur.

(1) Eſt poteſtas majeſtatis æmula, non majeſtas

jeſtas ipſa: nec prorſus ſumma, aut regia, ut Baldus ad l. fin. C. de Teſt. mil. Martial. lib. 12. ep. 18. *Qui Rex eſt regem, Maxime, non habeat.* (2) Initia ejus jam apud Tacitum de M. G. c. 7. 11. 37. ex innato amore libertatis, quam *Germanum bonum* Lucanus lib. VII. *veterem Germaniæ libertatem* Tacitus XI. Ann. c. 16. *Liberam gentem* Seneca appellavit lib. 2. de ira c. 15. (3) Partes ejus *Regalia* dicuntur: quorum alia ſunt *majora*, quæ in ipſa poteſtate regendi territorium; vel *minora*, quæ in mediis; vel *minima*, quæ in commodis conſiſtunt. (4) Eyben de Brocardico: *Tantum quisque Status poteſt in ſuo Territorio, quantum Imperator in Imperio.* (5) Statuum dignitas, exiſtimatio, tituli &c. vid. Hertii Diſſ. *de Superioritate territ.* cui inter hujus materiæ interpretes, quotquot ſunt, palma deferenda eſt.

SECTIO VI.

De Forma Imperii.

§. LXVIII. Imperatoris nunquam abſoluta in omnia, tamen major olim poteſtas; quæ ſub Henricis decrevit, nec poſt interregnum inſtaurari potuit; donec forma ſingularis, innominata & fluctuans inter Monarchiam & Syſtema fœderatorum, Capitulationibus & Pace Weſtphalica, firmata eſt.

(1) Quot capita tot ſententiæ. Alii Monarchiam, alii Ariſtocratiam, abſolutas, vel limitatas

tatas, alii ex Monarchia & Ariſtocratia, alii ex tribus formis mixtam, alii rurſus corpus Achaicum, ſeu Syſtema fœderatorum eſſe contendunt. (2) Moguntinus Elector apud Sleidan. lib. 1. ait.: *Nobis inprimis Ariſtocratia eſt tenenda*, & ita Bodinus lib. 11. de Rep. c. 6. *Quis dubitet, Remp. Germanorum Ariſtocratiam eſſe?* (3) Principes apud Hortleder de C. B. G. c. 8. §. 13. *Germanicum imperium eſſe fœderationem* ajunt; ſicut Jac. Gothofredus, in Achaica, id cum Concilio Achæorum componit, etiam Thuanus, in digreſſione, quam de Germania inſtituit, lib. 11. ſed candide ſubjungit: *verum hæc cum Germania comparata, quaſi muſca ad elephantum.* (4) Optime Ludolphus Hugo de Statu reg. Germ. c. 2. §. 8. tempora diſtinguit: & Hert. prud. civ. p. 1. ſect. 12. §. 9. herbæ comparat anonymæ, *quæ non inveniendo, nomen invenit*, auctore Plin. lib. 27. c. 7.

§. LXIX. Quamvis autem forma à communibus abeat, & hoc ſignificatu irregularis ſit, non tamen hac appellatione macula ei adſpergitur, ſed ſatis bona eſt, & ad genium populi attemperata.

(1) Tacitus de M. G. c. 7. *Nec Regibus infinita aut libera poteſtas.* Idem c. XI. *auctoritate ſuadendi magis, quam jubendi poteſtate.* & lib. XIII. Ann. 54. *in quantum Germani reguntur.* (2) Judicium ſingulare Regis Saracenorum, in colloquio cum Othonis legatis, apud Labbeum t. 1. Biblioth. Ms. novæ p. 776. *Unum eſt, in quo Othonem non ſatis providum eſſe conſtiterit, quod poteſtatem virtutis ſuæ non ſibi ſoli retinet, ſed paſſus eſt uti quemque ſuorum propria poteſtate, ita*

ut partes Regni ſui inter eos dividat, quaſi eos ſibi inde fideliores habeat & ſubjectiores, quod longe eſt. Exinde enim ſuperbia & rebellio contra eum nutritur atque paratur, ut nunc in genero ipſius actum eſt, qui filio ei per perfidiam ſubducto, publicam tyrannidem contra eum exercuit. (3) An Monzambano peccarit in reverentiam imperii, quod cap. VI. §. 9. *Germaniam*, ſcripſit, *eſſe irregulare aliquod corpus, & tantum non monſtro ſimile, ſiquidem ad regulas ſcientiæ civilis aliaſque reſpublicas exigatur, & cujus ſimilis in toto terrarum orbe non extat: quod lapſu temporum per ſocordem facilitatem Cæſarum, ambitionem Principum, turbulentiam Sacerdotum, factiones Ordinum, atque inde prognata bella civilia, ex regno regulari, in tam male concinnatam formam eſt provolutum.* Adde ejus Differt. de Republ. irregulari.

§. LXX. Capitulatio eſt conventio, qua Imperator, per Electorum ſuffragia deſtinatus, ante coronationis ſolennia, certas conditiones, de Rep. adminiſtranda, nomine Imperii propoſitas, ſe ſervaturum jurato promittit.

(1) Nomen à variis capitulis, ſeu articulis, unde & capitularia. (2) Origo ejus vera non ultra Carolum V. quærenda, in cujus electione Saxo ſuadebat: *leges ei præſcribendas, quibus pericula & incommoda ab Archipræſulibus, in medium allata, vitentur, Germaniæque libertati conſulatur*, apud Pontum Heuterum lib. 8. c. 2. & Sleidanum lib. 1. (3) Conſilium de clauſula commiſſoria adjicienda bene rejectum, vid. Pufend. Rer. Brand. lib. VII. n. 22. 33. 37. (4) Non minuit Majeſtatem, ſed arctius reddit imperium,

perium. v. Grot. *lib.* 1. *c.* 3. §. 16. (5) De Capitulationis perpetuæ materia non inextricabili, lepide Monzamb. de Statu imp. c. v. §. 2.

§. LXXI. Imperator, quoniam ipſe ſummus in Imperio eſt judex, ſi ut homo delinquit, judicem ſolum habet Deum: in cauſis civilibus & feudalibus coram ſummis Imperii tribunalibus: ob cetera in comitiis conveniendus eſt.

(1) Olim Comes S. Palatii in cauſis fiſcalinis erat Imperatoris judex electitius, A. B. tit. 5. §. 3. & Henr Rebdorffius ad A. 1300. tom. I. Script. Freheri: *Eſſe officium Palatinæ dignitatis, ex quadam conſuetudine, Comitem Palatinum de cauſis cognoſcere, quæ ipſi Regi moverentur.* (2) Pariter ac de Trajano Plinius in paneg. *Dicitur actori, etiam procuratori tuo, in jus veni, ſequere ad tribunal.* (3) Idem de Regis Angliæ Comite Palatino tradit Matth. Pariſ. ad A. 1236. (4) Largæ ineptiæ Gloſſatoris ad Weichb. lib. 1. art. 8. & 9.

§. LXXII. Quod ſi ſumma poteſtate ita abutatur, ut hoſtilem animum palam & admonitus oſtendat, ex ratione juris gentium ab omnibus Imperii Statibus exauctorari poteſt.

(1) Fundamentum depoſitionis vide apud Grot. de J. B. & P. l. 1. c. 4. §. 11. & Titium Spec. jur. publ. l. v. c. 6. §. 20. (2) Formulam, qua Wenceſlaus, ventri tantum obediens & virtutis legumque contemtor, imperio exutus eſt, habet Goldaſtus tom. I. Conſt. pag. 379.

(3) Adolphum Naſſovium recte remotum eſſe, negat Clar. Gundling. part. 1. Ot. 4. (4) In exauctoratione Henrici IV. Othonis IV. Frid. II. & Ludovici V. jus a facto Paparum diſtinguatur. (5) Otto Friſing. lib. VI. c. 35. *Lego & relego Romanorum Regum & Imperatorum geſta, & nunquam invenio, quemquam eorum ante hunc Henricum IV. a Romano Pontifice eſſe excommunicatum vel regno privatum.*

Sectio VII.

De Ratione ſtatus.

§. LXXIII. Vires Germaniæ, ob hominum & rerum abundantiam, ſine dubio ſunt maximæ, nec ullum robuſtius corpus foret in orbe terrarum; niſi varia membrorum diſtractio, æmulationes & controverſiæ, ex dignitatis, potentiæ, religionis & ſtudiorum diſparitate enatæ, morbos nulla medicabiles arte genuiſſent.

(1) Grotius epiſt. 1131. *Hodie Germanorum Principum unusquiſque egregium publicum ſibi obtendit pro mantello; ceterum ad rem ſuam quiſque catus eſt. Et hæc eſt cauſa, cur tam facile ſegregentur, collecti vinculo male cohærente, ex privatis utilitatibus.* (2) Thuanus lib. LX. ad A. 1575. *Germaniæ Principes, ſi ad univerſos reſpicias, ad tutelam Imperii opibus potenteis, eorum quam firmum robur; tam debileis opes eſſe, ſi ſinguli*

guli ſingillatim aliquid aggrediantur: ſiquidem in Imperio Principes fere res ſuas curare, de alienis parum ſollicitos — adhæc ſciſſura ob religionem fieri, ut alter alteri non ſatis bene fidat. (3) Reliquos morbos, in Germaniæ viſceribus latentes, Hyppolithus à Lapide ſatis acerbe, & partem non ex vero; ſed modeſtius Monzambano de ratione Status Imp. Germ. deſcripſerunt.

§. LXXIV. Intereſt ergo, ut domi concordia Imperatorem inter & Status ſarta tecta ſit: ac hoc fine, Pax Weſtphalica ſtricte obſervetur, ne ob religionis gravamina in partes ſit eundum: miles alatur perpetuus; loca ſint munita; ærarium militare & Camerale bene refertum; comitia continuentur.

(1) Taciti ætate hoc erat votum Romanorum, de M. G. c. 33. *Maneat, quæſo, duretque Gentibus, ſi non amor noſtri, certe odium ſui: quando urgentibus imperii fatis nihil jam fortuna præſtare majus poteſt, quam hoſtium diſcordiam.* (2) Simile ſuo ævo commemorat Aventinus. lib. VII. c 18. *Proverbium Romanenſium: Sibi quam maxime utile eſſe, Germanos quam ſtolidiſſimos manere.* (3) Adde Monzambano de ratione Status Imp. c. 8. & Schurtzfleiſch diſſ. 49. *Quid expediat imperio?*

§. LXXV. Foris Turcarum potentia, ſed magis Gallorum plus ſemel moleſta fuit, & metus eſt, ne quid iterum tentent; plura tamen de illis tropæa numerant Germani: ceteris vero

Europæ regnis vel rebuspublicis vicinis horum amicitiam colere, quam rumpere expedit.

(1) Turcarum nomen, tam clamore Sacerdotum in cruciatis, Germaniæ formidabile factum, quam moribus truculentis, & milite ſobrio, ac herilis diſciplinæ patiente; nil autem propter exercitum inexercitatum & commeatus difficiles ab iis eſt periculi. (2) Regnum Galliæ abſolutum, plebe tributis nunc exhauſta & commercio frigente, pariter ardente febri, ac Germanicum hydrope laborat. (3) Forſtnerus ad Tacitum pag. m. 382. *Ibraimus Baſſa, in Comtiis Imperii Francofortenſibus, dixiſſe fertur: Germanorum conſilia & actiones ſimiles eſſe belluæ multorum capitum, & plurium caudarum, quæ ſepem tranſire conaretur: & quia capitum quodque ſibi diverſum foramen quæreret, fieri, ut ſimul univerſum corpus maneat immotum, impediaturque, quominus ulterius progrederetur. Contra ſuum Imperatorem unicipiti animali comparabat, plures habenti caudas: quod ubi ſemel capite tranſiiſſet, ſtatim corpore toto atque caudis omnibus ſine ullo impedimento penetraret. Barbari judicium minime barbarum!*

§. LXXVI. Exoletas jurium vindicias, ſeu prætenſiones in vetus Imperium Romanum, terraſque Pontificis, ac totum regnum Arelatenſe: utet in Poloniam, Daniam & Hungariam præſtat ſilentio damnare, quam perſequi; quia derelictio obſtat, & commoda quæ ad-

adferre poſſent, majoribus incommodis premuntur.

(1) Fœde Bartolus adulari dicitur Imperatori, a quo natalibus reſtitutus, quod hæreticum vocat, qui Imperatorem totius mundi dominum neget ad *l.* 24. *D. de Captiv. & poſtl. rev.* ſed ex mente Eccleſiæ, ait: *Et forte, ſi quis diceret, Dominum Imperatorem non eſſe Dominum & Monarcham totius orbis, eſſet hæreticus; quia diceret contra determinationem Eccleſiæ.* (2) Nugatur autem Baldus *in proœm. Dig.* qui eundem dominum appellat univerſæ ditionis, quæ aſcendentem deſcendentemque & utrumque latus adſpicientem Solem reſpicit. (3) Nec ille tantum; ſed & Fridericus I. apud Rogerium de Hoveden Annal. Angl. in vita Henr. II. Henricus III. apud Marianam lib. IX. c. 15. & Reinking. de Regim. ſec. lib. 1. cl. 2. cap. 9. (4) Vere Grotius lib. II. de J. B. & Pacis. cap. 22. §. 13. *Ne in omnia quidem, quæ olim fuere populi Romani, Imperator Romanus jus nunc habet; multa enim ut bello quæſita, ita bello amiſſa ſunt; alia pactionibus; alia derelictione in aliarum gentium aut Regum jura tranſierunt.* (5) De prætenſione vana in Angliam & Hollandiam vide Grotium append. Epiſt. 59. Conring. de Fin. imp. l. 2. c. 28. & Schweder. Theatr. prætenſ. lib. 1. c. 29.

§. LXXVII. Dominium vero directum in Parmam, Placentiam, Florentiam, Luccam, Genuam: nec non in Provinciam, Delphinatum, Comitatum Avenionenſem & Venayſinum, ac principatum Arauſionenſem, Impe-

rio Germanico, ſat validis argumentis, aſſertum eſt.

(1) De feudis Italiæ, Imperio vindicatis, vid. Struv. diſſertationem, Juri publico præfixam, & Buderi Vindicias juris Imp. (2) Gundlingii, Maſcovii & Hahnii diſſert. de jure Imperii in Florentiam. (3) de Lucca Leibnit. Cod. dipl. t. 1. n. 61. 62. 65. de Genua Bodinus lib. 1. de Rep. c. 9. (4) de Comitatu Provinciæ & Delphinatus, Galliæ quidem, ſed ſalvo jure imperii, acquiſitis, teſtantur diplomata apud Leibnit. C. dipl. Prodr. n. 15. & p. 1. n. 84. (5) Ducatum Barrenſem Imperio vindicavit Chifletius in comm. Lotharing. adverſus Blondelli Barrum Campano-Francicum. (6) Conſultationes Frid. I. Caroli V. Maxim. II. & Rudolphi II. una cum cauſis difficultatium recuperandi amiſſa, habet Bœcler. Notit. Imp. lib. 2. cap. 4. (7) Monzambano c. VII. §. 8. *Quod & ipſum efficit, ut tam robuſtum cetera corpus ad exteros invadendos, aliquidque acquirendum, velut enerve deprehendatur; cum nova incrementa Cæſari nolint accedere Ordines, neque tamen eadem inter omnes æqualiter poſſint diſtribui.*

Sectio VIII.

De Titulo, Inſignibus & Singularibus Regum.

§. LXXVIII. Titulus eſt: *Carolus VI. Dei gratia, electus Romanorum Imperator, ſemper Auguſtus, Germaniæ,*

niæ, Hungariæ Bohemiæ, utriusque Siciliæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Slavoniæ Bulgariæ, Boſniæ, Serviæ & Raſciæ Rex; Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ, Luzelburgi, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Wurtenbergæ, utriuſque Sileſiæ: Princeps Sueviæ: Marchio S. R. J. & Burgoviæ, Moraviæ, Superioris & inferioris Luſatiæ: Comes Habsburgi, Tirolis, Pfiretarum, Kypurgi, Gœritiæ: Landgravius Alſatiæ; Dominus Vinidorum Marchiæ, Portus Naonis, Salinarum &c.

(1) Imperator *Electus* olim dicebatur, quamdiu Romanam coronam non acceperat. Leibnit. prodr. Cod. dipl. n. 5. & 14. ſed Maximilianus I. vocem ſolennem fecit. (2) *Semper Auguſtum* per ὑφεν, ut *ſemper lenitas* apud Terentium, *ſemper parens* apud Naſonem, Fridericus Barbaroſſa ſe primum ſtilo curiali vocavit. (3) Regis *Germaniæ* titulus a Maximiliano I. adjectus, ut liqueret, Imperium Romanum eſſe Teutonicæ nationis. v. Goldaſt. t. 2. pag. 178. Conſt. Imp. juncto Ottone Friſing. lib. II. c. 21. ubi: *Penes nos cuncta hæc ſunt* &c. (5) Syrma regnorum & provinciarum haud vetuſtius eſt Maximil. I. & Carolo V. (5) Tituli adjecti: *Sereniſſimus, Potentiſſimus, Invictiſſimus, Sacratiſſimus, Glorioſiſſimus.* (6) Epitheta: *Advocatus Eccleſiæ, Dux natus Chriſtianorum* &c. vid. ſupr. §. 48.

§. LXXIX. Inſigne Imperatoris & im-

imperii eſt Aquila biceps, nigra in ſolo aureo, cujus crura & roſtrum cocco tinguntur, impoſita corona Imperiali.

(1) Aquila, avium Rex, Jovi quondam ſacra, divinitatis & imperii ſymbolum in nummis; etiam apud Aſſyrios, Hetruſcos & Romanos in ſummitate ſceptrorum vid. Spanhem. de Præſtant. & uſu numiſm. diſſ. IV. p. 171. & diſſ. VII. pag. 431 (2) Bicipiti primum uſus eſt Wenceſlaus; forte ad conjunctionem Imperii orientalis, vel, ut alii volunt, Regni Germanici cum Imperio Romano indicandam. Vid. Spener. Op. Herald. l. 1. c. 9. & Heinecc. de Sigillis lib. 1. cap. 9. (3) Barclaj. Sat. p. IV cap. 5. *Sed nihil in ea gente magnificentius, quam quod nomen ſummi imperii Aquilamque ſibi habet: tanquam Romam Germania vicerit, & provinciarum ultima, quæ Italico jugo acceſſit, jam ſit ſola, in qua nomen & reliquiæ fortunæ Romanæ acquieverint.*

§. LXXX. Imperator, omnium Imperatorum & Regum ſummus, peculiaribus in titulis & præcedentia prærogativis gaudet; eæque non ſolum a Pontifice & Sultano Turcarum, ſed etiam ab ipſis Regibus, quorum adulatores dubia moverunt, agnoſcuntur.

(1) Fundamentum hujus eminentiæ, non in continuatione Imperii Romani, & beſtiis Danielis, aut quarta Monarchia, ſed in potentia Imperii veteris, & majeſtate hodierni, conventionem expreſſam vel tacitam exprimere apta, quæren-

rendum eſt. (2) Accedit, quod quidam Europæ Reges Germaniæ clientes & tributarii fuerunt; alii vero ex ea ortum trahunt; plerique ejus majeſtatem comiter coluerunt. Radevicus lib. II. c. 76. Reges Hiſpaniæ, Angliæ, Franciæ, Daciæ, Bohemiæ & Hungariæ, narrat Friderico I. denunciaſſe: *Illi cedere auctoritatem imperandi, ſibi non deeſſe voluntatem obſequendi.* (3) Auberius, advocatus Pariſienſis, quod in libro Gallico *de Præcedentia Regum Franciæ*, Cæſaris Majeſtatem & titulum contumelioſe depreſſit, dicis cauſa pœnas dedit. (4) Turcæ Imperatorem, inter principes, Jeſus nomen profitentes, primarium & gentium Chriſtianarum defenſorem & adminiſtratorum juſtitiæ agnoſcunt, teſte Leunclavio & Busbequio; aliquando & *Patrem* vocarunt, Thuan. lib. 136. Zwantzig Theatr. præced. c. 2. pag. 5. (5) Auctor vitæ Urbani V. apud Baluzium vit. Pap. Aven. pap. 388. *Anno* 1369. *ad Urbanum Papam, Romæ exiſtentem, acceſſit Johannes Palæologus, Imperator Græcorum; fuitque receptus honorifice, ac tractatus per dictum Papam & Cardinales, paulo minus, quemadmodum ſi fuiſſet Imp. Romanus.*

§. LXXXI. Modus ad imperium veniendi, inde ab Arnulphi temporibus, eſt Electio; ut tamen a familia regnante, non niſi ob cauſas graviſſimas, fuerit diſceſſum, & temperamentum regni hereditarii placuerit, ad ſtirpes bellorum civilium elidendas.

(1) Francorum Reges, jure ſucceſſorio uſi, teſtamentis de regno diſpoſuerunt, illudque inter liberos diviſerunt, donec Arnulphus, ob nata-

lium defectum, primus a Germanis eligeretur. (2) Saxonici Impp. filios, etiam minorennes, ſibi ſucceſſores declararunt: Henricum II. *jure hereditario regnaturum*, ajunt Germani apud Ditmar. lib. v. & Bruno in hiſtoria belli Sax. ait, Henr. IV. *patria hereditate regnum ſuſcepiſſe.* (3) Hoc autem exauctorato, refert Goldaſtus t. 1. Conſt. f. 238. Forcheimi A. 1077. conſtitutum eſſe: *Ut regia poteſtas nulli per hereditatem, ſicut ante fuiſſet conſuetudo, cederet: ſed filius Regis, etſi valde dignus eſſet, per electionem potius ſpontaneam, quam per ſucceſſionis lineam Rex proveniret: ſi vero non eſſet dignus filius, vel ſi nollet eum populus, quem Regem facere vellet, haberet in poteſtate.* (4) An tanta electionis ſint mala, quanta videntur Bodino lib. vi. de Rep. cap. 5. Barclajo lib. 1. Argen. & Lipſio monit. polit. c. 3. vide Guntheri Ligurin. lib. 1. vſ. 246. *Nos quibus eſt melior libertas &c.*

§. LXXXII. Quoties morte, abdicatione aut exauctoratione vacare contigit imperium, initio totus populus; deinde Proceres Eccleſiaſtici & ſeculares; poſtremo ſoli Electores, à temporibus interregni, Imperatorem crearunt.

(1) In hiſtoria priſcarum electionum *totius populi*, *multitudinis*, *omnium*; ſed plerumque *Primorum* & *Principum* fit mentio. vid. Onuphr. de Com. Imp. c. 6. (2) Lineamenta Electorum, jam ſub Henrico VI. apud Gervaſium in Otiis imp. lib. II. ubi *Palatinorum electionis* meminit: alia temporibus Othonis IV. & Philippi apud Arnoldum Lub. lib. VII. c. 15. *Principes,*

pes, ad quos electio Regis pertinere videbatur. Adde Innocentii III. epiſtolas, ejuſque c. *venerabilem* 34 *X. de Electione* (3) Sed in actis electionis Conradi IV. *Patres imperii & lumina:* paulo poſt *Electores eccleſiaſtici & ſeculares*, ſenſu ſpeciali: & *Septem Electores* memorantur, apud Leibnit. Prodrom. Cod. diplom. n. 11. 13. & 14. (4) Elogia Electorum ſingularia in Aurea Bulla prol. & tit. 3. ſeq. *qui velut columnæ proceres ſacrum ædificium circumſpectæ prudentiæ ſolerti pietate ſuſtentant: quorum præſidio dextræ imperialis potentia roboratur.* (5) Cur Francofurtum electioni, Aquisgranum inaugurationi, in Aurea Bulla, ſit deſtinatum, vid. Germanum apud Mabillonium lib. 4. de Re diplom. n. 4. & 60. Gundlingiana p. 18. n. 1. 2. juncto Virgilio lib. VII. Æneid. 173.

§. LXXXIII. Inauguratio Imperatoris eſt actus ſolennis, quo ſymbola imperii, ut globus, ſceptrum, gladius & corona in electum, non uno jurejurando adſtrictum, certis ritibus conferuntur, auſpicii, ſplendoris & auctoritatis gratia.

(1) Inauguratio ad Carolum V. usque fuit triplex: Aquisgranenſis, Mediolanenſis & Romana. (2) Totidem coronæ aureæ: quarum prima argentea, altera ferrea, tertia aurea inepte fingitur. Vid. Fontaninum & Muratorium de corona ferrea. (3) Coronationem Germanicam deſcripſit quidam apud Matthæum ad Auctorem incertum pag. 200. & Lunigius in Ceremoniali. (4) Quod veſtimenta, quæ vulgus Caroli M. ſed nullo veri colore, vocat, induuntur,

untur, non novum eſt: nam Plutarchus de gibus Perſarum ſcribit, in Artaxerxe cap *Templum Deæ cujuſdam bellicæ, quam Miner eſſe, conjicere liceat, intrare oportet eum, qui tiatur, ſuoque amictu depoſito, eam ſtolam indu quam Cyrus ille Magnus, antequam reciperet gnum, geſtaverat.* (5) De corona Imperat clauſa, & globo, ſeu pomo, orbis imper indicante, ceteriſque inſignibus, vid. Obrech Erdtmannus & Ludewigius.

§. LXXXIV. Aliquando etiam A guſtæ coronantur, non tanquam v participes imperii & conſortes; quoniam Principes eadem illis privile in rebus ſuis tribuunt, quibus i fruuntur: unde &, in modum emana nis cujuſdam, titulo majeſtatis gauder jus primariarum precum exercent, Archiofficiales habent abbates, Cam rarios, aulæ magiſtrum &c.

(1) Feminarum imperio ſubdi ignominioſ eſſe, crediderunt Germani, Tacit. XII. A 40. *Ineſſe vero iis ſanctum aliquid & provid putant, nec aut conſilia earum adſpernantur,* *reſponſa negligunt*, ait idem de M. G. c. 8. Lipſius. (2) Ritus inaugurationis deſcribitur Ceremoniali apud Goldaſtum t. 3. conſt. p. 4 diverſus à Conſtantinopolitano, apud Codin de off. c. 18. (3) Abbas Fuldenſis, qua Arc cancellarius Auguſtæ, coronam capiti ejus, actu inaugurationis, demit. Vid. Cl. Waldſchr dium de *Archicancellario Auguſtæ.* (4) Ab Campidonenſis ejus eſt Archimareſchallus; A

bas S. Maximini Archicapellanus, a temporibus Othonis I. cujus diploma dedit Cl. Maſcovius de Official. imp. §. 58. (5) De juribus ejus v. *l.* 31. *D. de Legibus*, Fritſchius *de Auguſta*, & Schilt. Inſt. J. p. lib. 1. tit. 16.

§. LXXXV. Vivo quoque Auguſto, Rex Romanorum, electus Imperii Candidatus, iiſdem ceremoniis inauguratur, ut mortui Imperatoris indubitatus ſit ſucceſſor, & incommoda interregni evitentur.

(1) Comparetur Rex Rom. cum Cæſare Romanorum, cujus appellatio *nihil peculiaris potentiæ, ſed ſucceſſionem* indicabat, Dio Caſſ. lib. 53. (2) An inconſultis Statibus Imperii eligi poſſit poſt Capit. Car. VI. art. 3. an eligatur per majora? v. Grot. epiſt. 714. (3) Differt ab Imperatore, ut futurus ſucceſſor ab eo, qui actu imperat: hinc ſine illius, præſentis & non impediti mandato rebus imperii ſe immiſcere non poteſt. v. Gell. lib. IV. c. 10. (4) Majeſtas, per πρόληψιν ei quandoque tributa, dignitatem eminentem notat. (5) Præfertur omnibus Imperii Statibus, vix autem promiſcue Regibus exteris; vid. Jac. Gothofred. de Jure præced. pag. 29.

§. LXXXVI. Ætas legitima Imperium capeſſendi eſt annus octavus decimus inchoatus; ante quod tempus Rex Romanus vel Imperator minorennis ſub tutela vel cura eſt, & Vicarii imperii, Palatinus & Saxo, omnia Imperii negotia, ejus nomine expediunt.

(1) Ætas

(1) Ætas illa Imperatoris demum definita per Capit. Joſephi art. 47. eadem vero plena pubertas in Electoribus jam ante requiſita, per A. B. c. 7. §. 9, (2) Quod ſi Rex electus tutores non habebat, Electores ei proſpiciebant. Chron. Belg. apud Piſtor. fol. 246 (3) Tutelæ maternæ exemplum eſt in Theophania, Othonis III. matre, adminiculante Willigiſo, Germaniæ Primate. Dodechinus ad A. 1160. *Temporibus Othonis Imp. hujus nominis tertii, præfuit eccleſiæ Moguntinæ Villegiſus, Archiepiſcopus memoria dignus, qui ipſum Othonem, adhuc puerum, & Imperatorem educavit, & interim per* 16. *annos Romanum rexit imperium.* Adde Leibnit. t. 1. Script. Brunſ. pag. 481.

§. LXXXVII. Vacante Imperio iidem Electores, Palatinus & Saxo, ſunt Vicarii Imperii in Germania, Sabaudus & Mediolanenſis in Italia, atque eadem poſſunt, quæ Imperator, niſi nominatim ſint excepta.

(1) Alias Interreges, Locumtenentes, Procuratores, Proviſores, Rectores & Gubernatores Sacri Imperii dicuntur in A. B. tit. v. §. 1. & apud Leibnit. C. dipl. p. 2. pag. 102. (2) Quo jure Clemens V. & Johannes XXII. ſibi Vicariatum Imp. Rom. arrogarint, in *clem. paſtoralis* §. *f. de Appellat*, & *c. un Ne ſede vac.* vid. Grot. l. 2. c. 9. §. 11. n. 4. (3) Prærogativa Palatini & Saxonis, ex utriuſque comitiva Palatina, & diviſione Germaniæ in terras Francorum & Saxonum. (4) Jura Vicariorum Germaniæ Cl. Gribnerus in variis diſſert. Vicariatum Italicum Dn. de Munchhauſen explicavit.

§. LXXXVIII.

§. LXXXVIII. Characteres Regum & Imperatorum ſunt: Henricus Auceps *Theſeus Germaniæ*, Otho. I. *Magnus;* Otho II. *pallida mors Saracenorum*; Otho III. *Mirabilia mundi*; Henricus II. *Sanctus* & *Monachorum pater*; Henricus III. *Pius*. Carolus IV. *diſſipator imperii*; Wenceſlaus *piger*; Maximilianus I. *Sapiens* dictus. Ambitioſi Caroli V. ſymbolum *Plus ultra*; fratris juſti Ferdinandi I. *Fiat juſtitia & pereat mundus*. Leopoldus pietate, eruditione & annis omnium feliciſſimus fuit.

(1) Variæ Imperatorum claſſes: alii imperio ſunt exuti; alii ſicca morte non occubuerunt; alii fortiter reſtiterunt Hierarchiæ Romanæ. (2) Hos inter Frid. I. cujus collum Venetiis ab Alexandro calcatum non eſſe, docuit Reineſ. ad Rupert. epiſt. 57. & Rupertus ad Beſold. c. 18. Grot. epiſt. 547. *Ego ipſorum Venetorum magis referre puto, ut pereat memoria ipſorum manibus oppreſſi Imperatoris egregii, gravi in Principes omnes, ipſoſque Venetos exemplo* (3) Carolum IV. Argentinenſis *vitricum* imperii appellavit, & Crantz lib. x. Sax. cap. 3. *Exhauſtos ab eo eſſe imperii nervos, & vendita publica vectigalia, abalienataſque Imperii urbes, quas venum expoſuiſſet, Principumque finitimorum ditioni tribuiſſet: & melius actum fuiſſe cum imperio, ſi neque Pater neque filius in eo fuiſſent.* (4) Nævos Caroli V. politicos Cl. Mencke diſſert. ſingulari de-

deſcripſit. Ferdinandi I. laus eſt apud Busbequium in legat. Turc. (5) Rudolphi II. ingenium Daniel Eremita in Itin. Germ. Leopoldi & Joſephi vitas Gualdus, Comazzus, Wagner, Rinck & Zſchackwitz dederunt.

§. LXXXIX. Domus Auſtriaca, ab aliquot retro ſeculis, Imperium obtinet: cujus conditor eſt Rudolphus Habsburgicus: crevit conjugiis & juſtitiæ amore: arx & propugnaculum fuit eritque adverſus æternum illum hoſtem populi Chriſtiani.

(1) De origine domus Habsburgicæ viginti ſententias Schoenleben collegit, quæ ad quinque reduci poſſunt. (2) Ab Aniciis & Perleoniis eam derivat Lambecius, ut locus eſſet vaticinio aruſpicum apud Vopiſcum in Floriano c. 2. Ex Romanorum familia, poſt mille annos, *Imperatorem Romanum futurum, ſeu per feminam ſeu per virum, qui det judices Parthis ac Perſis: qui Francos & Alemannos ſub Romanis legibus habeat: qui per omnem Africam Barbarum non relinquat: qui Tapobranis præſidem imponat: qui ad magnam inſulam* (Britanniam) *Proconſulem mittat: qui Sarmatis omnibus judicet*, &c. Sed Perleonios Judæos fuiſſe, vide in Gundlingianis part. 1 n. 4. (3) Ex actis monaſterii Murenſis, quæ edi curavit Peireskius, nunc conſtat, à Comitibus Altenburgicis auguſtam hanc ſtirpem derivandam eſſe: ſed altius ad Leutharium I. Ducem Alemanniæ, A. 554 mortuum, aſcendit Cl. Eccardus in Orig. famil. Auſtriacæ. (4) Symboli Frid. III. Auſtriaci A. E. I O. U. varias explicationes Lambecius propoſuit, in Diar.

Biar. Itin. Cell. n. 8. quas inter veriſimillima videtur : *Auſtriæ eſt Imperare Orbi Univerſo.* (5) Domus Auſtriaca ſex matrimoniis felix: unde tritum illud : *Bella gerant alii, tu, felix Auſtria, nube.* (6) Hiſtoriam, Genealogiam, regiones, prætenſiones, prærogativas, inſignia & ſcriptores Auſtriacos, vide apud Giovanni Germ. Princ. lib. 1.

§. XC. Hodie Imperio feliciſſime præeſt Carolus VI. Franciſcus, Joſephus, Wenceſlaus, Balthaſar, Johannes, Antonius, Ignatius: natus A. MDCLXXXV. a. d. 1. Octobr. Electus Imperator A. MDCCXI. 12. Oct. Coronatus 22 Decembr. Conjugem duxit Eliſabetham Chriſtinam, Ludovici Rudolphi, ducis Brunſuico-Guelpherbytani filiam, A. MDCCVIII. natam A. MDCXCI 28. Aug.

(1) Caroli educatio, ſtudia, res bello & pace geſtæ, coronatio Pragenſis A. 1723. (2) Unicus mas ſtirpis proliferæ, mortuo Joſepho, quocum comparetur. (3) Ejus auguſtæ filiæ, ſorores, neptes ex fratre, cognati & affines. (4) Vota melioris orbis pro maſcula prole, oppoſita ſententiæ Hippolithi a Lapide virulentæ, ob rationes a Monzambano indicatas c. 2. §. 4. & c. 8. §. 5. (5) In terras Auſtriacas ſuccedit primogenitus, & feminæ in ſubſidium, ex privilegio Frid. I. & Caroli V. (6) Caroli VI. declaratio circa ſucceſſionem A. 1720. a Statibus provinciarum probata. (7) Pro jure Auſtriaco in Monarchiam Hiſpanicam, vid. Joh.

Alvaretz de Coſta *Aquila Auguſta*, & Buddei diſſ. *de Teſtam. ſumm. Imp.*

§. XCI. Aula Imperatoris nulla eſt fixa, & moribus aut legibus definita; Sed Auſtriacorum à Caroli V. temporibus fuit Viennæ, in terra hereditaria; neque extra Germaniam iis ſedes perpetuas licet collocare, niſi ſtatus rerum aliud requirat.

(1) Ante Ludovicum Bavarum Imperatores ex una provincia in aliam ad imperii palatia migrabant. (2) Is vero, ob domania Imperii jam diminuta, in Bavaria, mox Carolus IV. & Wenceſlaus in Bohemia: Sigismundus in Hungaria ſedes fixerunt. (3) Carolus V. Viennam elegit, & Carolus VI. in Capit. art. 23. promiſit, aulam ſuam in Germania manſuram. (4) Aventinus Ann. Boic. p. 2. lib. 7. n. 85. *Cæſares, præſertim Saxonici & Suevici ſanguinis, ante Ludovici tempora, nullam fixam ſedem habebant, ſed domeſticis poſſeſſionibus heredum fidei commendatis, pro re nata, in urbibus Imperii & Epiſcoporum domiciliis, per vices & velut in orbem, imperii negotiis dabant operam, vectigalibus & Cæſareo fiſco cum Principibus, qui officii cauſa frequentes aderant, victitantes.* (5) Viennæ antiquitas, palatia, munimenta. Favorita vicina, Laxenburgum, Ebersdorfium &c.

SEC-

Sectio IX.

De Viris illuſtribus.

§. XCII. Inter eos, qui Aulæ miniſteria quotidiana obeunt, eminent inprimis Supremus Aulæ Magiſter, Supremus Camerarius, Supremus Aulæ Marechallus, & Stabularius Supremus; qui pro arbitrio Imperatoris, potiſſimum ex natione Germanica, adſciſcuntur.

(1) Tales plerumque Principes & Comites ſunt Imperii, utet ceteri, interioris admiſſionis miniſtri: unde frequens diplomatum clauſula: *Sano Principum, Baronum, Procerum & Nobilium ſuorum & S. R. Imp. accedente conſilio.* (2) Centum & quatuordecim Leopoldi ſolos Conſiliarios intimos recenſuit Imhof, in Mantiſſa Notit. Proc. (3) Statum aulæ, qui fuit A. 1705. Rinckius deſcribit, in vita Leopoldi pag. 148.

§. XCIII. Heroum, & veterum & recentiorum, tantus eſt numerus, ut iniri non poſſit: ad illos pertinent Arminius, patriæ ſuæ liberator; tum Wittekindus, Satraparum Saxoniæ princeps, & illuſtrium familiarum parens. Ad hos Wallenſteinius, Comes Mansfeldius, Bernhardus Dux Vinarienſis, Chriſtianus

Brunſuicenſis, Stahrenbergius, Leopoldus Anhaltinus, &, qui Germanici pectoris eſt, Eugenius, Sabaudiæ Princeps.

(1) Arminium Meibomius de Irmenſula, & Waſſerbach de ſtatua Arminii; Wittekindum, nominis indicio prudentem, & omine bellatorem, Reineccius, Cruſius, Schurtzfleiſchius & Boeclerus illuſtrarunt. (2) Wallenſteinii vitam Galeacius Gualdus & Sarazinus in Oeuvres melées. (3) Bernhardi, Ducis Vinarienſis, geſta Matth. Lungwitzens (4) Vitam Epiſcopi Bernardi a Galen, Joh. ab Alpen, & la vie de Chriſtoph. Bernhard de Galen, Eveque de Munſter, (5) Eugenii trophæa varii deſcripſere. Vid. la vie du Prince Eugene, & d'Artanville memoires pour ſervir à l'Hiſtoire du Prince Eugene.

SECTIO X.

De Scriptoribus rerum Germanicarum.

§. XCIV. Veteris Germaniæ mores ritusque ex Cæſare, Strabone, Tacito, ceteriſque Græcorum & Romanorum præcipue monumentis petendi ſunt: quæ Conringius collegit; & Leibnitius illuſtravit, tom. I. Script. rer. Brunſuic.

(1) Inter omnes eminet Taciti libellus de M. G. primo anno principatus Trajani compoſitus. *Omnia oculis uſurpavi in Weſtphalia, quæ in*

in Tacito quondam de moribus Germanorum legiſſem, ſcribit Tollius epiſt. 1. (2) Plinius junior, de avunculi ſui ſcriptis agens, lib. v. Ep. 5. *Bellorum Germaniæ viginti libros, quibus omnia, quæ cum Germanis geſſimus, bella collegit, inchoavit cum in Germania militaret, ſomno monitus.* (3) Domeſtici Hiſtorici deficiunt, quia carmina antiqua, deperdita dudum, unum memoriæ & annalium genus fuerunt. Otfridus Weiſſenburgenſis in præfat. Evangeliorum, apud Lambec. lib. 2. comm. de Biblioth. Vind. c. 5. p. 426. *Lingua hæc* (Theodiſca) *velut agreſtis habetur, dum a propriis nec ſcriptura nec arte aliqua ullis eſt temporibus expolita, quippe qui nec Hiſtorias ſuorum anteceſſorum, ut multæ gentes ceteræ, commendant memoriæ, nec eorum geſta vel vitam ornant dignitatis amore.* (4) Syſtema quoddam antiquitatum Germ. Paulus Hachenbergius, ſub titulo *Germaniæ mediæ* dedit. (5) Majorem elegantiam ſpirant Furſtenbergii Monumenta Paderbornenſia, & Conringii diſſertationes hujus argumenti.

§. XCV. Rebus medii ævi, a Conſtantino M. ad Fridericum III. per decem circiter annorum centurias, egregiam lucem attulerunt collectiones Scriptorum, Diplomatum & Monumentorum; res noviſſimas Struvius Gladovius, Spenerus & Hahnius, in pragmatica Germaniæ hiſtoria, ſimul complexi ſunt.

(1) Scriptores rerum Germanicarum mediæ ætatis ad vana delapſi, vero falſa, aut majora vero miſcuerunt, judice Lipſio, in notis ad lib. 1.

Polit. cap. 9. Lambertum vero Schafnabur ſem haud contemnit. (2) Collectiones ec præcipuæ ſunt: Schardii, Piſtorii, Reine Reuberi, Urſtiſii, Freheri, Goldaſti, Lin brogii, Meibomii, Schilteri, Heineccii, lini, Leibnitii, Ludewigii, Junckeri, Ec &c. quorum ordinem & uſum Freherus, E dus & Michaël Hertius, in Bibliotheca Germa monſtrarunt. (3) Diplomata collegit Lun pius, Leibnitius, Ludewigius, Thuceliu inprimis Lunigius in vaſto opere: quibus Hert. *de Fide diplomat. Germ.* tom. 2. (4 ſignis utilitas Gloſſariorum Speelmanni & Frenii. (5) Goldaſti collectiones ſunt ut mæ; ſed multa ſuppoſititia, abrogata, Francos pertinentia, inſeruit, nec auctor fontes ſuos laudat. (6) Scaliger epiſt. 348. *tam cœcus, ut non videat, quantum ſibi hon permiſerint, quibus plus otii, quam fidei f fuit? Ego multa Monaſteriorum, Capitulo Epiſcopatuum diplomata vidi Regum, Impe rum, Ducum nomina & Scripturæ vetuſt præferentia, quæ vix ulli commentitia eſſe ſub nobis autem primo oculi conjectu odore falſ ſuæ nares percuſſerunt.*

§. XCVI. Alii ſingularum regior & rerumpublicarum religionem, a quitates, Epiſcopos, Principes, n litatem, jura & inſignia illuſtrarunt.

(1) Res *Moguntinas* Serrarius, Helvichi Johannes: *Trevirenſes* Kyriander, Brower Maſenius: *Colonienſes* Gelenius & We mius: (2) *Auſtriacas* Cuſpinianus, Guilli nus, de Roo, Vernulæus & Pez: *Bavaricas* tinus, Velſerus, Brunnerus & Adlzreitt

Saxonicas Fabricius, Chytræus, Krantzius & Mullerus: *Brandenburgicas* Peccenſteinius, Reineccius & Cernitius: *Palatinas* Freherus & Tolnerus: *Brunſuicenſes* Maderus & Leibnitius: *Anhaltinas* Sagittarius & Becmannus deſcripſerunt. (3) Judicia de his aliiſque innumeris, vide apud Giovanni in Germ. Princ. & Cl. Menckenium ad abbatis Freſnoji manud. ad hiſt.

§. XCVII. Geographiam Germaniæ antiquæ Cluverius, Cellarius & Spenerus: mediæ Paulinus, Turckius, Junckerus: hodiernæ Zeillerus, Hubnerus & Gladovius accurate deſcripſerunt.

(1) De Cluverii Germania antiqua, judicat Grot. ep. 780. & in Proleg. ad Hiſt. Goth. ubi *virum doctum ſane, ſed mire confidentem*, Scriverius ad Grot. antiq. reip. Bat. *inſignitæ audaciæ* vocat. Rachelius in Ot. Neomag. *multa ejus emendanda, iisve addenda eſſe*, monuit, & Holſtenianæ animadverſiones in opus illud leguntur. (2) Geographiam medii ævi illuſtrant, qui de Pagis ſcripſerunt: Bebelius, Freherus, Valeſius, Meibomius, Sagittarius, Knautius, Paulinus, Junckerus, Ludewigius in Proleg. ad Script. Monaſt. licet in gente vaga, ſuum ſingulis agrum, flumina & montes addicere, ſit difficile, immo præſtari vix poſſit. (3) Singulares partes executi ſunt, Hartknochius Boruſſiam, Henelius Sileſiam, Danckwerth Holſatiam, Valvaſor Carniolam. (4) Martinus Zeillerus, præter Topographias quarundam regionum, ſcripſit de decem circulis Germaniæ; ſed auctior prodiit ſub titulo Hieron. Dicelii Reichs Geographie. (5) Noviſſimas inter tabulas, optima eſt

Joh. Baptiſtæ Homanni, ſub tit. Imperium Romano Germanicum, in ſuos Circulos, Electoratus & Status accurate diſtinctum. (6) Grotius lib. VII. Hiſt. Belg. ad A. 1598. *Vetera certe nomina cum recentibus contendere ſpecioſius, quam verius poſſem: nam & priſci auctores, parum introſpecta Germania, haud eadem memoravere: turbata mox omnia crebris gentium inter ſe migrationibus) tum obſcuritatem auxere ſecuti interpretes, antiquam famam ad ſua quiſque gentis decora trahendo.*

§. XCVIII. Reipublicæ notitiam & rationem ſtatus quatuorviri perſonati: Hippolithus a Lapide, Severinus de Monzambano, Leutholfus a Franckenberg & Giovanni: Jus publicum vero Limnæus, Conringius, Vitriarius, Coccejus, Schilterus, Titius, Struvius, Spenerus aliique recentiores tradiderunt.

(1) Sub Hippolithi a Lapide nomine quidam Joach. Dranſe, Suecici regni legatum: alii Jacobum Steenbergium, nobilem Luneburgicum, Regi Suecorum a conſiliis; alii Joh. Joachimum a Rusdorf, Conſiliarium Palatinum, latere volunt, de quo Grotius app. ep. 242. *D. Rusdorfii peritiam, in rebus hujus ſeculi, plurimum admiror. ſolet id genus hominum ſæpe vaticinari, & vereor, ne & ille nimium vera conjecerit in eis, quos mecum, pro ſua bonitate, comiter habuit ſermonibus.* Recte Monzamb. cap. 8. §. 3. de lapideo illo Hippolitho: *Jubet extirpari domum Auſtriacam, & bona ejus in fiſcum redigi. Hoc vero eſt carnificem agere, non Medicum*

&c.

&c. (2) Monzambani Satyra, ſub nomine Sam. Pufendorfii prodiit: qui ſuum eſſe fœtum agnovit & mitigavit; antea vero in app. epiſtolæ ad Scherzerum pag. m. 87. ſcripſerat: *Publicam famam extinguere penes me non eſt, & cur non ſufficit, quod publice ejuſdem me auctorem abnuerim, qua ratione iſti os obturem?* (3) Franckenbergium eſſe Ill. Bernhardum Nobilem de Zech, Giovanni vero illuſtrem virum, Joh. Petrum Ludewigium, inter omnes nunc conſtat.

CAPUT II.

DE

BRITANNIA.

SECTIO I.

De Origine & Progreſſu Civitatis:

§. I.

PRoximum locum triadi damus regnorum, quæ, ſub unius Regis imperio, duabus Inſulis includuntur: quarum altera, Angliæ & Scotiæ regna complectens, *Magna Britannia*, altera minor, *Hibernia* appellatur.

(1) In nummis Commodi BRITTANIA; in arcu Severi BRITTANICUS, apud Gruterum p. 265. 2. legitur. (2) Non à Bruto Trajano, neque à Britone Rege. nec à Britonibus Gallis, neque à *barat-anac*, ager ſtanni, ut Bochartus conjecit lib. 1. Georgr. c. 39. ſed à *Brit*, pictum, & *tania*, regio, nomen accepit. *Nec falſo nomine Pictos*, Claudian. lib. III.

Conſ.

Conſ. Honor. 54. Vide G. Danielis diſſert. *de nomine Britanniæ.* (3) Olim *Albion* dicta, ab *Alp*, collis, rupes alba (4) *Angliæ* vocabulum recentius, & ſub Inæ tempus cœptum, non ab angulo orbis, ab angelis, aut Angulo, Dani fratre; ſed ab *Anglis*, Germaniæ populo, cujus Tacitus meminit de M. G. c. 40. Vid. Rob. Sheringhamius de orig. gentis Anglorum (5) *Scotia*, olim *Caledonia*, id eſt dura, ab incolis, vix ante Conſtantini ætatem ſic appellatis, dicta eſt: hi vero à *ſchoten* ſchieten, non a *ſcotia*, nec à Gothis, nec à *Scot* dicti, ut Matth. Weſtmonaſt. A. 77. *Ex Pictis & Hibernenſibus Scoti originem habuerunt, quaſi ex diverſis nationibus compacti. Scot enim illud dicitur, quod ex diverſis rebus in unum acervum congregatur.* (6) Hibernia, antiquis *Ierna*, vel *Juverna*, eſt quaſi ultima habitatio; ut *Iberia.*

§. II. Omnis progreſſus commode in tres periodos dividitur; antiquam, mediam & novam. *Antiqua*, ab ultima gentis origine, ad Wilhelmum Conquæſtorem uſque, & A. MLXVI. decurrens, *Britannica*, *Romana*, *Saxonica*, & *Danica* tempora comprehendit.

(1) Julius Cæſar A. 55. ante Chr. natum Britanniam *oſtendit*, *non tradidit*, Auguſtus de ea triumphavit, Horat. III. Od. 5. Servius ad Virgil. 3. Georg. (2) Claudius partem auſtralem A. Chr. 44. Agricola totam Romanis ſubjecit, Cambria & Hibernia intacta manente, Sueton. Claud. c. 17. Tacit. Agric. c. 13. (3) Romanorum operum reliquiæ, murus Picticus, a tribus

Impp.

Impp. ductus, & viæ militares, *Erminſtraet*, *Watlingſtraet*, *Ikenildſtraet* (4) Saxones Orientales, meridiani & occidui, Angli item, Jutæ & Friſii A. 449. in auxilium evocati, ducibus Hengiſto & Horſa, ſeptem regna condiderunt; quæ ſeculo 9. per Regem Egbertum, demum unita. (6) Tunc vero Dani hæc littora per annos 200. infeſtare cœperunt, unde *Danegeld*, tributum, de quo Selden. Analect. lib. 2. c. 6.

§. III. Media periodus, a Wilhelmo notho, Normanniæ Duce, ab A. Chr. MLXVI ad Henricum VII. A. MCCCCLXXXV. deducta, propter diuturna cum Gallis bella, & civiles Eboracenſem inter & Lancaſtrenſem domum diſſenſiones, Regiſque poteſtatem circumſcriptam, memorabilis eſt, ſub Regibus octodecim.

(1) Normanni, id eſt viri Septentrionales, in Gallia, Anglia, Sicilia & Terra Sancta jus in armis geſſerunt. (2) Rogerus Hovedenus: *Audax Francia Normannorum malitiam experta delituit; ferox Anglia captiva ſuccubuit; dives Apulia ſortita refloruit; Hieroſolyma famoſa & inſignis Antiochia ſe utraque ſuppoſuit*,

§. IV. Nova periodus ab Henrico VII. ad Georgium Ludovicum felicior fuit, extinctis Roſæ albæ & rubræ factionibus, jugo Papali excuſſo, artibus & manufactis inſtauratis, & Scotiæ conjunctione.

(1) Qui-

(1) Quibus legibus illa conjunctio ſit facta; modo homogeneo, an heterogeneo? vid. Alb. Gentilem de Unione regnorum Britanniæ. (2) Unionis leges de A. 1708. (3) An Scotiæ conducat? Thuan. lib. 131. ad A. 1604. *Res non citra altercationem tunc agitata, ad extremum Regis auctoritas tenuit, ut magnæ Britanniæ nomen reciperetur, & unio regionum unius nominis appellatione ſanciretur, neque deinceps neceſſe eſſet, in finibus præſidia alere, aut novis munitionibus ad hoſtium incurſiones arcendas, limitem formare. Cuſi in eam rem nummi aurei & argentei, cum inſcriptionibus:* Quæ Deus conjunxit, nemo ſeparet, & Tueatur unita Deus. *Angeloti & cuſi cum hac inſcriptione*: Faciam eos in gentem unam: & *aliud aurei nummi genus, quod hæc verba cælata habebat*: Henricus Roſas, regna Jacobus.

SECTIO II.

De Finibus & natura regionis.

§. V. Inſularum maxima & pulcherrima, in Orientem mari Germanico, in Occidentem Hibernico obtenditur; verſus meridiem, mare Britannicum, *la Manche*, eam a Gallia dividit: Septentrionalia ejus vaſto atque aperto mari pulſantur.

(1) Euſtathius & Dionyſius Periegetes κατ' ἐξοχὴν eam μεγάλην, vel μεγίστην νῆσον vocarunt, quod omnium inſularum eſt maxima (2) Forma ejus an recte *natura triquetra* Cæſari dicta, & ſcutulæ

ſcutulæ aut bipenni comparata, apud Tacit. Agric. c. 10. (3) Maris Britannici commoda & incommoda, ubi altiſſimum, & cur *belluoſus Oceanus* Horatio dictum. (4) Terræ motus rariores, licet alibi *maritima maxime quatiantur*, Plin. II. Hiſt. nat. 80. (5) Trajectus olim breviſſimus inter Galliam & Britanniam. Cæſar lib. v. c. 13. *Alterum latus vergit ad Hiſpaniam & occidentem ſolem, qua ex parte eſt Hibernia, dimidio minor, ut exiſtimatur, quam Britannia; ſed pari ſpatio transmiſſus, atque ex Gallia, eſt in Britanniam.* (6) Quare Horatius *ultimos orbis Britannos* dixerit; Virgilius *diviſos orbe Britannos*, Claudianus *noſtro diducta Britannia mundo.*

§. VI. Flumina Angliæ nobiliora ſunt: Thameſis, *Themſe*; Trenta, *Trente*; Deva, *Dee*; Sabrina *Severne*. Scotiam Taus, *Tay*, dividit, cui Ituna, *Eden*, & Forthea, *Forth* accedunt. Hibernia Seno *Shennon*, & Barrojo, *Barrow* ſecatur.

(1) Thames a connubio fluminum *Tamæ* & *Iſis*, prope Oxoniam dictus. (2) Camdenus in Glocesterſhire: *Hic ille Iſis, qui poſtea recepto Tamo, Tamiſis compoſito vocabulo dicitur, fluminum Britannicorum regnator: de quo non immerito dicere liceat, & ferere Britanniam, & rigare; quod de Euphrate in Oriente dixerunt veteres.*

§. VII. Britannia urbes munitas pauciſſimas habet, quia ipſo ſitu munita eſt, & portubus quam plurimis abundat; quorum nobiliores in Angliæ littore

littore ſunt: *Sandwick*, *Duyns*, *Dower*, *Newcaſtel*, *Pleymouth*, *Falmouth*, *Rocheſter*, *Cicheſter*, *Portsmouth*, *S. Helene*, & *Briſtol.* Scotiæ *Dumbar S. Andrews*, *Dundee.* Hiberniæ *Dublin*, *Kynſale*, *Wexford* &c.

(1) Cicero IV. Att. ep. 16. *Britannici belli exitus ſpectatur; conſtat enim aditus inſulæ eſſe munitos mirificis molibus.* (2) *Spectabili viro, littoris Saxonici Comiti in Britanniam*, in Notitia imperii memorato, ſimilis eſt hodie Quinque portuum Guardianus, *te Lord Warden of the Cinque ports.* (3) Singuli portus ſingularum nationum, in quos Hiſpani, Galli & Belgæ appellunt (4) Quinque armamentaria navalia. (5) De Pharis nocturno navium curſui ignes oſtendentibus, graphice Barclaj. in Argenide. (6) Grot. lib. VII. Hiſt. ad A. 1598. *Britannis Oceanus & claſſis ſola regni munimenta ſunt.* Dux Somerſethæ in epiſt. apud Sleidan. lib. 20. Hiſt. *Oceano claudimur undique, tanquam mœnibus, & valle firmiſſimo.*

§. VIII. Angliæ regnum dividitur in *Angliam* propriam, quæ etiam *Lægria* appellatur, & *Walliam:* illa rurſus in ſeptem provincias, ex Heptarchia Saxonum retentas; hæc, pariter ac *Scotia*, in ſeptentrionalem & auſtralem.

(1) Septem Provinciæ; Cantium, Suſſexia, Eaſtanglia, Weſtſexia, Northumbria, Eſtſexia, Mercia, ab Alvredo in comitatus diviſæ, ſive *Shyres*, à Saxonico *ſchieren*, partiri; (2) Horum in Anglia ſunt 39. in Wallia 13. ex partitione Hen-

Henrici VIII. In Scotia 35. Hiberniæ olim pentarchia, hodie quatuor partes. (3) Comitatus in centurias *Hunderds*, hæ in decimas *Thittings* diviſæ, more Germanorum, Cæſar l. d. B. G. c. 12. Tacitus de M. G. c. 6. 21. & 39. Frene: *Centena*, ait, *eſt pars comitatus aut regionis: nam ſinguli comitatus pagi, ſeu territoria & regiones dividebantur in Centenas, quibus præerant minores judices, ſub Comitis diſpoſitione.*

§. IX. Urbium præcipuæ ſunt Eboracum, Cantuaria, Lincolnia, Ceſtria, Gloceſtria, Norvicum, Briſtolium, Plimuthum, Oxonia, Saliſburia, & præcipue Londinum, Britanniæ totius epitome, Regum Camera, & imperii ſedes.

(1) Unde tot urbium nomina in *dunum* deſinant, alia vero à *duro* incipiant, vide apud Buchanan. lib. 2. Rer. Scot. (2) Cur ingens villarum numerus in *Ham* deſinat, docet Spelman in *Ham*. (3) Londini antiquitas, cognomen, ſplendor, magnitudo, templa, palatia, incendium, Prætor, Aldermanni, tribus, turris, pons, burſa, &c. (4) *Weſtminſter*, quaſi occiduum monaſterium: *Whitehall*, eſt aula alba. (5) Londinium jam Claudii ævo, *copia negotiatorum & commeatuum maxime celebre fuiſſe*, Tacitus ſcribit. XIV. Ann. 32. *Ducenta millia pannorum laneorum una Antverpia quotannis hinc accepit*, Camdenus. (6) *Vetus oppidum*, vocat Ammianus, *quod Auguſtam poſteritas appellavit*, lib. 27. c. 18. (7) An veriſimile ſit, quod Strabo ſcribit lib. 4. *Urbium loco Britannis nemora fuiſſe?*

§. X.

§. X. Situs eſt juxta ac cœlum feliciſſimum, mitiſſimum, & Gallico temperatius, æſtate fervor nimius, hyeme frigorum aſperitas abeſt: raro tamen aër ſerenus ubivis, ſed caligine denſa magnam diei partem obſcurus, & uliginoſus; minus vero in Scotia.

(1) Cæſar lib. v. de B. G. c. 12. *Loca ſunt temperantiora, quam in Gallia, remiſſioribus frigoribus.* (2) Tacitus Agric. c. 12. *Cœlum crebris imbribus ac nebulis fœdum. Aſperitas frigorum abeſt.* (3) Strabo lib. iv. pag. 200. *Aër apud eos imbribus magis, quam nivibus obnoxius: ac ſereno etiam cælo caligo quædam multum temporis obtinet, ita ut toto die non ultra tres aut quatuor horas conſpici ſol poſſit.* (4) Dies longiſſimus horarum eſt octodecim cum ſemiſſe: unde Juvenal. Sat. 11. vſ. 161.

—— *minima contentos nocte Britannos.*

§. XI. Terra Anglicana culturæ eſt gratiſſima; arvis, pratis, paſcuis & amœnis collibus diſtincta; patiens frugum, abundans carne, lana, caſeo, equis, apibus, tritico & croco: deeſt vitis, olea, ceteraque calidioribus terris oriri ſueta.

(1) Cauſam ejus rei, & cur omnia cito proveniant, tarde miteſcant, Tacitus Agric. c. 12. petiit ex multo humore terrarum cœlique. (2) Bonitas *lanæ*, in Glboceſter & Herfordshire, Romanis ignota. (3) Cauſa bonitatis ex Virgilio Georg. 111. vſ. 386. & Cardano lib. 1. de

ſubtil. (4) alia, quod oves vix bibunt, rore cœleſti fere contentæ. (5) tertia, quod agnis lac non ſubducitur. (6) Cur *vitis*, jam inde à Probi ætate huc allata, pro umbraculo magis, quam ad fructus. (7) An propter *ſocordiam incolarum*, ut Camdenus pag. 272. an propter *paſcuorum utilitatem*, ut Barclajus. Vide Scalig. Exerc. 200. (8) Fertilitas agri Somerſettenſis major, ex ignibus ſubterraneis, unde & thermæ Bathonienſes. (9) Britannia Imperii occidentalis quondam horreum, teſte Zoſimo lib. 3. c. 5. & Eunapio in legat. (10) Laus ejus ex Eumenii panegyr. cap. 9. fortunatas beatorum ſedes hic collocantis.

§. XII. Montes ſtanno, plumbo & carbone foſſili gravidi ſunt, quo lignorum defectus ſarcitur. Gignit & Oceanus Margaritas decolores, & Halecum ac oſtrearum uberrimam capturam. Fluvii Salmonum piſcatu nobiles ſunt, apud Scotos; & Septentrionis incommoda, aliorum copia compenſat.

(1) Stannum Cornwalliæ, argento proximum, vincit longe Japanicum, Bohemicum & Miſnicum. De ejus abundantia jam olim Diodorus Siculus lib. v. c. 22. de *plumbo albo* Cæſar lib. 5. cap. 12. (2) Addit Tacitus d. cap. 12. *ferre aurum & argentum:* at Cicero lib. VII. ad Fam. 7. *In Britannia nihil eſſe audio neque auri neque argenti.* & IV. Att. 16. *Illud jam cognitum eſt, neque argenti ſcripulum eſſe ullum in illa inſula.* Sed Gyraldus ſuo tempore in Flintshire *fructuoſum argenti ſcrutinium* laudavit. (3) De margaritis, quas conchæ, cœleſti rore gravidæ, pariunt,

riunt, Plinius lib. IX. c. 35. *In Britannia parvos atque decolores uniones naſci, certum eſt.* Adde Sueton. Cæſ. c. 47. (4) Ferrum, in Suſſex & Darbeshire effoſſum, minus tenax. (5) Fodinæ cretariæ jam olim celebres: NEGOTIATOR. CRETARIUS. BRITANNICIANUS, apud Reineſ. epiſt. 36. ad Rupert. (6) Camdenus de Yorkshire pag. 584. *Operæ pretium videatur notare uberrimam & quæſtuoſiſſimam halecum (ſeu Leucomænidarum, aut Chalcidum, ſi ita mavis) piſcaturam Hollandos & Flandros exercere, cum veniam prius, ex vetere inſtituto, ex hoc caſtro impetraverint. Veniam enim piſcandi ſempor conceſſerant Angli, honore ſibi reſervato, utilitate vero exteris, quaſi per deſidiam, reſignata.*

§. XIII. Ad ſingularia *Angliæ* porro pertinet, quod canes præſtantiſſimos, at nullos lupos, nec ciconias, ranas vero plerumque mutas habet: in *Scotia* anatum ſeu anſerum genus, *Bernacles*, ex conchis aut arboribus vulgo naſci perhibetur. Hibernia lupos alit: ſed nullum anguem, nec quicquam venenatum.

(1) *Canes* a magnitudine, fide & robore laudati, à Strabone, Claudiano, Oppiano. Vid. Joh. Caji lib. de canibus Britann. Hinc *Procurator cynegii in Britanniis*, in Notit. imp (2) *Lupos* deletos eſſe, ex quo Edgarus Rex Ludwalo, Regi Wallenſium, quotannis tributum 300. luporum impoſuit, auctor eſt Wilh. Malmesburienſis lib. 2. c. 8. Sed poſt Edgarum lupos in Anglia fuiſſe, ex legibus Henr. I. art. 90. colligitur. Vide Camerar. horar. ſubſeciv. l. 1. cap. 28.

Scaliger Exerc. 200. (3) De anſeribus, quos *clakis* appellant, varie ſentiunt Hector Boetius in hiſtor. Scotor. pag. 14. Alexander ab Alex. lib. IV. genial. dier. c. 9. Scaliger exerc. 59. aliique. Ex ovis eos generari, Grotius epiſtol. 256. Salmaſio conſulenti reſpondit: *Illud tantum addam; Anſeres in Scotia conſpici, credo & in Hibernia, quos de arboribus in ſubjecta ſtagna depluere, perſuaſum accolis fuit, cum tamen eos ex ultimo Septentrione eo ferri prodiderint noſtrorum, qui in Nova Zembla eos eorumque ortus ex ovis videre.* (4) De Hibernia, ab animalibus venenatis immuni, Solinus cap. 35.

§. XIV. Ad acceſſionem territorii pertinent inſulæ, quæ Angliam & Scotiam cingunt, amœno proſpectu: tum Jerſey & Garnſey: item portus Gibraltar & porto Mahon; variæ deinceps coloniæ in Americanam Terram novam, Virginiam, Jamaicam, Barbados, Chriſtofle, Novam Angliam & Scotiam, utet Penſilvaniam deductæ.

(1) De inſulis Britannicis Camdenus; qui etiam pag. 745. inquirit *terrarum ultima Thule*, an Iſlandia ſit, an una ex inſulis Hitlandicis; à quo diſcedit Harduinus ad Plin. lib. IV. c. 16. (2) De acquæſtibus Americanis optimus liber, Anonymi *l'Amerique Angloiſe*, ſive *Het Britanniſche Ryk in America*, ex Anglico ſermone tranſlatus, Amſtel. 1721. (3) De Jamaicis ſalinis, & tabaco Virginienſi. (4) Cur in India Orientali & in Africa parum poſſideatur.

SECTIO

Sectio III.

De Civium moribus & bonis fortunæ.

§. XV. Britannos veram Gallorum propaginem eſſe, è nomine, ſitu, religione, moribus & lingua probarunt eruditi: his vero Saxones, Dani, Normanni, Vandali, Friſii, Flandrique permiſti, novam quaſi gentem condidere.

(1) Diodorus Siculus lib. VI. c. 8. αὐτόχθονας vocat. Etiam Cæſar lib. V. de B G. c. 12. *Britanniæ pars interior ab iis incolitur, quos natos in inſula ipſa memoria proditum dicunt. Maritima pars ab iis, qui prædæ ac belli inferendi cauſa ex Belgio tranſierant* &c. Tacitus in Agric. c. XI. *Proximi Gallis, & ſimiles ſunt: ſeu durante originis vi; ſeu procurrentibus in diverſa terris, poſitio cœli corporibus habitum dedit. In univerſum tamen æſtimanti, Gallos vicinum ſolum occupaſſe; credibile eſt. Eorum ſacra deprehendas, ſuperſtitionum perſuaſione. Sermo haud multum diverſus, in depoſcendis periculis eadem audacia* &c. (2) Eadem Cambdeni ſententia in Britannia pag. 11. Buchanani Rer. Scot. lib. 2. pag. 69. & Voſſii lib. 1. de orig. & progr. idol. c. 36. (3) Hinc quæ Virgilius eſſeda *Belgica* vocat, lib. 3. Georg. ea Propertius *Britanna* appellavit, l. 2. eleg. 1. & l. 4. el. 3. *pictoque Britannia curru.* (4) Sed de priſcis non eſt cur ſimus ſolliciti, quia Normanni effecerunt, *ut Anglicum vocari, eſſet opprobrium*, teſte Huntindon. lib. 6. & vere Malmes-

meſbur. l. 2. c. 5. *Anglia exterorum habitatio eſt, & alienigenarum dominatio.*

§. XVI. Corporis habitudo eſt ſatis bona: inter frigidos & calidos medii; ſexus femineus pulcherrimus: ſunt agiles, longævi, niſi educatio & victus intercedat, aut ſudor Anglicus, ſcorbutum, quartana, phtiſisve eos e medio tollat.

(1) De antiquis Strabo lib. IV. pag. 200. *Viri Gallos proceritate ſuperant, minusque flavos habent crines: laxioribus autem ſunt corporibus: magnitudinis argumentum eſto, quod nos ipſi adoleſcentes Romæ vidimus, qui etiam ſemiſſe pedis ſuperarent altiſſimos homines: erant autem pedibus male ſuffulti, & reliqua corporis lineamenta conſtitutionem non elegantem referebant.* (2) Inter ſex excellentiora eſt ſexus fœmineus, ſecundum verſic. *Anglia, Mons, Pons, Fons, Eccleſia, Femina, Lana.* (3) Cur Britanni 123. annos perdurarint, tempore Plutarchi, & hodie complura ſint macrobiorum exempla, præſertim in Scotia. (4) Peſtis, olim frequentior, ceſſavit ab A. 1666. nec adeo frequens lepra, ex Ægypto huc delata. (5) A. 1486. ſub Henr. VII. VIII. & Eduardo VI. ſudor Anglicus, *the ſweating ſickneſs* invaluit, de cujus cauſa Verulamius in Henr. VII. Thuanus lib. VI. & Bayle in *Ammonius.* (6) Infantum morbus communis, *Rickets*, unde. (7) Dyſenteria & ventris profluvium Hibernos afficit, ob humida nutrimenta, cui potu *d'Usquebaugh* medentur. *Advenarum unam paſſionem & unicam vexationem* Giraldus appellat, Topogr. Hibern. l. 1. c. 25.

§. XVII.

§. XVII. Temperamentum varie variarum nationum concurſu mixtum eſt. Anglorum plerique ſunt melancholico-ſanguinei, ad belli paciſque munia idonei: nautæ audaciſſimi, & mortis contemtores. In vulgo aliqualis notatur tumor, & nimia admiratio ſui, inconſtantia, iracundia, crudelitas, ſuperſtitio, & ingenium ſuſpicionibus indulgens.

(1) Cæſar lib. IV. c. 14. *Humaniſſimi, qui Cantium incolunt: quæ regio eſt maritima omnis; neque multum à Gallica differunt conſuetudine.* (2) Mores Britannorum Gallicis ſimiles fuiſſe, oſtendit Camdenus in Britannia. (3) Cur Auſonius Brittones *malos* vocet epigr. 110. & *nemo bonus Britto eſt* ep. 112. (4) Spontanea regionis fertilitas & colluvies convenarum, cauſa vitiorum vulgi. (5) An recte Bodinus lib. V. de Rep. c. 1. eos, phraſi Enniana, *magis bellipotentes, quam ſapientipotentes* dixit? & Saavedra ſymb. polit. 81. *Angli graves ſunt ac ſeveri, ſibimetipſis placentes, glorioſe mortis adeunt pericula, etſi interdum impetu aliquo feroci & temerario ferantur potius, quam electione. Qua terra, qua mari fortes ac validi milites, ſi longo uſu armis aſſueverint.* (6) Comparatio Gallicæ nationis cum Britannica, apud Cominæum lib. III. c. 8. *Nunquam Galli cum Anglis tractarunt quippiam, quin illorum ſagacitas horum conatus ſuperaret. Unde & penes Anglos dictum hoc vulgo uſurpatur, quod mihi ab ipſiſmet recenſitum eſt, iis converſanti: quod quoties ad prælia conflictuſque res*

venerit, vel ſemper, vel raro non victoria fuerit ab eorum parte, cum vero tractanda negotia fuerint expedienda, damnum & pœnitentiam ipſos ſecuta. (7) De proverbio *Anglica gens eſt optima flens, ſed peſſima ridens.* (8) Fructus melancholiæ eſt amor tragœdiarum, proventus Quakerorum & αὐτοχειρίας, quam Joh. Donne, in tract. Βιαθάνατος licitam eſſe, defendit. *Lond.* 1664. (9) Nimis crude Scaliger in ſcalig. *Angli pleriſque ſunt fanatici, tales multos novi.* Schurzfl. t. 1. ep. 266. *Habent Itali pleraque cum Anglis communia, præſertim ſi animorum latebras abditosque receſſus conſidero.*

§. XVIII. Scotorum major conſtantia, fides & temperantia celebratur; vindictæ autem cupidi ſunt ſupra modum: plebs factioſa, & minus ad laborem, quam ad ambitionem proclivis: ſed cautio eſt, ne ex hac totam gentem æſtimemus.

(1) Scoti montani, qui *Hichlanders* dicuntur, aſperi; campeſtres, *Lowlanders*, molliores. (2) Propter fidem inter cuſtodes primos Regum Franciæ, a quibus & tota natio naturaliſata, teſte Leſle lib. x. de Reb. geſt. Scot. pag. 494. (3) De odio immortali familiarum, a Jacobo pacato, Barclajus Icon. anim. cap. 4. (4) Saavedra ſymb. 81. *Scoti conſtantes & Regibus ſuis fideles, cum in hanc uſque ætatem, per ſecula viginti Coronam in una familia conſervaverint. Irarum & vindictæ tribunal aliud nullum, quam gladium agnoſcunt.* (5) Lucanus lib. 8. Pharſ.

Omnis in Arctois populus quicunque pruinis
Naſcitur, indomitus bellis, & Martis amator.

Quic-

Quicquid ad Eoos tractus mundique teporem
Labitur, emollit gentes clementia cœli.

§. XIX. Hiberni ſilveſtres, in oris extremis habitantes, inertiam, ebrietatem, & ſuperſtitionem ſupra omnia amant: Optimates vero & urbium incolæ, humaniores Anglorum & Scotorum mores induerunt: ſunt bellicoſi; ingenioſi, præſertim qui oras peregrinas ſalutarunt.

(1) Mores Hibernorum antiquorum Strabo, Mela & Solinus, mediorum Giraldus, recentiorum Camdenus, ſed hic forſan nimis acerbe, deſcripſerunt. (2) Adagium: *Ruſo Hiberno bono non poſſe inveniri meliorem, nec malo pejorem.* (3) Saavedra Symb. 81. *Hiberni laborum ſunt tolerantes. Artes aſpernantur; nobilitatem ſuam ſuperbe jactitant.* Vide Verulamii Cogitata de coloniis in Hiberniam deducendis, Opp. pag. 1375.

§. XX. Britannis antiquis eadem, quæ Gallis, lingua fuit: at ſuperventu Saxonum Teutonica eſt propagata: Normanni Francicam intulerunt; ex quibus, Cambricæ & Latinæ mixtis, nova lingua enata eſt.

(1) Strabo lib. IV. docet, eadem lingua Britannos cum Gallis uſos, *ſed paullulum dialecto variata.* Tacit. Agric. c. XI *ſermo haud multum diverſus* à Gallico. (2) Veſtigia *Gallici* ſermonis Camdenus, *Saxonici* du Frene indice Gloſſarii 44. indicarunt, & Lipſius cent. 3. ad Belgas

epiſt. 44. (3) Pro illius uſu majore ſtat Cujacius ad lib. 1. Feud. tit. 1. *Britones priſcam linguam Gallicam retinuiſſe; ſimul Britannos, ſive Anglos montanos, quos Walos appellant: nec enim fuit eadem prorſus cum Germanica.* (4) Contra Thuanus lib. 11. Hiſt. pr. *Anglicam linguam, quæ hodie eſt, & Scoticam Teutonicæ eſſe dialectos, quis neget? uti a Saxonibus nomen, ita & linguam, mutuatos eſſe, vero ſit ſimile.* (5) Pronunciatio Anglorum magis diverſa eſt à ſcriptione, quam in ulla linguarum totius Europæ. (6) Alia difficultas ex accentibus. De *Pequeny* loco *Pepigny*, v. Merula p. 2. lib. 3. c. 20. (7) Scaliger epiſt. 362. *Anglorum doctiſſimi tam prave Latina efferunt, ut in hac urbe, quum quidam ex ea gente, per quadrantem horæ integrum, apud me verba feciſſet, neque ego magis eum intelligerem, quam ſi Turcice locutus fuiſſet, hominem rogaverim, ut excuſatum me haberet, quod Anglice non bene intelligerem. Ille, qui eum ad me deduxerat, tantum cachinnum ſuſtulit, ut mea non minus interfuerit pudere, quam ipſius ridere.*

§. XXI. Studia litterarum, mature a Romanis huc delata, Oxoniæ, Cantabrigii & Edenburgi felicius nunc excoluntur, inſtauratis Collegiis, Bibliothecis & ſubſidiis omne genus ampliſſimis, quibus binæ illæ Chriſtiani Orbis Academias ſuperant omnes.

(1) Tacit. Agric. c. 21. *Jam vero Principum filios liberalibus artibus erudire, & ingenia Britannorum ſtudiis Gallorum anteferre, ut qui modo linguam Romanorum abnuebant, eloquentiam concupiſcerent.* (2) Utriuſque Academiæ Anglicanæ

canæ Profeſſores, collegia, theatra, muſæa, horti; privilegia, Baccalaurei, Magiſtri artium; & quomodo Serviens differat à Doctore. (3) De Bibliothecis Londinenſibus, Bodlejana, Cottoniana, &c. (4) De theatro Scheldoniano, Gilberti Scheldoni AEp. ſumtibus A. 1669. exſtructo; vid. Ant. a Wood p. 12. Hiſt. Acad. Oxon. p. 26. (5) Societatis regiæ auctor Baco de Verulamio: ejus fata Thomas Sprats, *Hiſtory of the Royal Society* deſcripſit: Acta Henr. Oldenburgicus edidit.

§. XXII. Ingeniorum fertilitas in Theologia, Linguis, Hiſtoria, Matheſi, Philoſophia experimentali, aſtrorum ſcientiis, ceteriſque naturæ arcanis rimandis, ſemper magna fuit; & hodie illuſtribus viris abundat; qui ſcriptis quidem paucis, ſed cum cura editis, ſibi gloriam immortalem, exteris incrementa litterarum pepererunt, non pœnitenda.

(1) In *Theologicis* Alcuinus, Beda, Wiclefus, Ligtfootus, Jewel, Morus, Chichele, Waynfletus, Polus, Gattakerus, Spencerus, Withby, Hammondus noti. Auctor de fundat. quaſ. Sax. Eclſ. ad A. 793. p. 261. *Alkqwinus, inſtructor Caroli M. Anglicus genere, ſtudium de Roma Pariſios in Franciam tranſtulit, auctoritate Caroli.* (2) In *Iuridicis* Coſins, Cowel, Lindwood, Bracton, Littleton, Coke, Cragius & Seldenus, *Honos Britanniæ* à Grotio dictus. (3) In *Hiſtoria* Uſſerius, Camdenus, Buchananus, Marshamus, Baco, Burnetus, Dodwellus, Prideaux.

(4) In

(4) In *Philoſophicis* Hobbeſius, Lockius & Newtonus. (5) In *Humanioribus* Spelmannus, Potterus, Barneſius, Bentlejus (6) In *Poëſi* Owenus, Sidney, Daniel, Drayton, Fletcher, Johnſon &c. (7) De ſcriptoribus Britannicis Lelandus & Pitſeus, de Hibernicis Waræus conferendi. (8) Differatur de ſtilo, parentheſibus, majore cultura linguarum Orientalium & Græcæ, quam Latinæ. (9) *Pauci ſunt, qui Latine hic loquantur*; Londino ſcribebat Schurzfl. t. 1. ep. 38. Idem epiſt. 194. *Angli ſibi indulgent, & vernaculam frequentius adhibent; tædio linguæ peregrinæ & multo ſtudio laboreque comparandæ. Paucos vidi Anglos, qui Latine ſciant, qui pure ſcribant, qui ſcite componant, ſed Græcam linguam exacte callent, & rationes formaſque omnes exquiſite norunt. Uſu meo didici, & miratus ſum morem.*

§. XXIII. Ager omni ſemini aptus ſtudioſiſſime colitur: vini defectum Cereris vis *Ale* reſarcit: In pratis boves pinguiſſimi, in tenuibus montium herbulis numeroſi ovium greges errant; quos nec hiemis rigor in ovilia cogit, nec lupus infeſtat.

(1) Rei paſtoritiæ incrementa ab Henr. VII. temporibus; inde cibus, corium, vellera, telluris munus. (2) Nimium rei paſtoritiæ ſtudium agriculturæ noxium, tempore Henrici VIII. v. Polyd. Virg. 27. Hiſt. (3) Camdenus in Huntingdonshire: *Non eſt aliud in Anglia oppidum, quod plures habeat ſtrenuos colonos, & plura exerceat aratra, quam Gormoncheſter: Reges enim Angliæ hac itinerantes olim* 180. *aratris, ruſtica*

ſtica quadam pompa eductis, ſe excepiſſe glorian-tur. Certe inter noſtrates vitam ruſticam (quam ſapientiæ conſanguineam vocat Columella) ſtudioſiſſime colunt; ſive rei prudentiam, ſive impendendi facultatem, agendique voluntatem reſpicias.

§. XXIV. Ante Eduardum III. nulla adhucdum commercia fuerunt, ſed poſtquam is Flandros præmiis allexit, qui lanificia tractarent, & Eliſabetha afflictis ab Albano Belgis civitatem obtulit, Jacobus I. quoque omnis generis opifices in Scotiam excivit, artificia floruerunt, crevitque regni majeſtas.

(1) Res pannaria, inter columina regni. (2) Antea lana rudis Brugas Flandriæ vehebatur, cujus illa vellus aureum fuit. (3) Thuanus lib. 44. ad A. 1569. *Britannia proxima opificibus perfugium fuit, quo exules ſecum pannorum texturam intulerunt, & eam Anglos, antea agriculturæ & pecuariæ ſolum deditos, magna Belgici opificii jactura docuerunt, tantoque numero in Inſulam influxerunt, ut urbes aliquot infrequentes ac pene deſolatas, Norvicam præcipue, Colcheſtram, Maiſtonum, Sandvicham, Hamptonum, & alias inſtaurarint.* (4) Terræ fullonicæ bonitas ſingularis. (5) Horologia, machinæ, aliaque magni ingenii opera mathematica, ex vi animorum imaginativa. (6) Cur Scoti tardiores ad opificia; Hiberni ea nobilitati officere putent.

§. XXV. Commerciis opportuna eſt civitas maritima, fluminibus interciſa,

ciſa, portubuſque munita; ex quibus dotes ſuas naturales, & mille manufacta in omnes orbis angulos tranſmittit, cumque illis, quæ deſunt, facile permutat.

(1) Transmittit ſtannum, plumbum, carbones, alumen, carnes piſceſque ſalitos, pileos, pannos, milleque alia domi nata, facta, vel ex coloniis petita, & (2) cum illis, quæ deficiunt, ut vino, ſale, linteis, charta, ligno, ficubus &c. a Gallis, Luſitanis, Batavis & Germanis permutat. (3) Vide de his Savary *Parfait negotiant p. 2. l. 2. c. 2. & Diction. de commerce pag.* 948. (4) De commercio Anglorum cum Gallis, olim damnoſo, Schroeders *Fürſtl. Schatzk. cap.* 37. (5) De Hiberniæ commerciis Temple adeundus.

§. XXVI. Nulla gens Societatibus magis abundat mercatorum, quæ ad utroſque Indos, ad Auſtrale, Mediterraneum, Africumque mare commeant, & *Eaſt-Indy, Weſt-Indy, South-Sea, African-Company*, ut & *The Turky & Hamborough Merchants* appellantur.

(1) Initia primæ ſocietatis audaculorum, *avanturiers*, ſub Eduardo I. (2) *Moſcoviticæ* ſub Eduardo VI. *Hamburgenſis* A. 1406. *Septentrionalis* A. 1579. *Orientalis* veteris, cum nova nunc conjunctæ, A. 1599. *Africanæ* A. 1661. *Auſtralis*, per commercium mancipiorum, quod *Aſſiento* vocatur, adjutæ A. 1713. (3) Differtur de *Conſulibus*, & *Collegio Commerciorum. Inſu-*

ſurance Office, *Mercers Company* &c. (4) De *Banco* Regio Londinenſi, vid. Mercure hiſtorique tom. 16. pag. 659. & tom. 17. p. 102.

§. XXVII. Nobilitatis magnus eſt honor: Principes, Duces, Marchiones, Comites, Vicecomites & Barones κατ' ἐξοχὴν Nobiles ſunt, *Nobility*, & *Lords*, id eſt domini, vocantur, Reliqui minores, ut Equites aurati. Baronetti, armigeri, Generoſi & gentiles homines, *the Gentry* dicuntur, & a tertio ordine populi, *the Commons*, ſunt diſtincti.

(1) Nobilitatis majoris inveſtituram, privilegia veſtitum &c. in ſingulis regnis Seldenus de tit. hon. p. 2. c. 5. 6. 7. familias Imhof in Genealog. Brit. deſcripſit. (2) Eorum comparatio cum Principibus Germaniæ, & Grandibus Hiſpaniæ, quouſque procedat. (3) Aliorum dignitas hereditaria, aliorum perſonalis. (4) *Lord* à Saxon. *Laford*, id eſt dominus. (5) De collegio heraldico Spelman gloſſ. voce *Heraldi*. Idem in *Adelingi*, *Baro*, *Baronettus* antiquus & novus.

§. XXVIII. Equitum apud Anglos ordo eſt Garterii ſeu Periſcelidis, cui olim Equites balnei accedebant. Apud Scotos ordo S. Andreæ, ab Anna regina reſtitutus eſt.

(1) Occaſionem & tempus inſtitutionis Ordinis Periſcelidis, A. 1350. ſub Eduardo III. optime deſcripſit Elias Asmohle, *of the inſtitution*, *laws*

laws and ceremonies, of the moſt noble order of de Garter. (2) Ejus & regni Patronus, Georgius, an vere Sanctus, an Arianus. Vide Voetium de Sanctis chimericis & Mabillon de Sanctis ignotis. (3) Leges & ſtatuta Ordinis reformata & declarata ab Henr. VIII. apud Leibnit. Cod. diplom. p. 2. pag. 1. & 7. (4) Andreas Apoſtolus Scotorum Deus tutelaris, David Cambrorum.

§. XXIX. Feuda, Saxonum ævo, ne audita quidem; at Gulielmus Conquæſtor totam Angliam, ex lege Normannorum, commilitonibus ſuis diviſit. Scoti citius illud ſe jugum accepiſſe ferunt, ſed leges, Macolmo II. adſcriptæ, tantam antiquitatem non loquuntur.

(1) Vaſalli uſque ad annum 21. ſunt in cuſtodia Regum, homagium faciunt, & ſocagium præſtant: maritantur per Dominum: relevant terram: primogenitus ſuccedit in totum. (2) Vid. Spelman. Gloſſ. voce *Sokemanria* & *Warda.* Frene in *Cuſtodia* & *diſparagare.*

§. XXX. Toto terrarum orbe vix eſt plebs pronior in partes, factiones & ſtudium rerum novarum: quamobrem toties arma civilia, conſpirationes & tumultus, in ſui ipſius perniciem, moverunt.

(1) Olim ex bellis mage, quam ex naturali odio, invaluit, teſtimonium Scoti in Angliam, aut Angli in Scotiam non eſſe admittendum, aucto-

auctore Camdeno ad A. 1571. (2) Bellum civile, inter Roſam albam & rubram, Blondus Italica, Roſemundus Gallica lingua deſcripſit, in *Hiſtoire des guerres civiles.* (3) De conjuratione ſulphurea, in cujus memoriam feſtum die 5. Nov. quotannis celebratur, Camdenus, Barclajus, Grotius lib. XIV. Hiſt. fin. ipſeque Rex Jacobus operum n. 6. (4) De reliquis P. d'Orleans *Hiſtoire des Revolutions d'Angleterre, depuis le commencement de la Monarchie.* (5) Unde nomina *Whiggs* & *Torys* ſint enata, & quinam hodie illis deſignentur Vid. Rapini diſſertation *ſur les Whiggs & les Torys.* (6) An expediat Britanniæ eſſe factiones, confer *Memoires de Clarendon*, & *les fautes aux deux cotés.*

SECTIO IV.

De Statu Eccleſiaſtico.

§. XXXI. Religio Chriſtiana, in prima ſui infantia, Inſulæ huic alluxit; ſed Conſtantinus Eccleſiam vere inſtauravit; Henricus VIII. à jugo Papali, Eliſabetha à ſuperſtitionum nebulis purgavit, ejuſque ſupremus defenſor & Caput Rex eſt.

(1) An Joſephus Arimathæus, Petrus & Paulus Evangelium his nunciaverint, vide Stillingfleet origines Britannicas, & Uſſerii primordia Eccl. Britann. (2) Plane ſec. II. auſpiciis Lucii regis, illud jam radices egiſſe videtur; ſeculo III. Albanus primus martyr, & Helena Chri-

ſtiana; de qua Baron. Annal. ad A. 315. (3) Scoticis Monachis Fulda Germaniæ & S. Gallus Helvetiæ originem debent. (4) Cur Henr. VIII. neque Lutheri neque Zwinglii doctrinam adoptarit. (5) Qualem formulam Eliſabetha conſtituerit, confeſſione fidei, articulis 39. comprehenſa. Vide Burneti Hiſtor. reformat. & Etat preſent d'Angl. t. 1. p. 247. (6) Angliæ Rex caput Eccleſiæ à Chriſto proximum eſt, cum limitata poteſtate legum condendarum. (7) Fata religionis & ſtatus eccleſiaſtici, in fine ſingulorum librorum dedit Rapinus, uſque ad tempus reformationis.

§. XXXII. Eccleſia, non uno ſciſmate, in *Epiſcopalium* & *Puritanorum* ſectas abiit; a quibus diſcreti *Independentes* tertium genus conſtituunt, in varias familias minores ſubdiviſi.

(1) Diſcrimina Epiſcopalium, Presbyterianorum, Nonconformiſtarum, Independentium, & Quakerorum, unde enata. V. Horn. Hiſt. Eccl. art. III. & characteres eorum apud Burnetum memoires t. 1. p. 548. & t. 3. p. 182. (2) In Anglia & Hibernia Epiſcopales, in Scotia Presbyteriani dominantur. (3) Lepida narratio Barclaji Icon. anim. c. 4. (4) Judæi A. 1290. ejecti, à Cromwello iterum admiſſi. (5) Ammonius l. 8. ep. 8. inter Eraſmianas pag. 410. de temporibus Henrici VIII. hyperbolice: *Lignorum pretium auctum eſſe non miror, multi quotidie hæretici holocauſtum nobis præbent: plures tamen ſuccreſcunt. Quin & frater germanus mei Thomæ, ſtipes verius, quam homo, ſectam (ſi Diis placet) inſtituit, & diſcipulos habet.*

§. XXXIII.

§. XXXIII. Cleri, pariter ac Laicorum, ordo eſt triplex: Epiſcopalis, Cleri titulati, & Cleri inferioris. Angliæ duo Archiepiſcopi: Cantuarienſis, *Primas totius regni*, & Eboracenſis, *Primas Angliæ*: illi Epiſcopi XXII. huic IV. ſubſunt. Hibernia IV. A. Ep. & XIX. Epiſcopos numerat: Scotia nullos agnoſcere voluit.

(1) AEp. Cantuarienſis *Dei gratia* vocatus a Rege, quem coronat: ſicut Eboracenſis Reginam. (2) Eſt Parium regni primus. (3) De auctoritate, dignitate & judiciis Epiſcoporum. (4) de Decimis Seldeni diſſertatio, à Cl. Clerico Latine Comment. ad Pentateuchum adjuncta. (5) Ejus fata, & Grotii ea de re judicium l. 1. de J. B. & P. c. 1. *fin.* (6) Cyprianus ep. 66. *Decimæ jure quidem Moſaico debebantur, minime autem jure Chriſtiano.*

§. XXXIV. Angliæ Reges Pontificis Romani vaſalli & ærarii fuerunt, & populus ab ejus emiſſariis per tributum S. Petri emunctus; donec Henricus VIII. A. MDXXXIV. ejus religionem & ſervitutem excuſſit, maximo gentis bono.

(1) Denarium S. Petri, qui & *Eleemoſyna* Petri, *Romeſcot* & *Peterpence* dicebatur, Inas Rex inſtituit A. 727. firmavit Offa A. 760. & Ethelolphus A. 840. (2) Hacpropter Innoc. IV. *Hortus*, ajebat, *deliciarum Papis fuit Anglia*, &

puteus inexhauſtus. (3) Inſtrumentum quo Joannes Rex A. C. 1213. *fidelitatem domino Papæ, tanquam feudatarius, juravit, & homagium fecit*, eſt apud Matth. Pariſ. ad dict. annum. Acta integra dedit Rimer. t. 1. pag. 166. ſeqq. (4) Henrico VIII. iniquiores Sanderus & Varillaſius, à Burneto in Hiſt. ref. reprehenſi. (5) Bona animi & corporis, Reformationi imputanda, gtaphice Caſaubonus explicavit, in dedicatione ad Annales Baronii, ad Jacobum Regem.

SECTIO V.

De Adminiſtratione ſummi Imperii.

§. XXXV. Auguſtum regni concilium, quod Parlamentum appellatur, eſt ſolennis conventus trium Ordinum regni, auctoritate Regis, ad conſulendum ſtatuendumque de negotiis regni indictus.

(1) Tacit. Agric. c. 12. de Britannis: *Olim Regibus parebant, nunc per principes factionibus & ſtudiis trahuntur: nec aliud adverſus validiſſimas gentes pro nobis utilius, quam quod in commune non conſulunt.* (2) De *Wittenagemot* Anglo-Saxonum, ſeu conventu Sapientum, *Thanes*, vide Rapin. Hiſt. d'Anglet. tom. 1. pag. 474. ſeqq. (3) Initia Parlamenti hodierni à Gulielmo Conquæſtore; formam dedit Joannes ſine terra, (4) Series utriuſque interrupta inde ab Eduardo I. Auctoritas crevit ſub Jacobo I. Communiarum maxime ſub Cromwello. Vid. Will. Peyt.

Petyt *Jus antiquum Communium Angliæ aſſertum.* (6) An prudenter populus admiſſus, vid. Eſſai ſur le gouvern. c. 14 (7) Differt a Parlamento Gallicano, & comitiis Germanorum. (8) Vocabula huc pertinentia *Spreaker*, *committé*, *bill*, *prorogare*, *adjournare*, *diſſolvere.*

§. XXXVI. Leges Anglorum a Saxonibus maxime, minus a Danis & Normannis manarunt, quas varia Regum exceperunt ſtatuta, in comitiis condita. Juris Romani in Scotia major eſt uſus, quando ſilent conſuetudines & conventuum decreta.

(1) Leges Anglorum primus in ſcripturam redegit Ethelredus Cantii Rex, tum Inas, Offa, Eduardus III. & denique Wilhelmus Nothus & Henr. I. (2) Lex Anglorum ſingularis, contraria *l. 6. D. de His qui ſui vel al.* de marito, intra quatuor maria manente. (3) Juri Romano in quibus judiciis ſit locus, Vid. Arthur. Duck de auct. jur. civ. l. 2. c. 8. 9. 10. (4) Severus *l.* 1. *C. de Rei vind.* Eboraci dedit, ibique obiit. (5) Lex Scotorum de *Marcheto*, a Malcolmo 4. ſublata. (6) Quid ſit *Habeas corpus &c.*

§. XXXVII. Inter tribunalia temporalia eminet Bancus Regius, in quo criminalia, velut coram Rege, tractantur; tum Curia Cameræ ſtellatæ, Bancus communis, Scaccarium, Curia Wardorum, Admiralii, Aſſiſæ & Jurata: in provinciis *Circuit.*

 (1) Du-

(1) Duplex judiciorum ſpecies, altera per *Aſſiſam*, altera per *Juratam*. (2) Cur quæſtio regulariter non adhibeatur, vide Smith de Rep. Angl. l. 2. c. 27. (3) Quomodo crimina, *high treaſon*, *petty treaſon* & *felony* plectantur. (4) Judicia peregrinorum laudata. (5) De advocatis Juvenal. Satyr. xv. *Gallia cauſidicos docuit facunda Britannos*. (6) Thuan lib. 49. ad A. 1572. *Mos eſt apud Anglos, cum de capite civis deliberatur, ut judices in ſecretum locum ſecedant, ubi ſine cibo, potu, igne, candela maneant, interdicto etiam omni colloquio, niſi cum teſtibus contra reum productis, donec de ſententia contra reum pronuntianda inter eos convenerit.*

§. XXXVIII. Inter regni Magiſtratus quondam fuit Comes Palatii, & Juſtitiarius capitalis, qui & Regis abſentis vices gerebat: hodie, abrogata horum auctoritate, Magiſtratus urbium & Scabini *Aldermanni* vocantur

(1) De Comite Palatii locus notabilis Matthei Pariſ. A. 1236. *Comite Ceſtriæ gladium S. Eduardi, qui Kurtein dicitur, ante Regem bajulante, in ſignum, quod Comes eſt Palatii, & Regem, ſi aberret, habeat de jure poteſtatem cohibendi: ſuo ſibi, ſcilicet Ceſtrenſi Conſtabulario miniſtrante, & virga populum, cum ſe inordinate ingereret, ſubmovente.* (2) Catalogum Juſtitiariorum, ſub Regibus Normannicis, Spelmannus contexuit. (3) Dignitas *Lord Major* Londini & Eboraci. (4) *Huſdingum* Curia Londinenſis ſuprema, ab *hus* domus, & *ding* lis. (5) LL. Edwardi Confeſſoris c. 35. *Apud Anglos antiquitus vocabantur Ealdormen, quaſi Seniores*,

-niores ; non propter ſenectutem , ſed propter ſapientiam & dignitatem.

§. XXXIX. Federum, belli & legationum jus Rex ſolus habet ; ſed haud inſigni effectu : quia tributa extra ordinem exigere nequit ; in quibus rerum gerendarum nervus.

(1) Federa, legationes, conventiones & tractatus, quos Reges Angliæ, ab A. MCI. ad MDCXXV. cum Impp. Regibus & Pontificibus celebrarunt, digeſſit Thomas Rymerus, Hiſtoriographus Regius, XVII. voll. (2) Opus hoc pretioſiſſimum, cujus 200. tantum exemplaria, regiis ſumtibus, typis ſunt exſcripta, ex tabulis turris Londinenſis & ex bibliotheca Cottoniana eſt depromtum, Halifaxio urgente. (3) Inchoavit A. 1704. obiit 1714. ex quo Robertus Sanderſon duos poſteriores tomos edidit. (4) Elogium operis vide apud Leibnit. præfat. Mantiſſæ Codicis in fin. (5) Summam dedit Clericus in bibliotheque choiſie t. XVI. ſeq. Potiora inſeruntur Corpori diplomatico Gallico.

§. XL. Ærarium Britanniæ ante Eliſabetham non adeo refertum erat, quum lana evehebatur, & pannus aliunde carius emendus : hodie vero ex tributis agrorum & ædium, metallis, & vectigalibus portuum, *Tonnage* & *Puntage* locupletiſſimum habetur.

(1) Tacitus Agric. c. 13. *Ipſi Britanni delectum ac tributa & injuncta imperii munera impigre obeunt, ſi injuriæ abſint : has ægre tolerant.* (2) De tributis per diœceſin Britanniarum a Ro-

manis exactis *l. 2. C. Th. de Exact.* (3) Fructus commerciorum hodiernos Dr. Davenant curioſo libello excuſſit, & oſtendit A. 1688. reditus a ſex myriadibus librarum ſterling. ad quatuordecim myriadas excreviſſe. (4) Bodinus lib. VI. de Rep. c. 2. *Cum in Angliam legationis cauſa profecti fuiſſemus, populi conventus ſumma cum voluptate ſpectavimus; tributi nomine quingenties ſeſtertium pro ſumtibus Reip. neceſſariis oblatum à populo fuiſſe, Reginam tamen dimidiam pecuniæ ſummam recuſaſſe, ac populo gratias egiſſe.* (5) Saavedra Symb. polit. 67. *Nulla tributa minus noxia, quam quæ advectis mercibus imponuntur in portubus: ea enim magnam partem pendunt exteri. Quare prudentiſſime in iis conſtituti ſunt reditus Regii in Anglia, ipſo Regno immuni relicto.*

§. XLI. Omnis nummus aureus & argenteus, olim in turri Londinenſi cudebatur, ex decreto Eliſabethæ; nunc aliæ ſtationes acceſſere. Carolus II. ſtationem monetariam permutatoriam inſtituit. Moneta eſt proba, nec extra regnum eam deportare licet.

(1) Eſterlingus non à *ſtarling*, ſturno; nec a Scotiæ urbe *Stryvelin*; neque a Saxon. *Steore* regula, ut Brady conjecit; nec à caſtro *ſtarlin*; neque à *ſtarre*, ſtella; ſed a Normannis, aut Flandris flatoribus, velut moneta Eſterlingorum, id eſt Oſt-Saxonum dictus. (2) Stationes monetariæ minores quinque, A. 1696. inſtitutæ.

§. XLII. Militaris gloria in caſtris

&

& navibus ſumma eſt, ob Martium populi ſpiritum, ſtipendia promta & Ducum peritiam: in acie, quam in obſidione ſunt fortiores.

(1) Numerus militum terreſtrium tempore belli ad 80000. accedit, quorum pars vix dimidia extra regnum duci poteſt; maritima militia 40000. æſtimatur. (2) Dictum Mauritii Principis, de neceſſitate panis tritici & carnis bubulæ. (3) Natura equorum Britannicorum, & an in equitatu plus roboris, ſicut in pedite, Taciti ævo. (4) Armamentaria Londini, Portsmuti, Plimuti & Vindeſorii. (5) Duces Marlboroughius, Ormondus, Stanhope &c.

§. XLIII. Navalis potentia modica fuit, ante Henricum VII. quamdiu naves aliunde coëmebantur: crevit ſub Eliſabetha: tandem maximis par, & navium bellicarum numero ſuperior eſſe cœpit.

(1) Britanniæ dominos eſſe, qui mare teneant, ajunt Angli apud Grot. lib. 13. Hiſt. Belg. ad A. 1604 (2) Romanorum claſſis Britannica in *l. 46. ad SCt. Treb.* & Gruter. inſcript. pag. 493. (3) Dominium maris circumambientis an recte a Seldeno defenſum, a Grotio impugnatum ſit, vide Ampl. Bynkershoekii diſſert. *de dominio maris* (4) Demiſſio apluſtrium antiqua, v. Lipſ. lib. 1. Elect. c. 23. (5) Admiraliorum magnorum origo, natura, jus, apud Seldenum mar. clauſ. l. 2. c. 18. ſeries apud Spelmannum in Gloſſ. v. *Admiralius.* (6) Franc. Drack, Forbiſſerius, Pembrockius, Leacke, Norriſius, Bin-

Bingius, Camarthenus, aliique recentiores Admiralii; alii Vice- & Contra- Admiralii, ſive *Schout by nacht*. (7) Vela rubra, cœrulea, alba. *Eſcadres*.

SECTIO VI.

De Forma Reip.

§. XLIV. Olim in multos dominos diviſa, ſub Egberto A. DCCC. Monarchia facta eſt. Wilhelmus Conquæſtor, gladio omnia premens, A. MLXVI: abſolutum imperium conſtituit; Johannes ſine terra A. MCCXV. per *Magnam chartam* de eo remiſit: Henricus VIII. id recuperavit; ſub Jacobo I. & ſeqq. forma diſſimilaris, & mixta firmata eſt, ut Rex conſenſu Optimatium & populi floreat, hi ſine Regis conſenſu nil poſſint.

(1) Jam in Heptarchia Saxonum ſemper unius potentioris auctoritas prævaluit, ne tamen patrimonii jure aut herili quadam ratione æſtimaretur. (2) Abſolutæ Monarchiæ antiquæ teſtes Bracton. lib. 1. c. 8. l. 2. c. 7. & Glanvilla l. 7. c. 10. (3) *Magna charta*, auguſtiſſimum Anglicanæ libertatis diploma, devotione carminis horrendi ſancita, ſub Henrico III. teſte Bakero, in ejus vita. Vide eam apud Rapin. tom. II. lib. 8. pag. 344. (4) Judicium de Sidneji *diſcours ſur le gouvernement*; & de la Mothe-Fenelon *Eſſai*

Eſſai ſur le gouvernement civil c. 14. (5) Schurtzfl. diſp. 34. §. 26. *Hoc regnum, non ex communi regnorum conditione, ſed ex ſuis legibus moribuſque æſtimandum eſt, in quo Reges, ab ipſis etiam regni incunabulis poteſtatem non amplam, eamque pactis adſtrictam & arctiſſime circumſcriptam habuerunt: quæ ſane ejuſmodi ſemper fuit, ut omne pondus a ſuffragio Ordinum acciperet, quorum poteſtas in regno, non turbato ejus ſtatu, prævaluit.*

§. XLV Rex ergo à ſuprema poteſtate inſtructus, Remp. adminiſtrat ſecundum leges, de bello & pace decernit, convocat & diſſolvit Parlamentum, creat nobiles & Epiſcopos; munera publica diſpenſat, dat veniam delictis; cudit monetam; tutelam gerit vaſallorum, aliaque regalia majora & minora exercet.

(1) An Rex, præter Deum, ſuperiorem non agnoſcat, vel, ut Carolus I. in publicis orationibus ajebat: *Nulli, præterquam Deo, ad reddendas factorum rationes teneatur: hoc omnes ſapientes docuiſſe, hoc regium jus à Samuele deſcriptum oſtendere.* (2) Differatur de ſcriptis huc pertinentibus, Parei *comm. in epiſt. ad Romanos*, Buchanani *de jure regni apud Scotos*, Barclaji *contra Monarchomachos*, Miltonis *defenſione pro populo Anglicano*, Salmaſii *defenſ. regia.* (3) Judicium de utroque Boecleri in Muſeo & Schurtzfleiſchii diſſ. 44. §. 8. (4) Commendetur Grotii doctrina lib. 1. de J. B. & P. c. 3. §. 8. c. 4. §. 13. Eſſai du gouvernement civil. c. 14. & Zigleri exercitatio de Regicidio Anglorum.

§. XLVI.

§. XLVI. Ne vero Rex hac poteſtate, prætextu publicæ utilitatis, abutatur, ad *Leges* condendas Optimatium & populi concilia concurrunt; quæ & jus habent negandi *Tributa*, reos lege poſtulandi, rationes poſcendi a malis &c. in quibus libertas nationis felicis conſiſtit.

(1) Carolus II. in declaratione publica, apud Kennets Hiſtory of England.: *In regno Angliæ leges ſimul à Rege, Optimatibus, populo, ſive communitate, liberis ſuffragiis conduntur. Adminiſtratio Reip. ſecundum has leges Regi committitur. Et hæc Monarchia, ea tamen poteſtate limitata, ſine qua leges & libertas defendi nequeunt, inſtructa, Optimatum factiones, plebiſque tumultus impedit.* (2) Hinc illæ ſuperioris & inferioris conſeſſus formulæ: *Les Seigneurs ont aſſentis, les Communes ont aſſentis.* (3) An regia majeſtas pendeat ab ordinibus regni, & ab illis eripi poſſit. (4) de Maria Scota, Eduardo II, & Carolo I. variant judicia.

§. XLVII. Poſt Caroli I. necem, Cromwellus Protector democratiam reſtituere vulgo credebatur; ſed populus, unius imperio aſſuetus, non potuit imaginariam libertatem diu conſervare.

(1) Cromwelli virtutes, vitia, ambitio, hypocriſis, res bene geſtæ, & errores politici, ex ejus vita, cum notis polit. petantur. (2) Machiavelli obſervatio ad Livium lib. 1. c. 16. de populo,

pulo, caſu libertatem conſequente. (3) Cur in ſutoribus & ſartoribus plus præſidii, quam in nobilibus poſuerit. (4) Illis gubernatio regia adeo exoſa, ut quidam noluerint precari *adveniat Regnum tuum*, ſed *adveniat Reſpublica tua.* (5) in nummis RESP. ANGLORUM. (6) Adde Burnet memoires introd. pag. 128. ſeqq.

SECTIO VII.

De Ratione ſtatus.

§. XLVIII. Finis reipublicæ eſt beata Regis & civium vita, ut regnum opibus firmum, copiis locuples, gloria amplum, virtute honeſtum ſit: unde vix in alio regno populus adverſus tyrannidem magis munitus eſt.

(1) Cominæus lib. v. c. 18. *Quantum ego judicare poſſum, omnes Principatus mihi notos, ubi & Reſpublica optimo loco habeatur, minusque fiat populo injuriæ, & minus vaſtetur prædiorum, ob diſcrimina bellorum, excellit Angliæ regnum, cujus moribus omne infortunium in eos recidit, qui bella ipſa faciunt.*

§. XLIX. Domi intereſt, ut, ſemine factionum ſublato, cum Scotis unio ſancte colatur; in Hibernia rebelles coërceantur; opificia, commercia & ſocietates mercatoriæ floreant; navalis diſciplina ſalva ſit, & exercitia militaria paganorum jugiter continuentur.

(1) No-

(1) Notum illud Ariſtotelis: in perpetuo motu eſſe Reſp. mixtas, modo prævalente Rege, modo populo. (2) Militis perpetui 12435. utilitas, ad frenandam plebem. (3) An conducat Hiberniæ dari membra Parlamenti. (4) Plinius lib. III. ep. 18. *Præcipere, qualem deceat eſſe Principem, pulchrum quidem, ſed oneroſum ac prope ſuperbum.*

§. L. Galliæ Rex, inter exteros, maxime obſervari debet: cum Proteſtantibus ob vinculum religionis, cum Hiſpanis, Turcis & Moſcovitis commerciorum ergo, pax colenda: & curandum, ne quis potentior ſit mari, utque ipſa maneat examen, in bilance Europæ.

(1) Dictum vetus: Francum amicum habeas, non vicinum. (2) Confer Temple *Conſiderations generales ſur l'etat & les interets de l'Empire, de la Suede, du Danemarc, de l'Eſpagne, de la Hollande, de la France, & de la Flandre, par rapport à l'Angleterre.*

§. LI. Prætenſiones format tum in Galliam univerſam, tum in Normanniam & Aquitaniam, ejus provincias. Arrogat ſibi quoque dominium maris circumflui, & immunitatem à vectigali, in Danico Helleſponto.

(1) Anglorum cauſam Walſingham, Knighton & Ludewigius ſingulari diſſertatione, t. 2. Opuſc. 9. adverſus Froſſardum, Gaguinum, du Chene, Bouchetum, Bodinum, alioſque Gal-

Gallos egerunt. (2) Elegans Rapini t. 11. lib. x. diſſertatio *de Lege Salica* & lib. XII. diſſert. de *Puella Aurelianenſi* pag. 180. (3) Homagium Eduardi III. & Declaratio confiſcationis ducatus Aquitaniæ, contra Regem Eduardum, eſt apud Leibnit. *tom. I. pag.* 132. & 228. (4) Idem *t.* 2. *p.* 271. acta quædam, de antiqua prætenſione Regni Angliæ in Scotiam collegit. Vid. Knigton lib. 3. c. 2.

SECTIO. VIII.

De Titulo & Inſignibus Regni.

§ LII. Angliæ & Scotiæ nominibus extinctis, titulus Regis eſt: *Dei gratia, Rex Magnæ Britanniæ, Franciæ & Hiberniæ, Defenſor Fidei.* A ſubjectis *Sir*, id eſt dominus, compellatur. *King*, à *Kuning*.

(1) Jacobus I. A. 1604. Angliam & Scotiam extinctis odiorum vocabulis, in unum corpus redegit V. Baconis de Verulamio *Felix Scotiæ cum Anglia unio.* (2) Henricus II. Hiberniæ *Dominus* factus. (3) Henricus VIII. titulum *Regis Hib.* adſcivit A. 1541. (4) Idem A. 1521. *Defenſor fidei*, à Leone X. appellatus, ob ſtrictum, *pro defenſione ſeptem ſacramentorum*, calamum, adverſus Lutherum, qui ei reſpondit tom. II. Jenens. f. 130. (5) Bullam Leonis vide apud Selden. de tit hon. p. 1. c. 5. aliam Clementis VII. in Act. Publ. Rymeri t. 14. p. 13. (9) Adde Burnet lib. 1. & du Chene l. 20. p. 1011.

§. LIII.

§. LIII. Inſignia regni ſunt quadripartita: in quadra prima & quarta tres Anglici Leopardi, cum Scotorum rubeo leone & equo Luneburgico, in ſecunda lilia Francica; in tertia Hyberniæ chelys aurea cernitur. Supra eſt corona clauſa liliata: telamonum alter leopardus coronatus, alter unicornu, cum ſymbolo: DIEU ET MON DROIT. Scutum periſcelide cingitur.

(1) Angliæ leopardos, a Richardo I. ad ſacrum bellum ſe accingente, Spelmannus derivat Aſpilog. p. 45. (2) Scoti olim cruce Andreana uſi, auctore Boetio in Hiſt. Scot. (3) Chelyos origo, forſan a Rege Davide. (4) Symbolum iſtud à Richardo I. (5) Eliſabethæ vero & Annæ *Semper eadem.* (6) Wilh. III. *Je maintiendray.* (7) Scotico apici adſcriptum IN DEFENS.

SECTIO IX.

De Singularibus Regum.

§. LIV. Modus ſceptra capeſſendi hereditarius fuit, jam a Saxonum & Wilhelmi temporibus; ut tamen momentum ei adferret Procerum & populi conſenſus. Feminarum vero, ad ſuc-

ſucceſſionem haud infeliciter admiſſarum, exempla deſunt, ante Marias, Scotiæ & Angliæ reginas.

(1) Robert Brady in *Compleat Hiſtory* of *England*, hereditarium ſuccedendi modum profeſſa opera probare voluit, renitente Tyrrelio in *General Hiſtory* (2) de feminarum imperio Tacitus Agric. c. 16. de Britannis *Voadica, generis regii femina, duce (neque enim ſexum in imperiis diſcernunt) ſumſere univerſi bellum.* & lib. XIV. Annal. 35. *Boudicea, curru filias præ ſe vehens, ut quamque nationem acceſſerat; ſolitum quidem Britannis feminarum ductu bellare teſtabatur.* (3) Bodinus lib. VI. de Rep. c. 5. *Regnum Britannorum, etſi Domitiani temporibus ad feminam perveniſſe legimus, mille tamen & quingentos amplius annos, feminarum imperia nulla pertulerat, quouſque Maria, Eduardi VI. Regis Anglorum ſoror, fratris imperium excepit: decimo fere poſt anno, quam Maria Jacobi V. Regis Scotorum filia, regni gubernacula ſuſcepiſſet, quæ prius ad centum & quinque Reges, ſemotis feminis, delata continua ſerie fuiſſe legimus. At etiam Bitrico rege, uxoris veneficio quondam ſublato, ſenatus populuſque Scotorum ſempiterna lege vetuerat, Regum uxores Reginas appellari, aut publice Maritis aſſidere.* (4) De origine vocis *Queen*, comes, *compagnon*, perſona regi proxima, regina, & cur Weſtſaxones eam negarint reginis, vid. Selden. de tit. hon. p. 1. c. 6. §. 7.

§. LV. Ceremoniæ coronationis & unctionis quando ceperint, incertum eſt. Inſignia regni, quorum in illis uſus, in turri Londinenſi aſſervantur,

(1) An Saxonum ævo unctio uſitata, an vero Alvredus primus fuerit unctus? (2) in fabulam, de origine olei, & coronæ imperialis clauſæ, inquirit Seldenus de tit. hon. p. 1. c. 8. (3) Poſt ſacrum ſermonem, Weſtmonaſterii in templo Petri, præſentibus Archi-Epiſcopis, Epiſcopis, regni Officialibus, & Equitibus ordinis, Rex jurat, ungitur, accipit calcaria, gladium ſine mucrone, (qui *Curtana* vocatur) veſtimenta, globum, annulum, baculum, & coronam Eduardi Confeſſoris, Biblia, benedictionem, homagium & S. Cœnam. (4) Matth. Pariſienſis Hiſt. Angliæ ad A. 1166. *Innunguntur Reges in tribus locis, in capite, in pectore, & brachiis: quod ſignificat gloriam, potentiam & fortitudinem.*

§. LVI. Donum tactu curandi ſtrumas, *the Kings Evil*, vel epilepſiam & ſpaſmum annulo Eduardi, ægre Eliſabetha exercere voluit, Wilhelmus III. tanquam ſuperſtitioſum, repudiavit.

(1) Tokerus, in libro, *Chariſma, ſeu donum ſanationis*, originem facultatis hujus à Lucio petit, veramque Eccleſiam hoc argumento probat; a Smithæo in flor. Hiſt. Eccl. gentis Angl. deriſus. (2) Malmesburienſis ab Eduardo, & ex ſomnio adoleſcentulæ, lib. 2. addens: *Multoties Eduardum Confeſſorem hanc peſtem in Normannia ſedaſſe; Unde in noſtro tempore quidam falſam inſumunt operam, qui aſſeverant iſtius morbi curationem non ex ſanctitate, ſed ex Regalis proſapiæ hereditate fluxiſſe.* (3) Anglis id negant Galli, ut du Chene lib. 10. Hiſtoire d'Anglet. pag. 437. & Lancre de l'incredulité tr.

3. n.

3. n. 12 pag. 165. (4) De Wilhelmo auctor eſt Miſſon Voyage d'Italie p. 2. p. 211.

§. LVII. Ad characteres Regum pertinet, quod Eduardus Conf. auctoritatem regno conciliavit; Wilhelmus Conquæſtor abſoluti imperii fuit auctor: Henricus VI. Galliam adjecit: Henricus VII. Anglorum Salomo, Roſas conjunxit, & filiæ nuptiis cum Scotiæ Rege fundamenta hodiernæ monarchiæ jecit. Henricus VIII. propter divortium negatum, Papam ſuſtulit, non Papatum, ipſeque Caput Eccleſiæ factus. Eduardus VI. ævi ſui miraculum, reformationem ſacrorum inchoavit, quam prudentiſſima Eliſabetha virili animo abſolvit: Jacobus I. doctus & pacificus, regna univit: Carolus I. decollatus; Carolus II. & Jacobus II. Pontificiis addicti; Wilhelmus III ſapiens, & Britanniæ liberator

(1) Characterem Henrici VII. quem Baco de Verulamio dedit, ſugillat Rapinus lib. 14. (2) Argumenta utriusque partis, in cauſa divortii Henr. VIII. & Catharinæ. (3) Diverſos de Eliſabetha ſermones, virtutes & vitia ejus complectentes, narrat Grot. lib. XII. Hiſt. pag. 431. (4) Gallorum in eam ſcomma: *Anglois vous dites* &c. (5) Cur illa non nupſerit uni tot procorum, variæ conjecturæ. (6) Grotius epiſt.

 1447.

1447. *Eliſabethæ tempora non minus pulchrum præbent regnandi exemplum, quam ullæ hiſtoriæ: plane ut felices futuri ſint Angli, ſi ad eam formam res redeant. Magna ſemper fiet ejus reginæ auctoritas, eaque nuſquam magis, quam in ipſis Parlamentariis Conventibus emicuit. Totius enim populi animos, quæ vere regia poſſeſſio eſt, habebat in ſua poteſtate: Liberalitas autem populi tanta, ut eam ſæpe coërcuerit Regina, idque cum domaret Hibernam feritatem, Regiam in Gallia ſublevaret domum, Batavos perire non ſineret, Hiſpaniam & Americam claſſibus territaret, ad quas res tantas facile ei ſumtus ſuppetebant, quia alii non erant neceſſarii, & in populi odium incurrentes recidebantur.* (7) Jacobus I. a conſpectu ſtricti gladii abhorruit, vitio a matre ingenerato. Vid. Digbæus de Sympathia. (8) Caroli II. ingenium & mores vide apud Burnetum memoires t. 2. p. 603. (9) Originem Wilhelmi Conquæſtoris, Henrici VII. & Jacobi I. &c. vid. Imhoff Hiſtoria Genealogica Regum M. Britanniæ.

§. LVIII. Hodie Regnis feliciſſime præeſt Georgius Ludovicus, ſimul Elector Hanoveranus & Dux Brunſuicenſis: natus 28. Maji MDCLX. coronatus 20. Oct. MDCCXIV. cuſtos ſecuritatis publicæ, verus religionis afflictæ Defenſor, rerum pace & bello geſtarum magnitudineglorioſus.

(1) Domus Hanoveranæ ſucceſſio, lege Parlamenti declarata, 22. Mart. A. 1701. & plenius A. 1705. (2) Georgii gloria militaris in Belgicis, Turcicis & Gallicis bellis. (3) Ejus

Ejus familiæ genealogia & origo, a Guelphis. (4) Camdenus in Yorkshire.: *Eboracenſis provinciæ primus & unicus Comes erat Otho, filius Henrici Superbi, Ducis Bavariæ, e Matilde, filia Henrici II. Regis Angliæ, qui poſtea Imperator Auguſtus ſalutatus & Otho V. appellatus. A quo oriundi ſunt Duces Brunsvicenſes in Germania, qui in hujus cum Angliæ Regibus cognationis argumentum, iiſdem inſignibus, quibus primi Reges Angliæ, e ſanguine Normannico, duobus ſcilicet leopardis, ſive leonibus aureis in clypeo rubro utuntur.*

§. LIX. Ejus filius, Georgius Auguſtus, natus 30. Oct. MDCLXXXIII. Walliæ Princeps declaratus A. MDCCXIV. ex conjuge Wilhelmina Charlotta, primogenitum ſuſcepit, Fridericum Ludovicum, Ducem Gloceſtriæ a. d. 31. Jan. MDCCVII.

(1) Regis primogenitus Saxonum ævo *Æthelingus* & *Clito* dictus. (2) Poſtea nullus titulus certus, donec Eduardus I. filio titulum Principis Walliæ & Comitis Ceſtriæ dedit. (3) Hodie naſcitur is *Dux Cornubiæ*, *Comes Ceſtriæ & Flintæ*; creatur & fit Princeps Walliæ. (4) Diploma Eduardi III. apud Selden. de tit. hon. p. 2. c. 5. *Eduardum Principem Walliæ fecimus & creavimus, & dictum principatum illi dedimus & conceſſimus, & per chartam noſtram confirmavimus, ac ipſum de dicto principatu, ut ibidem præſidiendo præſideat, & præſidendo dictas partes dirigat & defendat, per ſertum in capite, & annulum in digito aureum, ac virgam argenteam inveſtimus juxta morem.*

§. LX. Jacobus Eduardus, reginæ ſi, in partu ſimulato, non eſt ſuppoſitus 21. Jul. MDCLXXXVIII. certe ſecundum leges regni haud natus, & Pontificius, regni ſpem reliquam nullam habet.

(1) Ejus nativitas ex Burneti memoires lib. III. pag. 291. ſeqq. (2) Varia ejus nomina, Prætendentis, Principis Walliæ, Equitis S. Joris, Ducis Gloceſtriæ, (3) Conatus varii repulſi. (4) Aſſeclæ ejus apud Anglos, Scotos & Hibernos, qua de cauſa. (5) De patre Burnetus in memoires lib. 3. & Schurtzfl. diſſ. 34. §. 26. *Jacobus II. regnum ab origine ſua liberum & in libertate perpetua conſervatum ideo amiſit, quia pacta, quibus coaluit ſemper & conſtitit, repromiſſionis ſuæ oblitus violavit, & religionem, quæ integro abhinc ſeculo primas in regno tenuit, ſpecie paritatis infirmare paulatim, & deinceps exſtirpare voluit, ad quam tuendam jurejurando ſe obligarat.*

§. LXI. Miniſtrorum regni primus quondam fuit Magnus Senechallus, hodie eſt Cuſtos magni ſigilli, qui ſimul Cancellarius; tum Theſaurarius, Præſes Conſilii Status, Cuſtos ſigilli privati; ſummus Cubicularius, Marechallus, & Admiralius magnus.

(1) De officio Cancellarii Angliæ cum catalogo Cancellariorum, vid. Joh. Seldenus. (2) Cubicularii magni dignitas hereditaria familiæ ducis d'Ancaſter. (3) Admiralii magni munus

cur

cui non niſi Principi ſanguinis, vel marito Reginæ, aut viro optime merito conferatur. (3) Duo Secretarii ſtatus, ab Henr. VIII. ætate, quibus tertius poſt unionem acceſſit. (4) De Vice Comite Townshend.

§. LXII. Palatia Regum celebriora ſunt Aula alba, *Wittehal*, St. James, arx Windſorienſis, Hamptoni curia & Groenwich: in quibus miniſtri Eccleſiaſtici, Civiles & Militares Aulæ ſplendidæ ſunt præfecti.

(1) De Decano capellæ regiæ, Præfecto oratorii & Eleemoſynario magno. (2) Cancellarii, & Magni Magiſtri palatii auctoritas, Cubicularii, Stabularii, & *the Stole*, forſan a Stola & veſte regia, cui præpoſitus eſt, dicti (3) Regis Cuſtodes *Gentlemen Penſioners*, *Yeomen*, Equites, Peditesque.

SECTIO IX.

de Viris illuſtribus.

§. LXIII. Virorum illuſtrium celebriores ſunt Morus, Wolſæus, Polus, Robertus Comes Eſſexius, Cranmer, Baco de Verulamio, Hide, Duces d'Ormond, d'Albemarle, Buckingham, Hamilton & Marlborough: Mylords Clarendon, Polwart, Southamton

 Schafts-

Shaftsbury, Angleſey, Sunderland Briſtol, aliique plures,

(1) Guil Roperi vita Th. *Mori.* (2) De *Wolſæo*, lanii filio, ita Thuanus lib. 1. *Thomas Wolſæus, homo vili & ſordido loco natus, ſed tanta ambitione & ſuperbia præditus, ut gravis proceribus & nobilitati, poſtremo Regi ipſi moleſtus fuerit* &c. (3) idem vero tanquam Mæcenas laudatus, ab Anton. a Wood *Antiq. Oxon. lib. I. ad hh.* (4) Mariæ ſententia, qua Cranmerus ad rogum damnatus, eſt apud Rymer. Act. publ. tom. xv. pag. 431. Effigies ejus apud Rapinum tom. VI. pag. 1. John Strype *Memorials of Thomas Cranmer.* (5) Pufendorf de orig. & progr. jur. nat. *Sapientiſſimus Baco, Angliæ Cancellarius, præcipue velut claſſicum ceciniſſe & ſignum ſuſtuliſſe videtur, ut in rebus Philoſophicis aliquid ulterius & exquiſitius inveſtigaretur, quam quo hactenus Scholarum parietes reſonuerant. Sicut ſi quæ eſt pulchrius noſtro tempore efflorеſcentis Philoſophiæ gratia, iſti viro non minima ex parte debeatur.* (6) Recentiorum characteres dedit Burnetus in memoires lib. 1. pag. 185. & paſſim. Adde ejuſdem Memoires de la maiſon d'Hamilton (7) Eſſexii exitus miſerabilis, apud Grotium lib. x. Hiſt. pag. 414.

SECTIO X.

De Scriptoribus Britannicis.

§. LXIV. Britanniæ veteris faciem Guil. Camdenus in *Britannia*, Lond. 1607.

1607. fol. optime expoſuit. Geographiam medii ævi Edmundus Gibſon, in verſione Camdeni Anglicana, docte illuſtravit. Mappas geographicas ſub Romanis; Saxonibus & noſtri temporis Rapin Thoyras *t.* 1. *p.* 1. & 91. & *t.* 2. *fin.* hiſtoriæ ſuæ inſeruit. Noviſſima Geogrophia, in Beevereli *Delices de la Grande Bretagne* comprehenditur.

(1) Hiſtoriam naturalem Angliæ Carolus Leighs; Scotiæ Robbertus Sibbaldus; Hiberniæ Gerardus Boate deſcripſerunt. (2) Theatre de la Grande Bretagne, ou deſcription des Palais. 1724.

§. LXV. Hiſtoriam antiquam, ſub *Romanis*, Scriptores de rebus Cæſarum ſparſim attigerunt; *Saxonum* & *Danorum* res geſtæ, ex Commelini, Savilii, Camdeni, Twysdeni, Felli, & Galei collectionibus petendæ ſunt: Duchenius *Normannicarum* rerum ſcriptores collegit, quorum præcipuus eſt Matthæus Pariſienſis.

(1) Inter Hiſtoriæ Auguſtæ ſcriptores, *Tacitus*, in Agricola, ptincipem locum obtinet. (2) Anglorum vetuſtiſſimus ſcriptor eſt *Gildas*, cogn. Sapiens, circa medium ſec. VI. (3) Tum *Beda*, cogn. Venerabilis; ſec. VIII. Hiſtoriam Eccl. Gentis Anglorum deſcripſit. (4) Bonus item, ac narrationis fide, & judicii maturitate ſcriptor eſt Wilh. Malmesbur. *de rebus*

geſtis Anglor. quem Galeus *Patrem hiſtoriæ gentis* appellavit, & Mabillon de Stud. Monaſt. p. 2. c. 20. aliis prætulit.

§. LXVI. Afredi M. vitam Spelmannus illuſtravit; Wilh. Conquæſtoris Samuel Clarke; Richardi III. Th. Morus; Henrici VII. Baco de Verulamio & Marſolierius; Henrici VIII. res geſtas Brooke & Burnetus excuſſerunt. Eliſabetha famæ præconem nacta eſt Camdenum, Jacobus I. Sanderſonium; Carolus II. Burnetum; Wilhelmus III. & Maria Sylvium, Chevalierium & Samſonum.

(1) Camdeni Annales Regni Eliſabethæ, magna gravitate & elegantia compoſiti, an juſſu Jacobi Regis ſint truncati, & an ſpes ſit, eos in integrum reſtitutum iri, vide Burnet. in replicat. ad Varillaſ. Thom. Smith. in vita Camdeni pag. 52. ſeqq. (2) An aliter Camdenus ad Thuanum, aut ab iis, quæ in annalibus poſuit, diverſa ſcripſerit, vid. idem pag. 54. (3) Cur apographum partis poſterioris Petri Puteani fidei & curæ crediderit, idem pag. 58. & Bayle in diction. voc. Camben. (4) Apud Greg. Leti in theatro Britannico, & vita Eliſabethæ, non minus, quam in ſcriptis Walſinghami, ac Melvilli *memoires du Regne d'Elizabeth* occurrunt circumſtantiæ, à Camdeno omiſſæ.

§. LXVII. Integram gentis hiſtoriam Italus, Polydorus Virgilius primus aggreſſus eſt, deinde Andr. du

Che-

Chenius Gallus, ſed in patriæ ſuæ hiſtoria felicior, & ſuperatus a Larreyo. Buchananus Scotiæ, Stanihurſtus Hiberniæ hiſtoriam dedere. Noviſſimus eſt Rapin Thoyras, *Hiſtoire d'Angleterre*, à multis ad ſcribendam hiſtoriam ſubſidiis inſtructus, Hagæ 1724. in 4.

(1) De Polydoro, homine peregrino, non ſatis favorabilia judicia Oweni Epigr. 49. Savilii & Voſſii: à plerîſque plagii & ſtudii partium accuſatus. (2) Mitius cenſet Whear in Meth. leg. hiſt. & forte aliquid invidiæ ſubeſt. (3) Mr. Rapin preface pag. 16. *Les Anglois ſe plaignent de la temerité de Polydore Virgile, qui, malgré un ſejour de quarante ans, en Angleterre, n'a pas laiſſé de faire des lourdes fautes, dans ſon hiſtoire. C'eſt un facheux prejugé contre moi.* (4) Elegans hujus diſſertatio, de legibus, moribus & lingua Saxonum t. 1. pag. 475. (5) Buchanani laudes ex Scaligero, Thuano lib. 76. & Burneto Hiſt. reform. p. 1. l. 3. (6) Camdenus Annal. Eliſab. ad A. 1567. eum *partium ſtudio & Moravii munificentia abreptum, ita ſcripſiſſe, ut ejus dialogus de jure regni apud Scotos falſitatis damnatus ſit, ab Ordinibus regni Scotiæ.*

§. LXVIII. Reipublicæ notitiam tradidit Camdenus, Th. Smithus, & optime Chamberlainius, Angliæ JCtus, vernaculo ſermone, quæ & Gallice verſa, ſub rubrica *Etat preſent d'Angleterre*,

&

& Germanice prodiit, a Miegio locupletata in 4. Lipſ. 1718.

(1) Varias ſtatus mutationes antiquas Seldenus in Analect. Anglo Brit. lib. 2. explicavit; (2) recentiores P. d'Orleans in Revolutions d'Angleterre, laudatis apud Larrey præf. vol. 2. Hiſtor. & Clarendon memoires de la rebellion d'Angleterre ſous Charle I. (3) Chamberlainii *Etat* Londini cœptus A. 1668. a filio autem continnatus ad editionem 24.

CAPUT

CAPUT III.

DE

GALLIA.

Sectio I.

De ortu & progreſſu regni.

§. I.

GALLIAM antiquiores Græci Γαλατίαν, & Gallos Γαλάτας appellarunt, vocabulo originis incertæ. Serius Francia dicta à Francis: qui ab Atuatico *vranghe*, quod eſt ferox, aſperum; vel a *libertate* nomen tulerunt.

(1) Gallos alii à Gaal, Gallim, γάλα. (2) Diodorus Siculus lib. v. c. 24. fabuloſe à *Galata* Herculis filio derivat. (3) Lactantius apud Hieron. a *candore corporis Galatas nuncupatos*, ait. (4) Forſan ab antiqua voce *Wallen*, contracte ex *Wandelen*, pergrinari; ut *Wallia* quaſi *Wandalia*, & *Wallones*, *Waelen* peregrini. (5) Migrationes Gallorum antiquiſſimæ in Italiam, Græciam & Aſiam ex Livio lib. v. c. 33. lib. 38. c. 16. Floro lib. II. c. II. aliiſque (6) Pau-

Pauſanias Attic. c. 3. *Sero uſus obtinuit, ut Galatæ appellarentur: Celtas enim tum ipſi ſe, tunc alii eos nominarunt.* (7.) Franciæ triplex ſignificatus: In nummis Conſtantini partem Germaniæ notat: Gregorius M. l. IV. ep. 31. pro Gallia poſuit; apud Lambert. Schafnab. Franconia *Francia Teutonica* appellatur.

§. II. Gallia Narbonenſis à Fabio, reliqua fere a Julio Cæſare in Romanorum poteſtatem redacta eſt: quibus quum annos plus quam quingentos ſervierat, ſeculo quinto, ab Alamannis, Burgundionibus & Gothis tentata, tandemque a Francis tota ſubacta eſt.

(1.) De Cæſare Sueton. lib. 1. c. 25. (2.) Conſtantini errores politici, a Zoſimo notati. (3.) Aliæ cauſæ ſucceſſus gentium Germanicarum. (4.) Hieronymus ad Ageruchiam: *Innumerabiles & ferociſſimæ nationes univerſas Gallias occuparunt. Quicquid inter Alpes & Pyrenæum eſt, Quadus, Vandalus, Sarmata, Alani, Gepides, Heruli, Saxones, Burgundiones, Alemanni, & hoſtiles Pannonii vaſtarunt.*

§. III. Inter ſedecim Reges, primæ ſtirpis *Meroveadarum*, eminet Clodoveus, qui ejectis Romanis, victiſque Gothis & Burgundionibus A. ccccxc. regnum fundavit, ſed nimia regnandi libidine auxit. Succeſſoribus autem ad ignaviam converſis, vis regni collapſi penes Majores domus fuit.

(1) Da-

(1) Danielis diſſertationes. quibus, quæ de Regibus ante Clodoveum narrantur, ad fabulas retulit, a pluribus laudatæ. (2) Quæ de Pharamundo traduntur, ex Proſperi chronico interpolato, an ſint vera. (3) Conſenſus eruditorum Clodionem obiiſſe A. 451. (4) Prælium Clodovei memorabile ad Tolpiacum A. 496. (5) Quatuor ejus filiorum diviſio minus prudens. (6) Series Majorum domus apud du Frenium Gloſſar. & Tolnerum Hiſt. Pal. c. 5.

§. IV. Pippinus A. DCCLI. ſecundam Regum familiam condidit, quæ à filio ejus Carolo, rebus geſtis & invidendis auctibus Magno, *Carolingica* vocatur. At diviſiones nepotum, Procerumque potentia huic generationi exitium attulit, poſtquam XIII. Reges per duo ſecula ſcenam tenuiſſent.

(1) Pippini ſtemma apud Miræum in Donat. Belgic. t. 1. pag. 494. & 497. (2) Caroli M. tria regna ampliſſima, Franciæ, Langobardorum & Imperium Romanum. (3) Tabulæ diviſionum Ludovicii Pii apud Baluz. tom. 1. Capit. Reg. Franc. p. 574. explicatæ à Valeſio in Notit. Gall. & Schurzfl. in diſſert. de Diviſ. Imp. Carol.

§. V. Hugo Capetus, Comes Pariſiorum, tertiam Regum proſapiam *Capetingicam* fundavit, A. DCCCCLXXXVII. quæ poſt Reges quatuordecim A. MCCCXXVIII. in duas, Valeſiorum & Borboniorum, lineas abiit, quarum poſterior

ſterior ad noſtram uſque ætatem perdurat.

(1) Hugonis Capeti majores apud Imhof. introd. in Geneal. Fam. Gall. & in Actis Erudit. A. 1683. p 466. (2) Bellum Sanctum & Conjunctio Regni Neapolitani multarum calamitatum cauſa.

§ VI. Gens Valeſia ex A. MCCCXXVIII. ad A. MDLXXXIX. tredecim Reges dedit, ſub quibus Gallia miſere, luctuoſis Anglorum bellis, afflicta fuit; donec ſub Carolo VII: ope agreſtis puellæ, ſubito eluctari, & à Ludovico XI. inſtaurari cœpit: ſed mox inteſtinis bellis iterum involuta.

(1) Hiſtoriam Johannæ d'Arc Joh. Hordalius & Goldaſtus in Sibilla Francica dederunt. (2) An vera ſint, quæ de ea narrantur; an divinitus fuerit miſſa; an jure rogo dicata? (3) V. Voet diſp. de ſign. & mir. Lipſii monita polit. lib. 2. c. 2. & Mornac. ad l. 3. C. Si minæ.

§. VII. Felicior gens *Borbonia*, inde ex A. MDLXXXIX. ad hæc tempora decurrens, Galliæ ſoſpitatrix fuit, eamque prudentia Henrici IV. Ludovici XIII. & XIV. ad eum potentiæ gradum evexit, ut gravis fuerit libertati Europæ.

(1) Domus Borboniæ origo, nomen & incrementa. (2) Henricus Regum ævi illius maximus, & Cæſari par, aut Alexandro, niſi amores

res obſuiſſent. Vid. Bayle *in Henry IV.* Londelli *Faſtes des maiſons d'Orleans & de Bourbon.* (3) Regnum Navarræ a patre Henrici IV. nuptiis quæſitum (4) Vide *Procedures faites contre Jean Chaſtel*, & *Apologie pour Jean Chaſtel.* item *Pyramides duæ*, *una nova*, *de perpetrato*, *altera vetus*, *de attentato parricidio*, *in Henrico IV.*

SECTIO II.

De finibus & ingenio regionis.

§. VIII. Quicquid Rheno, Oceano, Pyrenæis & Alpibus clauditur, olim Gallia erat; nunc arctiores ejus limites: ab ortu Sabaudia, Helvetia & Germania; ab occaſu Oceanus Aquitanicus; a ſeptentrione mare Belgicum & Britannicum; a meridie Mediterraneum & montes Pyrenæi.

(1) Sueton. Cæſ. c. 25. *Omnem Galliam, quæ à ſaltu Pyrenæo Alpibuſque & monte Gebenna, fluminibus Rheno & Rhodano continetur, patetque circuitu ad bis & tricies centum millia paſſuum, in Provinciæ formam redegit.* (2) Rhenus limes à Ducibus Romanis & Comitibus cuſtoditus l. 9. C. Th. de Re milit. (3) Certamina Gallorum cum Hiſpanis de finibus ad Pyrenæorum radices (4) Vid. Petri de Marca *Marca Hiſpanica, ſeu Limes Hiſpanicus.*

§. IX. Cæſar Galliam Trans-Alpinam quadripartitam fecit: Narbonen-

ſem, Aquitanicam, Lugdunenſem, & Belgicam: hodie in XII. Præfecturas generales (*Gouvernements generaux*) dividitur.

(1) Gallia olim à regione diviſa in transalpinam & ciſalpinam: à cultu hominum in comatam, braccatam & togatam, V. Manut. quæſit. per epiſt. I. 2. c. 2. (2) Quinque Provinciæ Galliarum in *l.* 15. *C. Th. de Paganis*, earumque prima Lugdunenſis, ex *l.* 1. *C. Th. de Cenſu.* (3) Tres Galliæ: Belgica, Aquitanica & Lugdunenſis ex Othone Friſingenſi lib. 6. c. 9. (4) harum diviſiones in explicandis *C. ult. x. de Majorit. & obed. C. ult. x. de Dolo & contum. C. ult. x. de Dilat.* obſervandæ. (5) Diviſio Regni Francorum in Auſtraſiam & Neuſtriam, ſub liberis Clodovei. Vid. Schurtzfleiſch de Auſtraſia. (6) Caroli Calvi diviſio regni in duodecim miſſaticos, ſeu regiones, apud Miræum t. 1. pag. 340.

§. X. Flumina majora ſunt Garumna, *Garonne*; Ligeris, *Loire*; Rhodanus, *le Róne*; Sequana, *la Seine*; Dordonia, *la Dordogne*; quibus varii minores miſcentur.

(1) Seneca lib. III. Nat. quæſt. c. 6. *Conſtat, Galliam abundare rivis, quia cœlo humido utitur, & ne æſtas quidem imbribus caret.* (2) De foſſa, *le Canal de Languedoc*, qua Ludovicus XIV. duo maria junxit, magis operoſa, quam utile, vide Journal des Sçavans ad A. 1681. p. 223. (3) Sequana & Matrona Lutetiæ nutrices. Ligeris fluminum regina, ingentes excipit.

cipit, & navigiorum patientes fluvios, non paucos. (5) In Rhodanum Druentia, Druna & Araris exonerantur. (6) In Garumnam Tarnis, Oldus & alii navigeri (7) Vid. Maſſoni deſcriptio fluminum Galliæ, cum notis Baudrandi.

§. XI. Portus nobiliores, ex quibus in omnes terrarum partes vela mittit, ſunt ſequentes: Caletum, Nannetum, Tolonium, Bajona, Rupella, Portus Gratiæ, S. Malo, Maſſilia, & omnium optimus Brivatum, vulgo Breſtia.

(1) De portu Icio, ex quo Cæſar in Britanniam trajecit, variæ Scaligeri, Valeſii, Cluverii & Chifletii ſententiæ, excuſſæ à du Frenio, in duabus de portu illo diſſert. (2) Caletum Galliæ porta Anglis dictum. (3) Breſtia navium camera. (4) Rupellæ obſidio ſtupenda apud Grammondum lib. 18. ad A. 1628.

§. XII. Urbium ingens eſt numerus; quas inter aliæ ſunt, venerandæ antiquitatis monumentis ſpectandæ: ut Lugdunum, Vienna, Aurelia, Auguſtodunum, Narbona, Nemauſus, Burdigala & Veſontio: aliæ ſunt majores; ut Rothomagus, Pictavium, Tholoſa & inprimis Lutetia, natus unice ad incrementum locus, regnique compendium.

(1) Ammianus Marcellinus lib. xv. c. 10. *Hanc Galliarum plagam, ob ſuggeſtus montium & horrore nivali ſemper obductos, munimina claudunt*

dunt undique, natura velut arte circumdata. (2) Lutetiæ Pariſiorum antiquitas ex Cæſare & Strabone, qui *Lucotociam* appellavit; *Caſtellum* Ammianus lib. xv. c. xi. (3) Ejus comparatio cum Londino, à Petti, Anglo, inſtituta, vid. Bibliotheque univerſelle A. 1688. (4) Carcer Baſtilianus, Louvre, Sorbonna. (5) Mornacius, ad l. 51. D. de Peculio: *Nulla in parte Galliæ, quæcunque illa ſit, ſedes imperii ſtare figique potuit, quam Lutetiæ; tanto & loci & feracium duodecim hinc illinc fluviorum beneficio, quos excipit Sequana, illabens undis quaſi Niliacis in mare proximum, quo incomparabilis aliunde urbi confertur felicitas.* (6) Tres claves regni, a Richelio deſideratæ: Briſacum, Pinarolum & Perpinianum.

§. XIII. Propter ſummum Liberi patris cum Cerere certamen, Regnorum in occidente feliciſſimum eſt: ferax olei, ſalis, frumenti, ſerici, lini, cannabis, glaſti, malorum, croci, ficuum, aliorumque fructuum arboreorum. Vini tot ſunt nobilitates, ut ſine nomenclatoris opera vix numerari poſſint.

(1) Strabo lib. iv. Geogr. p. 178. *Narbonenſis Gallia omnia fructuum genera profert, quæ in Italia naſcuntur. Reliqua omnis Gallia multum fert frumenti, milii, glandis, ac omnigenum alit pecus: nihil in ea otioſum eſt, niſi qua paludes aut ſylvæ obſtant.* (2) Hinc *dives* Manilio & Joſepho; *ſaluberrima frugum omnium genitrix* Cæſari; *feliciſſima* Claudiano dicta. (3) Vites quando in Galliam ex Italia delatæ V. Liv. lib.

v. c.

v. c. 33. (4) Provincia & Aquitania generoſo vino abundant: Piccardia & Normannia carent. (5) Budæus de aſſe lib. V. *Vinoſiorum hominum judicio vina agri Pariſini mucrone obtuſiore ſunt, nec ſatis lancinant linguas guſtu fervido & acuto. Alioquin ſanorum judiciorum conſenſu conſtat, vina Francica, id eſt vineti Pariſini, omnibus numeris bonitatis præcellere, tametſi halitu, ut illa externa, vertiginem non cieant.* (6) De confectione ſalis; floride Manilius lib. 5. & Rutilius lib. 1. *Eluviem maris unda areſcente* Tacitus vocat l. XIII. Ann. 57. (7) Bonitatem ejus Bodinus celebrat l. VI. de Rep. c. 2. elegantius Mornacius ad l. 3. C. Pro ſocio; *nullum eſſe in orbe ſinum, in quo tam ſalubris humano corpori ſal, tamque commodus ad ſingula quælibet parari conficive ſoleat, quam in ſalinis paſſim Gallicis.*

§. XIV. Ubi meſſes deficiunt, ferri, plumbi, lapidum & gemmarum fodinas habet: omnis quoque generis feras & animalia: ſed caret auro, argento, ſtanno, ac ſufficiente equorum fœtura, qua eam Germania, uti Britannia ovibus vincit.

(1) Galliæ auriferam vim celebrat Strabo lib. III. & Plinius lib. 33. c. 3. quæ diu eſt exhauſta. (2) Mornacii monitum ad l. 77. D. de Contr. emt. de Gallia Belgica, ſeu Flandria accipi debere, quod de lapide in Gallia renaſcente, ſcribit Ulp. in *l.* 7. §. 13. *D. Sol. matrim.* (3) Ferrum Foxenſe.

§. XV. Aëris clementia & temperies, ex calore & frigore, cum ſoli uber-

tate adeo amice conſpirat, ut ſaluberrimis regionibus accenſeatur.

(1) Seneca lib. v. Nat. Quæſt. c. 17. in Narbonenſi Gallia cauſam depromit a vento: *Galliam Circius infeſtat: cui ædificia quaſſanti, tamen incolæ gratias agunt, tanquam ſalubritatem cœli ſui debeant ei. Divus certe Auguſtus templum illi, cum in Gallia moraretur, & vovit, & fecit.* (2) Apud Joſephum II. de Bello Jud. Agrippa magnifice de felici Galliarum ſitu diſſerit, quas omne genus bonis, apud ſe ſcatentibus, totum pene orbem irrigare vociferatur. (3) Cominæus lib. IV. c. 6. *Mihi toto mundo habitabili, non videtur eſſe Regnum, Gallico melius ſitum.*

§. XVI. Regno acceſſerunt provinciæ & urbes nobiliſſimæ: Epiſcopatus Metenſis, Tullenſis & Verdunenſis; tota Alſatia; Ducatus & Comitatus Burgundiæ, Belgicæ pars & Lotharingiæ, Principatus Arauſionenſis, Argentoratum, &c.

(1) Tituli horum acquæſtuum, ex pace Monaſterienſi, Neomagenſi, Ryſvicenſi, & Raſtadienſi. (2) Camera Reunionis. (3) Puteani, Conringii, Obrechti, Chiſletii, Blondelli, Ludewigii & Hahnii ſcripta. (4) Kulpiſ. ad Monzamb. c. 2. §. 1. p. 82. in Parlamento Briſacenſi, pro unione utriuſque Alſatiæ *contra Duces Palatinos Rheni, Veldentianum & Birkenfeldenſem, Marchionem Badenſem, Principem Vaudemontanum, Comites Hanovicos & Liningenſes & ordinem Equeſtrem inferioris Alſatiæ*, pronunciatum fuiſſe, tradit.

§. XVII. Prope Africam inſula Madagaſcar & S. Laurentii: in America ſeptentrionali magna Canadæ portio, cum aliquot inſulis, eſt occupata.

(1) Conatus in Indiam Orientalem per Chaumontium A. 1688. (2) Utilitas Terræ Novæ.

Sectio III.

De Civium moribus & bonis fortunæ.

§. XVIII. Origo Gallorum veterum eadem eſt, quæ Germanorum; unde communi nomine Celtæ dicti. Francos etiam, qui Romanos expulerunt, ſincerum Germaniæ populum fuiſſe, multis argumentis oſtendi poteſt.

(1) Celtarum nomen, late patens, ab equitando dictum; a κέλης *equus*, Κέλητες, per ſyncopen Κελταὶ; non à Celto, Polyphemi filio, ut ridicule Appianus in Illyr. (2) Suidas in Κέλτοι: *Celtæ gentis nomen, qui Germani dicuntur, utrinque Rhenum accolentes* (3) Gallos laude bellica & juſtitiæ fama claros, Germanorum conſanguineos vocat Strabo, & Dio Caſſius lib. 39. Hiſt. ait, *idem olim genus & nomen fuiſſe.* (4) Franci genuini Germani, auctoritate Romanorum & Græcorum demonſtrati, adverſus Gallos, quos pudet eandem nobiſcum originem profiteri. V. Cocceji proleg. ad jus publ. §. 20. ſeqq. (5) Bodinus Meth. Hiſtor. c. 9. *Francos a Germanis originem traxiſſe, demus; quid enim ad no-*

ſtri nominis famam præclarius, aut ad ſocietates & amicitias contrahendas illuſtrius, aut ad utriuſque Imperii ſalutem utilius eſſe poteſt, quam ad fortiſſimam Germanorum gentem Francorum origines referre?

§. XIX. Nullum regnum majore hominum copia abundaſſe olim, fidem faciunt tot coloniæ, ubique terrarum ſparſæ: & hodie, poſt expulſa tot Hugonottarum millia, vix civium numerus iniri poteſt.

(1) Ejus fœcunditatis cauſæ, & teſtimonia ex coloniis, quibus ſe exonerarunt. (2) Benedictum Principis Condei. (3) Richelii ſententia 600000. militum legi poſſe. (4) Quot nuperrimo bello in armis.

§. XX. Veteres formam & ſtaturam Gallorum laudarunt: Francis etiam corpora procera, rutilos capillos, oculoſque cæſios tribuunt paſſim: verum clima & uſus vini nonnulla in his mutavit. Plerique corpore ſunt agili, & ad ſpeciem virilis elegantiæ facto.

(1) Gallici vultus, quaſi proverbio, apud Tertullianum. (2) Ammianus lib. xv. c. 12. *Celſioris ſtaturæ, & candidi pæne Galli ſunt omnes, & rutili, luminumque torvitate terribiles, avidi jurgiorum, & ſublatius inſoleſcentes.* (3) Eumenius in laud. Conſtantii, iiſdem *corpora barbara & prolixo crine rutilantia* dedit. (4) Saavedra Symb. Polit. 81. *Franci humani ſunt, affabiles & bellicoſi. Eadem celeritate, qua primi eorum ſuc-*

ſuccenduntur impetus, intepeſcunt iterum. Nec intra regni ſui terminos continere ſe poſſunt, nec ſatis ſe tueri in ſolo alieno: impatientes & leves; viſu amabiles, intolerabiles moribus: quippe quorum vivacitas & in agendo libertas, cum aliarum nationum gravitate minime convenit.

§. XXI. Mores Franco-Gallorum variant in ſingulis provinciis; plerique temperamenti ſunt ſanguinei, bile flava mixti: ingenio promto, armis ſtrenui, humani, hoſpitales, hilares, jocandi & ſaltandi magiſtri: minime vero ſecuri, ſuperſtitioſi, ebrii, molles, aut ad remp. gerendam inepti.

(1) Sidonius *nivem probitatis* Rhodani natis adſcribit: *nivem Gallicam* Lipſius crepat. *Gallos urbanos* vocat Gunther. lib. IX. vſ. 171. (2) Diverſus genius Pariſienſium, Aurelianenſium, Piccardorum & Metenſium. (3) Hoſpitalitatem Francorum Salvianus laudavit l. 7. de de gub. Dei. & ipſi lib. 1. capitul. 75. *Et hoc nobis competens & venerabile videtur, ut hoſpites, & peregrini, & proprii, ſuſceptiones regulares & canonicas per diverſa loca habeant.* (4) Gallorum Budæus lib. IV. de Aſſe: *Francia ab externis inter primas provinciarum lubentiſſime & viſitur & habitatur: quippe viſendam eam ſingularis præterea hoſpitalitas facit: incolendam autem, omnium rerum expetendarum exteris commoditas.* (5) Cauſam celeritatis ingenii ſuppeditat Bodinus lib. V. de Rep. c. 1. *Gallos flava bilis ad celeritatem incitat, & ad omnes tum animi, tum corporis motus, tum etiam ad res agen-*

das efficit promtiores, *Itaque Galli currere videntur Hiſpanis*, *etiam in ipſo greſſu*. (6) Vid. Petri Firmiani, id eſt Zachariæ Laſieux, Capucini, Opuſcula, ut: Genius ſeculi, Giges Gallus, Somnia ſapientis. (7) An ſit Gallos inter & Hiſpanos antipathia, Garzias, Vayerus, Baylius, & Cl. Gudlingius in Otiis excuſſere.

§. XXII. In eo fere conveniunt, eos eſſe leves, inconſtantes, factioſos, bellorum, duellorum & litium avidos, fidei lubricæ, vaniloquos & glorioſos, præſertim ubi de Regis, regni aut nationis ſuæ præſtantia agitur.

(1) Cæſaris & Taciti de levitate Gallorum teſtimonia, per Ligam, bella, & tumultus recentes in memoriam revocata. Vid. *Memoires de la Ligue & Satyre Menippée de la vertu du Catholicon d'Eſpagne*. (2) Claudianus jam olim *Franciam fallacem* dixit, lib. 1. de laud. Stilic. 236. Procopius lib. 2. de bello Goth. Francorum nationem *mortalium perfidiſſimam* vocat. Salvianus lib. 4. de Gub Dei: *Si pejeret Francus*, *quid novi faceret*? *qui perjurium ipſum ſermonis genus putat*, *non criminis*. (3) Suorum cauſam egit Bodinus *c. 5. Meth. hiſtor.* & *lib. V. de Rep. c.* 1. nixus judicio Scaligeri de Subtil. Exerc. 167. *qui omnium*, ait, *gentium atque nationum*, *fide ſunt maxime integra & conſtante*. (4) Proclivitas in duella, ob injurias leviſſimas, a Barclajo reprehenſa, in Icone anim. c. 3. (5) Ejus rei cauſa ex Grotio *lib. 2. de J. B. & P. c. 20. §. 8. n.* 9. & *proleg. ad Procop. pag*. 68. item duellorum frequentia ex Freuio *diſſertat. 29. ad Joinvillam*, Mabillon *lib. IV. de re diplom. c. 30. n. 5.* (6) *Briſ-*

Briſſacus apud Thuan. l. 94. A. 1589 vitia regni enudans, ait: *dejerationes nimium Gallis familiares, adulteria pro ludo eſſe; magicas artes pro ingenii non vulgaris honeſto ſpecimine; denique fœdam ſacerdotiorum, magiſtratuum & præfecturarum nundinationem* &c.

XXIII. Lingua ex ſermone Romano corrupto originem ducit; ſed minus quam Italica vel Hiſpanica: admiſtis compluribus vocibus Gallorum veterum, & Germanicis Francorum.

(1). Triplicis olim linguæ uſus: *Romanæ*, quæ & ruſtica, ab uſu ruſticorum; *Latinæ*, Cleri & eruditorum; & *Theodiſcæ*, ſive Francicæ, nobilium, ex quibus hodierna conflata eſt, priore prævalente. (2) Scaliger eam *linguæ Latinæ abortum*, Meyerus *ſpumam* appellavit. (3) Specimen linguæ ruſticæ Gallorum Cis Alpinorum ex *l.* 9. §. 3. *de Jure dotium* a Cujacio, Alteſerra & D. Gothofredo male intellecta. (4) Trans Alpinorum ex Lipſio *cent.* 3. *ad Belgas epiſt.* 44. (5) Cur Gallia occidua *Francia Romana*, apud Luitprandum; *Francia Latina* a Wippone; & *Gallia Romana* a Reginonis continuatore appellata. (6) de Gallorum veterum vocibus & characteribus Græcis Cæſar lib. VI. c. 14. & Strabo lib. IV. pag. 181. (7) Origo a Maſſilienſibus vulgo, cum Henr. Stephano repetita, ut *tuer* ſit a θύειν, *parler* a παραλαλεῖν, *gratter* a γράφειν, *ſifler* a σιφλώζειν, *baſton* a βαστάζειν. Sed (8) Reineſius lib. III. Var. lect. c. 17. *Novimus, qui nuper adſtruxerint, Plinio, ſi Diis placet, auctore, Gallos Saxonico idiomate aliquando locutos fuiſſe? Non minore ſtudio ſategit hiſce quinque*

que, de priſca Celtopædia, Joh. Picardus Touterianus, ut Gallos à Græcis deſcendere probare poſſet, Galliciſmum hodiernum è Græcia accerſere (tolerabilius eſt, quod Budæus & Bayſius inde concluſerunt, Gallos veteres fuiſſe φιλέλληνας) ſed eum merito caſtigat Barthius, inductis lib. 13. *c.* 8. *tot exemplis vocum Gallicarum, quas à Latina Italicaque, tum etiam Germanica lingua tranſſumtas eſſe, nemo negare poſſit.* (9) Origines Germanicas linguæ Gallicanæ agnovit Scaliger in Scalig. p. 239. du Frene, Menagius, eaſque mille exemplis Joh. Henr. Ottius in Franco-Gallia oſtendit. (10) Vid. Pezron antiquité de la nation & de la langue des Celtes.

§. XXIV. Inter varios idiotiſmos eminet Francicus, cultura, elegantia & ſuavitate; vincitque linguas ſorores, Italicam atque Hiſpanicam, ſive copiam verborum, ſive uſum latiſſimum ſpectes.

(1) Tot dialecti, quot provinciæ: Franciſmus, Waloniſmus, Pictoniſmus, Vaſconiſmus, Britoniſmus, vid. Scaliger in opuſculis poſtumis pag. 119. & Merula Coſmogr. p. 2. lib. 3. c 15. (2) Academiæ Franciçæ, ad puritatem & majeſtatem linguæ, a Richelio A. 1635. inſtitutæ, leges & privilegia ex Peliſſonii Hiſt. Acad. Franc. Pariſ. 1701. (3) Laus Malherbii, Moliere, Boileau, Bellegarde, Coeffetau, Patru, Balzaci, Vaugelaſii, Bouhourſii & Menagii, ex libro *le genie de la langue Françoiſe*, & Sorelli *Bibliotheque Françoiſe.* (4) Caroli V. judicium: *Eſpanuola grave, Franceſa melindroſa, ridicula Italiana; Toſca Allemanna.* (5) Studium propagan-

dæ

dæ linguæ quorſum ſpectarit, indicat Grot. append. epiſt. 519 *Cardinalis Riceliacus, in urbe ac Academia ſui nominis, artes & ſcientias voluit doceri ſermone Gallico, ac ſic ejus ſermonis non minus, quam imperii prolatare limites.*

§. XXV. Ab annis MDC. Regnum hoc, præ ceteris Europæ provinciis, ſchola humanitatis, doctrinæ & elegantiæ fuit: Carolus Magnus & Franciſcus I. Patres litterarum, collapſa ſtudia poſtliminio reſtituerunt; & nunc, ſublatis ſtudiorum præmiis, opus eſt Miniſtro, qui mutata in gradum reponat.

(1) Initia laudabilium doctrinarum a Bardis & Druidibus, *ad quos magnus adoleſcentium numerus concurrebat, diſciplinæ cauſa*, ait Cæſar lib. VI. de B. G. c. 13. (2) Maſſilia, Græca comitate & provinciali parſimonia ad ſtudia literarum iis bene compoſita, ex Strabone lib. IV. p. 181. Cicerone pro Flacco c. 26. Juſtino lib. 43. c. 4. & Taciti Agric. c. 4. (3) Scholæ municipales Lugduni, Burdigalæ, Auguſtoduni, & Remis apud Auſonium. (4) Profeſſores in metropolitanis urbibus frequentes, eorumque annonæ lautiſſimæ, ex *l.* 11. *C. Th. de Profeſſ.* & Eumenii exemplo, de quo Caſaub. ad Sueton. Othonem c. 4. & Gronovius de pec. vet. pag. 330. (5) Franciſcum poſt obitum *Parentem literatorum* dictum, Ferronius lib. 9. ſed Lipſius aliter ad lib. 2. Polit. c. 17. *Franciſcum Regem I. & Leonem X. qui avide literas excitarunt, in cœlum tollimus. Si propoſitum, merito; ſi finem & ſucceſſum, ambigo. Quia revera alter Galliam ſuam, alter Italiam cultiorem amœnioremque reddidit,*

didit, ſed una & molliorem. Quid bonæ ſpei reliquum, ubi etiam feminæ paſſim in literis?

§. XXVI. Ingeniorum fertilitatem regalis quondam munificentia auxit: unde olim ſtupendi progreſſus in Juriſprudentia antiqua, in hiſtoria Eccleſiaſtica & civili, in eloquentia, in antiquitatibus Francicis, atque in experimentis anatomicis, chymicis & mathematicis facti.

(1) Inter *JCtos* Cujacius, Hotmanus, Donellus, Duarenus, P. Faber, Balduinus, Connanus, Mornacius, Tiraquellus, Molinæus, Fabrotus, Contius, Merillius, Janus a Coſta, Pithœi, Fornerii, Briſſonius. (2) Inter *litteratos* Budæus, Turnebus, Salmaſius, Muretus, Caſaubonus, Bochartus, Menagius, Montfauconius, Harduinus, & omnium princeps Joſephus Scaliger. (3) In hiſtoria *Eccleſiaſtica*, Cironius, Alteſerra, Dartiſius, Sirmondus, Petrus de Marca, Cointius, Mabillon, d'Achery & Martene. (4) In *civili Francica*, Valeſii & Puteani fratres, Thuanus, Sammarthani, du Chenii, Gothofredi, Daniel, Mezeray, aliique. (5) In *philoſophicis* Gaſſendus, Carteſius, Malebranche &c. (6) Gallos *eloquentia* claros P. Pithœus in præfat. ad Quintiliani declamat. & Varus de eloquentia Gallica celebravit. (7) Argute loqui proprium Gallorum eſſe, ait Chariſius, & Juvenalis Sat. 7. *accipiat te Gallia, vel potius nutricula cauſidicorum Africa.* (8) Julius Cæſar Scaliger de ſubtil. exerc. 167. *Gallos video ad omnia momenta vel eventuum, vel diſciplinarum promtos, paratos,*

ver-

verſatiles: ut ſemel quicquam vel viſum, aut auditum, illico apud eorum ingenia & deponat, & amittat novitatem. In eo ipſo penitus exemplo videntur nati atque educati. Qui animorum vigor igneus maturaque celeritas nulli alii nationi data eſt a natura. Quoque incubuere feliciſſime ſeſe dant, ocyſſime proficiunt: gnaviter egerunt mercaturam, artes, arma, literas, eruditionem, ſubtilitatem, candorem, eloquentiam.

§. XXVII. Academias habet XVIII. quarum celebriores fuerunt: Bituricenſis, Aurelianenſis, Montiſpeſſulana, Nannetenſis, Burdigalenſis, Tholoſana, omniumque mater & caput Pariſienſis. ſed animis civium ad alia converſis, plerique Profeſſorum vacua in aula dominantur.

(1) Monachus Egolismenſis in Vita Car. M. p. 53 *Carolus Roma artis Grammaticæ & computatoriæ magiſtros ſecum adduxit in Franciam, & ubique ſtudium literarum expandere juſſit. Ante ipſum enim in Gallia nullum ſtudium fuerat liberalium artium.* (2) Mornac. ad Auth. Habita. C. ne fil. pro patre, Pariſienſem A. 791. à Carolo M. conditam jactat. (3) Alii ejus initia ad finem ſeculi XI. referunt. (4) At vix ulla ſtudii univerſalis notitia ante ſeculum XIII. ut Lambecius præclare, cum aliis, docuit T. 2. Comm. de Biblioth. Vindob. c. 5. p. 261. Vid. Launojum *de Scholis celebr. a Carolo M. inſt.* & Bulæum *in Hiſtor. Univerſ. Pariſ. t.* 1. *pag.* 91. *ſeqq.* (5) Pariſienſis, Theologiæ inprimis, Bituricenſis & Aurelianenſis Jurisprudentiæ, Montis-

tiſpeſſulana Medicinæ conſervatrices. (6) Collegium Sorbonicum, & Navarrenſe. De illo à Roberto Sorbon, tempore Lud. XI. inſtituto, Mornacius ad l. 11. D. Locati: *Nobiliſſimum potentiſſimumque in iis, quæ ad religionis Chriſtianæ doctrinam, collegium eſt, unde innumeri prodiere athletæ, qui vita, ingenio literarumque peritia ingentes, mirabilem ſemper tanti collegii famam, quæ in hunc diem ſine labe, per omnes Chriſtiani orbis plagas, ſuccedaneis invictiſque prorſus aſſertoribus diſtulerunt &c.* (7) Apparatus bibliothecarum. V. Boivini Diſſertation hiſtorique ſur la bibliotheque du Louvre, parmi les Memoires de Litterature t. 11. pag. 747. (8) Typographiam Regiam Franc. I. fundavit, Ludov. XIII. perfecit.

§. XXVIII. Societates quædam literariæ Academiæ quoque nomen adoptarunt, ut *Academia inſcriptionum & literarum elegantiorum*, & Academia *Regia ſcientiarum*: quibus aliæ mathematicæ, ut *architecturæ*, *picturæ*, *ſculpturæ*, & *rei navalis*, etiam in provinciis, addi poſſunt.

(1) Academia inſcriptionum A. 1653. inſtituta, a Ludovico XIV. legibus & honoribus aucta A. 1701. & 1713. Membra ejus vide Etat preſent de la France t. 4. pag. 671. (2) Regia Scientiarum A. 1666. inaugurata, A. 1699. & 1713. inſtaurata. (3) Laudetur Ludovicus XIV. quod excitandis in regno ſuo artibus, & diſciplinis mathematicis, & educationi Gallicæ nobilitatis utriuſque ſexus, & reliquæ juventutis eruditis undique conquiſitis, & præmiis propoſitis.

ſitis, fuit intentus. Vide *les Medailles ſur le Regne de Louis XIV. pag.* 72. 87. 102. 119. 191. 220. (4) Symmachus lib. 1. epiſt. 64. *Scimus, bonas artes honore nutriri, atque hoc ſpecimen eſſe florentis reip. ut diſciplinarum Profeſſoribus præmia opulenta pendantur.*

§. XXIX. Agri, vineæ, mori & ovium culturam partim Henrici IV. & Ludov. XIV. prudentia, partim incolarum copia & ingenium promovit; ad mille enim novas veſtium, mundi, ſupellectilis, & mercium formas verſatiles, variis opificiis, ceteris nationibus palmam dubiam reddiderunt.

(1) Inter opera manuaria Pariſienſia, Lugdunenſia, Tholoſana & Limogæa eſt pannus aureus, laneus, holoſericus, pilei caſtorei, ſpecula, vitrum, fila, lintea, textilia, charta, operæ chalybejæ, tapetes, capillamenta, aliaque luxus fomenta, *bijouterie, clinquallerie,* maxime ſexus elegantioris (2) Sex corpora mercatorum Pariſ., & centum viginti quatuor communitates artium ibidem privilegiatæ; de quibus Savary dictionaire univerſel de commerce voc. *commerce, communauté, gobelins, ſavonerie, glace, tapiſſerie* & *teinture.* (3) Auctores libri des medailles ſur le regne de Louis le Grand pag. 81. plene enarrant, quo modo Ludovicus XIV. induſtriam civium excitarit ad manuum operas, feliciſſimo ſucceſſu. (4) Qua ratione otioſi cives A. 1700. ad opus faciendum revocati ſint, edicto publico, vide ibidem pag. 281.

§. XXX. Ipſa natura regni, maria, fluvii & portus, ad commercia ultro invitant nationem ſolertem; quæ non tantum vindemia & meſſe ſua levat ſitim famemque exterarum nationum, ſed etiam nugarum pretioſos emtores diu aluit, in Europa, Aſia & Africa, maximo ſui incremento.

(1) Catalogus accuratus mercium, ex ſingulis provinciis apud Savary dictionaire univerſel de commerce *tom.* 1. *pag.* 830. *ſeqq.* (2) Tractatus commerciorum & pacta Regum, ex Bodino lib. 1. Rep. c. 7. (3) De ſocietatibus mercatoriis, *bourſes*, *Caiſſe d'empruntes.* (4) Conſules mercatorum in Hiſpania, Luſitania, Italia, Athenis, Cypri, Smirnæ & alibi. (5) Saavedræ, Hiſpani, locus memoratu dignus eſt, Symbol. Polit. 68. pag. m. 580. *Gallia*, inquit, *nec auri nec argenti fodinas habet*, *& mercimoniis tamen aliiſque*, *neſcio quibus*, *puerilibus inventis*, *ferri*, *plumbi & ſtanni temperandi*, *induſtriam ſuam caro facit æſtimari pretio*, *& divitias congerit. Nos vero per incuriam tanta maris bona negligimus. Ingenti cum labore & periculo ex remotiſſimis orbis partibus adamantes*, *uniones*, *aromata*, *multoſque alios theſauros advehimus*, *nec ultra progredimur: interim alii e labore noſtro quæſtum faciunt*, *& ea Europæ*, *Aſiæ*, *& Africæ provinciis communicant.*

§. XXXI. Verum cum ejectis Hugonottis pulſa quoque ſunt opificia, commercia, monopolia, artes atque divitiæ;

vitiæ; &, luxu invaleſcente, inter turbas bellorum, ac inteſtina mala, fides quoque publica proſtrata jacet.

(1) Plures cauſæ commercii prolapſi: infracta libertas civitatis & conſcientiæ, bella aſſidua Lud. XIV. æmulatio vicinorum evigilantium, crebræ mutationes valoris nummorum. (2) Aſſiento pace Trajectina ad Anglos translatum. (3) Pecunia chartacea, & inſtitutus A. 1716. a Joh. Law Bancus regius 110. millionum, quam futilibus rationibus innitantur. (4) Ejus ratiocinatio ſuper commerciis & pecunia examinentur. (5) Cur hoc peſtilenti ſidere adeo afflari potuerit tanta pars Europæ. (6) Templii reflexions ſur les Provinces unies c. 6. & Branchu Obſervat. decad. 2. pag. 66.

§. XXXII. Nobilitatis Francicæ tres vulgo gradus conſtituuntur; alii enim ſunt ſimpliciter nobiles, *Gentils hommes* & *Ecuiers*; alii altioris dignitatis Dynaſtæ & Equites, *Seigneurs* & *Chevaliers:* alii denique ſupremæ nobilitatis, ut Principes ſanguinis, Duces &c.

(1) Cæſar lib. VI. de B. G. c. 13. *In omni Gallia eorum hominum, qui aliquo ſunt numero atque honore, genera ſunt duo: alterum Druidum, alterum Equitum.* (2) Franci ſimiliter in duos ordines Clericorum & Laicorum diviſi. (3) At Seniores tantum & natu majores, non vero corpus nobilitatis à plebe fuit diſtinctum. (4) Quando id cœperit. (5) Quibus modis nobilitas Francica hodie acquiratur, obfuſcetur aut

amittatur. (6) De Nobilium laude, vituperio & privilegiis, vide Tiraquellum de Nobilitate: ſed cujus nonnulla forte riſum movebunt.

§. XXXIII. Feuda majoris nobilitatis ſunt Ducatus, Marchionatus, Principatus, Vicecomitatus, Baronatus; quæ initio temporaria fuerunt, ſed ab Hugone Capeto hereditaria facta.

(1) Feudorum inventores Francos vidimus ſupra pag. 71. & Milidunum caſtrum a Clodoveo *jure beneficii* conceſſum. (2) Nomina Ducatus & Comitatus a Romanis, Marchionatus & Baronatus a Germanis. (3) Ducum Galliæ cunabula, incrementa, functiones, prærogativæ, regalia & caſus, ſub Ludovico XI. & XIII. (4) Titulus Dei Gratia ipſis negatus, corona relicta, Vid. Chopinus *de domanio Regum Franciæ*, & Alteſerra *de Ducibus & Comitibus provinc. Galliæ.*

SECTIO IV.

De Statu Eccleſiaſtico.

§. XXXIV. Religionem Chriſtianam Clodoveus A. CCCCXCVI. 8. Kal. Jan. cum ter millibus militum, amplexus eſt; illamque ejus ſucceſſores ab Ariana labe non modo puram cuſtodivere, ſed ad ceteras etiam nationes propagarunt.

(1) Pri-

(1) Primordia Eccleſiæ Gallicæ alii ad Apoſtolorum ætatem, ex. 2. *Timoth. cap.* 4. alii vero ad Decii, aut Marci Aurelii tempora revocant, vid. Marca epiſt. ad Vales. *De tempore, quo primum in Galliis ſuſcepta eſt Chriſti fides.* (2) Clodoveus a Patribus Concilii Aurel. I. A. 511. *Catholicæ Eccleſiæ filius* appellatus eſt, propter repudiatos idolorum cultus. (3) Ejus votum, exeunte ſeculo quinto, in prælio ad Tolpiacum, Greg. Turon *lib.* 11. *c.* 30. his verbis conceptum refert: *Elevatis ad cœlum oculis, compunctus corde, commotus in lacrymis, ait: Jeſu Chriſte, quem Chrotildis prædicat eſſe filium Dei vivi, qui dare auxilium laborantibus, victoriamque in te ſperantibus tribuere diceris, tuæ opis gloriam devotus efflagito; ut ſi mihi victoriam ſuper hos hoſtes indulſeris, & expertus fuero virtutem tuam, credam tibi, & in nomine tuo baptizer.* (4) Unde orta videatur pia fabula, de Ampulla S. Remigio, ad ungendum in baptiſmo Regem, cœlitus miſſa, vide conjecturas Chifletii *de Ampulla Remenſi cap.* 14.

§. XXXV. Franciam celebrant XVIII. Archiepiſcopi, CXI. Epiſcopi, Abbatiſſæ CCLX. & DCCL. Abbates, quos Rex, paucis exceptis, nominat, vi ſummi imperii, ac Pragmaticæ Sanctionis Caroli VII. & Concordatorum inter Leonem X. & Franciſcum I. Nominatos Papa Romanus confirmat.

(1) De motibus ob Sanctionem Caroli VII. v. Duaren. de SS. Eccl. min. lib. 5. c. 11. (2) Concordata de A. 1516. Kal. Jun. apud Leibnit. Man-

Mantiſſa. Cod. juris gent. pag. 161. & 335. *ſeqq.* (3) Gregorius Turon. lib v. Hiſt. c. 19. Chilpericum alloquens, Epiſcopos ab antiquo Regi ſubjectos, teſtatur: *Si quis*, inquit, *ex nobis aberraverit, a te poteſt emendari; ſi vero tu exceſſeris, quis te corripiet? Loquimur tibi, ſed ſi volueris audis; ſi vero nolueris, quis te condemnabit, niſi qui ſe juſtitiam eſſe pronunciaverit?* (4) De primatu Lugdunenſi & Remenſi, Petrus de Marca de Primatibus (5) De 116. diœceſibus, 102. Epiſcopatibus & 14. Archi Epiſcopatibus ſui temporis, Joſephus Scaliger in Notitia Gall. & Maſſonus in Notitia Epiſcopatuum conferendi. (6) Mornacius ad l. 3. D. de Juſt. & jure: *Unum adjecerim, atque ex veris: eſſe nimirum in univerſa ditione regni Gallici viginti quatuor millia parœciarum ſupra octingentas.* (7) Regum erga Epiſcopos reverentia in conſilium adſcivit Clerum. (8) Jus regaliarum. (9) De pretio bullarum Rom. acciſo, Grot. Epiſt. 976. 977. (10) Cardinales Galliæ de Noailles, Rohan, Polignac, Biſſy, Geſvre &c. Vid. l'origine des Cardinaux François.

§. XXXVI Nuſpiam terrrarum Pontifex Romanus tutius habuit aſylum, & colitur ut Deus, ſed inermis, & quatenus utilis eſſe poteſt: nullibi etiam magis acciſa eſt ejus auctoritas, & libertas Eccleſiaſtica defenſa, aſſerta Regi Chriſtianiſſimo ſuprema in res & perſonas Eccleſiaſticas auctoritate.

(1) Senatuſconſultum Parlamenti A. 1406. contra abuſus annatarum apud Leibnit. Cod. dipl. part. 1.

part. 1. pag. 283. (2) Controverſiæ inter Bonifacium VIII. & Philippum Pulchrum ex *c. unam Sanctam extravag, comm. de Majorit.* juncto *c. meruit de privileg.* (3) Ludovici XII. nummus in Julium II. cum elogio ex Eſa. XIV. 22. *Perdam Babylonis nomen*, male ab Harduino Op. pag. 905. explicatus. Vid. eundem in add. notarum *ad* Plinium & Grotium epiſt. 574. Thuan. l. 1. p. 8. (4) Minæ Lud. XIV. ob violatum Romæ Ducem de Crecquy A. 1662. Aliæ ob excommunicatum ab Innocentio XI. Lavardinum A. 1687. propter jus Quarteriorum. Vid. Legatio Marchionis Lavardini Romam. (5) Libertatis Eccleſiaſticæ initia, progreſſus, fundamentum, ex Ludovici S. Caroli VII. & Franc. I. ſanctionibus pragmaticis. (6) Ejus aſſertores ſtrenui: Doctores Sorbonici, Richelius, Pithœus, Puteanus, Launojus, du Pin, Richerius, & Petrus de Marca, quem vide lib. III. de Concord. regni c. 1. (7) Hujus & Caroli Molinæi, Jcti, ob eandem cauſam triſtia fata apud Thuan. l. VI. A. 1550. Baluzium in vita Petri de Marca & P. Zornium de libert. Eccl. Gall. (8) Notabilia verba ſunt Caroli Cardinalis Lotharing. apud Launoj. p. 1. ep. 1. n. 32. *In Pariſienſi Academia tenetur, Romanum pontificem ſubeſſe Concilio, & qui docent contrarium, ii tanquam hæretici notantur. Apud Gallos Conſtantienſe Concilium in omnibus ſuis partibus generale habetur, Baſileenſe in auctoritatem admittitur, Florentinum perinde ac nec legitimum nec generale repudiatur. Atque idcirco de vita potius, quam de ſententia decederent.* (9) Expulſi Jeſuitæ quibus conditionibus A. 1603. ſint recepti (10) Bulla *Unigenitus Dei filius* A. 1713. a. d. 16. Oct. occaſione doctrinarum Paſcaſii Que-

nelli evibrata. (11) Fata AEpiſcoporum de Noailles & de Maillis.

§. XXXVII. Semina religionis Reformatæ ſub Franciſco I. late diffuſa, ab Henrico IV. per Edictum Nannetenſe firmata ſunt: ſed Liga ſacra, atrox Laniena Pariſienſis, obſidio Rupellana, & malignitas conſiliorum ſub Ludovico XIV. ſacra inſtaurata extirparunt.

(1) Hugonotæ, A. 1560 a ſpectro Hugone, alias & Sacramentarii, Calviniani, libertini, Parpaillaux dicti (2) Factiones Catholicorum, Politicorum & Zelotarum illis, tempore Franciſci I. Caroli IX. Ludovici XIII. & XIV. pernicioſæ. (3) Huguenots de party, & Huguenots d'etat. (4) Ligæ ſacræ & Lanienæ Pariſ. A. 1572. d. 24. Aug. hiſtoria. (5) Naudæus hanc defendit, in arcanis: invitus etiam Chriſtophorus Thuanus, filio improbante lib 52. Hiſt. (6) Perronius vaferrimus & juratus partis Reformatæ hoſtis. (7) Henrici IV. tranſitus ad religionem Pontificiam, & ridicula ejus abſolutio, ab AEpiſcopo primum, dein à Clemente VIII. per procuratores obtenta. Vide Thuanum, Oſſati lettres cum notis Ameloti, d'Aubigné in Confeſſ. Cath. de Sancy & Rechenberg. Hiſtoria abſolut. Henr. IV. (8) Henrici IV. Edictum Nannetenſe A. 1598 promulgatum, à Ludov. XIII. A. 1614. firmatum, à Ludovico XIV. revocatum A. 1685. Vid. Hiſt. Edict. Nannet. & ejus ſummam apud Limn. Notit Franc. lib. 3. c 8.

§. XXXVIII.

§. XXXVIII. Equitum ſacrorum quatuor ſunt ordines: *S. Michaëlis*, *Spiritus Sancti*, *S. Ludovici*, quorum ſupremus magiſter Rex eſt, & Ordo *de S. Lazare de Jeruſalem.* Templarii à Clemente V. & Philippo Pulchro A. MCCCVII. crudeliter ſublati ſunt.

(1) Ordo S. Michaelis Archangeli inſtitutus a Ludovico XI. A. 1469 confirmatus ab Alexandro VI. apud Leibnit. Cod. juris gent. p. 1. pag. 476. inſtauratus à Lud. XIV. A. 1665. (2) Ordo S. Spiritus ab Henr. III. A. 1579. ejus leges apud Leibnit. Mantiſſ. Cod. p. 2 pag. 39. privilegia apud du Chene *Recherches hiſtoriques de l'ordre du S. Eſprit.* Nomina membrorum habet P. Ange t. 3. Etat preſent de la France pag. 268. (3) S. Ludovici ordo militaris a Ludovico XIV. A. 1693. & 1719. laute dotatus. (4) Ordinem S. Lazari Ludovicus S. e Paleſtina in Galliam deduxit, Henricus IV. cum ordine Montis Carmelis A. 1608. conjunxit, firmavit Ludov. XIV. A. 1664. (5) Veræ cauſæ Templariorum A. 1307. d. 13 Oct. ſublatorum, ſunt: Philippi Pulchri avaritia, vindictæ cupiditas & colluſio cum Clemente V. qui eundem abrogavit A. 1312. d. 3. April. (6) Utriuſque mors ſingularis. (7) Acta ad condemnationem pertinentia Leibnit. collegit in Mantiſſa Cod. *p.* 2. *pag.* 76. (8) Judicium de iis, vide in Puteani Hiſtoria poſtuma *condemn. Templar.* Gurtleri *Hiſt. Templar.* Bœcler *Excerpt. contr. ill. exempl.* 4. t. 3. p. 455. Mariana lib. xv. c. 10. Mezeray. t. 2. p. 333. (9) Catalogus Magiſtrorum, quorum poſtremus Jacobus No-

lay rogo dicatus, apud Frenium in *Templarius.*

SECTIO V.

De Adminiſtratione ſummi Imperii.

§. XXXIX. Parium Franciæ dignitas annexa eſt terris regni feudalibus, & in Regum inauguratione, privilegiis atque præcedentia, umbra quædam priſtinæ eminentiæ ſupereſt. Olim in Parlamento Pariſienſi ſeſſionem habuerunt: hodie coram hac ſola Parium curia, qua tales, conveniuntur.

(1) Initium ſub Capetianis, nomen à paritate: non a Patriciis, ut Budæus, Turnebus Chopinus aliique. (2) Sunt Clerici vel Laici, Duces vel Comites. (3) Numerus olim duodenarius, ex inſtituto Ludovici Sancti: hodie quadruplo major, in Etat de la France t. III. pag. 255. (4) Ludovici XII. dictum, apud Guicciard. l. 4. *Potentum depreſſione ſuam ſecuritatem firmari*, à Ludovico XIII. opera Richelii obſervatum. (5) Scaliger Epiſt. ad Merulam: *Pares Franciæ XII Sex Clerici, quorum tres duces: Remenſis Archiepiſcopus, Laudunenſis & Lingonenſis Epiſcopi. Tres Comites clerici: Catalaunenſis, Noviomenſis & Bellovacenſis. Sex Laciorum tres Duces: Normanniæ, Burgundiæ, Aquitaniæ. Tres Comites: Campaniæ, Flandriæ, Toloſæ. Omnes illi non poſſunt eſſe ſub alio Parlamento,*

mento, quam Pariſienſi, cujus ipſi conſiliarii ſunt.

§. XL. Ad comitia regni rariora, *Aſſemblées des Etats du Royaume*, triplex ordo vocatur: Eccleſiaſticus, Nobilium & Plebejus: *Le Clergé, la Nobleſſe & le Tiers Etat*; ut tamen & eorum convocatio, & decretorum confirmatio a Regis arbitrio pendeat.

(1) Conventus Francorum Majorum & Minorum antiquus, *Placitum, Campus Martis*, vel *Maji*, à patente campo, & quia ſub dio habebantur. V. Cangius in v. *Placitum, Campus*. & Rivini diſſ. *de majumis, & maicampis* c. 8. in Synt. diſſert. Cræ vii. (2) Error Hotomanni in Francogallia c. 18. credentis, ſummam poteſtatem apud hoc concilium fuiſſe, Vid. Hert. Notit. Franc. c. 5. §. 6. (3) Inter cauſas, cur comitia indicta, præcipuæ, ut incumbentibus bellis Regi auxilia pecuniaria præberentur, vel ſi Regi minorenni Curatoribus opus, aut vitia & abuſus ſint tollendi.

§. XLI. Legum Romanarum antiquus uſus. Hodie Gallia in provincias juris ſcripti, & conſuetudinarias dividitur, quarum illæ ab his numero & amplitudine ſuperantur.

(1) Agathias lib. 1. de Imp. Juſt *Franci politia ut plurimum utuntur Romana, & legibus iiſdem: eandem etiam contractuum & nuptiarum rationem, & divini numinis cultum tenent.* (2) Uſus Codicis Theodoſiani in Gallia ex Sidonii lib. 2. ep. 1. Greg. Turonenſ. l. 4. c. 47. Ci-
ronii

ronii Obſ. jur. can. lib. 5. c. 6. & 7. & J. Gothofredi proleg. Cod. Th. c. 3. & 7. (3) Regiones, quæ utuntur jure ſcripto, apud Mornacium ad l. 1. D. de Petit. hered. & Duck de auct. jur. civ. lib. 2. c. 5. §. 11. & 12. (4) Quare Honorius III. vetuerit jus Romanum in Academia Pariſ. doceri *c.* 28. *X. de Privil.* (5) Bodini obſervatio, jus Rom. in ſubſidium eſſe receptum lib. 8. de rep. c. 8. ex Thuano lib. 35. firmata: ſcribit enim Hoſpitalium, Caroli IX. Cancellarium, in oratione, coram Rege habita, *cum præfatione & petita venia ex ff. Juſtiniani vulgarem juris regulam adduxiſſe* (6) Mornacius, & Imbertus, diſcrimina juris Rom. & Gallici indicarunt; tamen Ranchinus lib. 2. Var. lect. c. 3. *Nullum bodie regnum, eſt,* ait, *quod incerto magis jure utatur, quam hoc noſtrum. Hujus rei cauſa non una: ſed præcipua infrenis illa licentia Magiſtratuum & Judicum, in controverſiis dijudicandis, quam ſibi arrogant, malo more, dum leges Romanas, non quaſi leges, ſed nudas rationes ſibi ſequendas eſſe autumant.*

§. XLII. Jus conſuetudinarium municipiorum, Caroli VII. auſpiciis in ſcripturam redactum, variis populis ortum debet: cui Franci ſcriptas Leges Salicas, Carolus M. cum poſteris Capitularia, Ludovicus XIV. Codicem Ludovicianum addiderunt.

(1) Romanus *Romana*, Burgundus *Gundobada*, Wiſigothus *Gothica*, Salius *Salica lege* utebatur. (2) Lex Salica unde dicta, quo tempore & loco condita ſit, olim & nuper Leibnitium

tium inter Gundlingium & Eccardum, Viros Celeb. eſt diſquiſitum. (3) Verba tit. 62. §. 6. ***De terra Salica nulla portio hereditatis mulieri veniat, ſed ad virilem ſexum tota terræ hereditas perveniat***, ad terras Saliorum pertinere, optime du Frene diſſ. 17. ad Joinvillam docuit. (4) De Capitularibus Regum ſecundæ lineæ erudite Baluzius, in præfatione ſuæ editionis. (5) Henrici III. conſilium, de novo Codice faciendo, nece Briſſonii interruptum: (6) Codex Ludovicianus A. 1667. compoſitus, & laudatus in Medailles du regne de Louis XIV. pag. 94. (7) Scriptores conſuetudinarii, Chopinus, Molinæus, Boërius, Argentræus, & Rebuffus, qui in tract. de conſuetud. art. 2. gl. 14. ***Et utinam***, inquit, ***unus eſſet omnium Franciæ Curiarum ſtilus: nam tot conſuetudines diverſæ & ſtili perturbant ingenia hominum.***

§. XLIII. Quum leges aliæ ſupra alias, adverſus ſingulare certamen cumulatæ, diu irritæ fuiſſent, idem Ludovicus XIV. A. MDCLXII. ipſe ſibi legem dixit, nulli veniam delicti concedendi, quam Ludovicus XV. jurejurando firmavit.

(1) Impiam illam gentis conſuetudinem tollere annixi ſunt Pontifices, Epiſcopi, Concilia. etiam Ludovicus S. Henricus IV. Ludovicus XIII. aliique apud Bodin. lib. 4. de rep. c. 17. Thuan. lib. 129. Mabillon lib. IV. de re diplom. c. 30. §. 1. ac pluribus du Frêne diſſ. 29. ad Joinvillam ***de guerres privés & du droit de guerre.*** (2) De Ludovico XIV. vide Medailles ſur Louis

Louis le Grand pag. 67. (3) Nimis audacter Loiſeau des ordres ch. 5. n. 17: *Inter nobiles Galliæ ſemper hoc malum retinebitur.*

§. XLIV. Quoniam Galli ſunt litium amantes, multis judiciis inferioribus, mediis & ſuperioribus opus eſt: poſteriora *Parlamenta* vocantur, & numero ſunt duodecim: quibus conſilia ſuprema Colmariæ, Perpiniani & Atrebati, in provinciis acquiſitis, adjungi poſſunt.

(1) Parlamentum (a *parabolare*, *parlare*, *ſolenniter colloqui*, dictum) initio unicum *Pariſienſe*, a Philippo VI. A. 1344. ſtatarium factum, ut Thuanus ſcribit lib. x. & plenius Budæus ad *l. ult. D.* & Mornac. ad *l. 2. de Senat.* (2) Ejus fama juſtitiæ antiqua: quando ſolis litibus addictum. (3) Decem Præſides habet, quorum nomina, veſtitus &c. in l'Etat de la France tom. 4. pag. 250. & ſeqq. (4) Præter hoc olim ſeptem tantum alia Parlamenta, quæ jus reddebant provinciis ſuis, quorum initia Scaliger, in Notitia Galliæ & Mornacius ad l. 1. D. de Off. Præſidis explicarunt. (5) Scaliger Epiſtola ad Merulam: *Parlamentum Pariſienſe conſtabat antiquitus ex LXXVII. Senatoribus & XII Paribus Galliæ; itaque omnino erat centumviralis Senatus regni Franciæ, idem ſolum Parlamentum Pariſienſe eſt Parlamentum Parium Franciæ: qui apud id ſolum Parlamentum conveniri & cauſam dicere, & ſi opus eſt, condemnari poſſunt,* (6) Undecim reliqua ſunt: *Tholoſanum, Burdegalenſe, Aquenſe, Gratianopolitanum, Divionenſe, Redonen-*

donenſe Palenſe, Metenſe, Duocenſe, & Veſontinum. (7) Amor litium & judiciorum Gallis exprobratus a Bodino lib. v. de Rep. c. 1. & vi c. 2. (8) Inde tot Judices, Advocati, Notarii, Procuratores, & ordo judiciorum a Ludovico XIV. emendatus, in *Ordonnance donnée a S. Germain A.* 1667. Vid. Medailles ſur le regne de Louis ad A. 1688.

§. XLV. Nundinationes Magiſtratuum inter turpiſſima Gallorum vitia vulgo numerantur; & repugnant regulis prudentiæ civilis, quoniam præmia auferunt dignis; non vero juri naturæ; quia nemo jus perfectum ad eos habet, nec aptitudo in puncto conſiſtit.

(1) Magiſtratus inde a Philippo Valeſio perpetui, ante annui, more antiquo Heduorum, de quibus Cæſar lib. 7. de bello Gall. c. 32. (2) Ludovicus XI. bello civitatem premente ad ſeptennium munera vendidit; Franciſcus I. in perpetuum, Præturas venales propoſuit; ſic ſenſim omnia ſunt venalia facta. (3) An illa Fiſci induſtria carpenda ſit, Loiſeau du droit des offices l. 3. c. 1. n. 97. Thuan. lib. 132. Barclajus Icon. anim. c. 3. & Bodinus lib. v. de Rep. c. 4. & vi. c. 2. fuſe inquirunt. (4) Quidam magnum Gallorum animum ex ambitu honorum probant.

§. XLVI. Pars ſummæ majeſtatis, quæ in federibus, legationibus, belli paciſque negotiis conſiſtit, ab ipſo Rege, in ſanctiore ſtatus concilio, & ad

ad ipſius nutum per collegia civilia, militaria, criminalia & domanialia expeditur.

(1) An Franciſcus I. ejuſque ſucceſſores Lud. XIII. & XIV. A. 1684. recte cum Turcis fœdus iniverint, adverſus Chriſtianos. Vid. Gramond. lib. III. ad A 1618. Grot. l. 2. c. 15. §. 8. (2) An durare potuiſſet fœdus, ab Henrico IV. delineatum, ſi vires accepiſſet? Vid. Memoires de Sully t. 2. p. 413. Grot. dict. cap. 15. §. 12. (3) Fœderum cum Helvetiis initorum ratio, & initia ſub Carolo VII. A. 1453. & progreſſus apud Leibnit. C. dipl. p. 1. pag 405. 427. 430. (4) *Recueil des traitez de confederation & d'alliance, entre la couronne de France, & les Princes & les Etats étrangers, depuis* 1621.

§. XLVII. Ad ærarium nummis implendum, magna ſemper in Gallia meſſis, & meſſores ſtrenui: inde auri, quod in venis ſuis non habet, largiſſimus proventus, ex monopolio ſalino, venditione munerum, charta ſignata, vectigalibus, domaniis, aſſiſia, tributis, moneta, &c. &c. ad annuam ſummam 150. millionum flor. quam diſpenſat *le Conſeil Royal des finances*.

(1) Gallorum divitiæ ſub Romanis, ex Lipſio lib. II. de Magn. Rom. c. 3. & 12. (2) Francorum paupertas ſub Clodoveo, ex Gregorio Turon. Præfat. l. v. Hiſtor. Sub Ludovico S. ex Matthieu Hiſt. de Louis XI. liv. II. p 708.

708. ſeqq. minor ſub Franciſco, ex Mezeray in fine ejus vitæ. (3) Ea Sullii, Vaubani, Richelii, Mazarini & Colberti vigilantia penitus depulſa eſt; vide Sully *Oeconomie Royale*, item *Proces & Recueil de defenſe de Mr. Fouquet*, Sebaſtian de Prétre, Seigneur de Vauban *des dîmes*. Rigaltii conſilium. (4) Richelii locationes hereditatiæ bonorum domanialium, & horum privilegia, ex Frenio in *Fiſcus regius*, & Chopino *de domanio Franciæ* (5) Mazarini monitum ex Sueton. Veſpas. c. 16. *ut Rex ſiccos madefaceret, & exprimeret humentes.* (6) Vectigal ſalinarum antiquum. vid. Cujac. lib. 3. Obſ. cap. 31. Gallis vero ignotum ante A. 1318. v. Mornac. ad l. 11. C. de Vectig. Bodinus lib. VI. de Rep. c. 2. *Noſtra ætate A. 1540. in ſalinis Pictonum modius ſalis, qui duobus aureis emi ſolebat, Pariſiorum menſura, nunc viginti aureis emitur; vectigal tamen ſubditis duplo gravius, quam ſalis pretium imperatur: quo fit, ut qui longius à ſalinis abſunt, in Galliæ finibus, ſalis modium 100. amplius aureis ſibi emere cogantur.* (7) In quantum reditus regni, qui ſub Corolo VII. 180000. ſub Ludovico IX. 470000. ſub Ludov. XII. 2025000. franc. ſub Henr. IV. 19. millionum fuerant, poſtea excreverint, docet Grotius epiſt. 1311. *Sperant miniſtri regis, Ludov. XIII. hujus Anni 1640. reditus, publicos perventuros ad 70. milliones & amplius. Clerus confert 180000. ſcutatorum: ſedecim novi Magiſtri libellorum ſupplicum 2. milliones.* (8) De re nummaria Gallorum. Bouteroue, Conſtans & le Blanc traité des monnoyes de la France.

§. XLVIII. Quemadmodum Galli olim Romanorum fuerunt victores, &

Franci in virtute militari felicitatem poſuere, ſic nec hodie ulli nationum armis cedunt: maxime autem valent equeſtri robore. Peditum inopiam Helvetiorum 30. aut 40000. auxilia ſupplevere, immenſis ſtipendiis & privilegiis olim conducta.

(1) Cæſar lib. III. de B. G. c. 19. *Ut ad bella ſuſcipienda Gallorum alacer & promtus eſt animus, ſic mollis & minime reſiſtens ad calamitates perferendas mens eorum eſt.* (2) Galliam *animoſam* Claudianus appellat de 4. Conſ. Honorii ℣. 392. & in laud. Serenæ: *dat Gallia robur militis.* (3) Inſigne virtutis equitum Gallicorum exemplum, ex Hirtio de bello Afric. c. 6. (4) An militiæ vitandæ cauſa Galli olim pollicem ſibi præciderint? Aff. *l. 5. C. Th. de Tiron.* Negat Ammianus lib. XV. c. 12. (5) Vox *Poltron* Italis, Hiſpanis & Gallis uſitata, non ab hac pollicis truncatione; ut Salmaſius, Voſſius aliique: neque à *Poltrone*, pullo, ut Menagius c. 3. Amœnit. ſed à Germanico *polſtre*, quod pulvinum notat. (6) Cur Helvetiorum auxiliis carere non poſſint, cauſæ variæ, à dominatu abſoluto, & pulſis Hugonottis: tum etiam ne finitimi illos ad ſe majori ſtipendio pertraherent, ac peditum, quos optimos habet illa natio, legiones inde conſcriberent, ait Bodinus lib. V. de Rep. c 5. (7) Cominæus lib. VIII. c. 7. *Vulgo jactatur, hoc natura Gallorum ingenium eſſe: ſcripſeruntque Itali hiſtoriis ſuis, ut pluſquam viri ſint, in aggrediendis rebus, in deſerendis vero ultra feminas imbelles. Prius ego*

ſane

ſane crediderim ; ſunt enim primo congreſſu prorſus intolerabiles equitis Gallicani impetus ; ſed in recedendo nulla non mundi natio minus animoſa eſt, quam cum domo proficiſcitur.

§. XLIX. Cauſas optimi exercitus petimus à numero & genio nobilium ambitioſo, plebis paupertate, abſoluto & diuturno Ludovici XIV. imperio, ærario bene referto, ſeminariis militaribus, ſtudiis mathematicis, multitudine ducum, hoſpitiis vulneratorum, & præmiis veteranorum.

(1) Mos equites ex nobilibus ſumendi, à Lipſio laudatus. (2) Res equeſtris in formam artis redacta, a Pluvinello, Ludovici XIII. ſtratore. (3) Architecturam militarem Sebaſtian. le Pêtre, dominus de Vauban perfecit. (4) Torneamenta, ſec. XII. hic inſtituta, à *tourner le cheval*. Matthæus Pariſ. *conflictus Gallicos* appellavit. v. Frene *de l'origine & l'uſage des Tournois*, diſſ. 6. ad Joinvillam. (5) Quid ſint *Gens d'armes*. *Mouſquetaires à cheval*; *les chevaux legers* ; aliique conſtituentes *la Maiſon du Roy*. v. P. Ange état de la France t. 2. (6) Prima inſtitutio valetudinarii, totius Europæ maximi, debetur Henrico IV. quod Lud XIV. ſtupendis ſumtibus abſolvit, A. 1671. Vide *la deſcription generale de l'Hotel Royal des invalides*.

§. L. Ducum majorum nomina ita aſcendunt: *Lieutenant Colonel*, *Meſtre de Camp*, vel *Colonel*; *Brigadier d'armée*, *Marechal de Camp*; *Lieut. General*

ral d'armée, *Colonel General de l'Infanterie*, *de la Cavalerie legere*, & *des Dragons*; *Marechal de France*, &, omnium olim primus, *le Connetable*.

(1) Conneſtabilis, quaſi *Comes ſtabuli*, *l.* 3. *C. Th. de Equor. collat.* Origo, jura, prærogativa hujus muneris, A. 1627. ſublati, v. Jean le Feron *Hiſtoire des Conneſtables.* (2) Marechalli vox non a *major caballus*, ut Turnebus lib. 28. adverſ. c. 2. ſed a *mar* equus, & *ſchalk* famulus. (3) Recentiores ſunt Luxenburgius, Turenne, Bouflers, Harcourt, Villeroy, Villars, d'Eſtrée, d'Huxelles, Teſſé, Tallard, Berwick, Matignon, Bezons, Monteſquiou &c.

§. LI. Maritima potentia non deficit regno; longe tamen infra terreſtrem poſita eſt: licet maria, portus, flumina nautis faveant, & Henricus IV. Ludovicus XIII. & XIV. opera Richelii, Mazarini, atque Colberti, navalia curæ habuerint; Carolus item II. e Britannia, nautas miſerit, remiges, & Archithalaſſum.

(1) Cauſæ ſunt; imperitia populi nautici, navium bellicarum defectus, & genius nationis, non ſatis pertinax, ad maris adverſa (2) Caroli II. error politicus in *Hiſtoire du tems* notatus. (3) Admiralii Galliæ celebriores. Vita Caſparis Caſtilionæi, & Caſparis Colignii. (4) De Colberti vigilantia & moliminibus plura, ex ejus vita. (5) *Mazarinus in eo plurima ſe amaſſe profeſſus eſt, præcipue fidem & curas, ac cum lima-*

limatiſſimo judicio pleriſque mortalium ignotam ſinceritatem: *quem nemo & qui neminem unquam falleret*, ait Priolus lib. XI. c. II.

SECTIO VI.

De forma Imperii.

§. LII. Regum ſumma poteſtas ſub primæ ſtirpis Regibus a Majoribus domus: ſub Capeti & Philippi Valeſii poſteris, a Ducibus & Comitibus adeo temperata fuit; ut modus regni adminiſtrandi, ſimilis pene fuerit hodierno Germanico, uſque ad Ludovici XI. tempora.

(1) Caroli M. abſolutum imperium recte à Bœclero aſſertum *de rebus Car. M.* (2) Hotmanus in Franco-Gallia contendit, penes Ordines ac populum ſemper ſummam rerum fuiſſe. (3) Verum Moriſotus in Henrico M. ipſum, inſolentis hujus tractatus editione, infamaſſe celebre ſuum nomen, ſcribit. (4) Adverſarios etiam nactus eſt Maſſonium & Matharellum, qui *Francogalliam*, ait, *compoſitam eſſe, ab auctore bene poto, in aliquo œnopolio*, & *ſcriptum plenum furoris & inſaniæ* vocat. (5) cui Hotmanus, ſub nomine Matagonis de Matagonibus, ſtilo non ſatis modeſto, monitoriale oppoſuit, ad quod Maſſonii reſponſio extat. V. Anti-Baillet t. 2. pag. 356. & Hert. Notit. Regni Franc. c. 4. §. 3.

§. LIII. Poſtquam vero Parium regni alii extincti, alii ad Ludovici XI. nutum omnia facere didicere, prudentia miniſtriſſimorum, ſub Ludovico XIII. & XIV. abſoluta deinde Monarchia ſtabilita eſt, tot egregiorum facinorum mater; tamque artificioſe adornata, ut vere regnetur.

(1) Cur Ludovicus XI. callidiſſimus, ſtatus quæſtionem moverit Duci Britanniæ, ob titulum Dei gratia uſurpatum, apud Favyn au theatre d'honneur liv. 3. & Savaron *de la ſouveraineté du Roy*. (2) Idem *bon Roy, & mauvais homme* dictus; quia Regis majeſtatem conſtituit *hors de page*, ait Coquille in l'Hiſtoire du Nivernois p. 124. (3) Tunc etiam, ducatibus coronæ unitis, & Parlamento in curiam judicum converſo, facile factum, ut libertatis olim amantiſſimi Franci, *non modo Regibus ſuis enixiſſime pareant, ſed & eos, ut mortalibus auguſtiores, venerentur*, Jovius ſcripſit lib. xv. Hiſt. (4) An populi tanta ſit veneratio & patientia dominantis, inquirit Bayle in Louis XIII. lit. A. & Louvois Teſtament politique pag. 33. adde diſſ. de Unctione Remenſi VII. pag. 383. (5) Sententia Sidneji, abſolutam poteſtatem Regi non prodeſſe, ſub examen vocata.

§. LIV. Quamvis autem Rex in exercitio jurium majeſtatis, abſolutæ poteſtatis formula, *Car tel eſt notre plaiſir*, pro omni ratione uti poſſit:

ipſe

ipſe tamen legibus quibuſdam ſe ſubjicit, ex prudentia civili, utque umbra libertatis mortuæ imprudentibus objiciatur.

(1) V. gr. Fœdera, edicta & leges carent effectu, niſi a Parlamento in commentarios publicos relata ſint. (2) Sibi jus dici patitur, ut Trajanus apud Plin. in paneg. (3) Non valent donationes regiæ, niſi litteræ à Theſaurario ſint ſubſcriptæ. (4) Jura coronæ & Majeſtatis alienari non poſſunt, vid. Chopin. de domanio Reg. Franciæ. (5) Ameloti ad Oſſati lett. 8. de abſoluta Regum majeſtate, teſtimonium.

SECTIO VII.

De ratione ſtatus.

§. LV. Finis Reip. ſemper eſſe debuit, non Regis tantum, ſed & primario populi ſalus: quamvis hæc, præ nimia gloriæ & latæ dominationis cupiditate, quandoque non ſatis obſervata eſſe videatur.

(1) Prius indicat Regis jusjurandum, pactio Confluentana, & Procerum conventus, uſque ad A. 1614. herili imperio non convenientes. (2) Poſterius Franciſci I. nummus, cum inſcriptione, *Unus non ſufficit orbis*, æmuli ejus ſymbolo *Plus ultra* oppoſitus: aliorum *Divide &*

impera, utet ſtatua ſuperba Ludov. XIV. (3) Quid obſtiterit lato imperio affectato. (4) Cur Mazarinus provincias Belgicas adeo optarit, eaſque permutatione ab Hiſpanis acquirere conatus ſit.

§. LVI. Hinc prætenſiones in Imperium Romanum, regnum Auſtraſiæ, Lotharingiam, Angliam, Navarram ſuperiorem, Caſtiliam, Arragoniam, Cataloniam, Neapolim, Siciliam, Sardiniam, Sabaudiam, Avenionem, Genuam, Mediolanum, Ducatum Florentinum, & in univerſum prope orbem, non ſine jactantia, a Gallicis ſcriptoribus extenſæ ſunt.

(1) Galli veteres apud Livium V. Hiſt. 16. *Se in armis jus ferre, & omnia fortium virorum eſſe.* (2) De Francis Paſquier l. 1. recherch. ch. 6. *Les François firent un vœu perpetuel de conqueſte.* (3) Ad recentiores maxime pertinet Puteani, *du Puy*, & Th. Gothofredi, *Traité touchant les droits du Roy tres-Chretien*, Pariſ. 1655. (4) Minoris pretii eſt Auberii liber, *des juſtes pretenſions du Roy ſur l'Empire*, Pariſ. 1667. propter quem, dicis gratia, in carcerem Baſtilianum conjectus eſt, narrante Puſendorf. lib. X. Rer. Brand. §. 34. (5) Caſſani *Recherches des droits du Roy*, licet minoris pretii, ingens honorarium meruere. (6) *Puteano* Conringius & Werlhofius: *Auberio* Lambecius in axiomat. Polit. Gallicanis: *Caſſano* Defenſio Imperii, Hiatus Caſſani obſtructus, Chifletius, & auctor libri *l'Advocat condemné* ſatisfecerunt.

(7) A

(7) A Carolo M. prætenſiones derivari, Grot. teſtatur app. ep. 738. & Pufend. lib. XVIII. Rer. Brand. §. 51. *Regem prætenſiones ſuas ſuperſtruere non ſolum paci Monaſterienſi, ſed etiam legi Salicæ & juribus Caroli M.*

§. LVII. Domi curandum, ut manufacta, cum Hugonottis expulſa, fides publica & ærarium inſtaurentur; commercia cum Hiſpanis, Anglis, Belgis, Turciſque floreant; libertas eccleſiaſtica ſalva ſit, & diſcordiis cleri obex ponatur.

(1) M. de la Mare *Traité de la Police*, III. tom. Pariſ. fol. commendetur. (2) Monzambano de ſtatu imp. c. 7. §. 2. *Craſſiſſima ſtultitia eſt, etiam à Gallis telas, levidenſes ſæpe aut abſurdas petere: nam nauci etiam rebus Gallici nominis admiratio pretium addit apud Germanos.* (3) De commercio Anglicano obſervatio Schrœderi in *Furſtl. Rentcamer* c. 37.

§. LVIII. Foris non eſt, quod valde metuat ab Hiſpanis, Luſitanis, Anglis, Belgis, Italis & Germanis. Ut Papam, Helvetios, Suecos, Polonos, Turcas & Ruſſos ſibi porro conciliet, antiqua ſtatus ratio ſuadet.

(1) Papa, Turcæ, Sueci, Poloni, qua in re utiles eſſe poſſint. (2) Cur Status Italiæ ambiant amicitiam Gallorum, inprimis Veneta Reſp. (3) De Genua oppugnata A. 1685. non opitulante S. Bernardo. (4) Galliæ vires comparatæ cum Germanorum potentia, apud Mon-

zamb. c. 7. §. 5. (5) De Francis Græcum illud: *τὸν Φράγκον φίλον ἔχεις, γείτονα δὲ οὔ. Franconem amicum habeas, vicinum minime.* (6) Vere Polybius: *Magna imperia creſcentia omnibus populis metuenda eſſe, etiam remotis, non enim prius conquieſcere, quam omnia domuerint, itaque de impediendo eorum curſu mature capienda conſilia.* (7) Gillius in Lud. VI. *le Rojaume de France notre Seigneur a reſervé a luy, & en ſa main, l'ajant en ſa garde & protection.*

Sectio VIII.

De Titulo, Inſignibus, aliisque ſingularibus Regum.

§. LIX. Rex titulis non ſuperbit, ſolis *Galliæ* & *Navarræ* vocibus contentus: ſive imitatione veterum, ſive quod omnia acquiſita Coronæ Gallicæ innectuntur.

(1) *Reges Regum* olim à Græculis dicti, apud Annam lib. x. Alexiad. pag. 288. (2) In literis Paparum *Illuſtres & Excellentiſſimi*; rarius *Chriſtianiſſimi*, donec Paulus II. illud elogium Ludovico XI. perpetua prærogativa dedit. Vid. Mabillon. lib. ii. de Re diplomat. c. 2. §. 7. & lib. v. Tab. 22. Perbonus de excellentia Chriſtianiſſimi nominis. (3) *Primogeniti Eccleſiæ* Reges dicuntur, quod in tuenda religione, & protegendo Pontifice primas ſemper obtinuerunt. Vid. Thuan. lib. 35. A. 1563. (4) Turcicus

&

& Feſſa-Maroccanus Impp. eos *Bodesbair*, id eſt *Imperatores*, appellant; quod elogium à Græcis etiam tulerunt. Vid. Limn. Not. lib. 2. c. 1. & Diſſert. de titulo Imp. Ruſſ. c. 2. §. 6. (5) Unde vox *Sire* deſcendat.

§. LX. Inſignia Regni ſæpius mutata ſunt: primum enim tres coronas habuit; deinde lilia innumera; denique ex conſtitutione Caroli VI. lilia tantum tria.

(1) Hæc Cujacii ſententia eſt, ad lib. xv. Reſp. Papin. ad l. 13. ad L. Corn. de falſis: qui de coronis conſentientem habet Paulum Æmilium; de liliis indefinitis Maſſonium & Tilletum. (2) Sed Joh. Jac. Chifletius in Anaſtaſi Childerici c. 12. *apes aureas:* ejus filius, Petrus Franciſcus, *trifidum Dagoberti ſceptrum.* Guaguinus *bufones:* Fauchetus *irides:* Gillius *lunæ creſcentis cornutas facies:* alii *ſpicula haſtarum* antiquum ſymbolum conſtituere. (3) Inepte Ferrandus, in Epinic. pro liliis, liliata inſignia cœlitus miſſa eſſe, ſerio probare conatus eſt; cujus ſententiæ vel imam plebem pudere debeat, judice Blondello, Geneal. Franc. tom. 1. 45.

§. LXI. Modus ad imperium veniendi eſt ſucceſſio, marium duntaxat ex maribus, ex antiqua conſuetudine; quam Henricus III. A. 1576. introducta ſucceſſione lineali agnatica, plenius firmavit.

(1) De Francis variant eruditi: aliis pro electione, aliis pro ſucceſſione, aliis pro mixto genere

genere pugnantibus. (2) Sed Anaſtaſius Bibliothecarius, ait: *Genti Francorum moris eſt, domnum, id eſt Regem, ſecundum genus principari.* (3) Agathias Scholaſticus lib. 1. Hiſt. *Apud Francos regnum à patre ſemper ad filium tranſit.* (4) Gregorius M. homil. 10. in Evang. *In Francorum terra Reges ex genere prodeunt.* (5) Carolus Calvus tit. 31. c. 1. *conſuetudinem olitanam* vocat. (6) De ſucceſſione agnatica & diviſione regni Grot. l. 1. c. 3. § 13. & l. 2. c. 7. §. 23. (7) Cabot. diſp. lib. 1. c. 13. regnum ſub prima & ſecunda ſtirpe hereditarium, ſub tertia legitimum fuiſſe, nec injuſſu populi alienari, illud aut teſtamento transferri poſſe.

§. LXII. Feminæ, ſemper excluſæ, ne quidem in diviſionibus regni partem tulere; idque non tam ex lege Salica, vel ob dictum Chriſti; *lilia non nent:* ſed quia mares ad bella magis ſunt idonei, & muliebre imperium ſemper diſplicuit Germanis.

(1) Feminas excluſas eſſe, negat Joh. Jac. Chifletius in vind. Hiſp. & in Luminibus Salicis, à Cointio Ann. Eccl. ad A. 558. n. 68. recte confutatus. (2) Legem vero Salicam, de feminis, a regno excludendis, non loqui, Tilius, Cujacius, Hotmanus, Dupleix, & Chaſſaneus agnoverunt. (3) Non inepte tamen Cabot. lib. 1. diſp. c. 16. *Etſi de allodiis tantum legem Salicam loquutam fateremur, cum nihil de ſucceſſione regni, legibus publicis regni, cautum alibi reperiamus, controverſia ſecundum jus privatum regni dirimenda eſſet.* Adde Grot. lib. 11. de J. B. & P. c. 7. §. XI. n. 2.

§. LXIII.

§. LXIII. An ex feminis nati admittantur, inter Philippum Valeſium & Eduardum III. Angliæ Regem, qui gradu proximior erat, armis diſceptatum fuit: illo ad legem Salicam, hoc ad conſuetudinem contrariam, & *Nov.* 118. *c.* 1. 3. fruſtra provocante.

(1) Ad Pippini & Hugonis Capeti exempla reſpondit Fabrottus, in Præfat. Baſilicor. *Legis ſententiam circumvenit, qui ortos ex feminis non eſſe repellendos cenſet. Nec eſt, cur moveamur quorundam Regum exemplis. Rectius enim dicent: Regni proceres æquius cenſuiſſe, ut ad regni ſucceſſionem nati ex feminis potius admitterentur, quam exteri, non jure ſucceſſionis, ſed electionis, uti tunc moris erat.* (2) Cominæus lib. VI. c. 3. *Mihi videtur deliberato bonoque conſilio, non ſine adjutrice divina gratia, legem in Francia promulgatam ſancitamque uſu eſſe, ut filiæ ſucceſſione regni prorſus excludantur, unde caveatur, ne id quandoque in exteri Principis manum deveniat &c.* (3) Adde Bodin. lib. VI. de rep. c. 5. juncto Cl. Ludewegii Opuſc. de Jure Anglorum in Galliam, tom. II.

§. LXIV. Primogenitus ipſo jure ſuccedit patri, in regnum, ut ſuus heres, nec eget inauguratione; more majorum autem, à Pippino introducto, præſtito jurejurando, ex Ampulla Remenſi, ungitur & coronatur.

(1) Uti jure Rom. ſui heredes ſunt, ipſo jure, ita

ita Rex puncto temporis naſcitur, non fit, vi & poteſtate juris Francici, quod Jcti *jus inſtantaneum & momentaneum* vocant, ex lege Caroli V. & VI. apud Thuan. lib. 27. & Amelot. ad Oſſati epiſt. 12. (2) Morem antiquum, Reges primæ ſtirpis clypeo extollendi, ut & Ampullæ Remenſis originem, formam, & differentiam ab ampulla Martini, cum recenſione omnium ceremoniarum, & jurejurando, Champagne, Morus, Th. Gothofredus, Marlotus & Chifletius deſcripſere. Potiora vide in Menin *traité hiſtorique du ſacre & couronnement des Rois*, & noſtra diſſert. VII. c. 2.

§. LXV. Ex hac Ampulla cœleſti Regis præcedentia foris, abſoluta poteſtas domi, in ſecularibus & Eccleſiaſticis, nec non vis mirabilis ſanandi ſtrumas, vulgo repetitur; ſed Galli cordatiores alios, & minus dubios, priorum titulos urgent.

(1) De præcedentia Regis Galliæ, præ rege Hiſpaniæ, multa inania collegit Chaſſaneus. (2) meliora dederunt Vignierius, Pithœus & Bulteau, in libris ſing. *de la Preſeance du Roi.* (3) Optime Jac. Gothofredus de jure præced. p. 1. c. 1. §. 5. & c. 3. §. 25. ejuſque frater Th. Godefroy in *Memoires concernantes la Preſeance des Rois de France*, *ſur les Rois d'Eſpagne* 4. Paris. 1613. & *le Ceremoniel François*, 2. vol. fol. 1649. (4) Gregorius M jam ſuo tempore lib. V. Epiſt. 6. tomo IV. Op. p. 164 ſcripſit: *Quanto ceteros homines regia dignitas antecedit, tanto ceterarum gentium regna, regni Francorum culmen excellit.* (5) Albericus in Chron.

Chron. ad A. 1212. pag. 404. *Rex Caſtellæ & Toleti Alphonſus dicebatur parvus de Hiſpania, cum tamen major eſſet aliis ætate, & dignitate, & ſocer aliorum, ad differentiam Magni Regis Caroli.* (6) De facultate ſanandi ſtrumas, *les écrouelles*, vel *le mal du Roi*, varias ſententias & rationes, vide in dicta diſſert. p. 384 (7) Cominæus lib. VI. c. 7. *Solent Gallorum Reges confiteri; cum ſtruma laborantes tangere decreverunt, id quod Lud. XI. ſingulis ſeptimanis præſtabat, male peccantibus, qui ultro differunt, cum abunde ſemper adſit ægrotantium.*

§. LXVI. Ad ſingularia Regum præterea pertinet S. Cœna ſub utraque; Canonicatus & Abbatiæ honorariæ; nemini jurant; funeri non interſunt; corona clauſa; color albus & violaceus; frequentes a Venere nævi, utque per mulieres magna gerant.

(1) De communione ſacerdotali Sleidan. *lib.* 9. (2) De Canonicatibus Chopinus *de Sacra Politia lib.* 1. *tit.* 4. (3) De jurejurando Baluzius *ad Petrum de Marca lib.* II. *c.* 3. (4) De funere Thuan. *lib.* 79. more Regum Hebræorum, de quibus Got. ad 2. Sam. III. 31. (5) De corona Frene ad Joinvillam *diſſ.* 24. *pag.* 299. (6) De albo colore Bellaj. *lib.* 16. (7) De nævis a Venere, & ſexus elegantioris auctoritate, Becman *Hiſt. orb. terr. c.* 3. §. 5. Vix ſævire poteſt, qui amat, ait Grammondus. (8) Bignon *de l'Excellence des Rois & du royaume de France.* Andreas du Chene *les antiquités & recherches de la grandeur & majeſté des Roys de France.*

§. LXVII.

§. LXVII. Character quorundam Regum primæ & ſecundæ ſtirpis fuit, *Nihil fecit*. Carolus V. miræ ſapientiæ Rex, atqueadeo cognomen inde tulit. Ludovicus XI. prudente callidus arte, abſoluti imperii auctor. Franciſcus I. Pater litteratorum, ſed voluptuoſiſſimus. Carolus IX. alter Caracalla, laniena Pariſienſi, in omne ævum, infamis. Henricus IV. pace interna, commerciis & opificiis inſtauratis, vere Magnus: Ludovicus XIII. Juſti nomen adeptus, & Richelii habenis glorioſus evaſit.

(1) Inter alios maxime Ludov. Balbus *Nihil fecit* cognominatus; apud Aimoin. lib. 11. de mirac. S. Benedicti c. 1. (2) Ludovici XI. virtutes & vitia, apud Cominæum lib. 1. c. 10. (3) An Franciſcus I. ex infami morbo mortuus, Bayle *in François I. lit. D.* (4) Carolus IX. accuſatus crudelitatis, defenſorem nactus Naudæum, in arcanis ſtatus. (5) Henricorum nomen infauſtum, ob tragicos trium exitus. (6) Henrici M. nævus, ex amoribus inſignis, cumulo virtutum obtegitur. (7) Pereſixe Hiſt. de Henri p. m. 461. ad A. 1609. *Il ſeroit a ſouhaiter pour l'honneur de ſa memoire, qu'il n'eut eu, que le defaut du jeu. Mais cette fragilité continuelle, qu'il avit pour les belles femmes, en étoit un autre bien plus blamable, dans un Prince Chretien, dans un homme de ſon âge, qui étoit marié, a qui Dieu avoit fait tant de graces,*

graces, & qui rouloit tant de grandes entreprises dans ſon eſprit. (8) Ludovicus XIII. cur nı. potuiſſe, dicatur, præter curationem ſtrumarum?

§. LXVIII. Ludovicus XIV. nuptiis, triumphis, finibus prolatis, & longa felicitate, omnium Galliæ Regum maximus, colophonem impoſuit regno; ſuos tamen paſſus eſt manes.

(1) Ejus nativitas mirabilis, d. 5. Sept. 1638. (2) nuptiæ cum Maria Thereſia; amores cum Valiere, Monteſpan, Fontagne & Maintenon: liberi naturales legitimati. (3) clementia, ſanitas corporis & animi, ſtipendia eruditis data, fortitudo dubia. (4) Nimia tributa, ambitio, revocatio Edicti Nannetenſis, fœdera rupta (5) Comparatio cum Philippo II. an bona. (6) Circumſtantiæ mortis 1. Sept. 1715. (7) De ipſo recens nato, Grotius epiſt. 1089. *Delphinus jam ter mutavit nutricem. Fugiunt eum conquiſitæ ad hoc feminæ, quod ubera earum morſicando lancinet robuſtus calidique ſpiritus puer, non ſine omine futuræ rapacitatis.*

§. LXIX. Ludovicus XV. quintus & ſexageſimus Regum, natus d. 15. Febr. MDCCX. Delphinus factus d. 18. Febr. MDCCXII. Proavo ſucceſſit d. 1. Sept. MDCCXV. unctus & coronatus Remis 25. Oct. MDCCXXII.

(1) Ejus pater Ludovicus, Delphinus obiit 18. Febr. 1712. mater Maria Adelaida, Sabaudica, obiit 12. Febr. 1712. (2) Avus Ludov. Delphinus mortuus 14. Aprilis 1711. vaticinio im-

pleto, ipſum Regis patrem fore, non Regem. (3) Regis educationi præfectus fuit Dux Borbonius; Ephorus Marechallus Villaregius, Præceptor Andreas Hercules Fleury &c. (4.) Verba morituri Ludov. XIV. ad hunc Pronepotem, maximo Rege digna, vide apud Limiers Hiſtoire de Louis XIV. lib. 20. ad A. 1715. (5) Alii 87. Reges numerant, XXXV. primæ ſtirpis, ab A. 414. ad 752. XVI. ſecundæ, ab A. 752. ad 987. & XXXVI. tertiæ ab A. 987. ad 1722.

§. LXX. Conjugem duxit A. 1725. Mariam Leſzczynski, Comitis de Leſno, quondam ab A. 1705. ad A. 1709. Poloniæ regis, filiam; natam ex Catharina Opalinskin, A. MDCCIII. d. 23. Jun.

(1) Quaſi repudium Mariæ Annæ Victoriæ, Infanti Hiſpanicæ datum A. 1725. (2) quæ venerat Pariſios 2. Mart. 1722. (3) Moribus præfectas habuit *Mad. la Ducheſſe de Ventadour, & la Princeſſe de Soubize*. (4) In Gallia educabatur, quia cor peregrinum in pleriſque reginis exteris obſervatum. Bayle in Concini. (5) Reginarum emblemata, honores, privilegia, jura, dotalitium, luctus &c.

§. LXXI. Regum filii olim *Regales* dicti: nunc Primogenitus ſimulac natus, *Delphinus* vocatur, talis autem declaratur deinde. Olim anno XXI. ætatis majorennis fiebat; poſt legem Caroli V. in-

V. ineunte anno XIV. Ceteri poſtgeniti *Principes ſanguinis* appellantur.

(1) Humberti Delphini translatio Delphinatus in Regiam Galliæ familiam A. 1343. ea lege, ne coronæ uniatur, apud Leibnit. Cod. dipl. p. I. pag. 158. (2) Edictum Caroli V. A. 1374. ex quo Reges Galliæ A. 14. ætatis majorennes fiunt, ibidem pag. 231. & Du Puy *de la Majorité des Roys de France* (3) Rationes edicti vide apud Mornacium ad l. 31. D de legib. (4) Bodinus lib. VI. de rep. c. 5. *Gentiles Capeti tribus legibus, quaſi firmiſſimis fundamentis, hanc monarchiam ſtabiliviſſe videntur. Prima lex eſt, qua quidem filiis Regum, niſi juſto concubitu quæſiti fuerint, omnes aa regnum aditus præcluſerunt. Secunda, quod uni primogenito regalia majeſtatis jura in ſolidum tribuenda decreverunt. Poſtrema fuit, quod quæ prædia filiis Regum fruenda, Regis arbitrio, fiduciæ nomine aſſignarentur, eadem ſine maſcula prole mortuis, ab omni jure pignorum libera, fiſco vindicarentur, regias vero ſorores pecunia tantum dotari placuit* (5) Principes ſanguinis ipſo jure ſunt Pares regni & conſiliarii Parlamenti; eorum inſignia liliata. (6) Apanagii ratio & uſus, ex ſchedis Peireſcianis, apud du Frene in *Apanagium*

§. LXXII. Rege impubere, abſente, captivo, furioſo vel ægrotante, *Regens* adminiſtrat regnum; impuberis tutelam gerit teſtamentarius, vel proximus agnatus, mater aut avia.

(1) Ultimi Merovingicæ ſtirpis facto, non jure, regno exuti. (2) Carolus VI. ob furorem imperio non cecidit (3) Spatio unius ſeculi Lud.

 XV.

XV. fuit tertius Rex minorennis (4) Maternæ tutelæ, & Rectorum omnis generis exempla, ex Gramondo lib. 18. hiſt. ad A. 1629. aliiſque. (5) Philippo, Duci Aurelianenſi, titulus Regentis negatus, in teſtamento Lud. XIV. ſed confirmatus in primo Lud. XV. *Lit de juſtice, d.* 12. Sept. 1715. (6) Auctoritas Regentium acciſa, lege Caroli V. apud Bodinum lib. 1. de Rep. c. 8.

§. LXXII. Inter Miniſtros Aulæ Eccleſiaſticos eminet Eleemoſynarius Magnus; inter ſeculares Magnus Magiſter Franciæ, Magiſter S. Palatii, Cubicularius ſupremus, Cancellarius, Comes ſtabuli &c. &c.

(1) Dignitas & partes Eleemoſynarii Magni, aliæ prorſus, quam olim Capellanorum. v. Rouillard *le Grand Aumonier de France* (2) Inter ſeculares eminet hodie *le Grandmaitre*: olim Palatii non modo, ſed & regni cura apud Majores domus. (3) De Archiatris, Archicancellariis, Buticulariis, Seneſcallis, &c. vide Anſelme *de Grands Officiers de la couronne* & Jean le Feron *Hiſtoire de Conneſtables, Chanceliers & Gardes des ſeaux, Mareſchaux, Admiraux, Grand maitres de la Maiſon du Roy*, à Dionyſio Gothofredo continuatus (5) Cancellarios du Chene, Ribierus, Lanovius & Teſſereau: Secretarios Tockius & alii dedere.

§. LXXIV. Palatia Regum antiqua Normannorum incurſionibus pene deleta fuerunt: hodierna ſunt alia Pariſiis; v. c. *Louvre* & *Palais Royal*, alia extra ur-

urbem: *Verſailles*, *Madrid*, *Muette*, *St. Germain*, *Fontainebleau*, *Marly*, *Meudon &c.*

(1) Plures ſemper Regum ſedes, quæ vero præ aliis eminebat, *Sedes prima* dicta, ut Aquisgranum, ſub ſecunda ſtirpe... (2) Palatiorum antiquorum catalogum dedit Frêne, in *palatium*; plenius ea, ex Valeſii Notitia Galliarum, explicavit Michael Germanus, apud Mabillon de Re diplom. lib. IV. (3) Mundi illud miraculum, Verſalias, cur tot ſumtibus, ex villa, magnificentiſſimas ab A. 1661. fieri curaverit Lud. XIV. (4) cujus etiam opera ſunt *la Menagerie*, *Trianon & Marly*.

SECTIO IX.

De Viris Illuſtribus.

§. LXXV. Virorum, ſago vel toga illuſtrium, frequens annona fuit: inter illos eminent Montmorancii, Guiſii, Montfortii, Condei, Bironii, Villaregii, Crequy, Turenne, Vendome; aliique ſupra, §. 50. & 51. indicati.

(1) Vitam eorum, qui à Lud. XI. ad Lud. XIII. illuſtres, Malingre *Hiſtoire Chronologique de pluſieurs grands Capitaines, Princes, Seigneurs.* (2) Reliquos Perrault *Hommes illuſtres, qui ont paru en France, pendant ce Siecle*. 1696. utet Brantome deſcripſere (3) de pacto conficto Luxenburgii cum diabolo; (4)

Turennii mutatio religionis, v. Buiſſon *la vie du Vicomte de Turenne* (5) Cominæus lib. III. c. 8. *Mihi quidem, quod ſemper arbitratus ſum, videre etiam contigit, in Galliæ regno, eſſe viros, tam prudentes, componendis quibuſcunque negotiis, quam non offenderim in toto cetero mundo, præcipue inter eos, qui de alumnatione noſtri fuere regis. In talibus enim opus eſt hominibus, ad omnia aptis, omnia verba factaque contemnentibus, ut id obtineant, quod Domino ipſorum ſedeat* (6) de hodiernis vid. Etat de la France t. III. c. I. 6. 8.

§. LXXVI. Inter Miniſtros, quondam eruditione claros, Budæus, Hoſpitalius, Memmius, Harlæus, Seguierii, Thuani &c. referri debent.

(1) Ludovici Regii vita Budæi, apud Leickherum. (2) Sammarthanus in elog. lib. I. p. 59. *Hoſpitalius ſpecie fuit auguſta, vultu gravi & tranquillo, qui, ut ex veteri numiſmate apparuit, Ariſtotelis faciem plane referret.* (3) Lipſius lib. 2. elect. c. 15. Briſſonium Galliæ, imo Europæ, magnum lumen vocavit (4) Ipſe Henricus III. de eo dicere ſolitus: *Neminem Regum viro tam docto gloriari poſſe.* (5) De ejus fatis Thuanus lib. 102. & Barclajus lib. I. ſatyr. *ampliſſimis in remp. meritis clarum populus interfecit, ne diſſimilem exitum ſortiretur priſcis rerumpublicarum Patribus, quorum ſemper exemplo vixerat.* (6) De Chriſtophoro, Jacobo Auguſto & Franciſco Thuanis plura: de hujus ſupplicio Amelot ad Tacit. lib. XI. Annal. c. 3. Grot. Epiſt. 627. & Patin. tom. I. lett. 124. & tom. III. 494.

§. LXXVII. Arcanorum inprimis partici-

ticipes fuerunt ſub *Ludov. XI.* Cardin. Bellue, Cominæus & Cottierius archiater: ſub *Carolo VIII.* Briſſonnetus: ſub *Ludov. XII.* Cardin. d'Amboiſe: ſub *Franciſco I.* Thalaſſiarcha d'Annebant: ſub *Henr.* II. Montmorancius: ſub *Franc. II.* Guiſii fratres: ſub *Carolo IX.* Cardin. Birague, ſub *Henr. III.* Epernonius: ſub *Henr. IV.* Sully & Villaregius: ſub *Ludov. XIII.* Richelius Cardinalis, arte & Marte Miniſtriſſimus: ſub *Ludov. XIV.* ſimiliter Mazarinus Card. ſed non in tanto gradu Tellierius, Colbert, Chamillard: ſub *Ludov. XV.* Cardin. du Bois, Marchio de Maurepas &c.

(1) Syracides cap. 10. dixit, in manu Dei eſſe, prudentem dare Cancellarium (2) Cicero pro Cluentio: *Sapientiſſimum dicunt eum eſſe, cui quod opus ſit, veniat in mentem, proxime accedere illum, qui alterius bene inventis obtemperat.* (3) Armandus Joannes du Pleſſis, Cardinalis, Dux de Richelieu & de Fronſac, primum militiæ, dein Theologiæ, poſtremum aulæ ſe mancipavit. Ejus character apud Gramondum lib. XIII. & Auberium iu ejus vita. (4) Grot. epiſt. 641. *De Cardinali Riceliaco nihil mediocre loquuntur homines: Sorboniſta nuper fuit, qui ei, ut numini, litandum cenſuit: alius pro* Richelieu *vocandum* Riche Dieu*: quippe non niſi Dei eſſe, tam ſapientibus conſiliis Regem in-*

formare. At alii, minus ei faventes, publicis locis programmata affixere, ſi quis librum reperiſſet ſagacitatis Cardinalis, à menſe jam & ultra perditum, ei pro indicio præmium fore. (5) Mazarinus, Siculus natione, primum caſtra ſecutus, dein laurea doctorali Theologica, poſt juridica ornatus Romæ, inde in Galliam miſſus innotuit Richelio, dein Ludovico XIII. (6) Vide les memoires, anecdotes, lettres, miniſtere, hiſtoire & Teſtament politique de Richelieu, Mazarin, Colbert & Louvois. (7) Du Puy Hiſtoire des Favoris. Naudé Maſcurat.

SECTIO X.

De Scriptoribus Gallicis.

§. LXXVIII. Gallorum res antiquas Cæſar, Strabo, & Appianus: mores Ramus; linguam Boxhornius; Druides Smith: varia Fauchetus, Dupleix & Mezeray deſcripſerunt. Francorum originem Pontanus & Leibnitius; leges Eccleſiaſticas Sirmondus, profanas Baluzius; hiſtoriam Hadrianus Valeſius; notitiam regni Hertius optime illuſtrarunt.

(1) Gregorius Turonenſis, pater Hiſtoricorum Franciæ, A. Chr. 595 mortuus, editus & illuſtratus à Ruinarto, cum Fredegario Scholaſtico, de quo Valeſii diſſertatio (2) De Aimoino & Eginharto du Chenii diſſertationes commendentur, & editio Cl. Sminckii (3) Stu-

Stupendi labores Genealogici & Hiſtorici Andreæ & FranciſciDucheniorum, quos alii Quercetanos, alii Patres Hiſtoriæ Gallicæ vocant (4) Caroli du Frene gloſſarium Lat. & diſſertationes ad Joinvillam, editio Villeharduini, Geſta Francorum in regno Conſtantinopolitano, & liber de inſignibus armorum. Obiit A. 1688. (5) Perſonatus Marvillius tom. 1. miſc. hiſt. elogium Ariſtonis ex Plinio lib. 1. Ep. 22. ad eum merito refert: *Quantum rerum, quantum exemplorum, quantum antiquitatis tenet! Nihil eſt, quod diſcere velis, quod ille docere non poſſit. Mihi certe, quoties aliquid abditum quæro, theſaurus eſt &c.*

§. LXXIX. Geographiam veterem Hadr. Valeſius, in *Notitia Galliarum*; recentiorem Martineau du Pleſſis, in *Deſcription de la France*; *Sacram Galliarum topographiam* Labbeus; ſingulas provincias multi illuſtrarunt.

(1) Hadrianus Valeſius ſatis pro gloria patriæ ſuæ, & gratis quidem laboravit. Ejus *Notitia Galliarum*, & *Res Geſtæ Francorum* judicio acri, ſtilo elegante & prudentia ſumma ſcriptæ (2) Recentiorem Geographiam Baudrandus & Zeillerus, mappas Sanſonii, du Val & l'Ile dederunt. (3) Jacobus le Long, *in Bibliotheque Hiſtorique de la France*, Paris 1719. lib. 1. reliquos Geographos omnes recenſuit. (4) In præfat. n. 2. ait: *On raporte ici pres de dixhuit mille Ouvrages, dont il y a environ ſix mille auteurs nommez, & entre les Anonymes & Pſeudonymes, je decouvre le veritable nombre de douze cens.*

§. LXXX. Hiſtoriam Regum Galliæ Tilleti, Pithœi, Puteani, Sammarthani fratres, & infiniti alii excoluerunt; inſtar omnium eſſe poteſt Mezeræi *Abregé Chronologique*, & plenior Gabrielis Danielis, Jeſuitæ, *Hiſtoire de France.*

(1) Tres cauſæ errorum, difficultatum, & diſſenſionum in Hiſtoria Galliæ. (2) De Scipione Dupleix ſcribit Baſſompierre in mem. p. 735. *un coquin, faux Hiſtoriographe, s'il en fut jamais.* (3) Thuani laudes, mutilatio, nominum mutatio. V. Clavis Hiſtoriæ Thuanæ, Thuanus reſtitutus; & Galli, ſeu Gretſeri Notationes in Hiſt. Thuani. (4) Duodecim hiſtoricorum ſingularia, apud le Long. pag. 947. qui etiam pag. 446. de Gabrielis Danielis, Illuſtris Jeſuitæ, Hiſtoria Franciæ hoc fert judicium: *Cette Hiſtoire generale de France eſt la mieux ecrite, de toutes celles, qui ont paru juſqu'à preſent; mais le premier volume eſt plus travaillé, que le dernier.* (5) Idem p. 445. de epitome Franciſci Eudes, domini de Mezeræy, ob veritatis amorem ſalario ſuo privati, ob duritiem ſtyli ab aliis culpati, ab aliis defenſi: *Cette Hiſtoire vaut mieux. que la grande Hiſtoire du même auteur; il en a ſur tout oté les medailles ſuppoſées, dont ſon hiſtoire eſt farcie, c'eſt le jugement du Pere Meneſtrier. Bayle, dans ſon dictionnaire art. d'Ancillon, note D. dit, que la ſeconde edition eſt plus correcte, que la premiere, car l'Auteur en ota les fautes; mais comme il en ota auſſi des veritez, qui avoient deplu, la premiere ſe fait rechercher des curieux.* (6) Adde nupe-

nuperam comparationem Danielis & Mezeræi, ut & (7) Limiers Annales Hiſtorique, Metallique & Genealogique de la Monarchie Francoiſe, cum fig. fol. 3. vol.

§. LXXXI. Regum ex Valeſia gente res geſtas *Anton. Varillaſius*, Borbonii Henrici IV. vitam *Perefixius*; Ludovici XIII. *Gramondus* & *Vaſſorius*; Ludovici XIV. *Priolus*, *Leti*, *Labardæus*, *Riencurtius*, *le Gendre*, *Limiers* & *Larrey* literis mandarunt.

(1) Ludovici S. Hiſtoriam Joinvilla, de la Chaiſe & de Choiſi (2) Ludov. XI. & Caroli VIII. Cominæus, a Sleidano, & felicius a Barthio latinitate donatus. (3) Varillaſii XV. vol. in 4. continent hiſtoriam 9. Regum & ſpatium 176. annorum (4) Varia de ejus thraſoniſmo, fluxa fide, peccatis Chronologicis, & maledicentia ſingularia, vide apud le Long pag. 978. (5) Vita Henrici, Perefixio vindicata, ſed plenius à Petro Matthæo, 3. tomis enarrata. (6) Præſidis Tholoſani, Gabr. Barthol. Gramondi adulatio, Vaſſorii libertas. (7) De Priolo judicia Wiquefortii, Morhofii & Baylii. Editio ejus Lipſienſis, cum Frankenſteinii notis. (8) Sumtus immenſi in librum *Medailles ſur les principaux evenemens du Regne de Louis le Grand*: ad quem, dirigente Bignonio, ſymbolam contulerunt membra Academiæ, Charpentier, Tallemant, Racine, Toureil, Renaudot, Dacier & Pavillon. Vide le Long pag. 518.

§. LXXXII. Ad rerum Civilium indolem

lem pernoſcendam, conferri poteſt *Limnæi* Notitia Franciæ; *de la Mare* Traité de la Police: *Joh. de Pigagnole de la Force* Nouvelle deſcription de la France, item *P. Ange* Etat de la France; ut & *Commentarii* Oratorum, & *Memoriæ* miniſtrorum, quarum ingens copia habetur.

(1) Merita Theodori Gothofredi, ejuſque filii Dionyſii, in Hiſtoriam & jus publicum Galliæ. (2) Uterque Regius Hiſtoriographus, variorum hiſtorias Caroli VI. VII. VIII. & Ludov. XII. cum notis edidere (3) Pater ſcripſit, le Traité des droits du Roy, de præcedentia Regis, & Memoires de la Paix de Munſter. (4) Filius notas ad Cominæum, Ceremoniale, Memoires, aliaque. (5) Singulas cunctorum ſcriptorum epiſtolas hiſtoricas, memorias & commentarios, ordine Chronologico digeſtos, recenſuit le Long pag. 641. ſeqq. & 1098.

CAPUT IV.

DE

HISPANIA.

Sectio I.

De Ortu & Progreſſu regni.

§. I.

HIſpania a Phœnicia voce *Spanijam*, quaſi cuniculoſa, dicitur. Græcis ab Ibero amne *Iberia*; Romanis à ſtella occidentali *Heſperia ultima*; Arabibus & Turcis *Andaluſia* vocatur.

(1) Varronis, Plinii & Plutarchi luſus, de *Pane*, Bacchi ſocio. (2) Spania pro Hiſpania *Rom.* xv. vſ. 24. 28. & alibi (3) Cuniculus, Phœnicibus *Saphan* dictus, Hiſpaniæ ſymbolum, in nummo Hadriani. *Cuniculoſam Celtiberiam* vocat Catullus carm. 38. (4) Copia hujus animalis ex Plinio lib. VIII. c. 29. & 55. aliiſque, apud Bochartum in Chanaan lib. I. c. 35.

(5)

(5) Horatius lib. 1, Ode 36. ℣. 4. *Heſperiam ultimam* vocat. (6) Poetæ paſſim *Solis cubilia Gades*; *& extremos orbis Hiberos* cecinere.

§. II. Antiquitate ſuperat cetera regna Europæa: nec tamen à Tubale Moſaico, Japeti filio, Noachi nepote, ejus initia ſunt repetenda, cum cultoribus fabuloſæ vetuſtatis.

(1) Origo erroris partim ex Joſepho lib. I. Antiq. c. 7. *Condidit Tobel Tobelos, qui noſtris temporibus Iberes appellantur*, (2) partim ex *Setubala* urbe, ab ipſo condita, quaſi cœtu Tubalis, & *Noëga* in Aſturiis. *Noëla* in Gallæcia, a nuribus Noachi dictis. Vide Athanaſium de Lobera *de la grandezas de Leon*; cujus caput I. eſt, *de la Fundation de Eſpanna por el Patriarcha Tubal*. Et Faria epit. p. 1. c. 1. Sed vid. Voſſius lib. 1. de Idolol. c. 33. (3) Figmenta Beroſi, Manethonis, Roderici Toletani, & Annii Viterbienſis, de primis quatuor & viginti regibus, ab ipſo Vaſæo Hiſp. Chron. c. 10. & Mariana lib. 1. c. 7. Reſendio antiq. Luſit. lib. III. & Nonio deſcript. Hiſp. c. 3. rejecta ſunt.

§. III. Primum ab Iberis, Celtis, Phœnicibus, & Carthaginienſibus eſt occupata, auri ſacra fame compulſis: deinde à Romanis, bello Punico II. ad ulciſcendum excidium Sagunti, per partes debellata, & poſt annos demum cc. ab Auguſto in formam provinciæ redacta fuit.

(1) Lucanus lib. IV. *Profugique a gente vetuſta*

juſta Gallorum, Celtæ miſcentes nomen Iberis (2) Conflagratio Pyrenæorum ab Ariſtotele, Strabone & Diodoro memorata, an fabuloſa. (3) Phœnicum navigatio antiqua, & fama vulgaris, in Gadibus Herculis columnas eſſe, Curt. lib. x. c. I. (4) Plin. lib. III. c. I. *Quæ de Hercule ac Pyrene. vel Saturno traduntur, fabuloſa inprimis arbitror.*

§. IV. Initio ſæculi V. Suevi, Vandali & Alani Romanos in Hiſpania debellarunt; mox fortius Gothi, qui A. Chr. DLXXXV ea propemodum univerſa ſubacta, primam Regum periodum inchoarunt.

(1) Quo titulo hæ gentes uſæ, (2) Gothici regni fines ampliſſimos, Jornandes in Geticis & Iſidorus in Chron. Gothorum tradidere. (3) Reges eorum Flavii & Imperatores dicti. imitatione Impp. Orientis. vid. Heguerra in notis ad Luitprandi Chron. n. 10.

§. V. Secunda periodus, inde à Regno Gothorum, per Mauros A. Chr. DCCXI. extincto, incipit; omni terra in multos horum regulos diſtracta; qui ſenſim rurſus à Regibus Chriſtianis Legionis, Suprarbiæ, Gallæciæ & Caſtellæ ſunt devicti; donec Ferdinandus V. capta Granada, eos penitus ejecit. A. M CCCC XCII.

(1) Quæ occaſio Mauris data, Hiſpaniam occupandi. (2) Adverſus Baronium & Marianam, qui

qui A. 714. id factum putant, v. Pagii t. III. Crit. pag. 173. (3) De Mauris & Mauritania, a nigro colore dicta. Manil. l. IV. ỷ. 720. *Mauritania nomen Oris habet, titulumque ſuum fert ipſa colore.* (4) Juliani nomen cur adeo inviſum ſit Hiſpanis. vid. Camerar. Hor. ſubſ. l. 2. c. 11. (5) Auguria expeditionem præcedentia. (6) Reliquiæ Maurorum in taurinis ſpectaculis, & quid de iis habendum ſit.

§. VI. Sub tertia periodo, ab Anno M CD LXXI. ad M D LXXIX. Hiſpaniæ majeſtas & fines, regnis per nuptias conjunctis, detecto novo orbe, victoriis, & Portugalliæ acceſſione, in eam amplitudinem excreverunt, ut univerſo terrarum orbi terror fuerit incuſſus.

(1) Tantæ potentiæ fundamenta jecit Ferdinandus, per nuptias cum Iſabella, (2) armis firmavit Carolus V. (3) Philippus II. conſiliis perfecit: omnia ſpatio unius ſeculi (4) Hunc Thuanus lib. 136. Hiſt. *potentiſſimum orbis Chriſtiani monarcham* vocavit. (5) Matthæus lib. I. Hiſt. pac. narrat. 3. *Illum tali patre* (Carolo V.) *natum eſſe, qui poſt Carolum M. omnium Occidentis Imperatorum major fuerit, quique meliore jure, quam Perſarum Reges, ſe vocare potuerit Regem Regum, fratrem Solis ac Lunæ.*

§. VII. Quarta periodus ab Anno M D LXXIX. ad A. M DCCXXIV. regno fatalis fuit; nam mole ſua nimis labo-

rans

rans, decrevit defectione Belgarum, Catalanorum & Portugallorum; bellis Anglorum, Gallorum, Auſtriacorum; inopia militum, diſtractione provinciarum, invidia totius Europæ.

(1) Errores Hiſpanorum politici, propter quos in eodem potentiæ gradu conſiſtere non potuerint. (2) Jocus Joh. de Taſſis in Philippum IV. Magnum appellatum, *inſtar foſſæ, quæ major ſit, quo magis terræ adimitur.*

Sectio VII.

De Finibus & natura regionum.

§. VIII. Territorium imperii Hiſpanici principale peninſula eſt, ac Portugalliam inter Galliamque montibus clauditur, & Oceani freto, ambitu latiſſimo.

(1) Tacitus lib. 11. Hiſt. c. 58. *Hiſpania anguſto freto ab Africa diremta.* (2) Hiſpaniæ longitudo, & latitudo. (3) Ejus figuram bubulo corio aſſimilant Strabo & Mela. Juſtinus quadratam facit lib. 44. c. 1. (4) Quot viis terreſtri itinere adiri poſſit. (5) Quomodo montes Pyrenei Gallias Hiſpaniaſque diſterminent hodie, vid. Petrum de Marca de Marca Hiſpanica.

§. IX. Maribus proprie duobus alluitur; Oceano Occidentali, & mari

Mediterraneo; ſed pro varietate littorum, quatuor maria, Cantabricum, Hiſpanicum, Fretum Herculeum, & Ibericum vulgo numerantur.

(1) Dominium maris occidui Alexander VI. Ferdinando dedit, *de mera liberalitate & ex certa ſcientia, de Apoſtolicæ Sedis plenitudine*, A. 1493. apud Bzovium Annal. Eccleſ. ad dict. annum, & Leibnit. Cod. dipl. n. 203. (2) Reſponſio Eliſabethæ, Philippi II. Oratori, Mendozæ, data, Pontificem Hiſpanos inter & Luſitanos arbitrum ſumi potuiſſe, ſe vero illius arbitrium non agnoſcere, apud Camdenum ad A. 1580. (3) Vide Grotium de mari libero.

§. X. Romanis olim Hiſpania citerior & ulterior fuit: Auguſtus eam in tres provincias: Tarraconenſem, Bæticam & Luſitaniam diviſit: ſub Mauris undecim regna enata; quæ poſtea ad tria redacta, tandem, Mauris ejectis, in unum Hiſpaniæ corpus coaluerunt.

(1) Duæ Hiſpaniæ apud Ciceronem, Cæſarem, Tacitum, alioſque laudatæ, quos habuerint fines. (2) Lapis vetus apud Gruterum excuſſus pag. 453. adverſus Merulam. (3) Plinius lib. III. H. N. c. 1. *Bætica, a flumine eam mediam ſecante cognominata, cunctas provinciarum divite cultu, & quodam fertili ac peculiari nitore præcedit.*

§. XI Hodie vulgo in XIV. Provincias dividitur, montibus, rupibus, aut

aut fluviis diſtinctas; quarum nomina ſunt: Caſtilia nova & Vetus, Legio, Andaluſia, Extremadura, Biſcaja, Gallicia, Navarra, Aſturia, Murcia, Granada, Valentia, Arragonia & Catalonia. Accedunt Inſulæ Majorica, Gades, Ebuſus, Ophiuſa &c.

(1) Singularia quædam Caſtiliæ veteris & novæ. (2) Legio prima Mauris erepta. (3) Andaluſia Vandalorum domus. (4) Vid Remp. Hiſpan. p. 79. & Delices de l'Eſpagne tom. 1.

§. XII Flumina quidam CL. numerant; quorum præcipua: Iberus vulgo *Ebro*, Durius, *Duro*; Tagus, *Tayo*; Anas, *Guadiana*; Bætis, *Guadalquivir*, Turias, *Guadalaviar*; Lethe, *Guadalete*; Segura *Segre*.

(1) Juſtinus lib. XLIV. cap. 1. *Curſus amnium non torrentes rapidique, ut noceant, ſed lenes, & vineis campiſque irrigui, æſtuariiſque Oceani affatim piſcoſi, plerique etiam divites auro, quod in balucibus vehunt.* (2) Iberus Syris ab *ebrin*, *ibrin*, quaſi remotus dictus. (3) Durius, a *Dour* aqua, maximus eſt, & rapidior ob rupes. (4) Tagus dives auriferis arenis, ſed propter rupes haud multum in eo navigatur. (5) Anæ aqua minus ſalubris, piſces ingrati ſaporis. Dictus à Syriaco Ana ovis, vulgo anatis inſtar terra ſe occultare dicitur. vid. Veyrac. t. 1. Etat preſent p. 62. (6) Bætis patiens magnarum navium, ſed periculoſus. (7) Guadalquivir, Maurorum lingua, magnum fluvium notat.

(8) Piſcium, copia & mole inſignium, longum cenſum inſtituit Geographus, a Gothofredo editus. (9) Vid. Hieron. Paulus de *fluminibus* & *montibus Hiſpaniæ* t. 2. Hiſp. ill. pag. 834. (10) Fluminum conjunctio imprudenter rejecta.

§. XIII. Portubus abundat, ſitu opportuno & mercatu variarum gentium nobiliſſimis, quibus ab appulſu hoſtium maritimo etiam defenditur.

(1) Caronium, *Carunna*, olim ſtatio claſſis invincibilis. (2) Portus Gaditanus & Vigum, *Vigos*, egreſſu navium in Indiam, & acceſſu noti. (3) *Malaga* armamentarium adverſus Mauros. (4) *Bilbao* claſſe mercatoria Batavorum celebris. (5) *Bajona*, *Carthagena*, *S. Sebaſtian*, *S. Lucar*, *S. Andreæ* &c. (6) Gibraltar, alias Heraclea, Calpa, Gebal, Tariff, A. 1704. à Britannis occupata.

§. XIV. Oppida muris cincta, circiter MD. vulgo numerant; verum ſolæ ſedes Epiſcoporum, cum paucis aliis, *Cividades* dicuntur, & reliquas multis prærogativis antecellunt.

(1) Strabo lib. III. regionis naturam negat eſſe capacem multarum urbium, ob ariditatem. (2) Pleræque urbes ſunt antiquæ, & Romanorum coloniæ aut municipia, antiquitatum cimeliis referta. (3) Hiſpalim olim metropolin fuiſſe, ex *l.* 5. *C. Th. de Sponſal.* & Auſonio, de Urbibus probatur, contra Scaligerum 1. Auſon, lect. 13. & l. 2. c. 10. (4) Caſtella in finibus

nibus munitiſſima; (5) Ambroſij Moralis Corduba t 2. Hiſp. ill. pag. 853.

§. XV. Solum in maritimis partibus eſt pingue, & paſcuis amœnis lætum: in mediterraneis vero ſiccum, ſterile, arenoſum, & propter altitudinem terræ, aquis interioribus deſtitutum.

(1) Laudes veterum de ubertate Hiſpaniæ, Polybii apud Athenæum, Strabonis, Melæ, Solini, & Claudiani lib. 1. in Eutrop. *ſegetes mirantur Iberas Horrea.* (2) Eæ ad partes maritimas Valentiæ, Murciæ, Granadæ, Andaluſiæ & Extremaduræ ſunt reſtringendæ. (3) *quacunque ambitur mari*, ait Plinius lib. 37. c. 13. fin. (4) Contra *duræ tellus Iberiæ* fecit Horatius IV. Ode 14. qua ſpectat Arctum, (5) Incolarum vitio & infrequentia, aliquid de ingenio ſoli videtur eſſe mutatum, quod *terris omnibus fertilius* vocat Latinus Pacatus. (6) Olim non ſibi tantum, ſed & Italiæ ſufficiebat, ad annonarios commeatus, auctore Juſtino lib. 44. c. 1. & Impp. in *l.* 4. & 8 *C. Th. de Navicular.* (7) In nummis idcirco Hiſpania ſpicas tenet.

§. XVI. Tota ferme olim ſcatuit auri, argenti, æris, ferri, chalybis, ſtanni & plumbi metallis: nunc rariores ſunt priorum divitiæ, fodinis, ſive ad fundum exhauſtis, ſive corruptis.

(1) De ſtupenda multitudine auri, præter Auctorem Maccab. lib. 1. c. 8. §. 3. Diodorum Siculum lib. VI. Bibloth. c. 9. & nimis grandiloquum Poſidonium apud Strabonem lib. 3. teſtatur Plinius lib. 34. c. 4. *Vicena millia pondo*

auri, annis ſingulis, Aſturiam atque Gallæciam & Luſitaniam præſtare, quidam tradiderunt, ita ut plurimum Aſturia gignat; neque in alia parte terrarum tot ſeculis hæc fertilitas. (2) Martialis Bilbilim *optimam metallo* laudat IV. ep. 55. (3) Bæticæ collatio auri & argenti eſt in *l.* 1. *C. Th. de Diſtract. pign.* & CONFECTORES ÆRIS in monte Mariano, apud Spon. Miſc. erudit. antiq. p. 191. (4) Ludovicus Nonius interdicto Regum parci fodinis, ait, (ut Plinius *d. l* de Italia) donec India ſuos theſauros ſuppeditat. (5) Plane ut lapides renaſci, ſcripſit Ulpianus *l.* 7. §. 13. *D. Sol. matr.* ſic metalla Strabo lib. V. Servius ad Virgil. lib. X. Æn 173. & Cardanus. Negat Scaliger ſubril. c. 101. & 102. nec certe omnibus locis. (6) Argentifodinæ nuper prope Guadalianal repertæ, A. 1725. & ad authentica inſtrumenta inſtaurandæ.

§. XVII. Caſtilia vetus abundat lana varii coloris, quæ nuſquam eſt præſtantior. Andaluſia, regni granarium & ſtabulum, equos & mulos producit, forma præcellentes, fortiores Aſturia. Biſcaya aciem & nucleum ferri præbet. Murcia & Granada moros, pomorumque aureorum, citreorum & Punicorum ſapores fundunt. Vinum, mel, oleum, ſal, crocus, amygdalæ, ficusque Caſtiliæ novæ & Arragoniæ nullis cedunt. Lini ſpartique vis ingens, minii

certe

certe, ejuſque comitis argenti vivi, nulla feracior terra.

(1) De calore nativo vellerum nigro, rutilo & albo, ejuſque cauſſis Plinius lib. 8. c. 48. Juvenalis Sat. 12. & Martialis variis epigr. Optima lana prope Eſcuriale, Saragoſſam & Segoviam: *primas Segovias lanas, Sorias, Molinas.* (2) Equos *Hiſpani ſanguinis* Romanis ad ludos Circenſes gratiſſimos fuiſſe, Horatius docet, lib. 3. od. 4. ℣. 34. *l.* 1. *C. Th. de Equis Cur.* & Symmachus variis locis. Claudianus in laud. Serenæ de Hiſpania: *Dives equis, frugum facilis, pretioſa metallis.* (3) MERCATOR. OLEI. HISPANI. EX. BAETICA, apud Gruterum pag. 1116. n. 1 NEGOTIATORES. OLEARII. EX BAETICA, apud Reineſ. cl. VI. n. 123. Rutil. 1. Itin. 150. *Pinguiaque Heſperio, nectare prela fluant.* Paulus in l. 63. §. 2. D. ad L. Falcid. *Non tantidem Romæ & in Hiſpania oleum æſtimabitur.* (4) Sunt & ſpecularia ac marmora, mira ludentis naturæ colorum varietate, quæ exportantur. (5) Saavedra ſymb. 66. *Hiſpania provinciis aliis ſubmittit ſericum, lanam, chalybem, ferrum, aliasqui diverſas materias; quæ diverſimode dein elaboratæ revehuntur ad nos, & ingenti à nobis coëmuntur pretio, ob vecturæ ſumtus, & artificium; adeo ut caro nobis ſtet nationum aliarum ingenium & induſtria.* &c. &c.

§. XVIII. Clima temperatam Zonæ Septentrionalis partem occupans, bonam facit aeris conſtitutionem, caliginoſis aut malignis vaporibus minime infectam: licet per æſtatem plerumque ariditate & pluviarum inopia laboretur.

(1) Peſtis hic idcirco rarior, & Homerus Elyſios ibi campos finxit, ſedesque piorum, auctore Strabone lib. III. pag. 150. (2) Cubicula feneſtris carent, ob nocturnam aeris acrimoniam, ſtomacho adverſam. (3) Juſtinus lib. 44. c. 1. *Salubritas cœli per omnem Hiſpaniam æqualis, nulla paludum gravi nebula inficitur: Huc accedunt & marinæ auræ, undique verſus aſſidui flatus, quibus omnem provinciam penetrantibus, eventilato terreſtri ſpiritu, præcipua hominibus ſanitas redditur.* (4) Juvenal. ſat. XII. *Bæticus adjuvat aër*, id eſt, Spaniæ Bæticæ, ait Scholiaſtes.

§. XIX. Acceſſio territorii olim fuit tanta, ut Carolus V. gloriari potuerit, quod Solem Orientem & Occidentem terminos haberet; ſed aucta fuit ſub Philippo II. per omnes mundi partes, cum Portugallia acquiſita: nunc pleraque ceſſim ivere.

(1) Perierunt potentes Auſtriacæ in Germania ditiones, Burgundicæ in Gallia Belgica Celticaque, fortiſſimæ & vere militares; (2) Arragonicæ in Italia: Neapolis, Sicilia, Sardinia, ducatus Mediolanenſis, Malta &c. (3) Cum quibus diſſimilarem remp. olim conſtituit Hiſpania, commodo haud magno. (4) Hinc Dux d'Olivarez in Apol. apud Amelot ad Tacit. lib XII. c. 28. Monarchiam Hiſpanicam, ex tot Provinciis compoſitam, corpus fanaticum vocat. Idem judicium Scipionis Amirati 1. diſſ. polit. 6.

§. XX. Belli jure, à Sede Rom. quaſi conceſſo, adjectus eſt novus infidelium

orbis

orbis, fons auri & gemmarum: poſtquam Chriſtophorus Colonus A. Chr. MCCCCXCII. Hiſpaniolam, Cubam & Jamaicam, Americus Veſputius mox alia detexit.

(1) Chriſtophorus *Colon* vocatur, in bulla Alexandri VI. apud Leibnit. Cod. diplom. p. 1. n. 203. diverſus a Chriſtophoro Columbo, *Coulop*, de quo idem in prodromo n. 17. & 18. (2) Americæ primi cultores, fama, inventor, divitiæ, utilitas, lingua & ritus religionis, cum Judaicis collati. (3) Hiſpanorum titulus, Proreges, forma imperii, crudelitas, &c. (4) Jeſuitarum memorabilis fortuna, à Frezier deſcripta. (5) Portus Havana, Panama & Portobello, ad utramque Iſthmi partem, fortiſſima ſunt propugnacula: unde quanta ſit difficultas eam occupandi, Pater Gage deſcripſit. (6) Philippus II. monebat filium, apud Thuanum lib. 110. *Ut Proreges Indiarum occidentalium crebro mutentur: quique revocabuntur, conſilio Indiarum adhibeantur, alterique alteris per vices ſuccedentes, quaſi exploratores apponantur.* (7) Vid. Joſephus a Coſta de natura novi orbis. Grotius de orig. gent. Americ. Rupert. ad Valer. lib. IV. c. 6. p. 294.

§. XXI. In Aſia acceſſerunt inſulæ Philippinæ & Salomonis: in Africa Ceuta, *Septa*, & Melilla, cum inſulis Canariis.

(1) Concordia inter Reges Caſtellæ & Portugalliæ de inſulis Canariis A. 1481. a Sixto IV. confirmata apud Leibnit. t. 1. Cod, n. 195.

(2) Philippinarum numerus, deſcriptio & utilitas. (3) Obſidio Ceutæ, alias Septa, diuturnior Trojana, ab A. 1694. (4) Caroli V. error politicus, quod A. 1545. non excidit Tunitanos, ſed Muleaſſem reſtituit: *C'a donc eté une lourde faute aux Rois d'Arragon, de n'avoir pas raſé Tunis & Alger, lorſque ces villes & leurs Rois etoient a leur diſcretion*, ait Amelot ad Tacit. lib. XIII. c. 44.

SECTIO III.

De civium moribus & bonis fortunæ.

§. XXII. Maxima pars hodierni populi Hiſpanici originem a Gothis & Mauris trahunt; pauciores a Romanis & Suevis, pauciſſimi à Tyriis & Pœnis.

(1) Varro apud Plin. lib. III. H. N. c. 1. tradit: *in univerſam Hiſpaniam perveniſſe Iberos, & Perſas, & Phœnicas, Celtaſque, & Pœnos.* (2) Iberi an Iberis Aſiaticis originem debeant, incertum; quia Appianus ait, eos *nec moribus ulla ex parte, nec lingua convenire.* (3) Iberi & Celtæ pro gentibus Occidentalibus. (4) Græcorum fabulæ exploſæ, a Bocharto, in Chanaan c. 34.

§. XXIII. Lingua vulgaris, ſeu Romancia, vel Caſtellana, Romanæ corruptioris filia eſt; comitantibus barbaris oppidorum & fluminum nominibus Ara-

Arabicis, & mixtis nominibus propriis Gothorum.

(1) Strabo lib. III. pag. 139 *Utuntur Hiſpani Grammatica, non unius omnes generis, quippe ne eodem quidem ſermone*: pariter & hodie lingua non una. (2) Cantabrica potius ex Hiſpanica antiqua, quam ex Gothica eſt; quia Valafridus Strabo de reb. Eccl. c. 7. hanc à Teutonica diverſam non fuiſſe, docet. (3) *Al, os, as*, V pro B & alii linguæ vulgaris characteres. (4) Specimen ejus ante fœdiorem depravationem, apud Merulam p. 2. Coſmog. l. 2. c. 8. (5) Hiſpanorum de lingua ſua thraſoniſmi. (6) Orant: *Padre nueſtro, que eſtas e los cielos.* Luſitani vicini: *Padre noſſo, que ſtas nos ceos.*

§. XXIV. Olim Hiſpania numero valuit; hodie vix ullius rei magis penuria laborat, & haud novem hominum milliones, in tam vaſto Regno.

(1) Cicero de Haruſp. c. 9. *Gallos robore; Hiſpanos numero; Pœnos calliditate; Græcos artibus ſuperavimus.* (2) Cauſæ paucitatis hodiernæ duodecim, ex Laetio, Conringio, Boſio. (3) Regum edicta, & præmia πολυπαιδίας A. 1623. à Philippo IV. promiſſa. (4) Conſilia Navaretæ, Campanellæ, Conringii, quibus modis huic malo occurri queat; & quid ab iis ſperandum. (5) Saavedra ſymb. 59. *Cum Hiſpania pluris eſſe crederet, puram & integram ſuam ſervare nobilitatem, quam Africanum illi miſcere ſanguinem, privilegia ſua & honores victis nationis illius communicare noluit; unde factum, ut uniti, una ſimul cum odio, ſervarint mores ſuos, idioma ſuum & perfidiam, ut neceſ-*

ſum

ſum eſſet, deinde eos omnes ejicere & privare ſe tot ſubditis proficuis ad agrum colendum, non ſine admiratione rationis ſtatus aliorum Principum.

§. XXV. Corpora utrique ſexui levia, viris vultus triſtior, color ſubfuſcus, membra dura, nec morbis obnoxia: feminæ vivaciores, ob abundantiam humoris.

(1) Cur ſint ſubaquili, nigricante capillo, patientes inediæ, mediocri ſtatura, major pars calvi (2) *Flava Hiſpanorum proceritas* Calpurn. decl. 2. Juſtinus lib. 44. c. 2. *Corpora hominum ad inediam, laboremque; animi ad mortem parati. Dura omnibus & adſtricta parſimonia.* (3) Victus aſper domi, alienis menſis largi. (4) Proverbium: *Unas azeituras, una ſalada, y ravanillos ſon comida de Cavalleros.*

§. XXVI. Ex temperamento melancholico cholerico ſequitur gravitas faſtuoſa, veſtitus magnificus, inceſſus tardus, conſiliorum lentor, juſtitiæ ſtudium, ſeveritas morum, magna taciturnitatis cura, animus ad mortem paratus.

(1) Silius lib. 1 v. 225 *Prodiga gens animi, & properare facillima mortem.* (2) Conſtantiæ exempla in tormentis apud Livium l. 21. c. 2. Tacit. IV Ann. 45. (3) Cur & ſenes & juvenes conſpicillis utantur, vid. Voyage & Memoires Comitiſſæ d'Aunoy. (4) Gravitatis ſpecimina in Philippo II. qui idcirco Anglis & Belgis exoſus,

ſus, utet in Philippo IV. quem ter tantum in vita riſiſſe ferunt. (5) Grotius lib. I. Annalium de Ph. II. *induta gravitate auſtera, parſimonia verborum, turbæ fuga, formatus Hiſpanorum ad mores, ne ſermone quidem alio adibatur* (6) Saavedra ſymb. polit. 81. *Hiſpani religionem & juſtitiam diligunt; patientes laborum ſunt; profundi in conſiliis, in executione tardi. Animis tam excelſis, ut eos nec proſpera attollat fortuna, nec adverſa dejiciat. Quæ in iis ineſt natura (gloria & animi magnitudo) ſuperbiæ adſcribitur, & nationum aliarum præ ſe contemtui: tamen ea fit, cui optime cum omnibus convenit, & quæ nationes alias æſtimat, ea ipſa vel maxime rationem ducem ſequitur* &c.

§. XXVII. Inter vitia eminet pertinacia, zelotypia, avaritia immanis, libido tetra, crudelitas ſumma, invidia adverſus omnes, maxime arrogantia, & faſtus tartareus, etiam in ſumma paupertate.

(1) Monitum Huarti, de provinciis diſcernendis, in Scrutinio ing. cap. 4. fin. (2) Nullius non ſceleris injuria eos inſimulat Joh. Leon. Wiednerus, in libro, Hiſpanicæ dominationis arcana. Contra, ſpecula omnium virtutum eos facit, nimius inlaudibus, Carolus Garzias. (3) Superbiæ ridiculæ exempla innumera, ex Itinerum commentariis, Clenardo, Barclajo aliiſque. (4) A Gothis eam derivat Grotius lib. 1. Annal. *quos*, inquit, *priſci noviſque auctores nobis deſcribunt animi adverſus labores & pericula invicti, dubium gloriæ an opum avidiores, uſque ad aliorum contemtum ſuperbos; ſacrorum quidem venera-*

nerabundos, & beneficis haud infidos; ſed ultione adeo flagrantes, & victoria efferos, ut in hoſtem nihil turpe ſit, nibil illicitum. (5) In priſcis vero Hiſpanis idem vitium notatum à Julio Firmico lib. 1. *Hiſpani elato animo: nec Hiſpanorum jactantiam potuit Saturnus imitari.* Plinius lib. 11. ep. 13. *Scis quanta ſit gravitas Hiſpaniæ.*

§. XXVIII. Antipathia Hiſpanos inter & Gallos ex morum diverſitate, æmulatione Regum, bellis & vicinitate orta, nondum deferbuit, verum neceſſaria non eſſe videtur.

(1) In cauſas odii inquiſivit Don Carolo Garzia, in libello Hiſpanico, *d'all' Antipathia de Francéſi e Eſpagnoli.* (2) Tum Franciſcus de la Motte le Vayer tom. 2. op. peculiari diatriba: *De la contrarieté d'humeur, qui ſe trouve, entre de certaines nations, & ſingulierement entre la Francoiſe & Eſpagnole.* Bayle *Reponſe aux queſtions d'un provincial t. 1. p.* 102. Cl. Gundlingius *Otior. t. 1. c. 2.* & Franckenſtein *de Antipathia nationum.* (3) Jam tempore pacificationis Pyreneæ Mazarinus, teſte Galeat. Guald. Hiſt. Pacis Pyr p. 90. oſtendit: *inveteratam illam opinionem, niti potius bellorum, ad internecionem jam dudum geſtorum, diuturnitate; quam ſolida aliqua ratione*

§. XXIX. Propter inſitum illum atræ bilis humorem, ad contemplationem ſunt nati, quæ ingenium acuit, toti in metaphyſicis & Theologia Scholaſtica: literas humaniores mediocriter diſcunt; amant muſicam; rari poëtæ.

(1) Olim

(1) Olim feraciſſima fuit ingeniorum. Ambo Senecæ & Lucanus Corduba orti, Martialis Bilbilitanus, Quintilianus, Silius, Porcius Latro, Hyginus, Mela, Columella, Oroſius, Prudentius, aliique. (2) Ad illos reſpexit Latinus Pacatus in Paneg. Theodoſii c. 4. *Hiſpaniæ uni, quicquid ubique laudatur, aſſurgit. Hæc duriſſimos milites, hæc experientiſſimos duces, hæc facundiſſimos Oratores, hæc clariſſimos vates parit: hæc Judicum mater, hæc Principum eſt.* (3) Hodie in Theologicis Sanctum officium; in Phyſicis, magiæ ſuſpicio, in Poëſi defectus ingenii progreſſus impedit: Sed. (4) aliorum ſcrinia compilare, magnaque volumina paucis rebus implere, præcipua Juriſcouſultorum ars eſt, inquit Boſius. (5) Toſtati opera Latina 24 voluminibus conſtant; quem Mariana lib. XXI. c. ult. *virum multiſcium, vocat, cujus numeroſa & variis de rebus, tum ſacris tum profanis, edita volumina Dydimo illi Alexandrino parem faciant.*

§. XXX. Inter Academias duas & viginti, præcipuæ ſunt: Hiſpalenſis, Valentina, Complutenſis; Oſcenſis, Barcinonenſis, Granatenſis, Ilerdenſis, Oſſunenſis, Toletana, Cæſar Auguſtana, Tarraconenſis, Saragoſſenſis, Compoſtellana, Avilenſis, Madritiana, & princeps Salmanticenſis.

(1) Franc. Ximenii auſpiciis literæ fine ſeculi xv. refloruerunt. (2) De Iſidori Hiſpalenſis, Ariæ Montani, Raymundi Lulli, Avicennæ, Averrois, Abenſræ, Abarbanelis, Villal pandi, Nonii,

Nonii, Ludovici Vivetis, Pereyræ, Victoriæ, Covarruvias, Gomezii, Vaſquii, Soto, Leſſii, Molinæ, Gonzalez Tellez, Marianæ, ſcriptis & laudibus, videatur Alfonſus Garſias Matamorus *de Academiis & doctis viris Hiſp.* t. II. Hiſp. ill. p. 801. (3) Vitam plerorumque, cum catalogo ſcriptorum editorum & ineditorum; & judiciis, in opere præſtantiſſimo, dedit Nicolaus Antonius in *Biblioth. Hiſp.*

§. XXXI. Exercitia equeſtria ſectantur, maxime Arragonii: ad agriculturam & artes ſellularias plerique nauſeant, eaſque Gallis relinquunt.

(1) Catalonici opifices, ſunt Gallicæ originis. (2) Corium Cordubæ, pannos Segoviæ, Avilæ & Carthagenæ iidem Galli conficiunt; quorum Madritium ultra 40000. alit. (3) Bodinus lib. v. de Republ. c. 1. *Anno 1521. decem millia Gallorum opificum in urbe Valentina, juſſu Maximiliani, Proregis Hiſpaniarum, capta ſunt; quorum tamen Hiſpani vades eſſe, quam ab eis deſeri maluerunt. Quo fit, ut Hiſpania, Gallorum multitudine abundans, connubiis & ſocietatibus utriuſque gentis implicata, optimi generis homines, & quidem Gallis & Hiſpanis præſtantiores procreare videatur: quoniam in Hiſpanis nimia tarditas, in Gallis nimia celeritas notatur.* (4) Thomas Campanella, monachus Dominicanus, cornicum oculos confixit, & Saavedra ſymb. 71. *Quia in Hiſpania quilibet artem aliquam non exercet, hinc tanta rerum eſt inopia, non quod ſoli deſit fertilitas, ſi quidem in agris Murciæ & Carthagenæ triticum cum fœnore centuplo provenit, adeoque multis illic ſeculis bel-*

lum

lum ſuſtentari potuit; ſed quia deeſt agrorum cultura, exercitium artium mechanicarum, negotiatio & commercium, cui ſeſe iſta natio minime applicat, utpote cujus celſus & glorioſus animus, in plebejis etiam hominibus ſtatu ſuo & ſorte, quam natura ei dedit, contentus eſſe non ſolet, ſed adſpirat ad gradum altiorem nobilitatis.

§. XXXII. Commerciis, in omnes nundi partes, opportunus eſt ſitus regni: hinc lanam, corium, vinum, oleum, ſal, amygdalas, ficus, mella, ceram, crocum, alumen, uvas paſſas, coccum, olivas conditas, limones, ferrum, ſaccharum, colores & medicamenta, cum tritico aliorum permutant.

(1) Magna corii quantitas ex America. (2) Bibunt aquam, & vina evehunt, more majorum. (3) De celia & cerra, priſco potu, Meibom. de cereviſ. c. 8. Strabo lib. III. pag. 154. *Omnes, qui in montibus degunt, victu utuntur tenui, aquam bibunt. Zytho etiam utuntur.* (4) Phylarchus apud Athenæum lib. II. c. 6. teſtatur: *Hiſpanos, quamvis hominum ditiſſimos, aquam bibere, ſolos cibum capere, ob parſimoniam, indui tamen ſumtuoſiſſima veſte,* Adeo nihil novi fit ſub ſole Hiſpano! (5) Hoſpitalitatis neglectus ex Leodii vita Frid. lib. 6. & Clenardi lib. 1. epiſt. pag. 23. (6) Contrarium apud veteres laudat Diod. Siculus lib. VI. c. 9. *Advenientes externos benigne hoſpitio excipiunt, adeo ut æmulatione quadam invicem pro illorum honore*

(8) Piſcium, copia & mole inſignium, longum cenſum inſtituit Geographus, a Gothofredo editus. (9) Vid. Hieron. Paulus de *fluminibus* & *montibus Hiſpaniæ* t. 2. Hiſp. ill. pag. 834. (10) Fluminum conjunctio imprudenter rejecta.

§. XIII. Portubus abundat, ſitu opportuno & mercatu variarum gentium nobiliſſimis, quibus ab appulſu hoſtium maritimo etiam defenditur.

(1) Caronium, *Carunna*, olim ſtatio claſſis invincibilis. (2) Portus Gaditanus & Vigum, *Vigos*, egreſſu navium in Indiam, & acceſſu noti. (3) *Malaga* armamentarium adverſus Mauros. (4) *Bilbao* claſſe mercatoria Batavorum celebris. (5) *Bajona, Carthagena, S. Sebaſtian, S. Lucar, S. Andreæ* &c. (6) Gibraltar, alias Heraclea, Calpa, Gebal, Tariff, A. 1704. à Britannis occupata.

§. XIV. Oppida muris cincta, circiter MD. vulgo numerant; verum ſolæ ſedes Epiſcoporum, cum paucis aliis, *Cividades* dicuntur, & reliquas multis prærogativis antecellunt.

(1) Strabo lib. III. regionis naturam negat eſſe capacem multarum urbium, ob ariditatem. (2) Pleræque urbes ſunt antiquæ, & Romanorum coloniæ aut municipia, antiquitatum ciine liis referta. (3) Hiſpalim olim metropolin fuiſſe, ex *l.* 5. *C. Th. de Sponſal.* & Auſonio, de Urbibus probatur, contra Scaligerum 1. Auſon. lect. 13. & l. 2. c. 10. (4) Caſtella in finibus

nibus munitiſſima; (5) Ambroſij Moralis Corduba t 2. Hiſp. ill. pag. 853.

§. XV. Solum in maritimis partibus eſt pingue, & paſcuis amœnis lætum: in mediterraneis vero ſiccum, ſterile, arenoſum, & propter altitudinem terræ, aquis interioribus deſtitutum.

(1) Laudes veterum de ubertate Hiſpaniæ, Polybii apud Athenæum, Strabonis, Melæ, Solini, & Claudiani lib. 1. in Eutrop. *ſegetes mirantur Iberas Horrea.* (2) Eæ ad partes maritimas Valentiæ, Murciæ, Granadæ, Andaluſiæ & Extremaduræ ſunt reſtringendæ. (3) *quacunque ambitur mari*, ait Plinius lib. 37. c. 13. fin. (4) Contra *duræ tellus Iberiæ* fecit Horatius IV. Ode 14. qua ſpectat Arctum, (5) Incolarum vitio & infrequentia, aliquid de ingenio ſoli videtur eſſe mutatum, quod *terris omnibus fertilius* vocat Latinus Pacatus. (6) Olim non ſibi tantum, ſed & Italiæ ſufficiebat, ad annonarios commeatus, auctore Juſtino lib. 44. c. 1. & Impp. in *l.* 4. & 8 *C. Th. de Navicular.* (7) In nummis idcirco Hiſpania ſpicas tenet.

§. XVI. Tota ferme olim ſcatuit auri, argenti, æris, ferri, chalybis, ſtanni & plumbi metallis: nunc rariores ſunt priorum divitiæ, fodinis, ſive ad fundum exhauſtis, ſive corruptis.

(1). De ſtupenda multitudine auri, præter Auctorem Maccab. lib. 1. c. 8. §. 3. Diodorum Siculum lib. VI. Biblioth. c. 9. & nimis grandiloquum Poſidonium apud Strabonem lib. 3. teſtatur Plinius lib. 34. c. 4. *Vicena millia pondo*

auri, annis ſingulis, Aſturiam atque Gallæciam & Luſitaniam præſtare, quidam tradiderunt, ita ut plurimum Aſturia gignat; neque in alia parte terrarum tot ſeculis hæc fertilitas. (2) Martialis Bilbilim *optimam metallo* laudat IV. ep. 55. (3) Bæticæ collatio auri & argenti eſt in *l.* 1. *C. Th. de Diſtract. pign.* & CONFECTORES ÆRIS in monte Mariano, apud Spon. Miſc. erudit. antiq. p. 191. (4) Ludovicus Nonius interdicto Regum parci fodinis, ait, (ut Plinius *d. l* de Italia) donec India ſuos theſauros ſuppeditat. (5) Plane ut lapides renaſci, ſcripſit Ulpianus *l.* 7. §. 13. *D. Sol. matr.* ſic metalla Strabo lib. V. Servius ad Virgil. lib. X. Æn 173. & Cardanus. Negat Scaliger ſubril. c. 101. & 102. nec certe omnibus locis. (6) Argentifodinæ nuper prope Guadalianal repertæ, A. 1725. & ad authentica inſtrumenta inſtaurandæ.

§. XVII. Caſtilia vetus abundat lana varii coloris, quæ nuſquam eſt præſtantior. Andaluſia, regni granarium & ſtabulum, equos & mulos producit, forma præcellentes, fortiores Aſturia. Biſcaya aciem & nucleum ferri præbet. Murcia & Granada moros, pomorumque aureorum, citreorum & Punicorum ſapores fundunt. Vinum, mel, oleum, ſal, crocus, amygdalæ, ficusque Caſtiliæ novæ & Arragoniæ nullis cedunt. Lini ſpartique vis ingens, minii certe

certe, ejuſque comitis argenti vivi, nulla feracior terra.

(1) De calore nativo vellerum nigro, rutilo & albo, ejuſque cauſſis Plinius lib. 8. c. 48. Juvenalis Sat. 12. & Martialis variis epigr. Optima lana prope Eſcuriale, Saragoſſam & Segoviam: *primas Segovias lanas, Sorias, Molinas.* (2) Equos *Hiſpani ſanguinis* Romanis ad ludos Circenſes gratiſſimos fuiſſe, Horatius docet, lib. 3 od. 4. ℣. 34. *l.* 1. *C. Th. de Equis Cur.* & Symmachus variis locis. Claudianus in laud. Serenæ de Hiſpania: *Dives equis, frugum facilis, pretioſa metallis.* (3) MERCATOR. OLEI. HISPANI. EX. BAETICA, apud Gruterum pag. 1116. n. 1 NEGOTIATORES. OLEARII. EX BAETICA, apud Reineſ. cl. VI. n. 123. Rutil. I. Itin. 150. *Pinguiaque Heſperio, nectare prela fluant.* Paulus in l. 63. §. 2. D. ad L. Falcid. *Non tantidem Romæ & in Hiſpania oleum æſtimabitur.* (4) Sunt & ſpecularia ac marmora, mira ludentis naturæ colorum varietate, quæ exportantur. (5) Saavedra ſymb. 66. *Hiſpania provinciis aliis ſubmittit ſericum, lanam, chalybem, ferrum, aliasqui diverſas materias; quæ diverſimode dein elaboratæ revehuntur ad nos, & ingenti à nobis coëmuntur pretio, ob vecturæ ſumtus, & artificium; adeo ut caro nobis ſtet nationum aliarum ingenium & induſtria.* &c. &c.

§. XVIII. Clima temperatam Zonæ Septentrionalis partem occupans, bonam facit aeris conſtitutionem, caliginoſis aut malignis vaporibus minime infectam: licet per æſtatem plerumque ariditate & pluviarum inopia laboretur.

 (1) Pe-

(1) Peſtis hic idcirco rarior, & Homerus Elyſios ibi campos finxit, ſedeſque piorum, auctore Strabone lib. III. pag. 150. (2) Cubicula feneſtris carent, ob nocturnam aeris acrimoniam, ſtomacho adverſam. (3) Juſtinus lib. 44. c. 1. *Salubritas cœli per omnem Hiſpaniam æqualis, nulla paludum gravi nebula inficitur: Huc accedunt & marinæ auræ, undique verſus aſſidui flatus, quibus omnem provinciam penetrantibus, eventilato terreſtri ſpiritu, præcipua hominibus ſanitas redditur.* (4) Juvenal. ſat XII. *Bæticus adjuvat aër*, id eſt, Spaniæ Bæticæ, ait Scholiaſtes.

§. XIX. Acceſſio territorii olim fuit tanta, ut Carolus, V. gloriari potuerit, quod Solem Orientem & Occidentem terminos haberet; ſed aucta fuit ſub Philippo II. per omnes mundi partes, cum Portugallia acquiſita: nunc pleraque ceſſim ivere.

(1) Perierunt potentes Auſtriacæ in Germania ditiones, Burgundicæ in Gallia Belgica Celticaque, fortiſſimæ & vere militares; (2) Arragonicæ in Italia: Neapolis, Sicilia, Sardinia, ducatus Mediolanenſis, Malta &c. (3) Cum quibus diſſimilarem remp. olim conſtituit Hiſpania, commodo haud magno. (4) Hinc Dux d'Olivarez in Apol. apud Amelot ad Tacit. lib XII. c. 28. Monarchiam Hiſpanicam, ex tot Provinciis compoſitam, corpus fanaticum vocat. Idem judicium Scipionis Amirati 1. diſſ. polit. 6.

§. XX. Belli jure, à Sede Rom. quaſi conceſſo, adjectus eſt novus infidelium

orbis

orbis, fons auri & gemmarum: poſtquam Chriſtophorus Colonus A. Chr. MCCCCXCII. Hiſpaniolam, Cubam & Jamaicam, Americus Veſputius mox alia detexit.

(1) Chriſtophorus *Colon* vocatur, in bulla Alexandri VI. apud Leibnit. Cod. diplom. p. I. n. 203. diverſus a Chriſtophoro Columbo, *Coulop*, de quo idem in prodromo n. 17. & 18. (2) Americæ primi cultores, fama, inventor, divitiæ, utilitas, lingua & ritus religionis, cum Judaicis collati. (3) Hiſpanorum titulus, Proreges, forma imperii, crudelitas, &c. (4) Jeſuitarum memorabilis fortuna, à Frezier deſcripta. (5) Portus Havana, Panama & Portobello, ad utramque Iſthmi partem, fortiſſima ſunt propugnacula: unde quanta ſit difficultas eam occupandi, Pater Gage deſcripſit. (6) Philippus II. monebat filium, apud Thuanum lib. 110. *Ut Proreges Indiarum occidentalium crebro mutentur: quique revocabuntur, conſilio Indiarum adhibeantur, alterique alteris per vices ſuccedentes, quaſi exploratores apponantur.* (7) Vid. Joſephus a Coſta de natura novi orbis. Grotius de orig. gent. Americ. Rupert. ad Valer. lib. IV. c. 6. p. 294.

§. XXI. In Aſia acceſſerunt inſulæ Philippinæ & Salomonis: in Africa Ceuta, *Septa*, & Melilla, cum inſulis Canariis.

(1) Concordia inter Reges Caſtellæ & Portugalliæ de inſulis Canariis A. 1481. a Sixto IV. confirmata apud Leibnit. t. I. Cod, n. 195.

(2) Philippinarum numerus, deſcriptio & utilitas. (3) Obſidio Ceutæ, alias Septa, diuturnior Trojana, ab A. 1694. (4) Caroli V. error politicus, quod A. 1545. non excidit Tunitanos, ſed Muleaſſem reſtituit: *C'a donc eté une lourde faute aux Rois d' Arragon, de n'avoir pas raſé Tunis & Alger, lorſque ces villes & leurs Rois etoient a leur diſcretion*, ait Amelot ad Tacit. lib. XIII. c. 44.

SECTIO III.

De civium moribus & bonis fortunæ.

§. XXII. Maxima pars hodierni populi Hiſpanici originem a Gothis & Mauris trahunt; pauciores a Romanis & Suevis, pauciſſimi à Tyriis & Pœnis.

(1) Varro apud Plin. lib. III. H. N. c. 1. tradit: *in univerſam Hiſpaniam perveniſſe Iberos, & Perſas, & Phœnicas, Celtaſque, & Pœnos.* (2) Iberi an Iberis Aſiaticis originem debeant, incertum; quia Appianus ait, eos *nec moribus ulla ex parte, nec lingua convenire.* (3) Iberi & Celtæ pro gentibus Occidentalibus. (4) Græcorum fabulæ exploſæ, a Bocharto, in Chanaan c. 34.

§. XXIII. Lingua vulgaris, ſeu Romancia, vel Caſtellana, Romanæ corruptioris filia eſt; comitantibus barbaris oppidorum & fluminum nominibus Ara-

Arabicis, & mixtis nominibus propriis Gothorum.

(1) Strabo lib. III. pag. 139 *Utuntur Hiſpani Grammatica, non unius omnes generis, quippe ne eodem quidem ſermone*: pariter & hodie lingua non una. (2) Cantabrica potius ex Hiſpanica antiqua, quam ex Gothica eſt; quia Valafridus Strabo de reb. Eccl. c. 7. hanc à Teutonica diverſam non fuiſſe, docet. (3) *Al, os, as*, V pro B & alii linguæ vulgaris characteres. (4) Specimen ejus ante fœdiorem depravationem, apud Merulam p. 2. Coſmog. l. 2. c. 8. (5) Hiſpanorum de lingua ſua thraſoniſmi. (6) Orant: *Padre nueſtro, que eſtas e los cielos.* Luſitani vicini: *Padre noſſo, que ſtas nos ceos.*

§. XXIV. Olim Hiſpania numero valuit; hodie vix ullius rei magis penuria laborat, & haud novem hominum milliones, in tam vaſto Regno.

(1) Cicero de Haruſp. c. 9. *Gallos robore; Hiſpanos numero; Pœnos calliditate; Græcos artibus ſuperavimus.* (2) Cauſæ paucitatis hodiernæ duodecim, ex Laetio, Conringio, Boſio. (3) Regum edicta, & præmia πολυπαιδίας A. 1623. à Philippo IV. promiſſa. (4) Conſilia Navaretæ, Campanellæ, Conringii, quibus modis huic malo occurri queat; & quid ab iis ſperandum. (5) Saavedra ſymb. 59. *Cum Hiſpania pluris eſſe crederet, puram & integram ſuam ſervare nobilitatem, quam Africanum illi miſcere ſanguinem, privilegia ſua & honores victis nationis illius communicare noluit; unde factum, ut uniti, una ſimul cum odio, ſervarint mores ſuos, idioma ſuum & perfidiam, ut neceſ-*

ſum

ſum eſſet, deinde eos omnes ejicere & privare ſe tot ſubditis proficuis ad agrum colendum, non ſine admiratione rationis ſtatus aliorum Principum.

§. XXV. Corpora utrique ſexui levia, viris vultus triſtior, color ſubfuſcus, membra dura, nec morbis obnoxia: feminæ vivaciores, ob abundantiam humoris.

(1) Cur ſint ſubaquili, nigricante capillo, patientes inediæ, mediocri ſtatura, major pars calvi (2) *Flava Hiſpanorum proceritas* Calpurn. decl. 2. Juſtinus lib. 44. c. 2. *Corpora hominum ad inediam, laboremque; animi ad mortem parati. Dura omnibus & adſtricta parſimonia.* (3) Victus aſper domi, alienis menſis largi. (4) Proverbium: *Unas azeituras, una ſalada, y ravanillos ſon comida de Cavalleros.*

§. XXVI. Ex temperamento melancholico cholerico ſequitur gravitas faſtuoſa, veſtitus magnificus, inceſſus tardus, conſiliorum lentor, juſtitiæ ſtudium, ſeveritas morum, magna taciturnitatis cura, animus ad mortem paratus.

(1) Silius lib. I v. 225 *Prodiga gens animi, & properare facillima mortem.* (2) Conſtantiæ exempla in tormentis apud Livium l. 21. c. 2. Tacit. IV Ann. 45. (3) Cur & ſenes & juvenes conſpiciliis utantur, vid. Voyage & Memoires Comitiſſæ d'Aunoy. (4) Gravitatis ſpecimina in Philippo II. qui idcirco Anglis & Belgis exoſus,

ſus, utet in Philippo IV. quem ter tantum in vita riſiſſe ferunt. (5) Grotius lib. I. Annalium de Ph. II. *induta gravitate auſtera, parſimonia verborum, turbæ fuga, formatus Hiſpanorum ad mores, ne ſermone quidem alio adibatur* (6) Saavedra ſymb. polit. 81. *Hiſpani religionem & juſtitiam diligunt; patientes laborum ſunt; profundi in conſiliis, in executione tardi. Animis tam excelſis, ut eos nec proſpera attollat fortuna, nec adverſa dejiciat. Quæ in iis ineſt natura (gloria & animi magnitudo) ſuperbiæ adſcribitur, & nationum aliarum præ ſe contemtui: tamen ea fit, cui optime cum omnibus convenit, & quæ nationes alias æſtimat, ea ipſa vel maxime rationem ducem ſequitur* &c.

§. XXVII. Inter vitia eminet pertinacia, zelotypia, avaritia immanis, libido tetra, crudelitas ſumma, invidia adverſus omnes, maxime arrogantia, & faſtus tartareus, etiam in ſumma paupertate.

(1) Monitum Huarti, de provinciis diſcernendis, in Scrutinio ing. cap. 4. fin. (2) Nullius non ſceleris injuria eos inſimulat Joh. Leon. Wiednerus, in libro, Hiſpanicæ dominationis arcana. Contra, ſpecula omnium virtutum eos facit, nimius inlaudibus, Carolus Garzias. (3) Superbiæ ridiculæ exempla innumera, ex Itinerum commentariis, Clenardo, Barclajo aliiſque. (4) A Gothis eam derivat Grotius lib. I. Annal. *quos*, inquit, *priſci novique auctores nobis deſcribunt animi adverſus labores & pericula invicti, dubium gloriæ an opum avidiores. uſque ad aliorum contemtum ſuperbos; ſacrorum quidem vene-*

nera-

nerabundos, & *beneficis haud infidos; ſed ultione adeo flagrantes*, & *victoria efferos*, *ut in hoſtem nihil turpe ſit*, *nihil illicitum.* (5) In priſcis vero Hiſpanis idem vitium notatum à Julio Firmico lib. 1. *Hiſpani elato animo*: *nec Hiſpanorum jactantiam potuit Saturnus imitari.* Plinius lib. 11. ep. 13. *Scis quanta ſit gravitas Hiſpaniæ,*

§. XXVIII. Antipathia Hiſpanos inter & Gallos ex morum diverſitate, æmulatione Regum, bellis & vicinitate orta, nondum deferbuit, verum neceſſaria non eſſe videtur.

(1) In cauſas odii inquiſivit Don Carolo Garzia, in libello Hiſpanico, *d'all' Antipathia de Franceſi e Eſpagnoli.* (2) Tum Franciſcus de la Motte le Vayer tom. 2. op. peculiari diatriba; *De la contrarieté d'humeur, qui ſe trouve, entre de certaines nations*, & *ſingulierement entre la Françoiſe* & *Eſpagnole*, Bayle *Reponſe aux queſtions d'un provincial t.* 1. *p.* 102. Cl. Gundlingius *Otior. t.* 1. *c.* 2. & Franckenſtein *de Antipathia nationum.* (3) Jam tempore pacificationis Pyreneæ Mazarinus, teſte Galeat. Guald. Hiſt. Pacis Pyr p. 90. oſtendit: *inveteratam illam opinionem*, *niti potius bellorum*, *ad internecionem jam dudum geſtorum*, *diuturnitate*; *quam ſolida aliqua ratione*

§. XXIX. Propter inſitum illum atræ bilis humorem, ad contemplationem ſunt nati, quæ ingenium acuit, toti in metaphyſicis & Theologia Scholaſtica: literas humaniores mediocriter diſcunt; amant muſicam; rari poëtæ.

(1) Olim

(1) Olim feraciſſima fuit ingeniorum. Ambo Senecæ & Lucanus Corduba orti, Martialis Bilbilitanus, Quintilianus, Silius, Porcius Latro, Hyginus, Mela, Columella, Oroſius, Prudentius, aliique. (2) Ad illos reſpexit Latinus Pacatus in Paneg. Theodoſii c. 4. *Hiſpaniæ uni, quicquid ubique laudatur, aſſurgit. Hæc duriſſimos milites, hæc experientiſſimos duces, hæc facundiſſimos Oratores, hæc clariſſimos vates parit: hæc Judicum mater, hæc Principum eſt.* (3) Hodie in Theologicis Sanctum officium; in Phyſicis, magiæ ſuſpicio, in Poëſi defectus ingenii progreſſus impedit: Sed. (4) aliorum ſcrinia compilare, magnaque volumina paucis rebus implere, præcipua Juriſcouſultorum ars eſt, inquit Boſius. (5) Toſtati opera Latina 24 voluminibus conſtant; quem Mariana lib. XXI. c. ult. *virum multiſcium, vocat, cujus numeroſa & variis de rebus, tum ſacris tum profanis, edita volumina Dydimo illi Alexandrino parem faciant.*

§. XXX. Inter Academias duas & viginti, præcipuæ ſunt: Hiſpalenſis, Valentina, Complutenſis; Oſcenſis, Barcinonenſis, Granatenſis, Ilerdenſis, Oſſunenſis, Toletana, Cæſar Auguſtana, Tarraconenſis, Saragoſſenſis, Compoſtellana, Avilenſis, Madritiana, & princeps Salmanticenſis.

(1) Franc. Ximenii auſpiciis literæ fine ſeculi XV. refloruerunt. (2) De Iſidori Hiſpalenſis, Ariæ Montani, Raymundi Lulli, Avicennæ, Averrois, Abenſræ, Abarbanelis, Villal pandi, Nonii,

Nonii, Ludovici Vivetis, Pereyræ, Victoriæ, Covarruvias, Gomezii, Vaſquil, Soto, Leſſii, Molinæ, Gonzalez Tellez, Marianæ, ſcriptis & laudibus, videatur Alfonſus Garſias Matamorus *de Academiis & doctis viris Hiſp.* t. II: Hiſp. ill. p. 801. (3) Vitam plerorumque, cum catalogo ſcriptorum editorum & ineditorum; & judiciis, in opere præſtantiſſimo, dedit Nicolaus Antonius in *Biblioth. Hiſp.*

§. XXXI. Exercitia equeſtria ſectantur, maxime Arragonii: ad agriculturam & artes ſellularias plerique nauſeant, eaſque Gallis relinquunt.

(1) Catalonici opifices, ſunt Gallicæ originis. (2) Corium Cordubæ, pannos Segoviæ, Avilæ & Carthagenæ iidem Galli conficiunt; quorum Madritium ultra 40000. alit. (3) Bodinus lib. v. de Republ. c. 1. *Anno 1521. decem millia Gallorum opificum in urbe Valentina, juſſu Maximiliani, Proregis Hiſpaniarum, capta ſunt; quorum tamen Hiſpani vades eſſe, quam ab eis deſeri maluerunt. Quo fit, ut Hiſpania, Gallorum multitudine abundans, connubiis & ſocietatibus utriuſque gentis implicata, optimi generis homines, & quidem Gallis & Hiſpanis præſtantiores procreare videatur: quoniam in Hiſpanis nimia tarditas, in Gallis nimia celeritas notatur.* (4) Thomas Campanella, monachus Dominicanus, cornicum oculos confixit, & Saavedra ſymb. 71. *Quia in Hiſpania quilibet artem aliquam non exercet, hinc tanta rerum eſt inopia, non quod ſoli deſit fertilitas, ſi quidem in agris Murciæ & Carthagenæ triticum cum fœnore centuplo provenit, adeoque multis illic ſeculis bel-* *lum*

lum ſuſtentari potuit; ſed quia deeſt agrorum cultura, exercitium artium mechanicarum, negotiatio & commercium, cui ſeſe iſta natio minime applicat, utpote cujus celſus & glorioſus animus, in plebejis etiam hominibus ſtatu ſuo & ſorte, quam natura ei dedit, contentus eſſe non ſolet, ſed adſpirat ad gradum altiorem nobilitatis.

§. XXXII. Commerciis, in omnes mundi partes, opportunus eſt ſitus regni: hinc lanam, corium, vinum, oleum, ſal, amygdalas, ficus, mella, ceram, crocum, alumen, uvas paſſas, coccum, olivas conditas, limones, ferrum, ſaccharum, colores & medicamenta, cum tritico aliorum permutant.

(1) Magna corii quantitas ex America. (2) Bibunt aquam, & vina evehunt, more majorum. (3) De celia & cerra, priſco potu, Meibom. de cereviſ. c. 8. Strabo lib. III. pag. 154. *Omnes, qui in montibus degunt, victu utuntur tenui, aquam bibunt. Zytho etiam utuntur.* (4) Phylarchus apud Athenæum lib. II. c. 6. teſtatur: *Hiſpanos, quamvis hominum ditiſſimos, aquam bibere, ſolos cibum capere, ob parſimoniam, indui tamen ſumtuoſiſſima veſte,* Adeo nihil novi fit ſub ſole Hiſpano! (5) Hoſpitalitatis neglectus ex Leodii vita Frid. lib. 6. & Clenardi lib. 1. epiſt. pag. 23. (6) Contrarium apud veteres laudat Diod. Siculus lib. VI. c. 9. *Advenientes externos benigne hoſpitio excipiunt, adeo ut æmulatione quadam invicem pro illorum honere*

nore certent. Quos advenæ ſequuntur, hos laudant, amicosque Deorum putant.

§. XXXIII. Hiſpanorum plerique domi & foris ſe nobiles jactant, ſuumque genus a Gothis derivant, ſed quorum majores toga aut ſago inclaruerunt, *Ricos hombres*, *Hydalgos*; *Infanciones*, *Gentiles hombres*, alicubi etiam *Scuderos*, a ſcuto, appellare ſolent.

(1) *Ricos hombres* vox generalis, *Titulados* ſpecialis, Ducum & Marchionum. (2) *Don* aliter in Hiſpania, quam in Portugallia. (3) Nobilium privilegia & immunitates a tributis: famulitia numeroſa quomodo ſuſtententur. (4) Cardinalis Granvellani dictum, apud Amelot ad Tacit. t. 3. pag. 1. (5) Philippus II. plures creavit, ut vileſcerent, & permiſit terras vendere. (6) Saavedra ſymb. 66. *Hiſpani majora, quam ullæ aliæ nationes, habent ſubſidia, exteras adeundi provincias, quippe quorum Monarchia quaquaverſus ſe porrigit, præ omnibus tamen aliis, domi in patria ſua deſident, niſi ad arma forte Mars alio eos avocet.* (7) Cauſas addit duas: prima, quia non ſemper occaſio navigandi præſto eſt. Altera, quia vanam habent opinionem, non niſi magna pompa illas peregrinationes ſuſcipi poſſe.

§. XXXIV. In univerſum nobiles & plebeji varia habent ſingularia, quæ partim a cauſis phyſicis, partim a diverſis victoribus ſunt derivanda, de quo-

quorum moribus multa retinuerunt.

(1) A Romanis olim Æra Hiſpanica, quæ A. 1358. in Aragonia, A. 1383. in Caſtilia eſt antiquata. (2) De ejus appellatione Scaliger l. v. de emend. temp. & Reſendius in Hiſp. ill. t. 11. pag. 828. (3) De fatis meliora dedit Vaſæus Chron. Hiſp. c. 22. & Mariana l. 3. c. 24. (4) Reliquiæ Gothorum in veſtitu nigro, genuflexione Aulicorum; etiam in luſu cum gladiis ſtrictis, & officiis aulæ. V. Petrum Pantinum de dignitat. regni & domus regiæ Gothorum t. 11. Hiſp. ill. pag. 195. (5) Feſtæ taurorum venationes & luſus cannarum à Mauris. De modis prandendi, præcedendi, hoſpitandi ſingularibus. (6) Lues impura ex America ad Europæos delata.

SECTIO IV.

De Statu Eccleſiaſtico.

§. XXXV. In ipſis libertatis Evangelicæ incunabulis, religionis Chriſtianæ ſatores feruntur Paulus & Jacobus, cujus fictæ exuviæ Compoſtellam bearunt. Sub Conſtantino tamen Concilium Eliberitanum celebratum eſt, quod plura exceperunt.

(1) *Ut perſuaſio hominum, ab antiquo per manus ducta, confirmat de Jacobo: nobis receptas opiniones movere non erat animus*, ait Mariana l. IV. c. 2. & 16. (2) De eadem Jacobi hiſto-

ſtoria judicium Eraſmi, Baronii, & Voetii de peregrinationibus Compoſtellanis; a quibus Bollandus & Henſchenius non abludunt, in Actis Sanctor. Febr. t. I. pag. 6. (3) XVIII. Concilia Toletana in tomo V. & VI. Labbei. De omnibus Garſias Loayſa libro ſingulari. (4) Ad Oſium, Cordubenſem Epiſcopum, qui ὀσίως & ὑποστάσεως diſcrimen excogitavit, extat Conſtantini *l. un. C. Th. de manum. in Eccl.* (5) Saavedra ſymb. polit. 55. *In Hiſpania magna cum prudentia varia inſtituta ſunt conſilia, pro bona regnorum & provinciarum adminiſtratione. Ad eum finem in religioſis ordinibus cogi videmus capitula Provincialia, & generalia in Eccleſiaſtica monarchia Concilia.*

§. XXXVI. Sub Gothis labes Arianiſmi eam fœdavit, per annos ducentos: ſed uſque a Recaredo, unica religio Pontificia dominatur, quam ordines monachorum, ad miraculum ſuperſtitioſi, Suſtentant.

(1) Cleri numerus & opulentia. (2) Jurgia Dominicanos inter & Jeſuitas. (3) Hieronymitarum divitiæ. (4) Hiſtoria Bibliorum Complutenſium. (5) Navaretæ conſervatio monarchiæ Hiſpanicæ laudata. (6) Grotius l. XVII. Hiſt. *Hiſpani prudentia præcipuum regni inſtrumentum habet Jeſuitas.* (7) Ferdinandi & Iſabellæ mos nepotibus traditus, apud Barclaj. Satyr. p. IV. c. 7.

§. XXXVII. Archiepiſcopos habet octo, quorum princeps Toletanus, eſt primas Regni, & Cancellarius natus Ca-

Caſtiliæ: Epiſcopos octo & triginta, lautis reditibus ornatos.

(1) Primatus & Cancellariatus origo, hiſtoria, vis & poteſtas examinatur, ex Garſia *de Primatu Tolet. Eccl.* Petro de Marca *de Primat. n.* 125. & Tellez ad *cap. coram X. de in int. reſtit.* (2) Reditus Toletani annui 450000. ducatorum, ſi Vayraccium tom. 11. p. 331. ſequamur. (3) ſi Colmenaerium, ipſe 700000 fl. Holl. Clerus ejus 800000 habebit. (4) Philippus Ferrarius, apud Tellez t. 1. p. 519. auſus eſt affirmare: *Archiepiſcopum Toletanum tot reditus habere, qui omnes Italiæ Epiſcoporum reditus, in unum collectos, ſuperent. Id etiam certum, plus ab eo ſolo poſſideri, quam ab omnibus Epiſcopis Galliæ. Tanta fuit Regum Hiſpaniæ erga Eccleſias ſuas pietas!* (5) Mariana lib. IX. c. 19. fin. de eodem: *Nunc quidem præter nomen nullam ejus poteſtatis partem exercet in alias provincias Hiſpaniæ: neque componendis litibus, neque ſontibus plectendis, neque legibus promulgandis.*

§. XXXVIII. Regimen Eccleſiarum, ut in aliis regnis Pontificiis, magnam partem a Papa Romano pendet: ut tamen Rex Epiſcopos eligat, ex conſtitutione antiqua Concilii Toletani XII. cap. 6. privilegio Hadriani VI. confirmata.

(1) De jure Regis Vaſquius, Senator, l. 1. controv. ill. c. 22. n. 16. & Covarruvias t. 1. p. 2. c. poſſeſſ. §. 10. n. 5. (2) Vicedeatus Papæ cur à Ferdinando Catholico ſtabilitus. (3) Bo-

dini judicium lib. 1. de Rep. c. 6. Hiſpanos reges, *ſervos Pontificum Romanorum obſequentiſſimos*, vocantis, refellatur exemplis Caroli V. Philippi II. III. & IV. (4) Bullæ papales non valent, niſi Rex ſubſcripſerit *Pareatur*. (5) Franciſci de Salgado libellus, *de non admittendis Papæ legibus, ſine Regum Hiſp. conſenſu*. (6) Gabriel a Darzo *de voto & jure excluſivo Regum Hiſp. in Conclavi*, ut Catholicus, non Chriſtianiſſimus eligatur.

§. XXXIX. Tres Ordines militares adverſus Saracenos inſtituti ſunt: *S. Jacobi*, *Alcantaræ*, *Calatravæ*; quartus *Monteſæ* in locum Templariorum ſucceſſit: quintus *Aurei velleris* vulgo additur: honore primus, ſed ſine utilitate.

(1) Rex ordinum magiſter, a temporibus Ferdinandi, ex diplomate Innocentii VIII. apud Marianam lib. 26. c. 5. (2) Illorum privilegia, veſtitus & cenſus ampliſſimus, ex Laet. Rep. Hiſp. pag. 385. & Colmenarii del. pag. 962. (3) Equitum Aurei velleris auctor Philippus Bonus, A. 1430. (4) Occaſio nominis, confirmatio, ſymbolum, ſilex & igniarium, vid. Bœcler. t. 111. pag. 474. (5) Ejus caput, comitia, amictus & leges, ex Leibnitio Cod. dipl. p. 2. pag. 17. (6) Ordinis patrocinium Auſtriacis magis, an Hiſpanis debeatur; quorum Proceres eum diu faſtidiverunt. (7) Seriem & *inſignia gentilitia Equitum* Joh. Jac. Chifletius edidit: Breviarium ordinis ejus hiſtoricum Julius Chifletius: quibus Marchantius, Haræus, Menenius, Mendo & Juſtinianus addantur.

§. XL.

§. XL. Adverſus eoſdem Mauros, Judæos & quoscunque alios, de religione Pontificis aliter ſentientes, auſpiciis Ferdinandi Catholici & Iſabellæ, ſeveriſſimum Inquiſitionis tribunal, *La Santa Inquiſition*, cœpit; rabie plus quam Scythica horrendum.

(1) Inquiſitio initio ſeculi XIII. tempore Innocentii III. adverſus Albigenſes, Tholoſæ inchoata: mox probata a Frid. II, A. 1221. in conſtitutionibus, apud Goldaſtum tom. I. Conſtit. p. 293. deinde in Caſtiliam traducta à Ferdinando Catholico A. 1478. (2) Thomas Turrecremata, primus Inquiſitor Hiſp. ſtatim 2000. cremavit. (3) Hodie Monachus Dominicanus ex privilegio Philippi III. eſt inter Inquiſitores apoſtolicos, non tamen generalis. Vayrac. tom. II. p. 384. Mariana *lib.* 24. *c.* 17. (4) Inquiſitionis jurisdictio, tribunalia 13. carceres, proceſſus, tortura, ſupplicia, limites, cenſura librorum, privilegia, Actio de fide *Auto da Fe.* (5) Inter Familiares ejus, viri in dignitate conſtituti: cum tamen *duri hominis, vel vix hominis ſit, periculum capitis inferre multis.* Cicero II. de Off. c. 14. (6) Hermandadæ, Cruciata, Caſam limpiam probare, quid ſint. (7) Ejus injuſtitia exemplis Patris Ephraimi, Conſtantini Pontii, & M. Antonii de Dominis oſtenſa. Bayle in *Carranza.* (8) Eraſmus tom. 9. pag. 860. *Res agitur per relatores, deputatos, ac judices monachos, nec ſincere, nec legitima juris forma: pronuntiant in carcere tres priores, monachis duobus teſtibus, & apparatur rogus.* (9) Hiſtoriam ejus ſcripſerunt Lud. à Paramo, Cæſar Carema, & Regi-

naldus Conſalvus. (10) Verius depinxit Anonymus in l'inquiſition de Goa: (11) optime Philippus a Limborch, in Hiſtoria inquiſit. ubi etiam veſtitus damnatorum, *Sambenito*, *Fuego Revolto*, & *Samarra* dipicti pag. 368. (12) Mariana lib. XIV. c. 17. *Quod uſu ſalutare extitit, grave initio provincialibus viſum: parentum ſcelera filiorum pœnis lui, occulto accuſatore reos fieri, neque cum indice compoſitos damnari* &c. *Sed præſens remedium adverſus impendentia mala, quibus aliæ provinciæ exagitantur.*

§ XLI. Idem Ferdinandus, inſtigante Ximenio Cardinale, & Inquiſitore Turrecremata, A. M. CCCC. XCII. ingentem Judæorum multitudinem ex Hiſpania ejecit, Philippus III. A. MDCX. adhuc plures, maximo cum regni detrimento.

(1) Perſecutio prima Judæorum, a Siſebuto Rege Hiſp. inſtituta, circa A. Chr. 620. a Concilio Tolet. IV. damnatur cap. 57. & 59. (2) Altera incidit in A. 1212. ab Abarbanele in Eſaiam c. 46. inter quatuor crudeliſſimas relata. (3) Tertiam Ferdinandi deſcripſit Mariana lib. XXVI. c. 1. loco memorabili: *Judæorum multitudinem, qui ex Hiſpania diſceſſerunt, ad certum numerum revocare, promtum non eſt. Plerique ſcriptores* 170000. *familiarum abiiſſe confirmant; quidam ad* 800000. *capita perveniſſe, ait. Ingens numerus, ac vix fidem facturus. Sed unde tamen multis occaſio extitit hoc decretum accuſandi, gentem copioſam, & quæ omnes vias pecuniæ noverant, amovere, a prudentia Fer-*

Ferdinandi alienum exiſtimantibus. Magno utique compendio fructuque earum provinciarum, ad quas copiarum Hiſpaniæ magnam partem, aurum, argentum, gemmas, veſtemque pretioſam ſecum detulere, (4) Oblatio 1600000. fl. a Judæis latitantibus facta, ſi tuto habitare liceat, conſilio Ximenii, repudiata a Carolo V. Flechier in ejus vita lib. 6

SECTIO V.

De Adminiſtratione ſummi imperii.

§. XLII. Procerum regni (*Cortes* vulgo) qui in Comitiis comparent, magna pars a liberis Regum naturalibus, a Gothis & Deſiderio Langobardorum Rege deſcendunt, atque illuſtri dignitate ſunt conſpicui, ſed viribus attritis.

(1) Procer, nomen dignitatis apud Gothos: nam Concilio Toletano VIII. Dabila & Frolla ſubſcripſerunt: *Comes* & *Procer*. (2) In concil. Toletan. XI. c. 5 *Magnates*, & *Primates palatii* vocantur. (3) Grandium origo, claſſes, privilegia. (4) Auctoritas eorum a Ferdinando Catholico, Carolo V. & Philippo II. acciſa, a Philippo III. imprudenter inſtaurata eſt. Vid. Oſſati epiſt. 169. & Amelot ad Tacitum tom. 1. pag. 362. (5) De Codice Philippi II. hiſtorico omnis nobilitatis, Cabrera lib. XII, cap. 16. (6) Comparatio Grandium cum

Principibus Germaniæ, Paribus Galliæ, & Lordiis Angliæ. (7) Aliorum dignitas eſt hereditaria & terris annexa, quibus Rex dixit: *Tege caput, Dux, N. N. pro te & tuis:* aliorum perſonalis, *Tege caput.* (8) Primæ claſſis familiæ Ducum Medina Sidonia, Medina Celi, Arcos, Medina de Rio Seco, quæ Archithalaſſi Caſtellæ dignitatem longa ſerie, uſque ad initium infelix hujus ſeculi geſſit. (9) Vide antiqua apud Selden. de titulis hon. p. 2. c. 4. recentiora in Hiſtoria Genealog. & Corpore Hiſt. geneal. Hiſpaniæ Imhofii.

§. XLIII. Propter tot dominantium mutationes, vario jure uſa eſt Hiſpania; primum legibus Romanis; dein Codice legum Gothicarum; poſtea Alphonſus X. Romana jura patrio ſermone reſtituit; at Ferdinandus V. leges Tauri; ejus ſucceſſores varias conſtitutiones adjecerunt, quibus jus regium comprehenditur: hoc vero ſilente, in cauſis civilibus juri Romano, in Eccleſiaſticis, juri Canonico eſt locus.

(1) De Turditanis Strabo lib. III. pag. 39. *Metris incluſas leges habent, a ſex millibus, ut ajunt, annorum.* Pag. 151. de iiſdem: *Plane Romanos mores aſſumſerunt, ne ſermonis quidem vernaculi memores, ac plerique facti ſunt Latini; & colonos acceperunt Romanos, parumque abeſt, quin omnino Romani ſint facti.* (2) Quid de lege antiqua Hiſpaniæ, ab Oldrado conſ. 69. memorata, ne quis ſub pœna capitis allegaret leges Ro-

Romanas, habendum ſit. (3) Codex legum Wiſigothorum, duodecim libris, imitatione Codicis Juſtinianei, ab Eurico aliiſque Regibus compoſitus, atque in Concilio Toletano XVI. confirmatus, apud Lindenbrogium & tom. III. Hiſp. ill. pag. 847. ſuſtulit leges Romanas, lib. 2. tit. 1. leg. 9. his verbis: *quamvis enim eloquiis polleant, tamen difficultatibus hærent: nolumus legibus Romanis amplius convexari.* (4) Prudentia Alphonſi X. Jus Romanum vernaculo ſermone reſtituentis, laudata a Covarruv. lib. 1. var. reſ. c. 14. Vid. Ciron. v. Obſ. jur. Can. c. 1. & 4. (5) Leges Tauri, à Taoro civitate, & *la Partida*, Septempartitæ, à diviſione dictæ, à Gomezio, Lopez Velasquez, Cartello aliiſque illuſtratæ. (6) Legum ſpecimina de adulteris, famulis, filiarum majorennium nuptiis. (7) Quid ſit Majorazgo. Vide Gerh. Erneſti de Franckenau, Regi Daniæ à ſecretis, Hiſtoriam Legum Hiſpaniæ.

§. XLIV. Judicia in ſingulis provinciis diverſa ſunt, infima habent ſuos *Alcaldes* & *Viguiers*: civitatibus præſunt *les Corrigidors*: ab his ad ſeptem conſilia, (*Audientias regales*) appellatur: ab iſtis denique ad Conſilium Regium Caſtiliæ, *El Conſejo Real*, quod vice ſacra fungitur.

(1) Ex temperamento gravi & ambitioſo, juſtitia prompta, niſi quod lites de majoratibus diuturnæ. (2) Partium ſtudia optimis legibus excluſa, præſertim in Aragonia, per legem *la Manifeſtation* ſingularem. (3) Judices & Advoca-

catos decennium oportet juris ſtudio incubuiſſe; tunc examinantur in Conſilio Caſtiliæ, & immaculatam conceptionem Virginis jurant. (4) Cur Ferdinandus hos noluerit in Indiam proficiſci. (5) Antonii Auguſtini, AEp. Tarraconenſis, conſilium de imitandis Turcis, in juſtitia adminiſtranda, levato velo, lectu dignum, apud Amelot ad Tacitum t. 3. p. 17.

XLV. Fœdera, legationes, belli paciſque negotia, ab ipſo Rege, vel in ſanctioribus ſtatus conſiliis, *El Conſejo Privado*, *Conſejo di Conſcienza*, *de Stado*, *de las Indias*, *de Guerra*, *de Hazienda*, *de las Ordines*, expediuntur.

(1) Cum Gallis compoſita pax *Madritenſis*, *Cameracenſis*, *Criſpiacenſis*, *Cambreſienſis*, *Vervinenſis* & *Pyrenæa* A. 1659. d. 7. Nov. in Theatro pacis & Traité des paix. (2) Bodinus lib. v. de Rep. c. 1. *Galli queruntur, ſe ab Hiſpanis conſilio & rerum gerendarum prudentia ſuperari, & in fœderibus ſæpiſſime circumventos. Infinitum ſit peccata noſtrorum hominum ſingula commemorare: Nam ut ſuperiora prætermittamus, extremo fœdere Cameracenſi, quod cum Hiſpanis ictum eſt, omnia, quæ annorum viginti victoriæ nobis pepererant, momento ablata ſunt: cum tamen nec viribus inferiores Hiſpanis & pugna ſuperiores ſæpe fuiſſemus.* (3) Cum aliis nationibus pax *Monaſterienſis*, *Aquisgranenſis*, *Neomagenſis* & *Ryſwicenſis* inita: earum tabulæ in Recueil des traitez, & apud Lunigium, *part. ſpec. Cont.* 1. & 2. qui & tabulas fœderum exhibet. (4) Barclajus Sat. l. 4. c. 7. *Cum externarum gentium Principibus acturi, non ex Optimatibus Ducibuſve*

buſve Oratorem legebant, ſed ab alicuius monaſterii ſolitudine extractum. Ita, præter receſos legationis ſumtus, fidem quoque ejuſmodi feciales & reverentiam negotio faciebant.

§. XLVI. Ærarium impletur ex tributis graviſſimis, *los ſervitios ordinarios*, vel *des millions*: ex decimis mercium peregrinarum, fundorum & ædium venditarum, *Alcavalas* vulgo: ex vectigalibus mari terraque, *Almoxarif* & *Puertos ſecos*; ex magiſterio ordinum militarium, *El ſubſidio*: ex bullis indulgentiarum, *la Cruzada*: ex tertio nummo redituum Eccleſiaſticorum, *Terzias*: maxime vero ex aurifera claſſe Americana; ſed gravioribus impenſis iterum exhauritur.

(1) Redituum & expenſarum annuarum vix certa iniri poteſt ratio: Linſchotanus A. 1578. auri milliones 13. & 48000. ducatos numeravit. Abbas Vayraccius tom. III. pag. 303. A. 1719. computavit 33. milliones Gall. redituum. (2) Alcavalæ origo apud Marianam lib. 16. c. 9. & 17. c. 8. (3) De Cleri oneribus extraordinariis Oſſatus epiſt. 76. 274. 283. (4) Cauſæ ærarii inopis, & cur reliquæ nationes aurum Indiæ inter ſe dividant, Hiſpani cuprea moneta utantur. V. Voyage d'Aunoy. (5) Apud Thuan. lib. 120. Philippi II. morientis dictum: *Se 5594. auri myriadas inutiliter conſumſiſſe, nec ullum aliud tantæ operæ pretium ſupereſſe, præter Luſitaniæ regnum,*

regnum, quod tam facile amitti poſſit, quam cito concepta de Franciæ regno ſpes evanuerit.

§. XLVII. Militia olim ita valuit, ut paucis gentium ceſſerit; quia ambitio, fortitudinis mater eſt, & robuſtum genus hominum, patiens inediæ, prudenter cunctatur, & pugnat animo ad ſpes ſuſceptas pertinace: in phalange tamen; quam in ſingulari diſcrimine fortiores.

(1) Ariſtoteles lib. VII. Polit. c. 2. *bellicoſam gentem* vocavit. *Feram Iberiam* Horatius lib. 4. Ode 5. ỳ. 27. *Latis audax Hiſpania terris* Tibullus lib. IV. carm. I. ỳ. 138. (2) Livius lib. XXVIII. c. 12. *Hiſpania, non quam Italia modo, ſed quam ulla pars terrarum, bello reparando aptior erat, locorum hominumque ingeniis* Florus lib. II. c. 6. *bellatricem, viris armiſque nobilem Hiſpaniam*, vocat, *ſeminarium hoſtilis exercitus, Annibalis eruditricem.* (3) Fama gladiorum & gæſorum telorum Hiſp. apud Romanos, ex Polybio, Livio, & nummis, in quibus & eques haſtatus. vid. Caſaubon. ad Strabon. t. I. p. 232. (4) Cauſæ, ob quas gloria illa hodie imminuta cernatur, ab inertia Imperantium, luxu, comœdiis in caſtris, defectu virorum & ducum, pariter ac olim, teſte Floro l. II. c. 17. n. 13. (5) Guicciardinus lib. X. *Nupero experimento conſtiterat, peditum Hiſpanorum virtutem antiquæ ipſorum famæ reſpondere: nulloſque magis idoneos eſſe ad obſidenda oppida, propter agilitatem illorum & induſtriam.*

§. XLVIII. Diſciplina navali vaſtiſſimi imperii membra, olim conjungenda erant; hinc tres claſſes, velut totidem nervi, alebantur: a Gallis, Anglis & maxime à Belgis dudum quaſſatæ & fractæ.

(1) *Navis Hiſpanæ magiſter* Horat. III. carm. 6. *Naves Hiſpania defert*, Sidonius carm. 5. ℣. 49. (2) De ναυπηγίᾳ veterum & ſparti abundantia Gothofred. ad vet. orb. deſcript. c. 50. (3) Claſſis Philippi II. falſo invincibilis dictæ, apparatus, ſumtus, pugna, clades, ejuſque cauſæ, A. 1588. ex Camdeno ad d. A. Thuano lib. 90. Grotio lib. I. Hiſt. (5) De mandato Medinæ Sidonio dato. (6) Epigrammata & nummi in victoriam, apud Anglos, Hollandos & Zelandos, ex Bizoto aliiſque. *Heſperidum Regem devicit virgo:* in alio: *Dux femina facti.* (7) Cur navibus majoribus hodie non utantur. (8) Unde remiges & nautæ. (9) De claſſe aurifera plura. (10) Tacitus lib. XVI. Annal. c. 3. *Gliſcebat interim luxuria ſpe inani, conſumebanturque veteres opes, quaſi oblatis, quas multos per annos prodigerent. & divitiarum exſpectatio, inter cauſas paupertatis publicæ.*

SECTIO VI.

De Forma Regni.

§. XLIX. Imperii forma nunquam alia.

alia, quam monarchica viguit; licet Regum poteſtas, diverſis temporibus, aliis in regnis adſtrictior, in aliis liberior fuerit.

(1) Aragoniorum ſummus Magiſtratus, *El Juſtitia*, Regem olim jurejurando obſtrinxit, his verbis: *Nos, qui tantum valemus quam Vos, & plus, Vos creamus Regem & dominum, ea lege, ut libertatem & jura noſtra conſerves, ſinon, Rex non eris.* (2) Suſtulit hoc Petrus I. *ab acinace* dictus: multis tamen privilegiis ſalvis, quæ vid. apud Vayracc. t. 1. pag. 98. (3) ea rurſus a Philippo II. reſtricta, occaſione Antonii Perezii, Aragonii, ad ea provocantis; apud Thuan. lib. 104. (4) Prorſus ademta à Philippo V. A. 1705. quod in Auſtriacos fuerant proniores. (5) Veſtigia libertatis apud Catalanos, Cantabros & Navarrenſes. (6) Dictum Innocentii VIII. *Hiſpanos attentos eſſe ad regimen, nec in eo facile errare.*

SECTIO VII.

De Ratione Status.

§. L. Hiſpaniæ vires, olim immane quantum decantatæ, fama magis, quam re ſteterunt: regio enim, quaſi ad ſterilitatem & ſolitudinem damnata, caret agricolis, nautis, & opificibus; gemit ſub multitudine cleri; Procerum regni

regni quidam decoxerunt; Indiæ gazas privati auferunt & exteri: membra quoque tam vaſti imperii nimis diſtracta fuerunt, quam ut de amiſſis recuperandis laborare debeat.

(1) Ad morbos & illorum remedia, a miniſtris ſtatus ſubminiſtrata A. 1619. ſurdum fuiſſe Philippum III. queritur Saavedra Symb. 49. (2) Lepida fictio Trajani Boccalini, hoſtis hujus nationis, alias *Diſcurſiſta contra la toda nation Eſpanola*, in Lapide Lydio, cujus pœnas morte dedit. Vid. Erythræi pinacotheca pag. 271. & 766. (3) Baco de Verulamio ſerm. 56. *Quando nativæ copiæ deficiunt, omnia ruunt, atque aliis gentibus in prædam cedunt. Hoc evenit in declinatione Imperii Romani, atque ſimile quidpiam etiam Imperio Hiſpanico contingere poſſet, ſi quando viribus decideret.*

§. LI. Vicinam Galliam, per tria ſecula, habuit infenſiſſimam, Auſtriam amicam; nuper verſa fortuna, mutuis affinitatibus cum priore conjungebatur, Portugalliæ ſuſpectis. Si Anglis & Batavis tractatus commerciorum ſerventur, nil ab ipſis periculi videtur Cum Ultramontanis cur tanta, ut olim, amicitia colatur, ratio ceſſat: nec tamen omnis, præcipue cum Papa.

(1) De Gallia & Hiſpania mutuis federibus & affinitatibus conjungendis, conſilia Mazarini in epiſt. Oſſati ep. 336. & Cardinalis Barberini, ex Bentivoglii Hiſtoria belli Flandr. (2) Ludovicus

vicus Auberius in præfat. comm. rer. Holl. *Principes, ait, propter utilitatem ſæpe ſacrificant illud, quod inter homines eſt ſacratiſſimum, & maxima pars ſummorum imperantium non ultra obſervant juſtitiæ, affinitatis aut religionis regulas, quam quatenus expedit.*

§. LII. In Africa curat, ne Ceuta à Mauris occupetur; in America portus Havana, Vera Crux, S. Dominici oppidum, Panama & Porto Bello cuſtodiuntur. A Turcis non multum eſt, quod metuat: a Rebuspublicis prædatoriis minus.

(1) An recte S. Olon in relation de l'Empire de Marocco dixerit, Mauros non ſerio obſidionem urſiſſe. (2) America aliis ſtomachus Hiſpaniæ dicta; alii eam grallis compararunt. (3) Boccalini judicio non multum prodeſt. (4) De Americæ munimentis, Gage in diſcriptione Americæ, & le Politique desintereſſé A. 1671.

§. LIII. Affectati orbis terrarum imperii opinio Hiſpaniam, dum florebat, inviſam fecit Europæ: nunc maximorum imperiorum hoc fatum eſſe experitur, quod in eodem loco conſiſtere non poſſunt.

(1) Fundamenta, prætextus, media illius affectationis, & vaticinia eo detorta. (2) Judicium de Thomæ Campanellæ & Leti Monarchia univerſali, (3) Vid. Speculum Conſiliorum Hiſpanicorum, in quo Regis Hiſpaniæ machinationes variæ, pro nova monarchia repræſentantur. (4) Wilhelmus Ancellus, Henrici IV.

IV. legatus, apud Thuan. init. libri 118. *Philippum 36. abhinc annis, atque ex quo in Hiſpaniam reverſus ſit, nihil aliud animo agitaſſe, quam ut, quod magnanimus ac præpotens pater ejus fruſtra armis, tota vita conatus fuerat, aſtu & fraudibus perficeret, & Monarchiam totius orbis Chriſtiani, Principibus ceteris ſub jugum intolerandum miſſis, uſurparet.*

SECTIO VIII.

De Singularibus Regum.

§. LIV. Regnorum titulis Rex Catholicus in diplomatis utitur ſequentibus: *Ludovicus I. Dei gratia Rex Caſtellæ, Aragoniæ, Legionis, utriuſque Siciliæ, Jeruſalem, Portugalliæ, Navarræ, Granatæ, Toleti, Valentiæ, Gallıciæ; Majoricarum, Hiſpalis, Cordubæ, Corſicæ, Murciæ, Grennis, Algarbiorum, Algeziræ, Gibraltaris, ac Inſularum Canariæ; & Indiarum, tam Orientalium, quam Occidentalium, ac terræ firmæ, Maris Oceani: Princeps Aſturiarum: Dux Mediolani & Burgundiæ: Archidux Auſtriæ: Comes Flandriæ, Burgundiæ & Cataloniæ: Dominus Biſcayæ & Molinæ &c.*

(1) Ludibrium Gallorum in titulos has multiſque

tiſque verſibus inſignes appellationes. (2) Ampliſſimus *Catholici* titulus jam Recaredo tributus, ſed ab Alexandri VI. & Ferdinandi temporibus perpetuo coronæ adhæſit. (3) Baronius A. 638. n. 11. *Haud recentem, vel indebite uſurpatum titulum Hiſpaniarum Regum, ut Catholici cognominentur: utpote tanto facti titulo digni, quod non ſolum putent ſe fore Catholicos, ſed non paſſuros quemquam non Catholicum, in ampliſſimo ſuo Regno reperiri.* (4) Titulo *Imperatoris* uſi fuerunt Sancius M. Ferd. M. Alphonſus VI. VII. VIII. & X. ſed orbis non aſſurrexit. (5) De Alphonſo VII. Sandoval Chron. c. 62. *Ego Idelfonſus, Felix, Inclitus, Triumphator, ac ſemper Invictus, divina providentia totius Hiſpaniæ fortiſſimus Imperator.*

§. LV. Inſignia regni, nomine Caſtiliæ, repræſentant caſtellum aureum, tribus turribus eminentibus tripliciter pinnatum. Leo rubeus coronatus Legionis regnum notat. Aragoniæ ſymbolum ſunt quatuor rubei pali: Granatæ, praſinum malum Punicum, ramulo & foliolis viridibus ſuſtentatum, hiante cortice, granulis coccineis &c. &c. Supra eſt corona clauſa, globo & cruce faſtigiata.

(1) De ſingulis his & reliquis Spener Hiſt. inſ. ill. lib. 1. c. 38. (2) Catenæ aureæ Navarræ unde. (3) De corona a Philippo II. mutata, Chifletius Vind. Hiſp. c. 11. p. 165.

§. LVI. De prioritate ordinis, à Caroli

roli V. temporibus, inter Galliæ & Hiſpaniæ Reges diſceptatum fuit, argumentis undique conquiſitis, ex ortu, potentia, religione, inanibus tituli, antiquitate & multitudine Regnorum &c. priore prævalente.

(1) Cauſam Hiſpanorum egit Valdeſius, *de dignitate Regum Regnorumque Hiſp.* & Hiſpaniſſimus Joh. Jac. Chifletius, in *Vindiciis Hiſp. Luminibus vindiciarum, Lampadibus Hiſtoricis & Ampulla Remenſi.* (2) Pro Gallis pugnavit Bouchetus, Bodinus, Chaſſaneus, M. Anton. de Dominis, Tenneurius, Auberius, Jac. Gothofredus, & libro ſingulari Th. Gothofredus *de Præced. Regis Franciæ.* (3) Statum reip. præſentem in ea controverſia inſpiciendum eſſe. (4) An Pontifex ſit ejus arbiter.

§. LVII. Modus ſceptra capeſſendi, Gothorum tempore, fuit electio, in comitiis, à Magnatibus & populo facta: nunc autem ſucceſſio linealis cognatica obtinet, in qua feminæ & à feminis nati non excluduntur, ex teſtamento Philippi II. A. MDXCVIII.

(1) Concilium Tolet. v. cap. 3. *Si quis*, inquit, *ad Regiæ majeſtatis ambit pervenire veſtigia, quem nec electio omnium præficit, nec Gothicæ gentis nobilitas ad hunc apicem trahit, ſit conſortio Catholicorum privatus, & divino anathemate damnatus.* (2) Electorum Regum exempla, ex Hiſtoria & Conciliis: etiam poſt Pelagium, a quo ſucceſſionem male derivat Molina de Primog. Hiſp. lib. 1. c. 1. & Camil-

naldus Conſalvus. (10) Verius depinxit Anonymus in l'inquiſition de Goa: (11) optime Philippus a Limborch, in Hiſtoria inquiſit. ubi etiam veſtitus damnatorum, *Sambenito*, *Fuego Revolto*, & *Samarra* dipicti pag. 368. (12) Mariana lib. XIV. c. 17. *Quod uſu ſalutare extitit; grave initio provincialibus viſum: parentum ſcelera filiorum pœnis lui, occulto accuſatore reos fieri, neque cum indice compoſitos damnari* &c. *Sed præſens remedium adverſus impendentia mala, quibus aliæ provinciæ exagitantur.*

§ XLI. Idem Ferdinandus, inſtigante Ximenio Cardinale, & Inquiſitore Turrecremata, A. M. CCCC. XCII. ingentem Judæorum multitudinem ex Hiſpania ejecit, Philippus III. A. MDCX. adhuc plures, maximo cum regni detrimento.

(1) Perſecutio prima Judæorum, a Siſebuto Rege Hiſp. inſtituta, circa A. Chr. 620. a Concilio Tolet. IV. damnatur cap. 57. & 59. (2) Altera incidit in A. 1212. ab Abarbanele in Eſaiam c. 46. inter quatuor crudeliſſimas relata. (3) Tertiam Ferdinandi deſcripſit Mariana lib. XXVI. c. 1. loco memorabili: *Judæorum multitudinem, qui ex Hiſpania diſceſſerunt, ad certum numerum revocare, promtum non eſt. Plerique ſcriptores* 170000. *familiarum abiiſſe confirmant*; *quidam ad* 800000. *capita perveniſſe, ait. Ingens numerus, ac vix fidem facturus. Sed unde tamen multis occaſio extitit hoc decretum accuſandi, gentem copioſam, & quæ omnes vias pecuniæ noverant, amovere, a prudentia Fer-*

Ferdinandi alienum exiſtimantibus. Magno utique compendio fructuque earum provinciarum, ad quas copiarum Hiſpaniæ magnam partem, aurum, argentum, gemmas, veſtemque pretioſam ſecum detulere, (4) Oblatio 1600000. fl. a Judæis latitantibus facta, ſi tuto habitare liceat, conſilio Ximenii, repudiata a Carolo V. Flechier in ejus vita lib. 6

SECTIO V.

De Adminiſtratione ſummi imperii.

§. XLII. Procerum regni (*Cortes* vulgo) qui in Comitiis comparent, magna pars a liberis Regum naturalibus, a Gothis & Deſiderio Langobardorum Rege deſcendunt, atque illuſtri dignitate ſunt conſpicui, ſed viribus attritis.

(1) Procer, nomen dignitatis apud Gothos: nam Concilio Toletano VIII. Dabila & Frolla ſubſcripſerunt: *Comes* & *Procer.* (2) In concil. Toletan. XI. c. 5 *Magnates*, & *Primates palatii* vocantur. (3) Grandium origo, claſſes, privilegia. (4) Auctoritas eorum a Ferdinando Catholico, Carolo V. & Philippo II. acciſa, a Philippo III. imprudenter inſtaurata eſt. Vid. Oſſati epiſt. 169. & Amelot ad Tacitum tom. 1. pag. 362.) 5) De Codice Philippi II. hiſtorico omnis nobilitatis, Cabrera lib. XII, cap. 16. (6) Comparatio Grandium cum

Principibus Germaniæ, Paribus Galliæ, & Lordiis Angliæ. (7) Aliorum dignitas eſt hereditaria & terris annexa, quibus Rex dixit: *Tege caput*, *Dux*, *N. N. pro te & tuis:* aliorum perſonalis, *Tege caput*. (8) Primæ claſſis familiæ Ducum Medina Sidonia, Medina Celi, Arcos, Medina de Rio Seco, quæ Archithalaſſi Caſtellæ dignitatem longa ſerie, uſque ad initium infelix hujus ſeculi geſſit. (9) Vide antiqua apud Selden. de titulis hon. p. 2. c. 4. recentiora in Hiſtoria Genealog. & Corpore Hiſt. geneal. Hiſpaniæ Imhofii.

§. XLIII. Propter tot dominantium mutationes, vario jure uſa eſt Hiſpania; primum legibus Romanis; dein Codice legum Gothicarum; poſtea Alphonſus X. Romana jura patrio ſermone reſtituit; at Ferdinandus V. leges Tauri; ejus ſucceſſores varias conſtitutiones adjecerunt, quibus jus regium comprehenditur: hoc vero ſilente, in cauſis civilibus juri Romano, in Eccleſiaſticis, juri Canonico eſt locus.

(1) De Turditanis Strabo lib. III. pag. 39. *Metris incluſas leges habent, a ſex millibus, ut ajunt, annorum.* Pag. 151. de iiſdem: *Plane Romanos mores aſſumſerunt, ne ſermonis quidem vernaculi memores, ac plerique facti ſunt Latini; & colonos acceperunt Romanos, parumque abeſt, quin omnino Romani ſint facti.* (2) Quid de lege antiqua Hiſpaniæ, ab Oldrado conſ. 69. memorata, ne quis ſub pœna capitis allegaret leges Ro-

Romanas, habendum ſit. (3) Codex legum Wiſigothorum, duodecim libris, imitatione Codicis Juſtinianei, ab Eurico aliiſque Regibus compoſitus, atque in Concilio Toletano XVI. confirmatus, apud Lindenbrogium & tom. III. Hiſp. ill. pag. 847. ſuſtulit leges Romanas, lib. 2. tit. 1. leg. 9. his verbis: *quamvis enim eloquiis polleant, tamen difficultatibus hærent: nolumus legibus Romanis amplius convexari.* (4) Prudentia Alphonſi X. Jus Romanum vernaculo ſermone reſtituentis, laudata a Covarruv. lib. I. var. reſt. c. 14. Vid. Ciron. v. Obſ. jur. Can. c. 1. & 4. (5) Leges Tauri, à Taoro civitate, & *la Partida*, Septempartitæ, à diviſione dictæ, à Gomezio, Lopez Velasquez, Cartello aliiſque illuſtratæ. (6) Legum ſpecimina de adulteris, famulis, filiarum majorennium nuptiis. (7) Quid ſit Majorazgo. Vide Gerh. Erneſti de Franckenau, Regi Daniæ à ſecretis, Hiſtoriam Legum Hiſpaniæ.

§. XLIV. Judicia in ſingulis provinciis diverſa ſunt, infima habent ſuos *Alcaldes* & *Viguiers*: civitatibus præſunt *les Corrigidors*: ab his ad ſeptem conſilia, (*Audientias regales*) appellatur: ab iſtis denique ad Conſilium Regium Caſtiliæ, *El Conſejo Real*, quod vice ſacra fungitur.

(1) Ex temperamento gravi & ambitioſo, juſtitia prompta, niſi quod lites de majoratibus diuturnæ. (2) Partium ſtudia optimis legibus excluſa, præſertim in Aragonia, per legem *la Manifeſtation* ſingularem. (3) Judices & Advoca-

catos decennium oportet juris ſtudio incubuiſſe; tunc examinantur in Conſilio Caſtiliæ, & immaculatam conceptionem Virginis jurant. (4) Cur Ferdinandus hos noluerit in Indiam proficiſci. (5) Antonii Auguſtini, AEp. Tarraconenſis, conſilium de imitandis Turcis, in juſtitia adminiſtranda, levato velo, lectu dignum, apud Amelot ad Tacitum t. 3. p. 17.

XLV. Fœdera, legationes, belli paciſque negotia, ab ipſo Rege, vel in ſanctioribus ſtatus conſiliis, *El Conſejo Privado, Conſejo di Conſcienza, de Stado, de las Indias, de Guerra, de Hazienda, de las Ordines*, expediuntur.

(1) Cum Gallis compoſita pax *Madritenſis, Cameracenſis, Criſpiacenſis, Cambreſienſis, Vervinenſis & Pyrenæa* A. 1659. d. 7. Nov. in Theatro pacis & Traité des paix. (2) Bodinus lib. v. de Rep. c. 1. *Galli queruntur, ſe ab Hiſpanis conſilio & rerum gerendarum prudentia ſuperari, & in fœderibus ſæpiſſime circumventos. Infinitum ſit peccata noſtrorum hominum ſingula commemorare: Nam ut ſuperiora prætermittamus, extremo fœdere Cameracenſi, quod cum Hiſpanis ictum eſt, omnia, quæ annorum viginti victoriæ nobis pepererant, momento ablata ſunt: cum tamen nec viribus inferiores Hiſpanis & pugna ſuperiores ſæpe fuiſſemus.* (3) Cum aliis nationibus pax *Monaſterienſis, Aquiſgranenſis, Neomagenſis* & *Ryſwicenſis* inita: earum tabulæ in Recueil des traitez, & apud Lunigium, *part. ſpec. Cont.* 1. & 2. qui & tabulas fœderum exhibet. (4) Barclajus Sat. l. 4. c. 7. *Cum externarum gentium Principibus acturi, non ex Optimatibus Ducibuſve*

baſve Oratorem legebant, ſed ab alicuius monaſterii ſolitudine extractum. Ita, præter reciſos legationis ſumtus, fidem quoque ejuſmodi feciales & reverentiam negotio faciebant.

§. XLVI. Ærarium impletur ex tributis graviſſimis, *los ſervitios ordinarios*, vel *des millions*: ex decimis mercium peregrinarum, fundorum & ædium venditarum, *Alcavalas* vulgo: ex vectigalibus mari terraque, *Almoxarif* & *Puertos ſecos*; ex magiſterio ordinum militarium, *El ſubſidio*: ex bullis indulgentiarum, *la Cruzada*: ex tertio nummo redituum Eccleſiaſticorum, *Terzias*: maxime vero ex aurifera claſſe Americana; ſed gravioribus impenſis iterum exhauritur.

(1) Redituum & expenſarum annuarum vix certa iniri poteſt ratio: Linſchotanus A. 1578. auri milliones 13. & 48000. ducatos numeravit. Abbas Vayraccius tom. III. pag. 303. A. 1719. computavit 33. milliones Gall. redituum. (2) Alcavalæ origo apud Marianam lib. 16. c. 9. & 17. c. 8. (3) De Cleri oneribus extraordinariis Oſſatus epiſt. 76. 274. 283. (4) Cauſæ ærarii inopis, & cur reliquæ nationes aurum Indiæ inter ſe dividant, Hiſpani cuprea moneta utantur. V. Voyage d'Aunoy. (5) Apud Thuan. lib. 120. Philippi II. morientis dictum: *Se 5594. auri myriadas inutiliter conſumſiſſe, nec ullum aliud tantæ operæ pretium ſupereſſe, præter Luſitaniæ regnum,*

regnum, quod tam facile amitti poſſit, quam cito concepta de Franciæ regno ſpes evanuerit.

§. XLVII. Militia olim ita valuit, ut paucis gentium ceſſerit; quia ambitio, fortitudinis mater eſt, & robuſtum genus hominum, patiens inediæ, prudenter cunctatur, & pugnat animo ad ſpes ſuſceptas pertinace: in phalange tamen, quam in ſingulari diſcrimine fortiores.

(1) Ariſtoteles lib. VII. Polit. c. 2. *bellicoſam gentem* vocavit. *Feram Iberiam* Horatius lib. 4. Ode 5. ℣. 27. *Latis audax Hiſpania terris* Tibullus lib. IV. carm. 1. ℣. 138. (2) Livius lib. XXVIII, c. 12. *Hiſpania, non quam Italia modo, ſed quam ulla pars terrarum, bello reparando aptior erat, locorum hominumque ingeniis* Florus lib. II. c. 6. *bellatricem, viris armiſque nobilem Hiſpaniam*, vocat, *ſeminarium hoſtilis exercitus, Annibalis eruditricem.* (3) Fama gladiorum & gæſorum telorum Hiſp. apud Romanos, ex Polybio, Livio, & nummis, in quibus & eques haſtatus. vid. Caſaubon. ad Strabon. t. 1. p. 232. (4) Cauſæ, ob quas gloria illa hodie imminuta cernatur, ab inertia Imperantium, luxu, comœdiis in caſtris, defectu virorum & ducum, pariter ac olim, teſte Floro l. II. c. 17. n. 13. (5) Guicciardinus lib. x. *Nupero experimento conſtiterat, peditum Hiſpanorum virtutem antiquæ ipſorum famæ reſpondere: nulloſque magis idoneos eſſe ad obſidenda oppida, propter agilitatem illorum & induſtriam.*

§. XLVIII.

§. XLVIII. Diſciplina navali vaſtiſſimi imperii membra, olim conjungenda erant; hinc tres claſſes, velut totidem nervi, alebantur: a Gallis, Anglis & maxime à Belgis dudum quaſſatæ & fractæ.

(1) *Navis Hiſpanæ magiſter* Horat. III. carm. 6. *Naves Hiſpania defert*, Sidonius carm. 5. ỷ. 49. (2) De ναυπηγίᾳ veterum & ſparti abundantia Gothofred. ad vet. orb. deſcript. c. 50. (3) Claſſis Philippi II. falſo invincibilis dictæ, apparatus, ſumtus, pugna, clades, ejuſque cauſæ, A. 1588. ex Camdeno ad d. A. Thuano lib. 90. Grotio lib. 1. Hiſt. (5) De mandato Medinæ Sidonio dato. (6) Epigrammata & nummi in victoriam, apud Anglos, Hollandos & Zelandos, ex Bizoto aliiſque. *Heſperidum Regem devicit virgo:* in alio: *Dux femina facti.* (7) Cur navibus majoribus hodie non utantur. (8) Unde remiges & nautæ. (9) De claſſe aurifera plura. (10) Tacitus lib. XVI. Annal. c. 3. *Gliſcebat interim luxuria ſpe inani, conſumebanturque veteres opes, quaſi oblatis, quas multos per annos prodigerent. & divitiarum exſpectatio, inter cauſas paupertatis publicæ.*

SECTIO VI.

De Forma Regni.

§. XLIX. Imperii forma nunquam alia.

regni quidam decoxerunt; Indiæ gazas privati auferunt & exteri: membra quoque tam vaſti imperii nimis diſtracta fuerunt, quam ut de amiſſis recuperandis laborare debeat.

(1) Ad morbos & illorum remedia, a miniſtris ſtatus ſubminiſtrata A. 1619. ſurdum fuiſſe Philippum III. queritur Saavedra Symb. 49. (2) Lepida fictio Trajani Boccalini, hoſtis hujus nationis, alias *Diſcurſiſta contra la toda nation Eſpanola*, in Lapide Lydio, cujus pœnas morte dedit. Vid. Erythræi pinacotheca pag. 271. & 766. (3) Baco de Verulamio ſerm. 56. *Quando nativæ copiæ deficiunt, omnia ruunt, atque aliis gentibus in prædam cedunt. Hoc evenit in declinatione Imperii Romani, atque ſimile quidpiam etiam Imperio Hiſpanico contingere poſſet, ſi quando viribus decideret.*

§. LI. Vicinam Galliam, per tria ſecula, habuit infenſiſſimam, Auſtriam amicam; nuper verſa fortuna, mutuis affinitatibus cum priore conjungebatur, Portugalliæ ſuſpectis. Si Anglis & Batavis tractatus commerciorum ſerventur, nil ab ipſis periculi videtur Cum Ultramontanis cur tanta, ut olim, amicitia colatur, ratio ceſſat: nec tamen omnis, præcipue cum Papa.

(1) De Gallia & Hiſpania mutuis federibus & affinitatibus conjungendis, conſilia Mazarini in epiſt. Oſſati ep. 336. & Cardinalis Barberini, ex Bentivoglii Hiſtoria belli Flandr. (2) Ludovicus

vicus Auberius in præfat. comm. rer. Holl. *Principes, ait, propter utilitatem ſæpe ſacrificant illud, quod inter homines eſt ſacratiſſimum, & maxima pars ſummorum imperantium non ultra obſervant juſtitiæ, affinitatis aut religionis regulas, quam quatenus expedit.*

§. LII. In Africa curat, ne Ceuta à Mauris occupetur; in America portus Havana, Vera Crux, S. Dominici oppidum, Panama & Porto Bello cuſtodiuntur. A Turcis non multum eſt, quod metuat: a Rebuspublicis prædatoriis minus.

(1) An recte S. Olon in relation de l'Empire de Marocco dixerit, Mauros non ſerio obſidionem urſiſſe. (2) America aliis ſtomachus Hiſpaniæ dicta; alii eam grallis compararunt. (3) Boccalini judicio non multum prodeſt. (4) De Americæ munimentis, Gage in diſcriptione Americæ, & le Politique desintereſſé A. 1671.

§. LIII. Affectati orbis terrarum imperii opinio Hiſpaniam, dum florebat, inviſam fecit Europæ: nunc maximorum imperiorum hoc fatum eſſe experitur, quod in eodem loco conſiſtere non poſſunt.

(1) Fundamenta, prætextus, media illius affectationis, & vaticinia eo detorta. (2) Judicium de Thomæ Campanellæ & Leti Monarchia univerſali, (3) Vid. Speculum Conſiliorum Hiſpanicorum, in quo Regis Hiſpaniæ machinationes variæ, pro nova monarchia repræſentantur. (4) Wilhelmus Ancellus, Henrici IV.

IV. legatus, apud Thuan. init. libri 118. *Philippum 36. abbinc annis, atque ex quo in Hiſpaniam reverſus ſit, nihil aliud animo agitaſſe, quam ut, quod magnanimus ac præpotens pater ejus fruſtra armis, tota vita conatus fuerat, aſtu & fraudibus perficeret, & Monarchiam totius orbis Chriſtiani, Principibus ceteris ſub jugum intolerandum miſſis, uſurparet.*

SECTIO VIII.

De Singularibus Regum.

§. LIV. Regnorum titulis Rex Catholicus in diplomatis utitur ſequentibus: *Ludovicus I. Dei gratia Rex Caſtellæ, Aragoniæ, Legionis, utriuſque Siciliæ, Jeruſalem, Portugalliæ, Navarræ, Granatæ, Toleti, Valentiæ, Galliciæ, Majoricarum, Hiſpalis, Cordubæ, Corſicæ, Murciæ, Grennis, Algarbiorum, Algeziræ, Gibraltaris, ac Inſularum Canariæ, & Indiarum, tam Orientalium, quam Occidentalium, ac terræ firmæ, Maris Oceani: Princeps Aſturiarum: Dux Mediolani & Burgundiæ: Archidux Auſtriæ: Comes Flandriæ, Burgundiæ & Cataloniæ: Dominus Biſcayæ & Molinæ &c.*

(1) Ludibrium Gallorum in tituloſas has mul-

tiſque verſibus inſignes appellationes. (2) Ampliſſimus *Catholici* titulus jam Recaredo tributus, ſed ab Alexandri VI. & Ferdinandi temporibus perpetuo coronæ adhæſit. (3) Baronius A. 638. n. 11. *Haud recentem, vel indebite uſurpatum titulum Hiſpaniarum Regum, ut Catholici cognominentur: utpote tanto facti titulo digni, quod non ſolum putent ſe fore Catholicos, ſed non paſſuros quemquam non Catholicum, in ampliſſimo ſuo Regno reperiri.* (4) Titulo *Imperatoris* uſi fuerunt Sancius M. Ferd. M. Alphonſus VI. VII. VIII. & X. ſed orbis non aſſurrexit. (5) De Alphonſo VII. Sandoval Chron. c. 62. *Ego Idelfonſus, Felix, Inclitus, Triumphator, ac ſemper Invictus, divina providentia totius Hiſpaniæ fortiſſimus Imperator.*

§. LV. Inſignia regni, nomine Caſtiliæ, repræſentant caſtellum aureum, tribus turribus eminentibus tripliciter pinnatum. Leo rubeus coronatus Legionis regnum notat. Aragoniæ ſymbolum ſunt quatuor rubei pali: Granatæ, praſinum malum Punicum, ramulo & foliolis viridibus ſuſtentatum, hiante cortice, granulis coccineis &c. &c. Supra eſt corona clauſa, globo & cruce faſtigiata.

(1) De ſingulis his & reliquis Spener Hiſt. inſ. ill. lib. 1. c. 38. (2) Catenæ aureæ Navarræ unde. (3) De corona a Philippo II. mutata, Chifletius Vind. Hiſp. c. 11. p. 165.

§. LVI. De prioritate ordinis, à Caroli

roli V. temporibus, inter Galliæ & Hiſpaniæ Reges diſceptatum fuit, argumentis undique conquiſitis, ex ortu, potentia, religione, inanibus tituli, antiquitate & multitudine Regnorum &c. priore prævalente.

(1) Cauſam Hiſpanorum egit Valdeſius, *de dignitate Regum Regnorumque Hiſp.* & Hiſpaniiſſimus Joh. Jac. Chifletius, in *Vindiciis Hiſp. Luminibus vindiciarum, Lampadibus Hiſtoricis & Ampulla Remenſi.* (2) Pro Gallis pugnavit Bouchetus, Bodinus, Chaſſaneus, M. Anton. de Dominis, Tenneurius, Auberius, Jac. Gothofredus, & libro ſingulari Th. Gothofredus *de Præced. Regis Franciæ.* (3) Statum reip. præſentem in ea controverſia inſpiciendum eſſe. (4) An Pontifex ſit ejus arbiter.

§. LVII. Modus ſceptra capeſſendi, Gothorum tempore, fuit electio, in comitiis, à Magnatibus & populo facta: nunc autem ſucceſſio linealis cognatica obtinet, in qua feminæ & à feminis nati non excluduntur, ex teſtamento Philippi II. A. MDXCVIII.

(1) Concilium Tolet. v. cap. 3. *Si quis*, inquit, *ad Regiæ majeſtatis ambit pervenire veſtigia, quem nec electio omnium præficit, nec Gothicæ gentis nobilitas ad hunc apicem trahit, ſit conſortio Catholicorum privatus, & divino anathemate damnatus.* (2) Electorum Regum exempla, ex Hiſtoria & Conciliis: etiam poſt Pelagium, a quo ſucceſſionem male derivat Molina de Primog. Hiſp. lib. 1. c. 1. & Camil-

lus Borell. de Regis Cathol. præſt. c. 58. cum Alphonſo Magno debeatur. (3) Quo fundamento Philippus introduxerit linealem; ex Thuano lib. 120. ad A. 1598. (4) Quomodo Caſtellana differat à ſucceſſione juris Francici, ex Grotio lib. 11. c. 7. §. 22. Pufendorf l. VII. c. 7. §. 13. & diſſertat. de Rebus geſtis Philippi. (5) Covarruvias t. 2. Pract. quæſt. c. 1. n. 7. *Poſt Pelagium, Caſtellanæ Reip. regnum ipſis Regum primogenitis in hunc uſque diem delatum eſt, idque lege conſtitutum, l. 2. tit. 15. part. 2.* (6) Addit Molina dicto lib. 1. c. 1. n. 10. *Quamvis lex Partitarum de ſola Regni Caſtellæ ſucceſſione diſponat; idem de omnibus aliis Hiſpaniarum Regnis, quæ regno Caſtellæ adjuncta ſunt, dicendum erit; cum ſive ex Regnorum lege, ſive ex conſuetudine, eundem ſuccedendi ordinem ſequantur, ut plus quam notiſſimum eſt.*

§. LVIII. Si filia renunciat, matris factum nocere non poteſt liberis natis, quia jus proprium ex lege habent; naſcituris poteſt: maxime, ſi renunciatio ab Ordinibus & Curiis Regni ſolenniter fuerit confirmata.

(1) Exemplum recentius renunciantis Mariæ Thereſiæ, ex epiſtolis Mazarini illuſtratur. (2) Grotius lib. 11. c. 7. §. 26. *Illud intereſt*, ait, *inter natos & naſcituros, quod naſcituris nondum quæſitum ſit jus, atque adeo auferri poſſit populi voluntate, ſi etiam parentes, quorum intereſt, jus ad filios tranſire, jus illud remiſerint.* (3) An Lud. Molina, *de Hiſpanorum primigen. origine & natura*, jam, olim, ante hanc controverſiam motam, recte negarit, jus primogeniture in hoc regno renunciatione tolli poſſe.

(4)

(4) Obrechti *Excerpta Hiſtorica & juridica de natura ſucceſſionis Hiſp.* Buddei diſſ. *de teſtamentis ſummorum imperantium ſpeciatim Caroli II. Hiſp. Regis.* Abuſſonii, aliorumque ſcripta huc pertinentia. (5) Gallos, quondam ductis primogenitis filiabus, Johanna & Blanca, regnis Aragoniæ & Legionis inhiaſſe. (6) Secundogenitæ cur Auſtriacis datæ.

§. LIX. Regna pleraque paternis olim teſtamentis, velut patrimonialia, delata fuerunt, ſed heredibus legitimis, non extraneis, & populi, vel Procerum conſenſu accedente.

(1) Exempla ex Vaſæo, Roderico Toletano, & Marinæo Siculo, apud Cabotium var. jur. publ. ac priv. diſput. lib. 1. c. 10. p. 58. quibus adde Marianam lib. 19. c. 15. (2) Caroli II. teſtamentum examinatur, quoad materiam & formam. (3) Tractatus diviſionis à Wilhelmo III. Britanniæ Rege propoſitus, A. 1700.

§. LX. Antiqui Gothorum Reges ſacra unctione delibuti ſunt, priusquam ceteri Reges Chriſtiani ea uterentur: deinde etiam Reges Caſtellæ & Legionis: hodierni vero, quia mero ſanguinis jure ſuccedunt; ſuperfluam illam ceremoniam ducunt.

(1) De Wamba A. 672. Toleti unctô, Johannes Magnus lib. VI. c 22. *Sanctorum Regum exemplo, per manus Pontificum inunctus & coronatus eſt.* (2) Cur ritus ille Hebræus à Gothis primum in uſum revocatus vid. Altſerra ad Greg. Turon. lib. 3. c. 30. & Cointius in

Ann. A. 584. (3) cur à recentioribus ſpretus. V. Chiflet. de Amp. Rem. c. 16. (4) Actus inaugurationis, exemplo Emmanuelis & Iſabellæ, apud Oſorium lib. 1. illuſtratus. (5) Rex jurat: Proceres, Conſiliarii & Procuratores civitatum ejus manum oſculantur. (6) Quid ſit *Jurar al Rey*; & *Beſa manos*.

§. LXI. Ad characteres Regum pertinet, quod Ferd. Catholicus prudentiſſimus, potentiæ fundamenta jecit: Carolus I. alias V. armis auxit: Philippus II. animo elato, & conſiliis ſagaciſſimis firmavit. At ſub Philippo III. obnoxio Duci de Lerma; Philippo IV. mulieroſo, & Carolo II. infirmi animi & corporis principe, nutavit Regni fortuna, jacturis concatenatis.

(1) Rex Ferdinandus Sanctus, Alphonſus Magnus, Sanctius Fortis, Jacobus Pugnator, Alphonſus Magnanimus &c. (2) Sacra oſtentatio à Ferdinando nepotibus tradita; ex Verulamio, Thuano, Barclajo. (3) Ferdinandi & Iſabellæ res geſtas Petrus Martyr in epiſtolis, Nebriſſenſis & Varillaſius (4) Caroli V. Ulloa & Sandoval: Philippi II. Cabrera, Leti; & varia hominum de eo judicia, Grotius deſcripſit lib. v. Hiſt. pag. 331. (5) Ejus repulſæ à duabus Eliſabethis, & phtiriaſis. (6) Carolum nil feciſſe præter teſtamentum.

§. LXII. Philippus V. ſeptimam familiam regalem, initio hujus ſeculi A. MDCCI. inchoavit, ſed bellis, morbis

bis & plus uno ſanguinis ictu fatigatus, alias forſan etiam ob cauſas, non vulgatas, in ipſa virili ætate a. d. 13 Jan. MDCCXXIV. regno ſe abdicavit; Sed, mortuo filio primogenito, ſceptra iterum ſuſcepit, anno ſequente.

(1) Familiæ imperantium diverſæ ex ſucceſſione feminarum ortæ ſunt; Pelagiana, Alphonſina, Caſtellana, Burgundica, Aragonica, Auſtriaca, Gallica. (2) Abdicantium raritas, ex cupidine imperandi mortalibus inſita, quæ cunctis affectibus flagrantior eſt, auctore Tacito xv. Ann. 53. (3) De Wamba, Rege Hiſpaniæ A. 650. & Carolo I. monaſterium ingreſſis A. 1557. Strada lib. 1. de bello Belgico pag. 16. *Non ignoro, eam rem tam vario tunc hominum ſermone fuiſſe diſceptatam: hodieque declamatorum in ſcholis, politicorum in aulis argumentum eſſe,* CAESAREM ABDICANTEM. (4) Locus Juvenalis ſat. 1. ỳ. 16. applicatus, *Conſilium dedimus Sullæ, privatus ut altum Dormiret.* An Philippus II. idem animo volverit, ut fieret Papa. Vid. Chiverni memoires pag. 293. (6) Dictum ejus: *Anniverſarium eſſe diem, quo patrem abdicationis pœnituerit*, explicatur ex Strada & Baylii diction. *in Charles Quint.* (7) De rennutiatione Philippi V. in Galliæ regnum. A. 1712. de 5. Nov. & in pace Trajectina A. 1713.

§. LXIII. Ejus filius primogenitus Ludovicus I. interea ſceptra geſſit; natus A. MDCCVII. die 25. Aug. ex Maria Louyſa Gabriele Sabaudica: duxerat Louiſ. Mar. Eliſab. Montpenſie-

riam, Philippi II. Aurelianenſis filiam A. 1722. d. 20. Jan. Obiit A. MDCCXXV. ſine prole.

(1) Cur Ludovicus jam A. 1709. d. 7. April. Princeps Aſturiarum declaratus. (2) Ejus ephori Cardinalis del Giudice & Ferdinandus Suarez, Comes de Figuerora. (3) Eo mortuo Ferdinandus frater, A. 1725. d. 13. Nov. Princeps Aſturiarum factus.

§. LXIV. Filius Regis primogenitus *Princeps Aſturiarum* (*Prencepe de las Aſturias*) reliqua regia proles maſcula *infants*, feminina *Infantes*, eorumque apanagium *infantaticum* appellatur.

(1) Cur Aſturiæ is honos habitus ex A. 1338. (2) Princeps Aſturiarum fit proclamatione ſolenni, non naſcitur. (3) Infantum honos & privilegia. (4) Nomen, quia in adminiſtratione regni fari non poſſunt. v. Sebaſt. Covarruv. in theſ. linguæ Caſtil. (5) Non lugentur ante annum ætatis 7. ex conſtitutione Philippi II. (6) Cur is filium ſuum Carolum occidi voluerit: an *quia duræ buccæ fuit, linguoſus, non homo*? ut Marville melange d'Hiſtoire vol. 2. pag. 172. (7) De Reginis, concubinis & liberis naturalibus ſingularia. (8) De Camarera majore. (9) Mariana lib. XVIII. c. 12. *Henrico & Catharinæ, ut Aſturum Principes vocarentur, datum, more ex Anglia tranſlato, ubi Regum filii majores Walliæ Principes nominantur, quod ab hoc initio ſuſceptum ad noſtram ætatem conſervatur, ut Caſtellæ Regum majores filii Aſturum Principes ſint; quibus annis conſequentibus*

bus Ubeda, Biatia Illiturgiſque ſunt adjecta.

§. LXV. Miniſtri Regis primarii ſunt: Archi-Epiſcopus Toletanus, Inquiſitor generalis, Marchio Mirabellanus, Præſes Caſtiliæ, Don Michael de Guerra, Marchio de Lede, de Ripperda, Marchio de Valero, & Comes de St. Eſtevan del Puerto.

(1) De Eleemoſynarii magni officio quod gerit AEp. Compoſtellanus, qui & Patriarcha eſt Indiarum. (2) Magiſtri S. Palatii, poteſtas acciſa. (3) De Cubiculario Supremo, Magiſtro libellorum, Comite ſtabuli. (4) De Archithalaſſo Caſtiliæ &c. &c.

§. LXVI. Inter palatia regia eminet Madritianum, Buen-Retiro, Aranjuez, Caſa del Campo, Ildefonſo, Pardo, Caza Vazia, & maxime palatium Scorialenſe, inter mundi miracula relatum, ſed infra famam.

(1) Aranguez prope Toletum, opus naturæ: Eſcuriale opus artis, prope Madritium. (2) Inchoavit hoc Carolus I. Philippus II. III. & IV. immenſis ſumtibus abſolverunt. (3) Incendium ſeptem dierum A. 1671. magnam ejus partem hauſit, ut nunc ſit infra famam (4) Tria in eo ſpectanda, Templum, Palatium & Bibliotheca. (5) Acta fundationis Philippi II. ad mauſoleum Caroli. I. omniſque regiæ familiæ, ſepulchrum quod Pantheon dicitur, habet Cabrera lib. VI. Hiſt. c. 2. (6) De monachis Hieronymitanis, etc. Mazzolar de *Reali grandez-*

dezze dell' Eſcuriale di Spagna. Madame d'Aunoy, Colmenaer aliique.

SECTIO IX.

De Viris illuſtribus.

§. LXVII. Inter præcipuos Miniſtros clari fuerunt, ſub Ferdinando, Cardinalis Franc. *Ximenius*; ſub Carolo I. Cardinalis *Gattinara*, & *Nicolaus Perenotus Granvellanus*; ſub Philippo II. *Antonius Granvellanus*; ſub Philippo III. *Don Franciſcus Sandoval*, Cardinalis, & Dux *de Lerma*; ſub Philippo IV. *Don Caſpar de Guzman*, Comes de Olivarez, & *Ludovicus Mendeſius de Haro*; ſub Carolo II. Cardinalis *Nidhart*, *Don Juan d'Auſtria*, Marechallus *d'Harcourt*, & Card. *Portocarrero*, ſub Philippo V. *Amelot*, *Orry*, *Alberoni* &c.

(1) Ximenis quædam memorabilia, ex Gomecio, de *rebus geſtis Franciſci Ximenis*, Eſprit Flechier *Hiſtoire du Card. Ximenes*, & Marſolier *hiſtoire du Miniſtere du Cardinal Ximenes* Richard *parrallele du Card. Ximenes & Richelieu*. (2) Perenotus fabri ferrarii filius, alias Granvellanus. (3) Vita Ferdinandi Toletani, Ducis Albani (4) Fata Ducis de Lerma. (5) Vitia

& virtutes Guzmanni Comitis d'Olivarez v. *Hiſtoire du miniſtere du Comte d'Olivarez.* (6) De Nidhardo Bayle. (7) Inſcitia Ludovici de Haro. (8) Saavedra ſymb. polit. 2. *In Hiſpania Guſmanii putantur boni, Mendozæ humani, Manriqueſii formidabiles, Toletani ſeveri & graves.*

SECTIO X.

De Scriptoribus Hiſpanicis.

§. LXVIII. Hiſpaniæ ſitus antiquus lucem accipit ex Ludovici Nonii Hiſpania: utet ex Petri de Marca, Marca Hiſpanica, Paris, 1688. & Arnaldi Oihenarti notitia utriuſque Vaſconiæ, Paris. 1638. Recentiorem Geographiam Martinus Zeillerus in *itinerario*, Colmenarius in *delices*, Abbas Vayraccius aliique dederunt.

(1) Ludovici Nonii, Medici Antwerpienſis, Hiſpania, ſive populorum, urbium, inſularum, ac fluminum in ea accuratior deſcriptio, extat tom. IV. Hiſp. illuſtr. pag. 373. (2) Antiquitates Madritenſes Hieronymus de Quintana, Sevilienſes Rodericus Caro, Salamancenſes Gonſalvus d'Avila deſcripſerunt. Ambroſ. de Morales *las Antiquedadas de las Civitades de Eſpanna.* (3) Adolphi Occonis Inſcriptiones antiquæ, in Hiſpania repertæ.

§. LXIX.

§. LXIX. Inter Hiſtoricos eminent *Rodericus Ximenius*, AEp. lib. novem de Rebus Hiſp. L. *Marinæus Siculus* de rebus Hiſp. memorab. lib. 22. *Rodericus Sanctius* Hiſt. Hiſp. part. quatuor: ſed Joh. *Mariana*, Jeſuitarum annoſiſſimus, in triginta, de rebus Hiſpan. libris, amore veritatis & delectu verborum. omnibus præripuit palmam; cujus Anacephalæoſin *Alphonſus Sanchez* Latine, plures *abregés de l'hiſtoire d'Eſpagne* ſcripſerunt.

(1) In vernaculo Hiſpaniæ ſermone plures Hiſtorici: ut Ambroſius Morus, Hieronymus Surita, Stephanus Garibajus, Florianus à Campo, Saavedra Faxardo, & Petrus Antonius Beuterus, his in oris rariſſimi. (2) Rodericum *valde gravem & certum auctorem* Zurita vocat tom. 1. l. 1. c. 37. *cujus ſemper in Hiſpania vivet auctoritas*, Mariana ſcribit lib. 13. c. 5. *bonus, quantum potuit illo ævo*, ait Lipſ. not. ad lib. 1. Polit. (3) At *fabularum patrem & patronum* Petrus de Marca appellavit lib. 111. Marcæ Hiſp. c. 6. (4) Marianæ laudes, duoque nævi, ſuperſtitio & mordacitas in Reges. (5) Editio ejus Moguntina 1605. habet libros 30. Toletana tantum 20. (6) Ipſe opus ſuum convertit in linguam Hiſpanicam, ut à popularibus legeretur. (7) Peſtilens ejus ſcriptum, *de Rege & regis inſtitutione*, Pariſiis combuſtum. (8) Hiſtoriæ ſimplicitatem laudat Rapin reflexions

ons ſur l'Hiſtoire n. 3. *c'eſt un chef d'œuvre des derniers ſiecles.* (9) Thomas Thomayus de Vargas vitam & apologiam Marianæ, Pedro Mantuano *advertentias* ad ejus Hiſtoriam ſcripſit. Vid. etiam Bayle in *Mariana.*

LXX. Statum Hiſpaniæ politicum varia induſtria & temporibus diverſis Valdeſius, Campanella, Th. Leodius, & Laetius illuſtrarunt. Præ ceteris vero *Voyage d'Eſpagne*, tum *Memoires de la cour d'Eſpagne & Relation d'un voyage d'Eſpagne, par Madame la Comteſſe d'Aunoy*, Maxime vero abbatis Vayraccii *Etat preſent de l'Eſpagne* commendari merentur.

(1) Damianus a Goes ordines ſacros, Epiſcopatus & Duces deſcripſit, in Hiſpania ſua t. 1. Hiſp. illuſtr. pag. 1160. (2) Fata miſera Campanellæ. (3) Boſii Hiſpaniæ notitia ad finem non perducta. (4) Boiſelii *Voyage d'Eſpagne* laudetur. (5) De Madame d'Aunoy Baylius in diction. art. Nidhart lit. c. *C'eſt dommage, qu'on ne puiſſe perſuader au public, qu'elle merite beaucoup de creance. On s'eſt laiſſé prevenir de la penſée, que ſes ouvrages ne ſont qu'une melange des fictions & des verités: moitié Roman, moitié Hiſtoire: & l'on n'a point d'autre voie de diſcerner ce qui eſt fiction d'avec les faits veritables, que de ſcavoir par d'autres livres, ſi ce qu'elle narrée eſt vray.* &c. (6) De eadem Vayrac. t. 1. pag. 5. *On ne voit depuis le commencement juſqu'a la fin, qu'un enchainement de contes fa-*

buleux, ou de railleries piquantes, pour tourner les Eſpagnols en ridicules. (7) Idem de Jourdano ſit judicium, qui auctor eſt *de la clef du cabinet des Princes*, & des *Voyages hiſtoriques de l'Europe.*

CA.

Digitized by Google

CAPUT V.

DE PORTUGALLIA.

Sectio I.

De Ortu & progreſſu civitatis.

§. I.

LUſitania à Phœnicio, vel Syriaco vocabulo *luz*, id eſt amygdalo, Arabibus *loz* dicto: Portugallia à *Porto*, portu, *Puerto*, Durii oſtio adpoſito, vulgo *Port a Port*, & oppido *Cale*, vel *Calle*, quod in colle vicino, nomen accepit.

(1) Varronis & Plinii, de Luſo Bacchi comite, fabula, ejuſque origo. vid. Bochart. lib. 1 Geogr. c. 35. (2) Portucaliæ nomen, non a *Portu Gallorum*, ſed *Calaicorum*. jam ſeculo quinto uſurpatum pro provincia, quæ hodie *Entre-Douro e-Minho* vocatur. (3) Callaici jam

tem-

tempore Strabonis lib. III. p. 152 & CALLAECIA apud Gruter pag. 193. & 402. (4) Vid. Voſſ. lib. I. de idolol. c. 34. & Iſaac. Voſſ. ad Melam lib. II. c. 6. ubi Salluſtium primum oppidi *Cale* meminiſſe docet.

§. II. Gentes primum habuit Phoenices, dein Luſitanos, Celticos, Turdulos & Vettones. Ex diviſione Auguſti, pars tertia Hiſpaniæ fuit, & extrema provincia Romana. Seculo V. ab Alanis, mox a Suevis, tum a Gothis, poſtea, ſub Roderico, a Mauris A. DCCXIV. eſt occupata: quos Ferdinandus M. Rex Caſtiliæ, fine ſeculi XI. ex Portucalia, quæ tantum pars Luſitaniæ erat, ejecit.

(1) Florus II. c. 17. *Luſitanos Viriatus erexit, vir calliditatis acerrimæ, qui ex venatore latro, ex latrone ſubito dux atque Imperator, &, ſi fortuna ceſſiſſet, Hiſpaniæ Romulus.* (2) Formam reip. ſub Romanis deſcripſit Plinius lib. IV. c. 22. (3) Plenius Andreas Reſendius, in Antiq. Luſit. cum ſcholiis Vaſconcelli. (4) In l. 8. *D. de Cenſibus* pro Lyſitania, *Luſitania* legendum, ut in *l.* 21 *D. de Neg. geſt.*

§. III. Ferdinandi ſucceſſor, Alfonſus VI. huic provinciæ generum ſuum Henricum, ducem Burgundiæ A. 1093. præfecit: cujus filius Alfonſus I. occupata fere tota Luſitania, ſe Regem Portugalliæ pia fraude dixit,

A.

A. 1139. & ſolenni ritu eſt coronatus A. 1181.

(1) Henricum, regiæ proſapiæ ſtipitem, cur alii Byzantinum, alii Lotharingicum fuiſſe ſcripſerint? Bodinus lib. 1. de Rep. c. 9. Bononienſem vocat. (2) Ejus conjux Thereſia, filia Alfonſi legitima, non naturalis, attulit in dotem. (3) Epiſtola Alfonſi, ad Henricum generum ſuum, eſt apud Leibnit. Cod. dipl prodr. n. 2. (4) Bullam Alexandri III. regiam dignitatem confirmantis A. 1179 Brandaon & Vaſconcellus deſcripſerunt. (5) Alphonſi & Lucii II. epiſtolas Baluz. lib. 2. Miſc. p. 220. edidit. Vid. Pagi crit. ad A. 1139. n. 23.

§. IV. Regnum quingentis fere annis ſic avulſum, atque ab Johanne II. & Emmanuele terris & opibus auctum, ad reliquum Hiſpaniæ corpus rediit, tempore Philippi II. A. 1580. ſed, poſt annos ſexaginta, multis retro collapſis, ſui juris iterum factum eſt 1. Dec. 1640.

(1) Philippi II. rationes adverſus Bragantiæ duces, ceteroſque competitores, poſt obitus Sebaſtiani & Henrici, excuſſæ, Thuan. lib. 69. & Haræ. t 3. p. 322. (2) De quatuor Pſeudo Sebaſtianis quædam non vulgaria. V. Chifletii Teneurium expenſum c. 7. & 8. & Rupert. ad Valer. Max. lib 9. c. 16. (3) Quo jure Luſitani ſe vindicarint in libertatem? Grotius lib. II. de J B. & P. c. 4. §. 14. (4) Hieron. Oſorius de rebus Emmanuelis, Conneſtaggius de unione Port. lib. 3. & 4. & Cajetanus Paſſarellus in bello Luſitan. laudati.

§. V. Ultima periodus ab A. MDCXL. ad noſtra tempora decurrens, Johannem IV. Alphonſum VI. Petrum II. & Johannem V. Reges dedit.

(1) Alphonſus VI. ob malam educationem ſe abdicare coactus A. 1668. anno ſequente, in inſulam Terceram, poſtea Olyſiponem delatus, obiit A. 1683. (2) Petrus II. ejus duxit uxorem Sabaudam, Clemente XI. diſpenſante. (3) Is libertatem regni obtinuit ab Hiſpanis A. 1668. poſt bellum 28. annorum.

SECTIO II.

De finibus & natura regionis.

§. VI. Territorium principale, haud amplum, migrat fines Luſitaniæ antiquos, & in quinque Provincias dividitur: quibus ſexta, tempore Alfonſi III. acceſſit, & nomine *regni Algarbiæ, cis & trans mare in Africa*, prioribus adjungi ſolet.

(1) Limites Luſitaniæ varii & ſæpe mutati, ut nulla Luſitaniæ portio cum Portugallia communis ſuperſit. (2) Algarbia non a camporum fertilitate, ut Navarra & Polonia, ſed a ſitu ad mare dicta; ut Pomerania, a Slavorum *Po* ad, & *morze* mare (3) Vide les Delices de l'Eſpagne tom. v. pag. 809.

§. VI. Fluvii ſunt: Minius, *Minho:*

bo: Munda, *Mondego*; Anas, *Guadiana*; Durius, *Douro*; & Tagus *Tajo*, quorum duo poſteriores auriferis arenis celebrantur.

(1) Juſtinus lib. 44. c. 3. *Minii copia vicino flumini nomen dedit.* (2) Fabula de Anæ conditorio mirabili, ex Plinio lib. III. c. 1. ab Ortelio & Ablancourtio in mem. p. 47. recte exploſa. (3) De Tago Ovidius II. Metam. 251. Mela III. c. 1. Plin. IV. c. 22. & Silius Ital. lib. I. vſ. 234. (4) Reſendius lib. II. Antiq. Luſit. *Celebris illa auri fama, per omnes Poetas vulgatiſſima, obſcurior modo ac prope exſtincta eſt, cautione legum, ne commotæ arenæ depreſſiores frumentarios agros nocumento adficiant. In teſtimonium tamen cantatæ gloriæ Regum Luſitanorum, ſceptrum ex Tagano auro, quo purius reperiri nullum poteſt, factum & ſcimus, & non ſemel vidimus.*

§. VIII. Civitates principes, Epiſcopis atque privilegiis ornatas, habet octodecim, (*Cividades* vulgo) quarum caput eſt *Lisbona*, *Liſabon*, veteribus *Oliſipo* dicta, Regum ſedes, & emporium totius Europæ celeberrimum: CDXVII. minores villæ dicuntur.

(1) Nugas eſſe Strabonis & Solini, de Ulyſſe, Oliſiponis conditore. (2) Seneca epiſt. 88. quæſtionem inutilem judicat eſſe: *Utrum Ulyſſes intra Italiam & Siciliam jactatus ſit, an extra notum nobis orbem.* (3) Vid Damiani à Goes Deſcriptio urbis Oliſiponenſis, quæ *Felicitas Julia*

Latinis, (4) Bracara & Ebora AEpiſcoporum ſedes.

§. IX. Urbibus munitis olim fere caruerunt Portugalli, quia natura ipſa montibus eos munivit, & ad alterum latus Oceano ac portubus erant tuti; quorum potiores ſunt *St. Ubes*, *Porto*, *Liſabon*, *Faro* &c. Verum ex quo ab Hiſpania divulſi, opera Schombergii, Galliciam verſus & Legionem, urbes muniverunt.

(1) Vid. Memoires d'Ablancourt, de Portugal. (2) Le commendement du Duc de Schomberg.

§. IX. Abundant oleo, vino, malis aureis, citreis, ficubus, amygdalis, caſtaneis, armentis, ſale, piſcibus, marmore, ſerico; lana, melle & cera: at tritici, frumenti, metallorum, equorum non habet abunde.

(1) *Calmende* & *Caſtelmendo* à caſtaneis dictæ. (2) Vectigal ſalinum in portu St. Ubes. (3) Colonia *metallinenſis*, Plinio lib. IV. c. 22. laudata, hodie *Medelin'*, forte a Metello. (4) Quid de argentifodinis, a Pufendorfio memoratis, habendum ſit? (5) *Plumbarii*, & *Caſſiterides* inſulæ, de quibus Diodorus Siculus lib. V. c. 38. *Supra Luſitanorum provinciam multum ſtannei eſt metalli, in inſulis videlicet Oceano objacentibus, quas idcirco Caſſiterides nuncupant.* (6) Fabula, de equabus Luſitanis vento concipientibus, ex Juſtino lib. 44. c. 3. & Plinio lib. IV.

IV. c. 22. cui fidem habet Damianus a Goes, in deſcript. Oliſip.

§. XI. Clima longe ſalubrius eſt Hiſpanico, propter fluvios, amnes, & ventos maritimos ſalutares.

(1) Calor æſtate nimius, unde *Sieſta.* (2) Ver jucundiſſimum totius Europæ. (3) Unde Souſa de Macedo Luſit. lib. procem. I. §. 2. juſto largius: *Providentia Dei eſt, ut borealibus nivibus contenti acquieſcant Patriæ, quam ſunt ſortiti, nec quærendo aëre meliori eam deſerant, mundum turbando, ut ex hac cauſa fecerunt Gothi.*

§. XII. Acceſſio territorii multis paraſangis ſuperat principale: eoque pertinent inſulæ Azores & Flandricæ ſeptem, inter *Europam* & *Americam*. In *Africa* arces Mazagana, & Loando de S. Paul. Inſulæ Madera, S. Thomæ, & decem de Cabo Verde: In *Aſia* Goa, Diu, Daman, &c. In *America*, Braſilia, & terræ circum Caput de Nort, pace Trajectina obtentæ.

(1) Bulla Nicolai Vde A. 1454. qua imperium in Guineam & barbarica Indiæ Orientalis regna Alfonſo V. confert: alia Sixti IV. de inſulis Canariis, ſoli Hiſpaniæ relinquendis, A. 1481. & tertia Alexandri VI. qua fines orbis, per ductum certi meridiani rexit A. 1493. apud Leibnit. Cod. dipl. n. 165. 195. & 203 examinatæ. (2) Inſulæ S. Thomæ aer peſtilentiſſimus, ex calore, nebulis & vaporibus: terra vero frugifera maxime. (3) Goënſis reip. conſti-

 tutio,

tutio, ex Alberto a Mandelſlo. (4) Num Braſilia, Africa, an India orientalis utilior ſit Luſitanis. (5) An expediat Portugalliæ fines ſuos proferre, aut amiſſos repetere. Livius lib. 37. c. 35. *Facilius parantur ſingula, quam retinentur univerſa.*

SECTIO III.

De Civium moribus & bonis fortunæ.

§. XIII. Origo populi, lingua & temperamentum cum Hiſpanico magnam habent affinitatem: ut tamen mixtura Judaici ſanguinis, commercia cum Africanis, Indis & Gallis, climatisque diſparitas nonnihil diſcriminis induxerit.

(1) Luſitanos pariter ac Hiſpanos eſſe graves, crudeles, ſuperſtitioſos & zelotypos in uxores, domi clauſas, aut foris velatas. (2) Magis vero bellicoſos, agiles, Venereos, ſed fœnori & mercaturæ deditiſſimos. Strabo lib. III. p. 154. *Ferunt Luſitanos eſſe inſidiandi indagandique peritos, celeres, leves, verſatiles &c.* (3) Lingua, ex Latina corrupta, cultior in Entre Duro, quam alibi. (4) Genuinæ odii cauſæ inter has nationes, ejuſque exemplum ex Mem. d'Ablancourt p. 32. (5) Thuanus lib. 126. *In Luſitanorum animis, ad inſaniam uſque, improbus in Reges ſuos amor.*

§. XIV. Propter cœli temperiem mulie-

lieres, præſertim in Interamnenſi provincia, ſunt fœcundæ; ſed crevit incolarum numerus, receptis A. 1492. Judæis, ex Hiſpania pulſis; decrevit autem per colonias, navigationes, bella, inquiſitionem, libidines vagas & monaſticam vitam.

(1) Judæorum fata primum proſpera, poſtea miſerrima (2) Gravis reprehenſio facinoris, ab Emmanuele ingrato in eos perpetrati, apud Oſorium lib. I. pag. 12. ſeqq. (3) Numerus eorum, qui carnem ſuillam deteſtantur, inter ipſos Epiſcopos, Nobiles, Monachos, ipſoſque Inquiſitores, quorum agnati Amſtelodami. (4) De Orobio, Limborch collatio cum Iudæo, & Clericus bibl. univ. tom. VII. A. 1687. (5) Differentia inter *Chriſtamvelho*, *Chriſtam novo*, & *temparte de Chriſtam novo.* (6) Obſervatio politica, quo modo Iudæi palam tolerari poſſent. Baſnagii Hiſtoire des Juifs liv. IX. c. 25. commendetur.

§. XV. Studia litterarum in duabus Academiis Conimbricenſi & Eborenſi frigent, pariter ac in aliis regnis, in quibus ſuperſtitio & inquiſitio dominantur.

(1) Plutarchi locus memorabilis in Sertorio c. 22 qui litteris Græcis & Latinis curavit imbui juventutem. (2) De Academia Oliſiponenſi, bis Conimbriam tranſlata A. 1308. & 1548. (3) Collegium Conimbricenſe Philoſophicum. (4) Aſtutia Philipp II. ornantis Conimbricenſem, antea ſibi adverſam, ex Thuano lib. 73. (5) Profeſſorum in ea ampla ſtipendia, & numerus.

(6) Geographiæ inſcitia duobus exemplis recentibus declarata. (7) Academia artium navalium in Port a Port.

§. XVI. Agricultura & artes ſellulariæ ſordent Luſitanis, præ cura ſalis, vini, olei, & ceterorum fructuum, ſponte ſua provenientium, eorumque permutatione cum manufactis aliorum: Plerique animum mallent, quam corpus intendere, plurimi neutrum.

(1) Unde triticum & manufacta huc adferantur. (2) Privilegia Anglis & Germanis mercatoribus conceſſa. (3) Nobilitas agricolis fruſtra promiſſa. (4) Ablancourt in mem. pag. 27. & 28. *On trouve encore aujourdhui plus des terres en friche, que des laboureurs.* (5) Iuſtinus de antiquis Luſitanis lib. 44. c. 3. *Feminæ res domeſticas agrorumque culturas adminiſtrant; ipſi armis & rapinis ſerviunt.* (6) Strabo lib. III. pag. 154. *Pro agricultura militiam tractavere: quo factum eſt, ut terra neglecta bonorum ſuorum ferax eſſe deſineret.*

§. XVII. Commerciis maxime opportunus eſt ſitus regni, iiſque Braſilia, Goa, Macao, Moſambica & Angola benignam materiam præbent.

(1) Mercium, ex terris his acceſſoriis delatarum, catalogus apud Damianum à Goes t. 2. Hiſp. ill. pag. 1072. (2) Earum præcipuæ ſunt: uniones, gemmæ. aromata, colores, ſaccharum, tabacum, lignum Braſiliæ, (vulgo campeche) & mancipia nigra, de quorum emtione, pecudum more, plura. (3) Qui differat ſaccharum

rum à *Tabaxir* Arabum, docet Salmaſius in diſſert. de Saccharo: quomodo præparetur; optimum ejus & peſſimum genus. (4) De diſciplina & venditione elephantorum ad palmos, Lipſ. c. 1. miſc. ep. 50. (5) Vectigal grave, pro mercibus importandis. Vid. Relation de la cour p. 18. Savary Parfait negotiant p. 11. c. 5. & Marperger p. 990.

§. XVIII. Nobilium alii ſunt majores, *Dons*, a liberis Regum naturalibus oriundi, alii minores, *Cavalleros Fidalgos*, quaſi fideles.

(1) Duci Bragantino olim tertia pars regni paruit. (2) Cur unica familia ducalis *de Cadaval* e quinque tantum ſuperſtes. (3) Inter ceteras eminent *de Souſa, Silva, Meneſes, Acunha, Caſtro, Melo* &c. Marchionum, vel Comitum titulis. (4) Nobilitatis incrementa ex Codice Emmanuelis Heraldico, & Moradiis, id eſt ſtipendiis aulæ annuis, de quibus Oſorius lib. XI. & Faria Epit. p. 4. c. 10. ex qua Imhofii ſtemma Luſit. petitum.

SECTIO IV.

De Statu Eccleſiaſtico.

§. XIX. Unica religio Pontificia toleratur: in reliquas ſæviunt tria Inquiſitionis tribunalia, Oliſiponenſe, Conimbricenſe & Eborenſe: quibus in India Goënſe addi poteſt.

(1) An

(1) An Jacobus Apoſtolus Luſitanis prædicarit Evangelium, vide Auguſtinum Barboſam libro ſing. & Petrum de Marca, in epiſtola ad Valeſium, *de tempore, quo primum in Galliis ſuſceta eſt Chriſti fides.* (2) Quo prætextu tribunalia illa inquiſitionis, a Joh. III. ſint conſtituta, & quam prudenter fuerit Braſilia excepta. (3) Vide Hiſtoire de l'inquiſition de Goa, & Limborch Hiſt. Inq.

§. XX. Tres habet Archiepiſcopos: Bracarenſem, Lisbonenſem & Eborenſem: quibus Patriarcha Goënſis in India, & Braſilienſis in Bahia de Todos os Santos accedunt. Illi Epiſcopos numerant undecim ſuffraganeos.

(1) Lis de primatu Hiſpaniæ, inter Bracarenſem & Toletanum, ex Honorii *cap. coram.* 7. *X. de In int. reſt.* Petro de Marca de primat. §. 127. & Baluzio t. III. Miſcell. pag. 181 & 471. illuſtretur. (2) De Cœnobiis & Abbatiis plus quam octingentis. (3) Reditus cleri triplo majores regiis, ſi onera deducantur. (4) Auctoritas Jeſuitarum inde a Joh. III. tempore. Xaverii merita in Indiam. (5) Ejus mitram, impoſuit Petri II conjux, ad prolem ſuſcipiendam; vid. Relation de la Cour p. 1. c. 3. & Staat von Portug. p. 2. p. 304.

§. XXI. Pontificis Romani maxima circa ſacra eſt poteſtas, Regis minima: qui tamen nominat Epiſcopos, a Pontifice confirmandos.

(1) Origo auctoritatis Papalis a primis regibus repetenda, qui regnum in feudum obtuliſſe feruntur:

runtur: certe cenſum quatuor marcarum auri promiſerunt. Vide Baluz. t. 11. Miſcell. p. 220. (2) Innocentii IV. *c.* 2. *de Suppl. neglig. Præl. in VI.* de curatore & Regente Sanctio II. negligenti dato, eſt pars bullæ, quam integram habet Raynaldus continuat. Baron. A. 1245. n. 68. & Lobkow. Philippo prud. l. v. diſp. 1 qu. 2. a. 6. (3) Nuncii Papalis juriſdictio in Clerum abſoluta. (4) Bullæ papales valent ſine approbatione Regis, ſecus quam in Hiſpania. (5) Collectores Apoſtolici quantos reditus quotannis Romam mittant. (6(De abuſu aſylorum Eccleſiaſticorum lites. (7) Lex Lamecenſis art. 22. *Et dixit Procurator regis, Laurentius Venegas: Vultis, quod Dominus Rex vadat ad Cortes regis de Leone, vel det tributum illi, aut alicui perſonæ, for* (id eſt præter) *domini Papæ, qui illum Regem creavit. Et omnes ſurrexerunt, & ſpatis nudis in altum dixerunt: nos liberi ſumus.* (8) Adde Grot. Append. epiſt. 480.

§. XXII. Equitum ſacrorum, occaſione Maurorum, tres ordines ſunt enati: *Aviſius*, antiquiſſimus, & *Jeſu Chriſti*, ditiſſimus: quibus accedit ordo *S. Jacobi*, vel *de la Spatha*, cum Hiſpanis communis. Maltenſium divites ſunt commendæ.

(1) Cur Ordo Chriſti in locum & bona Templariorum ſucceſſerit. (2) Quare S. Michaelis ordo, cum auctore ſuo Alfonſo, ſit extinctus. (3) Ordinum dignitas & lauti reditus ex Gonſalvo d'Avila & Mendone de ordin. mil. (4) Inter alia eorum ſingularia eſt, quod a voto caſtitatis liberati, Bulla Alexandri VI. precibus Ema-

Emanuelis obtenta, apud Leibnit. Cod. diplom. p. 475. (5) Oſorii ea de re judicium lib. 1. de Reb. Em. *Hæc Regis providentia, quâ, ut videbatur, ſceleribus occurrebat, & ſuos magno incontinentiæ periculo liberabat, a multis laudari ſolet. Ego vero ſtatuere non poſſum, utrum ſic multo majorem peccandi materiam ſuis attulerit illa ipſa, quam ſubtrahere ſummo ſtudio concupivit, Primum enim &c.* (6) Paſſarellus lib. 1. pag. 3. cauſam adfert, ne regiæ proſapiæ Equites liberis carerent.

SECTIO V.

De Adminiſtratione ſummi imperii.

§. XXIII. Procerum regni tres ſunt claſſes: (1) *Eccleſiaſticorum*, qui ex Archi-Epiſcopis & Epiſcopis (2) *Nobilium*, qui ex Ducibus, Marchionibus, Comitibus & Baronibus (3) *Civium*, qui ex Procuratoribus civitatum componuntur.

(1) Catalogum eorum tempore Joh. IV. vide in manifeſto apud Victorium Siri Mercure t. 1. pag. 105. & Recueil des traitez tom. III. p. 845. (2) Proreges Indiæ non ultra triennium, more Hiſpanorum prudentiſſimo, ob diſtantiam locorum, & metum federis cum barbaris.

§. XXIV. In Comitiis, a Rege indictis (*Cortes* vulgo) de novis tributis, etiam de Regis ſucceſſore, herede defi-

deficiente, deliberatur; quia hæc duo Proceres ſibi expreſſe reſervarunt.

(1) Relation de la cour de Port. p. 26. *Il appartient aux Etats d'impoſer des taxes ſur le peuple.* (2) Souſa lib. 11. c. 1. *ſi regnum non ſit vacans, poterit Rex in judicando de ſucceſſore concurrere cum comitiis.* (3) Grot. epiſt. 1494. *Portugalli ab antiquo ſunt ventoſi; parum ſolidi in conſiliis ipſorum.*

§. XXV. Legibus utuntur, partim non ſcriptis Gothorum, partim Edictis regiis; partim jure Romano, partim jure Canonico.

(1) Collectio Ordinamentorum Emmanuelis & Philippi II. (2) Verſio Codicis Iuſtinianei in linguam Portugallicam, per Joh. de Regras. (3) Abuſus juris Rom. in controverſia juris publici, de ſucceſſione A. 1578. notatus a Thuano lib. 70. & Duckio de auct. jur. civ. lib. 11. c. 7. §. 13. (4) Souſa lib. 1. c. 9. *Amice, ſcias, quod agimus de regno Luſitaniæ, ubi eſt lex expreſſa, quod jus commune Imperatorum ſervatur, ni fuerit revocatum per legem Regni peculiarem. Qui habet in Luſitania legem Juſtiniani, vincit cauſam, & contrario incumbit probatio, eam eſſe revocatam.*

§. XXVI. Judicia in ſingulis provinciis, earumque comarcis, diverſa ſunt: majus appellationis tribunal, *Caza de civil*, in Portu Cale: ſuperius ſeu *Caza de ſupplicaçaon* Lisbonæ exercetur. Supremum vero *Deſembargo do Paço*

Paço, ſeu Concilium Palatinum, aulam comitatur.

(1) In hoc ſupremo petitur reviſio, conduntur leges, judices majores examinantur & accuſantur, ex inſtituto Johannis III. (2) Leges de examinibus Aſſeſſorum, Judicum & Advocatorum laudatiſſimæ, ſi mores conſentiunt, apud Neufville t. 1. pag. 60.

§. XXVII. Fœdera, legationes, belli paciſque negotia ab ipſo Rege, in ſanctiore ſtatus concilio, & per alia collegia civilia, criminalia, militaria, cameralia curantur.

(1) Tractatus commerciorum inter Carolum VIII. Regem Angliæ, & Joannem Luſitanum, apud Leibnit.. C. dipl. pag. 452, Recueil des traites t. 1. p. 731. (2) Fœdus offenſivum & defenſivum inter Ludov. XIV. & Alphonſ. VI. apud Ablancourt mem. p. 304. non adhibito Procerum conſenſu. (3) Secretarius, *Eſcriva de Puridade* diu primum regni mobile fuit, & princeps miniſtrorum.

§. XXVIII. Ærario ex proventibus domeſticis & exteris, vectigalibus, decimis, tributis, reditibus Magiſterii ordinum, monopolio regio, & bulla cruciata implendo, Collegium præeſt, quod *da Fazenda* vocatur.

(1) Redituum annuorum ſumma variavit. (2) Clerici pendunt acciſam. (3) Bulla indulgentiarum, regi a Gregorio XIV. conceſſa, triplex: compoſitionis, pro vivis, pro mortuis. V. Relation de la cour pag. 34. (4) Quid ſit *Junta de*

de tabaco, à D. Petro inſtituta, A. 1675. (5) Bodinus lib. VI. de Rep. cap. 2. *Principem mercatorem nolo: ſin optio detur, mercatorem malo, quam tyrannum, & patricios viros negotiari, quam prædari. Quis eſt enim qui neſciat, Luſitaniæ reges, cum anguſtiſſimis finibus coercerentur, nec jura ſuæ majeſtatis ſatis commode tueri, nec ſubditos rodere vellent, mercaturam abundantiſſimam & quæſtuoſiſſimam, jam annos centum, ſine contumelia & maximo reip. commodo geſſiſſe &c.*

§. XXIX. Militaris gloria quondam maxima, ſenſim propter ſtudium commerciorum, defectum Ducum, & peſtem virtutis, rerum copiam, retroceſſit; donec Schombergius ſub Alphonſo VI. Galloway & Carles ſub Johanne V. eam inſtaurare cœperunt.

(1) Florus lib. III. c. 22. de bello, a Luſitanis, duce Sertorio geſto: *Viro cum viris facile convenit. Nec alias magis apparuit militis vigor, quam Romano duce.* (2) Capti a Luſitanis Romani in *l.* 21. *D. de Negot. geſt.* (3) De telis & miſſilibus eorum Val. Maximus lib. I. c. 9. n. 5. & Silius lib. V. Punic ℣. 340. (4) Memoires d'Ablancourt p. 30. *Quoique tous ces fantaſſins n'allent que par force en campagne, ils ſe battent parfaitement bien.* (5) Sed Grotius epiſt. 1497. *Apparet Portugallis pecuniam deeſſe, ac proinde & externum militem, in quo ſolo ſpes eſſe poteſt, propter indigenæ militis imperitiam imbellitiamque.* (6) Poſt Iohannis V. emendationes rei militaris, pedites tempore pacis 12000. equites 2500, aluntur. Vid. Mercure hiſt. tom. 43. 44. 45.

§. XXX. Navalis diſciplinæ auctor fuit Henricus, Joh. I. filius: Emmanuel eam perduxit ad ſummum: Philippi Hiſpaniæ Reges rurſus imminuere: hodie vix viginti naves militares exornari poſſunt.

(1) Henrici ſcopus propagandæ fidei, peritia matheſeos, ſeceſſus in oppidum Sagres, ex Oſorio lib. 1. (2) Neufville t. 1. pag. 45. eis tribuit naves militares 60. quarum minima 50. tormenta vehat.

SECTIO. VI.

De Forma reipublicæ.

§. XXXI. Forma reip. monarchica eſt, & tantum non abſoluta; neque per Capitulationem, aut perpetuum Parlamentum limitatur.

(1) Veſtigia capitulationum antiqua, & leges Procerum conſenſu latæ, vel ad remp. conſtituendam, vel ad turbulenta tempora pertinuere. Vid. ſupra §. 24. & 27. (2) Auctor des *Staats* von Portugal c. v. § 4. Zechium notat, Europ. Herold p. 11. c. 2. pag. 158.

SECTIO. VII.

De Fine reip. & ratione ſtatus.

§. XXXII. Finis reip. ex æquo omnium,

nium, & populi & regentium, ſalus eſt.

(1) Tempora ſunt diſtinguenda, & aliter (2) ſub bonis Regibus ad A 1580. aliter (3) ſub jugo herili Hiſpanico; aliter (4) nunc, priſtino ſtatu revocato.

§. XXXIII. Ratione ſui ipſius Portugallia magis de incolumitate, quam de augendis finibus, aut amiſſis recuperandis ſolicita eſſe debet: præſertim quia hæc neque conducunt, neque jure repeti poſſunt.

(1) Incolumitas conſervatur, ſi agricultura, opificia & mercatura foveantur; navalis & militaris diſciplina excolatur; Inquiſitio mitigetur aut aboleatur. (2) Inter prætenſiones male a quibuſdam refertur India orientalis; quia pax cum Batavis inita eſt, & ab Hiſpanis damnum illud repeti debet. (3) De Papæ & Cleri reditibus minuendis, Oſorius lib. IX. *Sumtus quidem ſacræ pecuniæ moderatos laudandos cenſeo: tantam largitionem ex ſacris vectigalibus in luxu multorum hominum, qui nunquam gladium ſtrinxere, fieri, minime ferendum arbitror.*

§. XXXIV. Cum exteris amicitia colenda eſt, propter commercia; cum Gallis, Britannis & Batavis vero etiam ſecuritatis cauſa; quia multum eſt, quod metuant a potente vicino.

(1) Quare Gallorum & Anglorum ope, adverſus Hiſpanos hactenus ſecuri fuerint. (2) Britannorum commoda ex commerciis. (3) Gallorum molitiones ſecretæ per uxores Procerum Gallicanas (4) Cur Suecorum & Bata-

vorum interſit, Luſitanos ſervari. (5) Tabulæ pacis inter Carolum II. Regem Hiſpaniæ & Alphonſum VI. A. 1668. apud Ablancourt p. 253. (6) Cominæus lib. VIII. c. 17. *Non eſt in terrarum orbe natio, quam plus Luſitanis Hiſpani oderint, cum perpetuis ludibriis & vituperationibus.*

§. XXXV. In Aſia, Africa & America, ut acquiſitæ regiones & commercia ſerventur, adverſus Chinenſes, Marochianos, Perſas, Turcas aliosque vicinos, non una cautione opus eſt.

(1) De Turcarum molitionibus adverſus Diu. (2) De Ormundo a Perſis deſtructo, A. 1620. (3) De utilitate miſſionariorum apud reges in Congo, Angola, Monomotapa. (4) Pax cum Batavis inita, A. 1669. in Recueil des traités tom. IV. pag. 270.

Sectio. VIII.

De ſingularibus Regum.

§. XXXVI. Titulus Regis eſt: *Johannes, Dei gratia, Rex Portugalliæ & Algarbiorum, citra & ultra mare in Africa; Dominus Guineæ, Conquiſitionis, & Commercii Æthiopiæ, navigationis Arabiæ, Perſiæ, Indiæque &c.*

(1) Res incorporales in titulo, propter fines, à Pontifice Rom. fixos. Vid. Valdes. de dign. Reg. Hiſp. c. 12. & Selden. de dom. mar. l. 1. c. 17

c. 17. (2) Auctor ejus rei Emmanuel, vid. Hiſpan, ill. t. 11. p. 1315. Recueil de traites t. 11. p. 655. (3) Verum Alfonſus V. primus *d'aquem & d'allem mar-em Africa*, citra & ultra mare, titulo inſeruit. (4) Cl. Ludewigius opuſc. orat. n. 14. Petri Port. regis litteras ad Boruſſiæ Regem, cum notis edidit.

§. XXXVII. Inſignium varia fuit ratio: hodie ſcutum argenteum quinque parmulas cœruleas repræſentat, in crucem diſpoſitas, quarum ſingulæ quinis nummis argenteis, decuſſatim poſitis, ornantur. Scuto circumdatur limbus coccineus, ſeptem caſtella aurea referens: ſupra conſpicitur volans draco.

(1) Crux ab inſignibus Burgundicis Henrici petita. (2) Alphonſus III. caſtella addidit. (3) Johannes I. draconem, Georgii ſymbolum. (4) Cauſas quinque ſcutorum ridiculas allegant complures. (5) Plerique ea referunt ad viſionem cœleſtem Alphonſi I. & totidem vulnera Chriſti. (6) Alii ad quinque reges Maurorum devictos. (7) Oſorius lib. 8. p. m. 242. rem ita explicat: *Regum Portugalenſium inſignia quinque ſcutis in crucis formam diſpoſitis, continentur. Iis enim quinque ſcutis Chriſti Opt. Max. vulnera deſignantur, quæ in cruce, pro generis humani ſalute, pertulit. Cum enim Alfonſus I. cum quinque regibus Saracenis, maximo exercitu conſtipatis, confligere in Luſitania voluiſſet: in cœlo, unde auxilium efflagitabat, Chriſti ſpeciem, iiſdem quinque vulneribus illuſtratam, oculis atque mente conſpexit, innumerabilemque hoſtium multitudinem, Chriſti numine confirmatus, occidit, & ea*

de cauſa illa inſignia ad memoriam poſteritatis aſſumſit. (8) Reſendius lib. IV. Antiq. Luſit. addit: ***In unoquoque ſcuto triginta nummos argenteos figuravit, quod totidem mundi Servator venditus.*** (9) Sed uti viſio cœleſtis confiƈta eſt, ita certum, in Alphonſi inſignibus novendecim ſcuta, & in ſingulis tredecim punƈta fuiſſe. Vid. Staat von Port. t. 1. p. 267.

§. XXXVIII. De præcedentia certarunt Legati, cum Regum Poloniæ, Hungariæ, Daniæ, Sueciæ, Siciliæ, &, quod mirere, Britanniæ legatis: Germaniæ vero, Galliæ & Hiſpaniæ ceſſerunt, & nunc Britannis, niſi fallor, ſe minores fatentur.

(1) Inanis jaƈtantia Luſitanorum, quod caput Europæ tenent, & late olim ſunt dominati, apud Souſam app. c. 5. (2) Contra nimis abjecte de iis ſentit Lobkowitzius, ne regnum quidem agnoſcens. (3) De Poloniæ regis legato, ſuperato in Aula Caroli V. & Romana; Relation de la cour pag. 436. (4) De Hungarico Wicquefort Ambaſſ. lib. 1. Seƈt. 25. p. 346. Adde Zwantzigs theatrum præced. l. 1. c. 10. p 27.

§. XXXIX. Modus ſceptra capeſſendi eſt ſucceſſio, lege fundamentali Lamecenſi A. 1181. ita definita, ut mas feminam, primogenitus ſecundogenitum excludat: Filiæ, extraneo nuptæ, non ſuccedant, nec liberi naturales, lege præteriti, admittantur.

(1) Inter-

(1) Inter capita legis, apud Brandaonem Mon. Luſit. p. 111. l. 10. c. 13. Lobkowitzium & Souſam, fuerunt ſequentia:

I. *Vivat Dominus Rex Alfonſus, & habeat regnum. Si habuerit filios varones* (id eſt maſculos) *vivant & habeant regnum, ita ut non ſit neceſſe, facere illos de novo reges. Ibunt de iſto modo. Pater, ſi habuerit regnum, cum fuerit mortuus, filius habeat, poſtea nepos, poſtea filius nepotis, & poſtea filius filiorum, in ſecula ſeculorum per ſemper.*

II. *Si fuerit mortuus primus filius, vivente rege patre, ſecundus erit Rex; ſi ſecundus, tertius; ſi tertius, quartus, & deinde omnes per iſtum modum.*

III. *Si mortuus ſit Rex ſine filiis, ſi habeat fratrem, ſit Rex in vita ejus; & cum fuerit mortuus, non erit Rex filius ejus, ſi non fecerint eum Epiſcopi & Procuratores, & Nobiles Curiæ Regis; ſi fecerint Regem, erit Rex; ſi non fecerint, non erit Rex.*

IV. *Si Rex Portugalliæ non habuerit maſculum, & habuerit filiam, iſta erit regina, poſtquam Rex fuerit mortuus, de iſto modo. Non accipiet virum, niſi de Portugal nobilis, & talis non vocabitur Rex, niſi poſtquam habuerit de regina filium varonem: & quando fuerit in congregatione maritus Reginæ, ibi in manu manca* (id eſt ſiniſtra) *& maritus non ponet in capite coronam regni.*

V. *Sit iſta lex in ſempiternum, quod prima filia Regis accipiat maritum de Portugalle, ut non veniat regnum ad eſtraneos; & ſi caſaverit cum Principe eſtraneo, non ſit regina, quia nunquam volumus noſtrum regnum ire for de Portugalenſibus, qui nos ſua fortitudine reges fecerunt, ſine adjutorio alieno, per ſuam fortitudinem & cum*

ſanguine ſuo. (2) Adverſus art. v. A. 1680. in comitiis diſpenſatum. (3) Articulus III. non ſemper obſervatus eſt, ut hiſtoria poſt obitum Joannis II. & Sebaſtiani docet. Vid. Thuan. lib 69. Coneſtagg. lib. 3. Cocceji Juſtitia belli & pacis in ſtatu regni Portug. Sect. 2. Art. 1. (4) Ridiculum monachi argumentum pro Catharina. ex Joh. XIV. ℣. 9. *Qui me videt, videt patrem meum*, apud Grot. app. epiſt. 530.

§. XL. Coronatio ſolennis olim uſurpata fuit in inauguratione Alfonſi I. & Eduardi: qui inſuper obtinuit ab Eugenio IV. ut unctio accederet; ſed illa raro, hæc nunquam fuit adhibita: is autem qui nunc regno præeſt, Joh. V. nuper coronam fieri curavit.

(1) De Alfonſo I. lex Lamec. art. 2. *Et ſurrexit Archiepiſcopus Bracarenſis, & tulit de manibus Abbatis de Laurbano coronam auream magnam, cum multis margaritis, quæ fuerat de Regibus Gottorum, & dederant monaſterio & poſuerunt illam Regi.* (2) De Eduardo Faria pag. 251. & Vaſconcellus p. 163 n. 5. (3) Vid. etiam diſſertatio VII. de Unctione Rem. c. 1. § 6. 7.

§. XLI. Characteres Regum Hiſtoria dabit. v. gr. Alfonſus I. A. 1139. primus, cum regno, cognomen *Sancti* adeptus: Sanctius I. & Dionyſius *Agricolæ* dicti: Petrus I. *Juſtitiarius*: Joannes I. *Rex bonæ memoriæ*: Alfonſus V. *Africanus*: ſub Emmanuele *Pio* au-

rea ſecula fuerunt: degener Sebaſtianus *Obedientiſſimi* titulo gloriatus eſt.

(1) Sanctius I. II. Alfonſus II. III. IV. cum Pontifice Rom. de libertate Eccleſiaſtica certarunt. (2) Sub Petro I. Juſtitiæ vindice, aurea tempora celebrantur; (3) Is perperam a quibuſdam cum Petro *Crudele*, Caſtiliæ rege, confunditur. (4) Emmanuel perduxit regnum ad faſtigium, claſſibus ad Indos miſſis, qua de re Oſorius in ejus vita. (5) Johannes III. receptis Jeſuitis felix. (6) De origine & ſtirpe Regum magno cum applauſu Theod. Godefroy *Diſcours ſur l'origine des Rois de Portugal*, & de familiis, regio ſanguine cretis, Imhofii ſtemma Luſitan. eſt acceptum.

§. XLII. Johannes V. ex die 1. Jan. A. 1707. ſceptra geſſit; natus A. 1689. conjugem duxit Mariam Annam, Leopoldi Imp. filiam, ex qua primogenitus natus eſt A. 1713. & aliquot Infantes.

(1) De ejus virtutibus, vitiis, conſanguineis, Aula, miniſtris & legatis. (2) Primogenitus ex lege Joh. IV. Princeps Braſiliæ dicitur. (3) reliqui liberi Infantes appellantur. (4) De auctoritate Secretarii Status, *Eſcriva de Puridade*. (5) *Mor-domo-mor* ſupremus Aulæ magiſter. (6) *Camereiro-mor*, Cubicularius magnus.

Sectio IX.

De Viris illuſtribus.

§. XLIII. Inter primarios miniſtros, quorum conſilio res militares & civiles ſunt adminiſtratæ, *olim* fuerunt Vaſcus de Gama, & Alfonſus de Albuquerque; Petrus Alcacova, & Joh. Maſcaregnas; *recentiores*, Dux de Cadaval, Marchio das Minas, d'Alegrete, d'Aronches, & Villaverde. Inter *Sanctos* Antonius de Padua, Xaverius, Vincentius: inter *eruditos* Oſorius, Reſendius, Goes, Pinus, Pinellus, Barboſa, Suarez, Lopez numerandi ſunt.

(1) Vaſcus de Gama A. 1497. Indiam orientalem invenit. (2) Albuquerquius, *el grand conquiſtador della India*, eam munivit, terror barbarorum, de quo Oſorius lib. 7. 8. 9. 10. (3) Nun Alvarez, Dux de Cadaval, miniſtriſſimus ſub Petro II. (4) Minas, ſupremus dux militiæ, ſub eodem. (5) Aronches primus poſt revolutionem in aula Viennenſi legatus A. 1694. (6) Iohannes Comes de Silva, de Tarouca, cum Acunha, legatus in pace Trajectina. (7) De Goveano, Luſitano, ſed in Gallia edocto, Cujacius ad Ulpian. tit. 6. *Antonius Goveanus, cui ex omnibus, quotquot ſunt, aut fuere, Juſtinianei*

nei juris interpretibus, ſi quæramus, quis unus excellat, palma deferenda eſt.

SECTIO X.

De ſcriptoribus Luſitanis.

§. XLIV. *Antiquitates* Luſitaniæ Andreas Reſendius: *Situm & genium regionis* Antonius Vaſconcellus, in Deſcr. Regni Luſitaniæ, erudite illuſtrarunt. Linſchoten & Colmenaer in *Geographia* recente excellunt.

(1) Andreæ Reſendii, Dominicani, amor antiquitatum Rom. ex Antonii Bibliotheca Hiſp. noua t. 1. pag. 65. (2) Ejus antiquitates Luſitaniæ, cum ſcholiis Vaſconcelli tom. 2. Hiſp. illuſtr. (3) Geographiam recentiorem Zeilerus & Linſchotenus, optime Juan. Alvarez de Colmenaer, in *delices d'Eſpagne & de Portugal* deſcripſit. (4) Idem in linguam Belgicam converſus, ſub titulo: *Beſchryving van Spanien en Portugal.*

§. XLV. *Hiſtoriam antiquam* Hiſpani & Bernh. Brito: *Mediam* uterque Brandaon, eorumque epitomatores, Vaſconcellus & Faria de Souſa; ac horum compilator, Lequien de Neuville, Hiſtoire generale de Portugal: *recentiorem* Cajetanus Paſſarellus, & Auctor Anglus, Relationis de la Cour de Port. ut

ut & Ablancourt & Vertot deſcripſerunt.

(1) Britto, monachus Ciſtercienſis & hiſtoriographus, ex codice, Gothicis literis, ſed recentiore ævo ſcripto, & in cœnobio Alcobazenſi reperto, multa ſingularia commemoravit. V. Antonii Bibl. Hiſp. vet. t. 1. lib. VI. c. 4. (2) Antonii Vaſconcelli, Jeſuitæ, anacephaleoſis bona, ſed in chronologicis non accurata. (3) Lobkowitz, Souſa de Macedo, Conneſtagius, Paſſarellus aliique ſcriptores, de jure ſucceſſionis Hiſpanorum ex Catalogo biblioth. Thuan. pag. 335. (4) De ſcriptoribus Genealogicis, Eccleſiaſticis, biographis &c. multa habet Auctor *des Staats von Portugal. c.* 19. is eſt Cl. Joh. Jacobus Schmauſſens, ſi quis alius, de Luſitania bene meritus & commendandus.

CAPUT VI.

DE

BELGIO FOEDERATO.

Sectio I.

De Ortu & progreſſu civitatum.

§. I.

Belgium fœderatum ſeptem Provincias nobiliſſimas & potentiſſimas, Gelriam, Hollandiam, Zelandiam, Trajectinam, Friſiam, Tranſiſalaniam, & Groninganam complectitur.

(1) Gelria ab urbe ejuſdem nominis, hæc a rivulo *Gel* vel *Gal*. (2) Hollandia non ab Helio, Olennio, Holtlandia, aut Danorum Ollandia, ut Nannius lib. x. Miſcell. c. 2. ſed à ſolo cavo & paluſtri, quaſi *Hol-land* dicta. Jac. Braſſica de Hollandiæ etymo. (3) Zelandia a ſitu, non a Zielandia Danorum. (4) Trajectum à trajectu Rheni. *Oud trecht*, vetus trajectus, inde Utregt. (5) Friſii, Freſiones, Frixi, Phreiſii,

ſii, à *friſch*, recens, alacer, animoſus; vel potius a ſtudio libertatis, *de freye Frieſen*, dicti. *Clarum inter Germanos Friſium nomen*, ait Tacitus IV. Ann. 74. & IV. Hiſt. 17. una cum Batavis, *magna per Germanias Galliaſque fama, libertatis auctores celebrantur.* (6) Tranſiſalana regio vetus Salæ alveus eſt, foſſis Druſianis ampliatus. (7) Groninga à viridibus campis.

§. II. Florente imperio Romano, Belgium Galliæ Belgicæ portio fuit, in quo Batavi, Cattorum pars, honore Societatis & Fraternitatis cum populo Romano inſignes, ſuis legibus & magiſtratibus uſi ſunt. Caninefates tributa tolerarunt: Friſii, a Druſo ſubacti, mox in libertatem ſe vindicarunt.

(1) Belgium portio Galliæ Belgicæ, apud Cæſarem lib. V. de B. G. c. 24. ibique Daviſius. (2) Tacitus de M. G. c. 29. *Omnium harum gentium virtute præcipui Batavi, non multum ex ripa, ſed inſulam Rheni amnis colunt, Cattorum quondam populus, & ſeditione domeſtica in eas ſedes trangreſſus, in quibus pars Romani imperii fierent. Manet honos & antiquæ ſocietatis inſigne. nam nec tributis contemnuntur, nec publicanus atterit: exemti oneribus & collationibus, & tantum in uſum præliorum ſepoſiti, velut tela atque arma, bellis reſervantur.* (3) Lapis vetuſtus, prope Catwycum, e ruinis erutus, apud Gruterum fol. 499. fin. GENS. BATAVORUM AMICI ET FRATRES ROM. IMP. (4) Batavi non a βάθος, aut Batone duce dicti: ſed Haſſi, Catti, Batti gens eadem; donec hi a latis arvis, *awen*, proprium Batavorum nomen tulerunt.

runt. Unde *Betaw* & *Battua provincia* apud Reginonem ad A. 885. (5) Inſulæ longitudo a munimento Scencano ad Brehelium oppidum, vulgo *den Briel*. (6) Ubi fuerit *oppidum Batavorum*, Tacito lib. v. Hiſt. c. 19. memoratum, & quis SUMMUS MAGISTRATUS CIVITATIS BATAVORUM, in lapide apud Cuperum mon. ant. pag. 218. vide Joh. Smith *oppidum Batavorum, ſive Noviomagum*, & meam Diſſert. IX. c. 2. (7) Claudius Civilis Batavus, *regia ſtirpe* apud Tacitum lib. IV. Hiſt. c. 13. & *Batavorum reges* apud Ammianum Marcellinum lib. XVI. c. 12. ſunt duces, & Optimatium primi. (8) Caninefates, oceani accolæ, origine, lingua & virtute Batavis pares, Tacit. IV. Hiſt. 15. Vide Reineſium cl. 8. Inſcript. 10. & Menſo Alting. Notitia Germ. inf. vol. I. pag. 25.

§. III. Collapſo imperio Romano, dum Saxones, Wilti, Slavi, Dani & Normanni omnia infeſta habuerunt, Friſiorum nomen prævaluit, eorumque Reges vel duces, Ritzerus, Aldegillus & Radbodus quaquaverſum dominati ſunt.

(1) Hinc Trajectum *Friſiæ oppidum*, *Friſiæ urbs*, *Arx & ſolium regni Friſiæ* vocatur, apud Ottonem Friſing. lib. VII. c. 16. Hermannum Contractum ad A. 1046. Theofridum in vita Willibrordi c. 5. (2) Nordvicum *Friſiæ pagus*, apud Abbatem Stadenſ. ad A. 876. Fladirtinga & Rinesburgum *munitiſſimæ Friſiæ urbes*, apud Lamb. Schafnab. ad A. 1071. Annales Bertiniani ad A. 839. *ducatum Friſiæ uſque Moſam.* (3) Zelandi *Friſones aquatici* apud Baldericum 3. Chron. 22. Vid. Hadrian. Valeſ. Not. Galliar. voc.

Fri-

Friſia, Ubbo Emmius Comm. de Friſiorum Rep. intra Flevum & Lavicam.

§. IV. Pippinus Craſſus, Major domus Francorum, Radbodo deinde Friſiam citeriorem, Carolus Martellus A. DCCXXXIII. omnem Friſiam ademit Popponi, eaque, in varios comitatus & dominia diviſa, regni Lotharingici pars facta eſt.

(1) Plures Comites in eo tractu, quem Hollandiam & Zelandiam vocamus, jam ſub Friſiis, Kinhemi, Moſilandiæ, Texelæ, Walachriæ, Teiſterbantii, & Doreſtadii enati. (2) Ipſum Hollandiæ & Zelandiæ nomen ignotum, ante Sec. XI. vel XII. (3) Didericus I. an fuerit primus Hollandiæ Comes, à Carolo Calvo, aut à Carolo ſimplice factus, an Theodoricus V. Vid. Matthæ. de nobilitate lib. 1. c. 11. 29. 30. 31. (4) Comites Hollandiæ & Zelandiæ imperii vaſallos unquam fuiſſe, aut terras illorum intra limites imperii poſitas, negat Grotius de Antiq. Reip. Bat. c. 5. ibique Scriverius in notis. (5) Affirmat Conringius de Finibus imp. c. 28. Schurtzfleiſch diſp. LI. pag. 27. ſeqq. & Bœclerus Excerpt. controv. illuſtr. 33. tom. III. (6) Tempora diſtinguit Douſa lib. VIII. *Annal.* (7) Vaſallum liberum, non ligium: neque oneribus, legibus aut judiciis imperii ſubjectum, nec inveſtitum, ut vaſallum, probat Matthæ. lib. 1. de nobil. c 33.

§. V. Extinctis Carolingis, quarundam gentium præfectis hereditarium imperium, non ſine exceptionibus tamen,

men obvenit: donec pleræque, per affinitates, pactiones & victorias, inde ab A. MCCCCXXVI. in Burgundionum ditionem conceſſerunt, tandemque cumulus fortunæ, per nuptias Mariæ Burgundicæ; in Auſtriacam familiam translatus eſt, A. MCCCCLXXVII.

(1) Comitum magna auctoritas, ſed, Laconum more, penes utrumque Nobilium & civium ordinem, ſimul reip. cura (2) Burgundi, domo regnatrice orti, gradum latenter ad dominationem fecere, manente libertate (3) Philippi Boni & Caroli Audacis ſpes Regiæ dignitatis a Friderico III. conſequendæ. (4) Carolus V. A. 1528. omnem temporalitatem & ſecularem jurisdictionem Trajectinam & Tranſiſalanam; A. 1536. Groningam & Omlandiam; A. 1543. Gelriam & Zutphaniam adjecit (5) Ejus convocatio omnium Belgicæ ſuæ populorum Bruxellas, ad 15. Jul. 1535. ubi in unam quaſi remp. coaluere. (6) Conſilium A. 1550. Provincias ſeptendecim evehendi in regnum. Vid. Grot. lib. 1. Annal. (7) In illis Urbes 210. municipia 150. pagi 6300. ambitu 340. mill. Vid. Thuan. lib. 38. pr. (8) Conventio Caroli V. & Imperii Romani Statuum A. 1548. apud Conring. de Finib. imp. c. 28. pag. 750. & Reſolut. Holl. A. 1548. & 1546. (9) Rationes ejus arcanas habet Grotius lib. XVI. Hiſtor. ad A. 1607. & Monzamb. c. 2. §. 4.

§. VI. Philippo II. propter tyrannidem ſacram & profanam, violatas leges fundamentales, contemtos Proceres, a-

nimumque hoſtilem, immani ſævitia & tributis ſanguinolentis ſatis declaratum, Ordines A. MDLXXXI. imperium abrogarunt, cum pax plus novennio, immo ab A. MDLXVI. fruſtra petita eſſet.

(1) Salluſtius Orat. I. de Rep. ord. *Cuncta imperia crudelia magis acerba eſſe, quam diuturna: contra, qui benignitate & clementia imperia temperavere, his læta & candida omnia viſa.* (2) Errores Philippi politicos notavit Campanella de Monarchia Hiſp. c. 27. & Hieron. Coneſtaggius de bello Belg. (3) Principes motuum ſcriptores Reidanus, Borre p. 1. p. 253. 398. & inprimis Auctores Epiſtolæ ad Philippum II. quam Schurtzfleiſchius diſp. 51. illuſtravit. (4) Tyrannidis auctor Granvellanus, executor Albanus, immitis ingenii Sylla. (5) Religio eorum inſtrumentum, non ſcopus. Inde Inquiſitio, Epiſcopi & Concilium Tridentinum obtruſa. (6) Atrox ſupplicium Lamoralii, Egmondæ, & Mommorantii, Hornæ Comitis A. 1568. Grot. lib. II. Annal. pr. (7) Viceſima rerum ſoli & decima rerum ceterarum: de qua memorabilis Harlemenſium inſcriptio apud Stradam lib. 7. (8) Idem remedium ex bello Friſiis, ſub Tiberio, adverſus tributa, inclementius aucta, Tacit. IV. Ann. 72. (9) Juſtitia motuum, contra Alex. Patricii Armacani, id eſt Cornelii Janſenii, Martem Gallicum, vindicata à Schoockio in diſſert. de Juſtitia belli, & Hubero de jure civ. lib. I. ſect. 10. c. 6. n. 31.

§. VII. Sic ergo nobiliſſimi Belgarum A. MDLXXVI. primum federe temporario Gandavenſi, deinde A. MDLXXIX.

d. 23. Jan. perpetua unione Trajectina conjuncti,pactis cum Hiſpano A. MDCIX. induciis, *tanquam liberi*, ſed A. MDCXLVIII. d. 30. Jan. *vere liberi*, ſuique juris facti ſunt, fortique animo ad tantam majeſtatem Rempublicam provexerunt.

(1) Summa Federis Trajectini, ut, quæ ad communem defenſionem pertinent, communibus viribus & conſiliis agantur: *ſine fraude legum*, *libertatis*, *juris & morum cujuſque nationis*, *oppidi*, *partium ſingularum ac civium*: *quæ Federati ſanguine*, *facultatibus*, *opeque omni defendent ac propugnabunt*, *adverſus vim à quocunque illatam*. (2) De induciis Belgicis Oſſati judicium epiſt. 336. ibique Amelot in notis. (3) Lipſii callida earum ſuaſio, in epiſtola, malignitatis plena, A. 1595. ſcripta & A. 1638. edita; de qua Grot. lib. XVII. Hiſtor. pag. 545. & Bayle in *Puteanus* lit. E. (4) Hiſtoriam Induciarum, præter Baudium, illuſtrat Jeannin, in Negotiations. (5) De libertate Geldriæ, Trajectinæ & Tranſiſalanæ, ante Pacem Monaſterienſem, ſententia Grotii lib. XVI. Hiſt. pag. 526. & App. epiſt. 59. (6) Alia ejus epiſtola, inter opuſcula, à Grutero Amſtelodami publicata. (7) Literæ, ad omnem poſteritatem memorabiles, Ferdinandi III. quibus pacem Monaſterienſem ratam habuit, apud Conring. de Fin. Imp. c. 28. quæque anno 1649. d. 22. Oct. Concilio Ordinum Generalium oblatæ ſunt. (8) Adde Leonis ab Aitzema Hiſtoriam pacis, & collectionem diplomatum multorum, poſt Wicquefortii Hiſtoire des Provinces unies; ubi Unionis Trajectinæ & Pacis Monaſterienſis tabulæ pag. 4. & 168.

SEC-

SECTIO II.

De Finibus & natura regionis.

§. VIII. Terrirorium principale ſeptem Provinciarum, ab ortu Clivienſem & Monaſterienſem agrum, a meridie Brabantiam & Flandriam, ab occaſu & ſeptentrione Oceanum Germanicum reſpicit.

(1) Pars inferior Ducatus Gelriæ, cum comitatu Zutphaniæ, dividitur: in Neomagenſem, Zutphanienſem & Arnhemienſem tractum, vulgo *Quartieren.* (2) Hollandia in Auſtralem & Septentrionalem, vulgo *Weſt frieſland.* (3) Zelandiæ comitatus in octo inſulas, quarum quatuor orientem verſus, *Bevoſter Schelde*, reliquæ *Beweſter Schelde* vocantur. (4) Ditio Trajectina in diœceſin ſuperiorem & inferiorem, Eemlandiam & Montfortiam. (5) Friſia in Oſtergoam, Weſtergoam & Silveſtres, *Sevenwolden.* (6) Tranſiſalania in Zallandiam, Twentiam & Vollenhoven. (7) Groninga duo habet membra, urbem Groningam & Ommelandiam.

§. IX. Aëris temperies ſicut non omnibus una eſt; ita ſolum alibi editum magis, alibi depreſſum; hic ſegete, ibi paſcuis felicius: pars etiam lacubus; ſabuletis, collibus & ſylvis infœcunda.

(1) Gelriæ pariter ac Trajectinæ aër purus & tenuis: alibi craſſior & humidior, ſalubris tamen

tamen & digeſtioni aptus, ob maris ſalſedinem & ventos. (2) NordHollandiæ uberrima pecori paſcendo prata. (3) Zelandiæ ſolum pingue & tritici melioris feraciſſimum. (4) Solum Trajectinum planum & omni ſementi aptum. (5) Friſiæ armentorum & equorum inprimis proventus. (6) Drentiæ ager horreum vicinorum. (7) Ager Groninganus argilloſus & ad paſcua pariter ac frumenta felix. (8) Focis parandis ubivis ceſpites bituminoſi, *turfas* vocant, inſerviunt, de quibus Scoockii diatribe (9) Eumenius in Panegyr. Conſtantii c. 8. *Illa regio, quam obliquis meatibus Vahalis interfluit, quamque divortio ſuo Rhenus amplectitur, pæne (ut cum verbi periculo loquar) terra non eſt. Ita penitus aquis imbuta permaduit, ut non ſolum, qua manifeſte paluſtris eſt, cedat ad nixum, & hauriat preſſa veſtigium: ſed etiam, ubi paullo videtur firmior, pedum pulſu tentata quatiatur, & ſentire ſe procul mota pondus teſtetur.*

§. X. Nullus orbis terrarum tractus urbibus tam populoſis, ſplendidis, & opulentis habitatur, quarum aliæ mercatu, aliæ portu, aliæ munimentis, vel Academiis celebrantur.

(1) Oppidum Batavorum, Lugdunum, Batavodurum, Arenacum, Vadam, Grinnes &c. apud Tacitum v. Hiſt. 19. 20. illuſtrat Menſo Alting. in Notit. Germ. inf. tom. 1. (2) De Inſula Brittia, regno pari, ſoli Procopio celebrata l. IV. Goth. & de arce Brittia, *Brittenburg, 't huys te Britten*, cujus dejectæ veſtigia refugus interdum aperit Oceanus, Junius in Batavia cap. 10. Grot. de Ant. Reip. Bat. c. 4. & Camdenus in Britannia. (3) Non fuit ARMAMENTARIUM

TARIUM COH. XV. VOL. quod laudatur in lapide apud Scriverium ant. Bat. tab. (4) De inſcriptione portæ Neomagenſis: HUCUSQUE REGNUM STAVERORUM. (5) Doreſtadum *Wyck te Duerſtede*, illuſtre olim emporium, in quo 55. parochialia templa, ſi Bekæ fides, in Hungero Epiſc. (6) Dordrechtum, Hollandiæ metropolis, à Dortæ trajectu. Rutgers lib. 3. Var. lect. c. 13. (7) Amſtelodamum, (vel *Amſtelredamum*, ut in priſcis Comitum diplomatibus legitur) reginam emporiorum & urbium ocellum, Pontanus, Zæſius, Dapperus, Domſellarius, ſed præcipue Caſpar Commelinus deſcripſerunt. (8) Lugdunum Meurſius & Orlerus; Harlemum Schrevelius, Delftum Leuſwidus, Groningam Emmius, Amisfurtum Matthæus, Daventriam Revius. (9) Ceterarum quoque præcones Ludov. Guicciardinus in deſcript Holl. & Zel. Simon van Leeuwen Batav. illuſtr. c. 5. & 6. Boxhornius in theatro Hollandiæ & Blauius in delineat. urbium.

§. XI. Irrigatur pulcherrimis ſimul & ampliſſimis fluminibus, Rheno, Moſa, Iſala, Amaſo & Vidro, hodie Vechta: tum infinitis amnium brachiis & foſſis, quibus ager omnis ſciſſus eſt. Sed ab Oceano patre præcipua gloria, cibus, opes & aduerſus hoſtes potentiores æternum munimentum.

(1) Hollandia & Zelandia in aquis natæ, in aquis ſubſiſtunt: quamvis vix alibi tantæ aquarum & terræ vices. (2) Rheni hodie quatuor, olim duo alvei naturales, Vahalis & Rhenus; unde *bicornis* Virgilio, *biſidus* Claudiano dictus.

Acceſ-

Acceſſit Lecca, quæ creditur foſſa Corbulonis, de qua Tacit. 2. Ann. 8. ibique Ryckius in notis. Iſala vero fluvius, è Weſtfaliæ fontibus, per foſſam Druſianam, ut creditur, pars Rheni factus eſt. Vid. Cellar. lib. 2. Geogr. c. 3. (3) Aſinius Pollio apud Strabonem lib. IV. Geogr. pag. 193. *duo Rheno tribuit oſtia, reprehendens eos, qui plura.* Hos inter forſan Cæſar lib. IV. de B. G. c. 10. *Rhenus, ubi Oceano appropinquavit, in plures diffluit partes, multis ingentibusque inſulis effectis, quarum pars magna à feris barbariſque nationibus incolitur, ex quibus ſunt, qui piſcibus atque ovis avium vivere exiſtimantur: multisque capitibus in Oceanum effluit.* (4) Unum vero oſtiorum fuit Egmondæ, non ab *emundata*, vel *hæc munda*, ut annales Egmund. perhibent, ſed quaſi *eng-mond*, ab anguſto oſtio, ut monuit Petrus Nannius, Symmict. lib. 10. c. 2. (5) Camporum diluvium, aliquando proſperum, hoſtibus ſubmerſis, A. 1575. & 1672. ſæpius luctuoſum Oceano exundânte. (6) Horrenda inundatæ Hollandiæ exempla A. 1422. 1570. 1682. & Friſiæ A. 1163. 1216. 1262. (7) Malo huic jam diu objecti ſunt aggeres, giganteæ moles; ut incerta Oceani & Rheni vitarentur. vid. Tacit. XIII. Annal. 53. V. Hiſt. 19. Douſa lib. VI. p. 262 & Altingius in Caninefates. (8) Ut illi ſarti tecti ſint ſumma præfectura eſt apud *Heemraden*, non ab *heim* domus, ſed a ſepto & circulo, quo pagi includuntur, dictos. Quinam *Dykgravii*, *Syll- en Dyk-Rigter.*

§. XII. Territorio principali quædam appendices in Europa, Africa & America accedunt, non pœnitendæ; præcipuæ autem ſunt Aſiaticæ, colo-

niis, commerciis & potentia celebratæ.

(1) De urbibus in Brabantia & Flandria acquiſitis: Sylvaducis, Breda, Moſæ-Trajecto, Gravia, Stenaberga, Eindovia, Helmontio &c. (2) Urbes Flandricæ, vice propugnaculi, in pace Trajectina, obtentæ, Tornacum, Ipra &c. an conducant? (3) In Africa Guineæ pars & Caput bonæ ſpei, janua in Indiam orientalem. (4) In America cur, præter Surinamum, inſulam S. Euſtachii & Curaſſao, tam exigui progreſſus. (5) In Aſia tractus litorales vaſti, in Cuncan, Malabar, Coromandel, Malacca; item Inſulis Ceylon, Java & Moluccis. (6) An India Orientalis, intra & extra Gangem, priſcis fuerit cognita, Vid. Caſaubon. ad illa Vopiſci in Firmo c. 3. *naves ad Indos negotiatorias ſæpe miſit.* (7) Ophir Salomonis 1. Reg x. vſ. 11. an fuerit Ceylon, an Africæ ora, an Goa? quæ Bocharti, Huetii & Relandi ſententiæ: an ſinus Arabici inſula, Sapphirina? quia LXX. & Joſephus σωφίρ vocant, v. Grot. ad 1. Reg. ix. 28. (8) Veritas per notas indaganda, ubi lapides illi pretioſi, ebur, algummim, pavi, ſimiæ & elephanti.

SECTIO III.

De civium moribus & bonis fortunæ.

§. XIII. Batavi olim Trans-Rhenanus populus, & pars Cattorum, ante Cæſaris adventum, in ſedes inſulæ vacuas migrarunt: quibus Salii deinde & Quadi; Dani & Normanni; Flandri, Bra-

Brabanti, & Galli immixti, civium numerum ad tantam amplitudinem multiplicarunt.

(1) Cæſar lib. II. de Bello Gall. 4. *Pleroſque Belgas eſſe ortos a Germanis, Rhenumque antiquitus transductos, propter loci fertilitatem ibi conſediſſe; Galloſque, qui ea loca incolerent, expuliſſe.* (2) Tacitus lib. IV. Hiſtor. 12. *Batavi, donec trans Rhenum agebant, pars Cattorum, ſeditione domeſtica pulſi, extrema Gallicæ oræ vacua cultoribus, ſimulque inſulam inter vada ſitam occupavere.* (3) Batavorum veſtigia in Haſſiæ arce Battenburgo, Battenhauſen & Badenfeldo. Cattorum, in Batavia, Catvici ad Rhenum & ad mare; in Zelandia, Cattendyk & Catzium oppidum, aquis obrutum: vix autem tam antiqua, ut viſum Douſæ in Bataviæ pr. (4) De tempore immigrationis Batavorum, variæ ſententiæ, Cluverii lib. 2. Germ. ant. c. 30. Petri Scriverii, van der Houven &c. at Vir Cl. Jacobus Gronovius orat. ſing. ad Neronis Claudii Druſi ætatem retulit. (5) Batavi poſitu & locis, *exigua Galliarum portio*, Tacitus IV. Hiſt. 32. origine & ſanguine *Germani*, idem de M. G. c. 29. & Plutarchus in Othone: inde Germani inferiores dicti. (6) Plinius lib. IV. c. 15. *In Rheno ipſo*, inquit, *prope centum millia paſſuum in longitudinem, nobiliſſima Batavorum inſula & Cannenufatum, & aliæ Friſiorum Cauchorum, Friſiabonum, Sturiorum, Marſatiorum quæ ſternuntur inter Helium & Flevum.* Vide de ſeptem his nationibus Pontani deſcript. Chorograph. (7) De immani multitudine Germanorum, quam duratus gelu Rhenus in inſulam allexerat, Eumenius in Paneg. Conſtantini c. 6.

X 5 §. XIV.

§. XIV. Indigenæ corpore ut plurimum ſunt vegeto, candido colore, proceri, fœcundi, mundi, robuſti, aptaque membrorum proportione, tam viri, quam feminæ venuſti.

(1) Quid ſit apud Martialem lib. XIV. 176. *Ruſi perſona Batavi.* (2) *Auris Batava* apud eundem VI. epigr. 82. an ruſtica & barbara, ut Vincentius Colleſius, in notis ad uſum Delphini; an auris dea, ut Boxhornius; an vero caſta, ut Scriverius; an metri cauſa poſita; an legendum: *Aurem qui modo non habet ſeveram*? (3) Bene Eraſmus ad hoc adagium: *Quod Martialis gentem ruſticitatis inſimulat, quodque eandem Lucanus trucem vocat* (lib. I. vſ. 431. *Vangiones Batavique truces*) *aut nihil ad nos pertinet, aut etiam laudi vertendum arbitror utrumque. Siquidem quæ gens non aliquando fuit rudior? aut quando Romana gens laudatior, quam quum præter agriculturam & militiam nihil artium noſſet? Quod ſi quæ quondam in Batavos dicta ſunt, contendet aliquis ad hujus temporis rationem pertinere, quæ major laus Hollandiæ meæ poterit tribui, quam ſi dicatur a Martialis jocis abhorrere, quos etiam ipſe nequitias appellat?* (3) Ædium & domeſticæ ſupellectilis nitor, an placere poſſit Horatio lib. II. ſat. 2. *Mundus erit, qui non offendet ſordidus, atque in neutram partem cultus miſer.* Vid Bayle in Albutius G. & H. (4) Prodigioſus partus Lauſdunenſis, Margarethæ Comitis, ad fabulas pertinet aniles. Vid. Alting. notit. Germ. 2. pag. 118. ſaltem placitis Phyſicorum repugnat, & Juliani, *in l.* 36. *D. de Solut.* Fidem ei tamen habuere Eraſmus, Ludovicus Vives & Guicciardinus in deſcript. Holl. ubi alterius Margarethæ exemplum.

§. XV.

§. XV. Gens, ut poſitu loci Germaniam inter & Galliam, ita moribus temperata, non extra amborum vitia, nec ſine virtutibus. Ingenium ſimplex & a fuco alienum. Adverſus labores & pericula maris invicti: nulli ad humanitatem & benignitatem propenſiores.

(1) Geldrorum mores magis ad Germanos, Zelandorum ad Brabantos & Gallos accedunt. (2) Trajectini ſub Epiſcopis olim moveri faciles, vid. Otton. Friſing. lib. II. de Geſt. Frid. c. 4. & Gunther. lib. I. Ligurin. unde verbum de iis vetus, in Chron. Slavico ad A. 1483. (3) Friſii Anglis ſimiles, moribus, lingua & inſtitutis, ſecundum Templii obſervat. de Stat. fœd. Belg. c. 2. pag. 177. ſeqq. (4) Grotius lib. V. Annal. A. 1586. *Plurimum differunt harum nationum ingenia & mores: nam Angli, ut addicte ſerviant, ita evecti ad dignitates priorem humilitatem inſolentia rependunt: Belgarum eſt parere & imperare cum modo, nec gens ulla fidelius amat eminentes, aut iiſdem, ſi contemtus adſit, implacabilius iraſcitur.* (5) Fidei ac fortitudinis priſcæ præclarum teſtimonium, quod Cæſar Auguſtus cuſtodiæ corporis eos admovit, ejusque exemplo alii Impp. Inſcriptio gemina apud Gruter. pag. 600 n. 12. 13. NERONIS. CORPORE. CUSTOS. NATIONE. FRISIUS. Duæ aliæ apud Fabrettum de column. Traj. c. 7 pag. 183. NERONIS. CLAUDI. CAESARIS. AUG. CORPORIS. CUSTOS. NATIONE. BATAVUS. (6) Saavedra Symb. 81. *Belgæ induſtrii ſunt, animis candidis & ſinceris, idonei ad artes tam pacis, quam belli, in quibus magnos ſemper viros terra*

ra illa protulit. Amant religionem & libertatem. Nec ſciunt fallere, nec falli ſe ſinunt. Naturæ eorum blandæ metalla ſunt liquefacta, quæ conſolidata deinde ſuſpicionum ſuarum impreſſiones ſemper retinent;

§. XVI. Nullis gravioribus vitiis ſunt obnoxii; ſed ob nativam rerum omnium abundantiam & commoditatem importationum, luxûs & voluptatis ſtudium, non ſine plebejorum commodo, irritatur: hi vero ad dicacitatem proclives, libertatem aliquando licentia, ſummum vitæ bonum divitiis metiri amant.

(1) Valerius Maximus lib. 9. c. 1. *Blandum malum luxuria, quam accuſare aliquanto facilius eſt, quam vitare.* (2) Grotius lib. v. Annal. ad A. 1588. *Batavorum,* inquit, *priſca fortisque ſimplicitas & caſtæ munditiæ in luxum vertebant, ærario quidem vectigalem, at moribus perniciosum: quipp quo avaritia, malum vetus, in audaciam impellitur, nec ſinit meminiſſe, victas eſſe gentes, quæ eum vivendi morem tradidere.* (3) Graviter Huberus ad tit. D. Commodati §. 3. *Currus penſiles in ſumtuoſa Lutetia adeo ſunt multiplicati, ut iis perſonet urbs, fere ut fragoſis mare tempeſtatibus: quod in noſtras quoque urbes majores ſero licet, penetravit, noviſſimis difficillimisque potiſſimum temporibus: Eſt enim hæc juſtiſſimo Dei judicio, perverſa rerum humanarum conſuetudo, ut quanto major bellis aut vilitate rerum, unde pecuniæ rediguntur, eſt paupertas publica, tanto magis invaleſcat luxus & profuſio.* (4) Nimis libere Thuanus lib. LX. ad A. 1575. *Ingenia iis populis, quanquam cœlo nebuloſo*

bulofo & ſolo fere paluſtri, magis quam mediterraneis vicinis, ſunt induſtria: Brabanti hilares, feſtivi, ridiculi, in ludicris immodici: Flandri mulieroſi & intemperantes: Batavi ſimplices, incauti, inertes, ſegnes ac ſtolidi, vulgari dicterio appellantur: Zelandi callidi, vafri, ſubdoli, dicaces ac captioſi omnium conſenſu exiſtimantur, quaſi natura, quod illis a natali ſolo deeſt, per induſtriam rependente. Siquidem apud eos omnia fere incerta, nullaque regio magis rerum humanarum vices experitur, ut cujus proſpera & adverſa à vento maris & arena dependeant, & fluxu denique ac refluxu Lunæ incrementis ac decrementis volvantur ac regantur.

§. XVII. Lingua utuntur Germanica, Saxoniæ inferioris, ad humanitatem inflexa; divite profecto, ac menti exprimendæ apta: variat tamen non modo Provinciarum dialectus, ſed in eadem quoque regione, propinquæ gentis commercio, idioma diverſum reperias.

(1) Johannis Goropii Becani ineptæ originationes & opinio, Belgarum linguam, quam Cimbricam vocat, omnium eſſe primam, a Lipſio exploſa, cent. 3. ad Belgas epiſt. 44. (2) Felicius in origines vocum Abrahamus van der Mylius & Cornelius Kilianus; in orthographiam Cornelius Giſelbertius Plempius inquiſivere. (3) Singularia Friſiorum in diphthongis, concurſu vocalium & nominibus propriis familiarum. (4) Admodum illa Anglo-Saxonicæ affinis eſt.

§. XVIII. Ingenia iis capacia, acria

&

& amœna; quæ ſi ſevera lege doctrinarum ſtudiis ſe dedant, ad ſummum facile perveniunt; & pervenerunt, in exiguo orbis angulo, plures, quam alibi, in vaſtis regnis.

(1) Petrus Caniſius & Gerardus Noodt, Neomagenſes. (2) Hollandi: Janus Douſa pater & filius, Nordovices; Eraſmus Roterodamus; Hugo & Guil. Grotii Delphenſes: Hadrianus Junius, Hornanus: Petrus Nannius, Alcmarienſis (3) Zelandi: Hadr. Barlandus, Petrus Peckius, Lævinus Lemnius. (4) Inter Trajectinos eminent, Hadrianus VI. Guil. & Theod. Canteri: Heurhii duo; totidem Cauchii; Borr, Radelantius; Rodenburgius, Voetii, Matthæi, Schurmannia. (5) Friſiorum decora; Nicolaus Everardus; Viglius Zuichemus; Joachimus Hopperus, Suffridus Petrus, Ubbo Emmius. (6) Albertus & Stephanus Virandus Pighii, Campenſes, Tranſiſalani. (7) Vid. de his ac infinitis aliis Auberti Miræi Elogia Belgica; Valerii Andreæ Deſſelii Bibliotheca Belgica; Franc. Sweertii Athenæ Belgicæ; Suffridi Petri decades XVI. de Scriptoribus & illuſtribus viris Friſiæ & Benthemii pars 2. (8) Eraſmus ad adagium, Auris Batava: *Mediocriter eruditorum nuſquam gentium frequentior numerus. Ad exquiſitam eruditionem, præſertim antiquam, quod non perinde multi perveniant, aut vitæ luxus in cauſa eſt, aut quod apud illos plus honoris habetur egregiæ morum integritati, quam egregiæ doctrinæ. Nam ingenium non eſſe negatum illis, plurimis conſtat argumentis: quanquam mihi ſane quam mediocre contigit, ne dicam exiguum, ut cetera pleraque.* Icon Eraſmi in obſ. Halens tom. IV. obſ. ult.

(9) Quæ-

(9) Quædam de Gallis, ut Scaligero, Salmaſio: & Germanis ut Ger. Joh. Voſſio, Joh. Fred. Gronovio, Grævio ceteriſque.

§. XIX. Poſt jugum Hiſpanicum excuſſum, quinque Academiæ, nominis celebritate præſtantiſſimæ, ſunt erectæ: Leidenſis, Franekerana, Groningana, Trajectina & Harderovicenſis: quibus Gymnaſia illuſtria, Amſtelomenſe, Dordracenum, Medioburgenſe, Daventrienſe, Bredanum & Sylvæ-Ducenſe accedunt.

(1) Leidenſis erecta A. 1575. 8 Febr. Franekerana A. 1585. 29 Jul. Groningana A. 1614. 23 Aug. Trajectina A. 1636. 26 Mart. Harderovicenſis A. 1648. menſe Aprili. (2) Academiæ Lugduno Batavæ Janus Douſa, ob toleratum urbis obſidium, primus Curator. Ejus & Virorum in ea celebrium deſcriptio, apud Grotium lib. v. Hiſt. & Meurſium in Athenis Batavis. (3) Hortus botanicus. Bibliotheca MStis Scaligeri, Bonaventuræ Vulcanii, Golii, Iſaaci Voſſii & Perizonii locupletata (4) Privilegium Henrici, Galliæ regis, *ut quæ Lugduni Batavorum, eductis apud ſe ingeniis, teſtimonia perhibuiſſent diverſarum artium Profeſſores, per Galliam valerent.* Grot. d. l. ad A. 1596. (5) Trajectinæ initia a Davide Burgundo Epiſcopo, qui A. 1459. ſcholam fratribus Hieronymianis commendavit. V. Eraſmum in Eccleſiaſte. (6) Bern. Scotanus primus Academiæ Rector. (7) Initia bibliothecæ ex Buchelii legato. (8) An multitudo Academiarum conducat? v. Schoockii Belgium lib. XVII. c. 12.

§. XX.

§. XX. Hominum induſtria, ſi bona terræ nata aut invecta reſpicis, ſuperat Belgium, non Europæ ſolum tractus, ſed orbis univerſi. Adeo alii agro colendo, alii pecori paſcendo, alii piſcationi halecum, balænarum, ſalmonum & aſellorum ſunt intenti.

(1) Solum ſterile aut paludinoſum, improbo labore, & aqua machinis, quas venti verſant, exhauſta, feliciſſimum factum. (2) De Floræ cultu & Tulipomania, quæ velut morbus epidemicus A. 1635. homines invaſit, Montingius de plantis & Barlæi carmen in *Barbari* floris fortunam. Vid. Busbeq epiſt. Turc. *i*. & Erythræi Pinacoth. 3. c. 17. (3) Halecum piſcatura inter fundamenta commercii Belgici, & patriæ ſuæ ſervit Grotius, quando epiſt. 634. *eam minime quæſtuoſam, ſed alendæ multitudini Batavorum neceſſariam* vocat. (4) Olim ad inſulam Rugiam & Norvegiam ſtativa ſua habuere, unde privilegium Alexandri III. *c. 3. X. de Feriis.* (5) Artem condiendi haleces & fumo durandi Boxhornius Gulielmo Bueckfeldio A. 1390. Boeclerus Gul. Buckeldio, Belgæ, A. 1416. acceptam fert. Schoockius de Belgio lib. 8. c. 2. ait: *invenit Gulielmus Buclenſis, Biervlieto Flander, qui & ibi mortuus eſt A.* 1347. *eique monumentum ſtatuit Carolus V. quum eo, cum ſorore, Maria Hungariæ Regis vidua, ſe contuliſſet.* (6) At vero jam ſeculo XIII. halecum utriusque generis copiam fuiſſe, probat Leibnitius, in præfat ad tom. III. Script. Brunſvic. (7) De piſcatu balænarum plura.

§. XXI. In hac velut communi orbis uni-

univerſi officina, artificum & opificum chiliades, ex materia rudi domeſtica, ſed maxime ex advecta, omnis generis pannos, fila, telas & ſupellectilem conficiunt, aliaque, a Gallis vel Anglis inventa, felicius exequuntur.

(1) Hinc *docilis Belga* Lucano lib. 1. de B. C. 426. Cæſar lib VII de B. G. c. 22. *Summæ genus eſt ſollertiæ, atque ad omnia imitanda atque efficienda, quæ ab quoque traduntur, aptiſſimum.* Idem in hodiernis Temple obſervat, Remarques ſur l'état des Provinces unies c. IV. pag. 161. (2) Multarum rerum inventio iis tribuitur, organorum & horologiorum muſicalium, colorum vitro incoquendorum, aulæorum: item eſſedorum Belgicorum: *nam Belgæ civitas eſt Galliæ, in qua hujuſmodi vehiculi repertus eſt uſus*, ait Servius ad III. Georg. 204. (3) Typographiæ rudimenta Harlemi, à Laurentio Joh. Sacriſteyn, quod æedituum notat, inventa. Vid. Junius in Hiſt. Bat. pag. 255. Schrevelius in Harlemo p. 270. Boxhornius & Mallinkrot lib. ſing (4) De Amſtelodamo dici poteſt, quod olim Hadrianus de Alexandria, apud Vopiſcum in Saturnino c. 8. *Civitas opulenta, dives, fœcunda, in qua nemo vivat otioſus. Alii vitrum conflant, ab aliis charta conficitur, alii linyphiones ſunt: omnes certe cujuscunque artis & videntur & habentur. Podagroſi, quod agant, habent: habent cæci, quod faciant, ne chiragrici quidem apud eos otioſi vivunt.*

§. XXII. Mercatura, ſub finem ſeculi decimi ſexti, ex Brabantia & Flan-

drìa, ſeſe totàm in Hollandiam ac Zelandiam effudit, crevitque ex Antverpiæ ruinis Amſtelodamum, emporium celeberrimum, cui nullum par, prius aut ſecundum eſt.

(1) Olim Sluſa, dein Brugæ, poſtea Antverpia, ad A. uſque 1585. emporia Belgicæ maxima. (2) Amſtelodamum cornucopiæ eſt rerum omnium, maxime vero mercium Indicarum, aromatum & gemmarum, quas in Hiſpaniam, Norwegiam, Daniam, Sueciam, fanum Archangeli & Germaniam univerſam mittit. (3) Dordracum ſtapula eſt vini Rhenani & Moſellani, Medioburgum Gallici. (4) Roterodami ſedes mercium Anglicanarum: Veræ, in Zelandia, Scoticarum. (5) Enchuſani, Maeslandi & Vlaerdingi haleces capiunt, Friſii balænas, Fliſſingenſes ad Indos proficiſcuntur. (6) Leidenſes lanificia; Harlemenſes holoſerica & ſubſerica florida; Friſii & Tranſiſalani lina tractant. (7) Hornani propolium caſeorum exercent, Saerdamenſes ædificant naves: Delphenſes cereviſiam coquunt, & vaſcula conficiunt. (8) Vide memoires ſur le commerce des Hollandois c. 3. & Savary Dictionnaire univerſel de commerce tom. 1. pag 964.

§. XXIII. Cauſæ mercaturæ florentis, præter ſitus opportunitatem, ad maria & flumina, ſunt: libertas civilis & religioſa; hominum & navium multitudo; plebis frugalitas & induſtria; mercatorum & nummi bona fides; navium

vium ſecuritas, (*Convoi*) commoditas Bancæ; leges duræ adverſus fraudes; & onera levia importandorum & exportandorum.

(1) Situs opportunitas in meditullio Europæ, ut in Britanniam, Galliam, Hiſpaniam, Luſitaniam, Septentrionem, paucorum dierum itinere maritimo opus ſit. (3) Verſus Germaniam, propter Rhenum & Moſam: tum etiam Viſurgim, Amiſium & Albim, quæ haud ſunt ab Oceano Germanico remota. (3) Libertas conſcientiæ undiquaque artifices, maxime Brabantos, Flandros & Gallos reformatos pellexit. Vid. Aanwyſing der heilſame politike gronden p. 1. c. 14. 15. (4) Caritas annonæ ingenioſam facit multitudinem & audacem. Vide Temple Remarques ſur l'état des Provinces unies c. 6. (5) Numerus hominum 3400000. Eorum, qui in mari degunt, 70000. Vid. ntereſt van Holland c. 8. (6) Bancus A. 1609. inſtitutus, exemplo Veneti, *Banco del Giro*, continet ultra 3000. tonnas auri. (7) Ejus indoles, non recte à Templio percepta. (8) Huberus ad tit. depoſiti § 11. *Haud temere alibi, quam in liberis civitatibus reperiri bancas, quia in regnis publicas habere bancas, nimis periculoſum eſt: nam regiæ prodigalitati & egeſtati obnoxiæ futuræ.* (9) Barclajus p. IV. ſat. c. 5. *Ingenium populi neque capax neque patiens fraudum. Ea fide, qua ſunt digni, facile alios æſtimant, ſed decepta ſimplicitas intractabili odio perfidiam lædentium fugit.*

§. XXIV. Commercii fulcra potentiſſima ſunt duæ ſocietates mercatorum,

rum, Indiæ Orientalis & Occidentalis, quibus a ſumma poteſtate privilegium, ad certos annos, datum eſt, ne quis alius Belgarum mercaturam cum Indis exerceat. Summa ejus poteſtas eſt penes Ordines Fœderatos, dominium apud Participantes.

(1) Societas Indiæ Orientalis A. 1602. d. 20. Mart. ex variis mercatorum collegiis conflata. (2) Alii Participantes, alii Capita participantium, ex quibus curatores ſocietatis, *Bewindthebbers*. (3) Horum conventus in ſex Cameris: Amſtelodami, in Zeelandia, ad Moſam, Delfis & in Weſt Friſia duæ. (4) Caput & regia imperii Indici eſt Batavia, ubi & ſedes Gubernatoris *Generalis*, Senatus & Tribunalis juſtitiæ (5) Sex provinciarum Gubernatores minores: Coromandel, Amboina, Ternata, Banda, Ceylon & Malacca. (6) Grotius lib. XI. Hiſt. in fin. *Ex A.* 1602 *velut novo bello per Orientem exorto, ſocietas Indicana magna pars Reip. cœpit haberi; cum non modo pars prædarum ad ærarium perveniret, ſed privato civium ſumtu hoſtis publicus per rapinas & impendia exhauriretur.* (7) Indiæ Occidentalis ſocietas A. 1621. ſtabilita, verſus litora Africæ & Americam. (8) Difficultates, quæ eam premunt, vide apud Grotium lib. XVI. Hiſt. ad A. 1607.

§. XXV. Fons ille inexhauſtus mercium varii generis, tum maxime monopolium aromatum pretioſiſſimorum, facit, ut quicquid in toto terrarum orbe reperitur egregium, huc velut ad centrum

trum confluat, & magno mortalium commodo, alias in regiones evehatur.

(1) Cicero lib. 1. de offic. c. 42. *Mercatura ſi magna & copioſa, multa undique apportans, multiſque ſine vanitate impertiens, non eſt admodum vituperanda; atque etiam ſi ſatiata quæſtu: vel contenta potius, ut ſæpe ex alto in portum, ex ipſo portu ſe in agros poſſeſſioneſque contulerit, videtur jure optimo poſſe laudari.* (2) Catalogus mercium, quæ ex ſolo Barbarico, & India præſertim, invectæ, Romæ vectigal ſolvebant, in *l.* 16. §. 7. *D de Publican.* à Salmaſio, Voſſio, Pancirolo, ſed accuratius ab Ampliſſimo Bynkershoekio illuſtratus, lib. IV. Obſ. c. 5. (3) Indicem mercium, quæ hodie ex utraque India adferuntur, vid. apud Savary Diction. de commerce t. 1. pag. 986. (4) Scaligeri carmen de mirandis Bataviæ, ad J. Douſam; ob elegantiam a Grotio in Græcum, ab Opitio in Germanicum ſermonem converſum:

Ignorata tuæ referam miracula terræ,
Douſa, peregrinis non habitura fidem,
Omnia lanitium laſſat textrina Minervæ;
Lanigeros tamen hinc ſcimus abeſſe greges.
Non capiunt operas fabriles oppida veſtra:
Nulla fabris tamen hæc ligna miniſtrat humus.
Horrea triticeæ rumpunt hic frugis acervi:
Paſcuus hic tamen eſt, non Cerealis ager.
Hic numeroſa meri ſtipantur dolia cellis;
Quæ vineta colat, nulla putator habet.
Hic nulla, aut certe ſeges eſt rariſſima lini:
Linifici tamen copia major ubi?
Hic mediis habitamus aquis: quis credere poſſit?
Et tamen hic nullæ, Douſa, bibuntur aquæ.

§. XXVI. Nobilitatis magna ſemper

 fuit

fuit auctoritas; plerique generis ſplendore, dignitate & vicorum ditione ſunt conſpicui. Civium primariorum, de reditibus ſuis viventium, magnus numerus. Pauperum cura maximam laudem habet & benedictione divina compenſatur.

(1) De Marchionibus, Comitibus, Baronibus, & Nobilibus præcipuis, atque majorum ſerie in ſingulis provinciis maxime illuſtribus. (2) V. Miræi ſtemmata. & Juriſprudentia Heroica, ſive de jure Belgarum circa Nobilitatem. (3) Apud Friſios plurima prædia tenentibus magnus honos. (4) Curam pauperum & orphanorum Amſtelodamenſium & Lugdunenſium, vide in Delices de la Hollande t. 1. pag. 71. & 95.

Sectio IV.

De Statu Eccleſiaſtico.

§. XXVII. Facem Evangelii, tempore Clotharii & Dagoberti, accendere tentavit Eligius, poſt eum Egbertus & Wigbertus, Presbyteri Britannici: ſed præcipua gloria Willibrordo ac Bonifacio, eorumque ſociis eſt tribuenda.

(1) In Belgica apud Treviros, A. 312. Conſtantino M. oſtenſum eſt crucis ſalutare ſignum, Euſeb. lib. 1. de vita Conſtant. c. 22. (2) Forte

te in vico *Nivomago*, Auguſtam Trevirorum inter & Confluentiam, ubi caſtra. Auſonius in Moſella: *Nivomagum, divi caſtra inclyta Conſtantini.* (3) Tempore Oroſii, qui ſcripſit A. 416. Burgundiones vicini omnes Chriſtiani facti. Vid. ejus lib. 7. Hiſt. (4) Willebrordus & ſocii, *propagati in Anglia, de ſtirpe Saxonica, ideo convenienter prædicare potuerunt Evangelium in lingua* Germ*anica.* A. 690 ſcribit Johannes de Beka in Willebrordo (5) Vita Willebrordi eſt apud Mabillon. ſeculo III. Actor. Ord. S. Benedicti part. 1.

§. XXVIII. Papæ Romani auctoritas eviluit, rejectis ejus ceremoniis; & diſciplina reformata A. MDLXXII. publice recepta; quæ deinde, exortis inter Gomari & Arminii aſſeclas diſſenſionibus, in Synodo Nationali Dordracena A. MDCXVIII. plenius deſcripta eſt.

(1) Trajectini Epiſcopi metropolitani ingens olim diœceſis & jurisdictio, per Hollandiam quoque, Gelriam & Cliviam (2) A. 1529 dominium Epiſcopatus temporale in Carolum V. eſt translatum, auſpiciis Clementis VII. V. Leibnit. Cod. diplom. p. 2. n. 41. 42. (3) Philippus II. poſtea Trajectinum in Archiepiſcopatum, invito clero, evexit A. 1559. Vid. Suffrid. Petr. ſuppl. ad Hedam, & Matth. de Nobil. l. 2. c. 8. (4) Ei in vanum dati ſuffraganei, Harlemenſis, Daventrienſis, Leovardienſis, Groninganus & Middelburgenſis. v. Hiſtoriam Epiſcopat. Belg. 2. vol. 1719. (5) Proteſtantium divortia ſuper prædeſtinatione & divinæ gratiæ amplitudine. (6) Unde Remonſtrantium nomen, & eorum fata. (7) Convocatio

catio ſynodi an ad definiendas controverſias fuerit legitima, & tranquillitati procurandæ idonea. (8) Vid. Acta, Scripta & Hartnacii hiſtoria ſynodi nationalis. Præſtantium virorum Epiſtolæ Theologicæ; Grotii Pietas & Apologeticus. Joh. Uytenbogaert, Brand & Benthems Status Eccleſ. p. 1. c 14. (9) Grotius Apologet. c. 2. *Leiceſtrianis temporibus peregrini quidam præ ſe tulere ardentius ſtudium religionis; quaſi genuini legitimique rectores eam rem frigidius curarent: ſed res docuit ambitionis & avaritiæ id fuiſſe obtentus. Suo contentum eſſe, non exigua veræ pietatis pars eſt.* (10) De odio recentiorum A. 1687. ſcribebat Schurtzfleiſchius t. 1. epiſt. 318. *Belgium, quod Fœderatum dicitur, diſſidia Theologorum perturbant, &, niſi fallor, fatali eorum malo proludunt. Coccejani & Voetiani in ſe declamant, & altera pars alteri odium conflant, revera vulgus concitant & confundunt.*

§ XXIX. Libertatem conſcientiæ, pro qua ipſi bella geſſerunt, dum reliquis indulgent, Deum imitantur: Pontificiis tamen & Socinianis, propter rationem ſtatus, ſacris publicis eſt interdictum.

(1) Federis Traject. art. 13 cautum: *De religione Zelandi & Hollandi id faciunto, quod ipſis videbitur Ceteris nationibus liberum eſto, ſequi pacem religionis, uti ante hac concepta eſt, aut ita conſtituere ſeorſim, aut univerſim, ut ad quietem ac ſalutem nationum, oppidorum, partiumque ſingularum, & tutelam juris ejus, quod cuique tum ſacerdotum, tum aliorum competit, pertinere arbitrabuntur: neque aliis nationibus alia*

alias impedire fas eſto: hac tamen lege, ut privatis ſingulis maneat religionis ſuæ libertas: neque in quemquam eo nomine inquiſitio accuſatiove ſit, prout pace Gandavenſi eſt conſtitutum. (2) Is vero articulus A. 1583. ab Ordinibus Generalibus ita amplificatus & immutatus eſt: *nullam religionem aut ejuſdem exercitium admittere in poſterum, quam quæ publice in ſeptem Fœderatis Provinciis docetur, nempe Reformatam.* (3) Craſſum de Belgarum religione judicium Campanellæ de Monarch. Hiſp. c. 27 & Japonenſium apud Martineau t. 2. Geog. (4) Stouppæ cenſura tolerantiæ, in epiſtolis, *de la Religion des Hollandois*, refutata a Braunio & Banagio du gouvern. c. 39. Bayle in Spinoza C.

SECTIO V.

De Adminiſtratione ſummi imperii.

§. XXX. Syſtema hoc civitatum ſeptem continet Reſpublicas, quarum ſingulæ omnes Majeſtatis partes; regalia, ſacra & profana, leges, conſultationes, judicia. ærarium, & curam legendorum Magiſtratuum, intra fines ſuos ita exercet, ut ex alterius arbitrio irrita reddi non poſſint.

(1) Comparatio federis Amphictyonici, ut & Ætolicarum atque Achaicarum rerump. nec non Helvetiæ, Valleſiæ, Rhetiæ, & quomodo differant a ſyſtemate Belgarum. (2) An Traje-

ctino federe, de ſummo nationis cujusque imperio quicquam imminutum ſit, vide Grotii Apologet. c. 1. (3) Verba federis, *velut ſi una natio eſſent*, quorſum ſpectent. (4) Vulgi tres errores, de majeſtate Belgii, refutat Boxhornius de ſtatu fœd. Belgii c. 2. (5) Non firmiores futuras Reſpublicas, ſi uni ſummo imperio ſubesſent.

§. XXXI. Eorum vero, quæ pertinent ad communem defenſionem, inde ab A. MDLXXXVII. moderamen eſt apud Ordinum Generalium, (*de Staten Generael der Vereenighde Neederlanden*) ſupremum Senatum, qui ex Delegatis ſeptem Provinciarum Hagæ-Comitum ita conſtituitur, ut ex mandato Rerump. mittentium omnia agat.

(1) Senatus hujus auſpiciis geritur bellum, pax conditur, in eo audiuntur Legati & reſponſa accipiunt: ad Reges, Principes & Civitates literæ & legati; ad urbes vero, in Brabantia & Flandria acquiſitas, mandata & Deputati mittuntur. (2) Numerus Delegatorum arbitrarius eſt: Suffragia ſeptem. (3) Valet jus majoris partis, in negotiis, quæ univerſitati tributa ſunt, niſi ſi quod negotium exceptum eſt. (4) Præſes ſingulis mutatur ſeptimanis, ſervato ordine Provinciarum. (5) Singulis Provinciis reſervatum jus eligendi ſupremum Gubernatorem; præſidium urbium & arcium; collatio munerum militarium; juriſdictio in milites, eorumque jusjurandum. (6) De Magno Concilio, quod extraordinarium eſſe ſolet, *de Groote Ver-*

Vergaderingh. ((7) Polybius lib. VI. Hiſt. c. XI cum narraſſet, a Senatu Rom. mitti & audiri legatos, addit: *itaque ſi quis Romam veniat, quando neuter in Urbe eſt Conſul, plane Optimatium principatus eſſe videtur, quæ ſane multorum & Græcorum & Regum conſtans perſuaſio eſt, quia à Senatu confirmantur, quæcunque ipſi cum Romanis agunt.*

§. XXXII. Proximum huic Conſilium Status (*de Raedt van Staten*) rem inprimis curat militarem, munitiones urbium, tributa Provinciarum & Drentiæ; domania, vectigalia, licentias, & tributa Brabantiæ; in partem vero curarum Camera rationum (*de Generaliteyts Reekenkamer*) venit.

(1) In Conſilio ſtatus duodecim Conſiliarii præter Theſaurarium & Quæſtorem Generalem. (2) XII- Viri per vices hebdomadum præſident. (3) Supremus militiæ Imperator in eo jus ſuffragii habet. (4) Camera rationum generalium membris conſtat, æquali numero, ſingularum provinciarum. (5) Quota contribuendi, ad onera communia, A. 1612. & 1616. ſequens placuit:

Geldria	5	11	2
Hollandia	57	14	8
Zelandia	9	1	10
Trajectina	5	15	5
Friſia	11	10	11
Tranſiſalana	3	10	8
Groningana	5	15	6
Drentia	0	19	10
	100	0	0

§. XXXIII.

§. XXXIII. Conſultationes, in ſingulis Provinciis, ſtatis temporibus, aut quoties res poſcit, Nobiles & Miſſi civitatum, vel penes quos alios ſumma reipublicæ eſt, ineunt; quos Latine *Ordines*, vulgo *Status* appellamus.

(1) Gelriæ Nobiles & Civitates, ex tribus partibus (*Quartieren*) vocantur, *op den Landdagh*, in quo Burggravius Neomagenſis præſidet (2) Hollandiæ Nobiles & octo Civitatum Deputati, præter quatuor annuos conventus, aliquando extra ordinem, a Conſiliariis deputatis, *Gecommitteerde Raeden* convocantur. Penſionarius, Grotio definiente, eſt *vox publicæ libertatis*; *præit ſuadendo, componit diſſidentes.* (3) Zelandiæ ſex civitates conventum Ordinum conſtituunt. De Primo Nobili Zelandiæ. (4) Ordinum Trajectinorum tres claſſes: Electorum ex quinque Capitulis, Nobilium & Civitatum. (5) De Friſiæ Gubernatore & Gritteniis. (6) Tranſiſalaniæ Ordinum, Præſes eſt Droſſardus Zallandiæ. (7) Urbs Groninga priorem præ Ommelandis locum tenet. (8) Drenthia jus Provinciæ ſingularis quæſitum necdum obtinuit. (9) Vide prolixe ſingularum Provinciarum regimen apud Basnage Deſcription hiſtorique du Gouvernement des Provinces unies c.16. ſeqq.

§. XXXIV. A Proceribus cujusque nationis conduntur Leges & Edicta; in quorum ſubſidium jus Romanum, jam inde a temporibus Caroli Audacis, cer-

certe Caroli V. ut commune, receptum eſt, niſi vel ratio Reip. aut conſuetudinis auctoritas obſtet.

(1) Gelriæ ſenatores jus commune ſcriptum demum ſequi tenentur, quando leges & mores patrii deficiunt, ſecundum Ordinat. Curiæ, Caroli V. quam Cancelariam vocant, Patrii autem mores Germanicis valde affines. v. Goris Adverſ. tr.3. c.12. n.17. (2) Ante Carolum Audacem nulla juris Rom. mentio, in monumentis Hollandicis, quæ ad jus pertinent. Vid. Ampliſſ. Bynckershoek præfat. ad Obſervat. (3) Trajectini olim Friſiacis legibus, teſte Heda, in vita Davidis, deinde jure Burgundico uſi, uſque ad Carolum V. qui legum tum politicarum tum civilium corpus A. 1550. corroboravit Vid. Rodenburg de jure conjug. in prælim. (4) Cur Friſii ab Alberti Saxonis & Caroli V. temporibus, juris Rom. ſint tenaciores, Vid. ampl. Zach. Huberi diſſert. de Utilitate atque auctoritate juris Rom. iu Friſia (5) Veſtigia legum XII. Tabb, male apud Groninganos quæſita, ab Altingio Not. vol. 1. pag. 49. (6) Grotius app. epiſt. 737. *Jus repræſentationis, quod eſt in Zelandico & Scabinico jure, non eſt a Romanis, ſed à Carolo M. qui Epiſcopis ſuaſoribus duritiem Germanicarum legum veterum, ad quandam lenitatem inflexit: Friſiis autem reliquit jura vetera, quia federe tali, quo jura ipſorum ſervabantur, Francis ſe adjunxerant.* (7) Quod de Belgis antiquis Cæſar ſcribit lib. 1. de Bell. Gall. c 1. *Omnes Belgæ lingua, inſtitutis, legibus inter ſe differunt:* idem de recentioribus Corſelius in epiſt ad Nic. Burgundum: *Belgium, ut urbium numero, ita & morum jurisque diſſimilitudine, ceteras orbis partes ſuperare videtur.*

§. XXXV.

§. XXXV. Judicia minora, majora & ſuprema quæque fere natio penes ſe habet, & ſi quis judicatis Curiarum læſum ſe putat, ſupplicat Ordinibus: nullus autem communis Judicum conſeſſus apud Federatos reperitur.

(1) Machliuienſe Auditorium olim in ſuprema inſtantia jus dixit pleriſque, rogatu Principum Burgundicorum. (2) Nunc vero curia Gelriæ ſuprema eſt Arnhemii. (3) In Hollandia & Zelandia à ſententiis ſcabinorum Curia juſtitiæ, ab hac Curia ſuprema *den Hoogen Raad*, appellatur ab A. 1582. (4) Curiam Trajectinam A. 1529. evexit Carolus V. Matth l. 2. d Nob. c 42 (5) Conſeſſus ſupremi Friſiorum Leovardiæ ſedes. (6) Tranſſalania fixum tribunal ſummum non habet, ſed loco ejus *de Klaering* (7) In provincia Groningana eſt Camera Iuſtitiæ; *de Hoofmans-Kamer*. (8) Brabantiæ urbes ſummum tribunal Hagæ Comitum; Flandricæ Medioburgi, in Zelandia habent. (9) Auſonius Idyllio 9 de Belgis:

Quis mihi tum non dictus erit? Memorabo quietos
Agricolas: legumque catos fandique potentes,
Præſidium ſublime reis. Quos curia ſummos
Municipum vidit Proceres, propriumque Senatum.
Quos prætextati celebris facundia ludi
Contulit ad veteris præconia Quintiliani.
Quique ſuas rexere Urbes, purumque Tribunal
Sanguine, & innocuas illuſtravere ſecures.

§. XXXVI. Urbium curam gerunt perpetui Senatores, quique ex iis ad certum tempus eliguntur, Civium Ma-

ſtri,

giſtri, aliique Magiſtratus, qui exiguo ſalario, aut nullo, functiones patriæ, ut debitas præſtant.

(1) Decretum Ordinum Hollandiæ A. 1587. *Collegium Senatorum urbicorum (a prudentia* Vroedſchappen *vocant) ex inſignioribus civibus & Patriciis eligitur; numero alibi XL. alibi XXXVI. alibi* XXXII. *XXXIV. aut XX. non excedente. Atque hæc collegia antiquitate cum ipſis civitatibus certant; aut certe monumenta originem ipſorum prodentia obliterata ſunt.* (2) Ambitum, familiare malum liberis populis, apud Friſios, notat Reidanus lib. XVII. Annal. 1600. *Publicas dignitates fœde emendicatis aut permutatis ſuffragiis diſtribui ſæpe, ubi paribus ſuffragiis ad noviſſimum aliquem, vel humilis loci, vel auctoritatis ventum, qui ſuo unius ſuffragio ingentis rem momenti huc illuc inclinare poſſet, mille artes excogitari occupando ejus animo: aut congeri honores, quos ob humilitatem ſuam ne quidem ſperare auſus fuiſſet.* (3) Aliud Grotii monitum App. epiſt. 202. ad fratrem: *Danda eſt opera, ut in omnibus urbibus ſint magiſtratus, Legum & patriæ amantes, & Eccleſiaſticis non plus, quam neceſſe eſt, obnoxii, ne Conventus ſtudiis diſtrahatur, eoque hebeſcat acies publicæ auctoritatis.*

§. XXXVII. Bella, pacem, federa & legationes procurare, Ordinum eſt Generalium; de iiſdem vero Status ſingularum provinciarum conſulunt, nec eorum legatis, ultra mandata, ſtatuere licet.

(1) Apud Achæos lex fuit, ne cui civitati, ſocie-

cietatis Achaicæ participi, fas ſit, ſeorſim ad exteros mittere legatos, auctore Pauſania in Achaicis, & Ubbone Emmio p. 2 de vet. Græc. rebuſp. tit. 12. (2) Nec diſcrepant Federati Belgii leges; nam in Unionis Traj art. 9. cautum eſt: *ut nonniſi ex communi aſſenſu omnium & omnibus pariter probantibus, pax, bellum aut induciæ ineantur.* (3) Contrarium ſervant Helvetii, quorum ſinguli Cantones pro lubitu federa ineunt. (4) De Anglorum & Belgarum diſſidiis, ex commerciorum utriuſque gentis magnitudine enatis, & Pace Bredana A. 1667. vid. Diar. Europ. cont. 14. append part. 3. (5) Adde Leonis ab Aitzema Hiſtoria Pacis ab A. 1621. ad 1654. (6) De federibus, commerciorum cauſa initis, cum civitatibus Hanſeaticis, Anglis, Gallis, Danis, Suecis, Ruſſis &c.

§. XXXVIII. Nullas auri vel argentifodinas habet; nullibi tamen ærarium magis impletur, tributis ordinariis vel extraordinariis, in capita, poſſeſſiones & res, quas uſus conſumit. Nummi cudendi jus eſt penes ſingulas nationes.

(1) Auctis oneribus, collegia Rationalium, in ſingulis Provinciis, res fiſci, Quæſtorum miniſterio regunt. (2) Vectigalia certa colliguntur, incerta elocantur. (2) Rerum, quæ invehuntur, vel exportantur, onera leviora (4) Grot. lib. v. Annal. ad A. 1588 de Hollandis: *Agri, ædes annona, veſtis, capita, nihil immune: quanquam mercaturæ præ ceteris parcebatur, regentium ſtudiis, ne maximum atque inſtabile commercium alio pelleretur.*

§. XXXIX.

§. XXXIX. Fidem armorum olim expertus eſt populus Rom. & vetus gentis ab animorum robore commendatio. Nunc etiam equite, pedite, remige egregia eſt, & ad omne genus belli, maritimi & terreſtris, idonea, ut nulla magis,

(1) Cæſar lib. 1. de B. G. c. 1. *Gallorum omnium fortiſſimi ſunt Belgæ: propterea quod a cultu atque humanitate provinciæ longiſſime abſunt, minimeque ad eos mercatores ſæpe commeant, atque ea, quæ ad effeminandos animos pertinent, important.* (2) De Batavis Tacitus lib. IV. Hiſt. 13. *Diu Germanicis bellis exerciti, mox aucta per Britanniam gloria: transmiſſis illic cohortibus, quas vetere inſtituto, nobiliſſimi popularium regebant.* (3) Dio lib 55. *Exteri Equites ſelecti, quibus Batavorum nomen eſt, iique equitandi peritiſſimi.* (5) In Notitia Imperii: *Batavi Equites, Seniores Junioreſque.* vid. Lipſ. d. magnit. Rom. lib. 1. c. 4. (5) Ammian. Marcell. lib. XVI. c. 12. *Celeri curſu Batavi venere, cum Regibus, formidabilis manus.* (6) FORTES BATAVI in inſcript. apud Gruter. pag. 562. n. 3. (7) Hodiernæ militiæ poliorceticæ auctores Mauritius & Wilhelmus. (8) Exempla urbium fortiter obſeſſarum, Sylvaducis, Grolla, Breda, de quibus Barlæus, Grotius, Boxhornius aliique. (9) An hodie, ceſſante ratione, à Cæſare ſupra allata, ceſſet laus armorum; contra Thuanum lib. 38. ad A. 1566.

§. Portuum, claſſium, navigationis, omnisque rei maritimæ cura mandata

Z eſt

eſt collegiis Admiralitatis ; qualia in Hollandia ſunt Amſtelodami, Roterodami, & Hornæ vel Enchuſæ : in Zelandia Middelburgi : in Friſia Harlingæ.

(1) Ad primum collegium ſex reliquæ Provinciæ mittunt deputatos ; ad ſecundum quinque, ad reliqua pauciores. (2) De Archithalaſſo, *Admirael Generael*, ejuſque vicario, *Lieutenant Admirael*, utet *Vice & contre Admirael.* (3) Præcipui duces maritimi Jacobus Heemskerkius, Petrus Heinius, Cornelius Tromp, Michael de Ruiter, Corn. de Witt, Evertzii, Bankertus, Waſſenaer, Opdam, van der Hulſt &c. vid. Brands vitam Ruiteri. (4) Relatio navigationum, quibus res Batavæ maxime creverunt, apud Grot. lib. IV. Hiſt. ad A. 1595 cui adde Thyſii Hiſtoriam navalem & prælia victorioſa. (5) Laus Petri Plantii, Mathematici, qui multum juvit ſua inſtitutione navigaturos, apud Pontan. lib. 2. Deſcript. Amſtel. c. 24.

Sectio VI.

De Forma Reipublicæ.

§. XLI. In ſingulis Provinciis Optimatium Reſpublica, ad communem utilitatem directa, convenit genio populi & ſtudiis ; quemadmodum omnes ſeptentrionales maritimi, à ſingulari impe-

imperio ſunt alieniores; & medio inter dominatum & popularem ſtatum itinere gubernari volunt.

(1) Sub Optimatum imperio civitates florent; regimen eodem tenore procedit; nec per miniſtros Reſp. gubernatur. (2) Grotius de Antiq. reip Bat. c. 7. *Sive rationem adhibemus, optime imperium optimis credi ratio perſuadet: ſive auctoritates reſpiciamus, habet Optimatium Reſp. ſapientiſſimos veterum laudatores: ſive exempla, nobiliſſima ſane ſuppetunt, Creta, Lacedæmon, Carthago, Rhodos, Maſſilia, Theſſalia, Achaja, Samos, Cnidos, Chios, Corcyra, & ut multi crediderunt, ipſa, cum floruit, Roma.* (3) In morbis Ariſtocratiarum, v. c. concordia factionibus debilitata, paucorum dominatu, tarditate conſultationum, quæque iis curandis conducunt, diligentiſſimus eſt Ariſtoteles lib. v. c. 6. 7. 8. (4) Adde Politike Weeg-ſchaal p. 2. (5) In urbibus quibuſdam municipalibus ſunt veſtigia democratiæ; quam Status etiam admixtam habet, quatenus quilibet honeſti cives maximorum munerum ſunt capaces. vide Grot. App. epiſt. 209.

§ XLII. Federatarum Rerumpublicarum corpus magnam velut Rempublicam conſtituit, quæ, petito a Græcis vocabulo, Syſtema Civitatum vocari poteſt.

(1) Ubi federum vulgarium termini exceduntur, rectius συστήματα vocamus, cum Strabone lib 9. (2) An Achaicum corpus, cui Belgicum ſimile, unam remp conſtituerit, vid. Ludov. Praſchium in aſſertione Reip. Achaicæ, & Pufeudorf. diſſ. de Syſtem. civit. (3) Polybius lib.

II. c. 38. illud, ut optimum exemplar bene conſtitutæ Reip. proponit. (4) Juſtinus lib. XXXIV. c. I. *Achæi potentes tunc temporis videbantur, non propter ſingularum civitatium nimias opes, ſed propter conſpirationem univerſarum: namque Achæi, licet per civitates, veluti per membra diviſi ſint, unum tamen corpus, & unum imperium habent, ſingularumque urbium pericula mutuis viribus propulſant.*

§. XLIII Quemadmodum quædam Syſtemata priſca Principem ſibi præpoſuerunt, ita Belgarum Reſpublicæ ſibi, maxime ex familia Auriaca, meritis, opibus & ditionibus illuſtri, Præfectos (*Stadhouders*) conſtituerunt, cum ſignis eminentiſſimæ auctoritatis.

(1) De Amphictyonum Principe Iſocrates in Panatheniaco: de Achæorum Prætore Polyb. l. 2. c. 43. (2) Jura & auctoritas ſummi militiæ, maritimæ & terreſtris, Imperatoris. (3) An Reſp. absque illuſtri capite, præſertim ſi hoſtis ingruat, ſubſiſtere poſſit? Pufendorf Rer. Brandenb. l. 11. ad A. 1672. §. 57.

SECTIO. VII.

De Ratione Status.

§. XLIV. Potentia, ad ſtuporem uſque generis humani, opibus & fama bellorum aucta, valida regna & imperia,

ria, retinuit, & ad perennitatem formata videtur.

(1) Argumenta' Bentivoglii contraria, ab inæqualitate, licentia, auctoritate unius, ſumtibus bellorum &c. petita refellantur. (2) Ipſa inæqualitas nationum cauſa eſt durationis. (3) Innatus amor libertatis & metus viciniorum neceſſitatem infert, quæ fœdera firmat. (4) Vere Salluſtius de Romanis, in Catilin. c. 7. *Exactis regibus, homines magis ingenium in promptu habuiſſe, & ſe ſuaque extollere cepiſſe.* (5) Grotius epiſt. 1076. *Semper caſuris ſimiles, nunquam cadentes.* (6) Lipſius ad German. epiſt. 11. *Omnes magnam rem, nec falſo, Belgicam putant, & ut Iſthmus ille inter Ægæum & Ionium mare, etſi brevis, vetat undas concurrere & miſceri: ſic mihi iſta videtur, etſi haud maxima provincia, magna imperia retinere & ſiſtere, ne omnia pervadant & inundent.*

§. XLV. Domi curat, ut Unio ſancta & ſalva ſit; quæ ſtabit, quamdiu religio, juſtitia & concordia, certiſſima publicæ ſalutis pignora, manebunt.

(1) Tacitus lib. 11. Annal. 17. *Libertatis vocabulum falſo ab iis oſtendi, qui privatim degeneres, in publicum exitioſi, nihil habent ſpei, niſi per diſcordias.* (2) Apud Grot. lib. IV. Hiſt. dicebatur: *Res Batavorum ſtare concordia, concordiam metu. His ſimul amotis ſubitura æqualitatis vitia & æmulationes civitatum, quæ vix, inter armorum pericula, conticeſcerent.* (3) Media, ad conſervandam benedictionem divinam neceſſaria, vid. Intereſt van Holland. c. 13. ſeqq.

§. XLVI. Adverſus exteros nume-

roſum terra marive exercitum alere, neque libertati, neque mercaturæ expedit, utut pecunia ſuperſit; potius cum Britannis, Germanis, Gallis, ceteriſque omnibus, pax optima rerum eſt; ut tamen pace infida bellum ſit potius.

(1) Ab imperio maris & commerciorum, a Britannis diu quæſito, nil periculi, durante fœdere, & amicitia. (2) Inſcriptio numiſmatis: SI COLLIDIMUR, FRANGIMUR. (3) Adverſus Germanos munimenta ſufficiunt, & militia terreſtris propria, conducta, aut federata. vid. Intereſt van Holland c. 35. ſeqq. (4) Ab Hiſpanis & Luſitanis, viribus exhauſtis, nil eſt, quod metuat. (5) neque a Suecis, Danis aut Ruſſis. Vide Pufendorf introd. in Hiſt. c. VI. §. 22. & Monzamb. c 7. §. 5. (6) Quantum Hollandiæ interſit propter Trajectinam provinciam. vid. Intereſt van Holland c. 42.

SECTIO. VIII.

De Inſignibus & Titulo.

§. XLVII Ad Federis inſignia pertinet Leo, tenens ſeptem ſagittas, uno vinculo arctiſſime colligatas, qui etiam ſigillo Celſiſſimorum & Potentiſſimorum Ordinum Generalium (*Hoogmogende Heeren Staten Generael*) inſervit.

(1) Ordines Hollandiæ & Zelandiæ, *Illuſtriſſimi*

ſtriſſimi & Potentes, Edele Groot-Mogende Heeren Staten. (2) Ceteri *Edele Mogende*, vel *Mogende.* (3) Fabula de ruſſati leonis, in deaurato ſcuto, inſignibus, Diderico Comiti, à Carolo Simplice datis, recte exploſa a Jano Douſa lib. VIII. Annal. pr. *Hæc*, inquit, *ex Jo. Bekæ relatione dicta Junto: quæ quam ex fide tradita, neſcio: hoc ſcio, nihil quidquam tale in vetuſtiſſimis Egmundanæ Eccleſiæ archivis, publica fide conſignatis, ſcriptum uſpiam extare. Ita ut exiſtimem morem illum inſignium figendorum, in uſu id temporis necdum etiam fuiſſe* (4) Ad Symbolum: Concordia res parvæ creſcunt, pertinet Hugonis Grotii votum, append. epiſt. 653. *Hollandis & Zelandis concordiam opto, ad bonum publicum, rem in tanto hominum numero difficilem obtentu, difficiliorem ſervatu, in multum tempus, quod ſæpe occaſiones dat ambitioſis & avaris, publicum bonum poſtponendi privatis gratiis.*

SECTIO IX.

De Viris illuſtribus.

§. XLVIII. Virorum toga & ſago; mari & terra, rerum geſtarum magnitudine illuſtrium tantus eſt numerus, ut de iis ſilere, quam pauca referre præſtet.

(1) De Gulielmi I. Mauricii, Friderici Henrici, Gulielmi II. & III. rebus præclare geſtis. (2) Fata triſtia Johannis ab Oldenbarnefeld, & Hugonis Grotii, vid. Aubery memoires. (3) De Fr. &

Arſenio, Dn: de Somelsdyck, Bayle in diction. (4) De fratribus Wittiis, Hiſtoire de Corneil & Jean de Wit, & Neufville Hiſtoire de Hollande. (5) Everardus de Weede, Antonius Heinſius, Jacobus Borellus, Wilhelmus de Haaren, aliique viri magni. (6) Grotius lib. VII. Hiſt. ad A. 1598. *In regnis maximarum rerum adminiſtri non latent. In Batavis cuncta concilii nomine perſcribuntur: auctorum nulla memoria, quos etſi noveris, laudandi locum ambitioſe quæſiſſe videaris, nec plurium vites offenſas, quibus aliena gloria pro exprobatione ignaviæ eſt.*

SECTIO X.

De Scriptoribus Belgii Fœderati.

XLIX. Belgii federati antiqua Ubbo Emmius, in Friſia; Hadrianus Junius in Batavia & Grotius de antiquitate reip. Batavicæ: Geographiam antiquam & medii ævi Menſo Altingius; recentiorem Boxhornius in theatro urbium Hollandiæ & Luytſius deſcripſere.

(1) Rutgerſius lib. III. Var. lect. c. 13. *Abſit, ut juveniliter magni viri, Had. Junii manibus inſultare velim. Optime, ſi quiſquam, de Batavia noſtra meritus eſt. Sed cum ingenti auſu viam ingreſſus eſſet nullius, ut ille ait, tritam ſolo, non potuit, quin omnibus deſtitutus, nonnunquam laberetur.* (2) Grotii libellum *aureum* vocat Conringius de Finibus Germ. c. 28. Ipſe append. epiſt. 107. ait: Notas ſe quasdam ad eum

eum librum ſcripſiſſe, quæ probationes ibi dictorum continerent, ſed eas cum aliis chartis ſibi ablatas eſſe. (3) De Ubbone Emmio Janus Douſa lib. II. Annal. pag. 75. *Supervacuum exiſtimo, ea iterare, quæ ab Ubbone Emmio, legitimo Friſiæ ſuæ Hiſtorico, fideliſſime ſunt perſcripta. Cujus ea in Patriæ ſuæ antiquitatibus inveſtigandis curioſitas, ea religio fuit, ut (meo quidem animo) parum, ſeu potius nihil, aliorum induſtriæ reliquum feciſſe videatur.*

§. L. Recentiora Beza, Heda, Joh. de Leidis, Douſa, Grotius, Metteranus, Strada, Reidanus, Meurſius, Heuterus, Voſſius, Hooft, Borr, Wicquefortius, Clericus, Baſnage aliique complures memoriæ mandarunt.

(1) Joh. de Beka, Batavæ hiſtoriæ primus ſcriptor Chriſtianus, ſec. XIV. Guil. ab Heda ſec. XVI. (2) Gelrica Pontanus & Schlichtenhorſt; Hollandica Goudhoven & Veldenarius: Zelandica Eyndius, Reigersbergius & Smallegange: Trajectina Hortenſius & Matthæus: Friſica Emmius, Suffridus Petri, Schotanus & Winſemius dederunt. (3) Grotius, ob Taciti imitationem obſcurus, ſed optimus ſcriptor, uſque ad inducias; quem haud eadem felicitate Bailletus, ſub nomine Neufvillii continuare voluit. (4) Stradam, collegio morali magis, quam aulæ aptum, Galluzius continuavit, Rier vertit Gallice Schurtzfleiſchius diſp. 51. pag. 6. *Strada notari debet, non modo quod pleraſque conciones finxiſſe videatur, ſed etiam quia nimis interdum eſt in ſcribendo mordax, in excuſando frigidus, in judicando præceps, ac verbo, ſtudioſus partium, ut qui operæ pretium facturi ſunt legendo,*

gendo, cum eo merito conjungant Emm. *Metteranum, Janum Douſam & Meurſium; quanquam & Reidano concedat Metteranus, & redarguat hunc quoque doctiſſimus Miræus.* (6) Fata Wicquefortii adverſa, in Gallia, ob Tellierii odium, Puſendorf lib. VII. Rer. Brand. pag. 437. & Baſnage enarrarunt, in Præfat. du Gouvernement, pag. 5.

§. LI. Ad ſtatum politicum, & reip. fundamenta cognoſcenda, Grotii Apologeticus, Leo ab Aitzema, Boxhornius, Guicciardinus, Schoockius, Laetius, Temple, Baſnagius, variique anonymi proſunt.

(1) De Grotii Apologetico Conringius p. 3. Theſ. rerump. p 166. *Hic liber, cum viverem in Batavis, erat prohibitæ lectionis. Hodie in Hollandia liber ille eſt in ſummo pretio, & merito nunc omnes credunt, illum continere ipſiſſima reip. fundamenta* (2) Leonis ab Aitzema, Nobilis Friſii & legati civitatum Hanſeaticarum, Saken van Staat en Oorloog, a Silvio continuatæ. (3) Durum de iſtis judicium Wicquefortii de l'Ambaſſ. p. 1. pag. 172. *Ce que l'Auteur y ajoute du ſien, ne vaut pas la Gazette, de quelque façon, qu'on puiſſe le prendre; il n'a point de ſtile, ſon langage eſt tout a fait barbare, & n'eſt qu'un chaos, que tout le compoſé de ſon ouvrage.* Ejus *Herſtelde Leeuw*, non minus ac a[...]a ejus, lectu digniſſimus. Vid. Bayle in Aitzema. (4 Boxhornii, de ſtatu confederatarum provinciarum Belgii commentariolus, ſæpe excuſus. (5) Martinus Schoockius in Belgio Federato ſæpe in minutiis hæret: meliora ejus de Juſtitia belli & de Pace perpetua Belgarum ſcri-

ſcripta. (6) Baſnage deſcription hiſtorique du gouvernement des Provinces unies, Annnalibus præmiſſa. (7) Adde Bizot Hiſtoire metallique de Hollande, & Gerhard van Loon Beſchryving der Nederlandſche Hiſtori penningen: ex quibus hoc caput exornare conſtitueram, ſed ob temporis anguſtiam, in aliud tempus id differendum fuit.

E R R A T A:

Pag. 10. lin. 22. lege *lib. II.* Pag. 16. lin. 25. *omnis* Pag. 18. lin. 1. *cent. III.* Pag. 31. in fin. *Oſorius*; Pag. 98. lin. 2. *p.* 1. *Obſ.* 4. Pag. 192. n. 1. 1663. Pag. 211. n. 3. *Pretre* Pag. 241. med. *Sectio II.* Pag. 247. lin. 3. *colore* pag. 275. §. 54. lin. 3. *Philippus V.* Pag. 313. lin. 7. *Crudeli.* Pag. 336. lin. 9. *Amſtelodamenſe* Pag. 345. §. 30. *exercent.* Pag. 348. lin. 10. *octodecim.*

365

005658583

Digitized by Google

367

Digitized by Google

Digitized by Google